

I STOER BREIH

PÉ
HANES
ER
VRETONED

J. Robic
1910

Molladen sañet get
en dastumaden DIHUNAMB

en Oriant

1910

En des labouret
ar el livr-men

Léon Er Ber (Ab Alor)
Abad P. Er Go
Abad Héneu
Loeiz Herrieu
J. Loth
A. Mellag
V. Robig
F. Vallée
Vedig En Evel

Istoér Breih

P É

Hanes er Vretoned

MOLLADEN
Sañet get DIHUNAMB
én Oriant
1910

Kentskrid

Mollein e hramb istoér Breih eit Breihiz. Bro-Guéned. Er hueh ketan é dehi bout mollet én ou ieh. Ur véh hag ur folleh é bout chomet ker pel hemb gobér el labour-sé.

Ur véh é eit Breihiz Bro-Guéned bout lausket ou bro 1400 vlé hemb bout tennet hé istoér, bout biuet digas dohti, bout dishanaüet agreñ obereu ou zادة, ou ankin, ou leüiné ; bout bet er galon, lod anehé, de rein ou haranté ol de bobleu aral, liés mat ou goaskerion ; ha bout chomet hemb gobér nitra aveit Breih ou bro. Guel é neoah d'un dén hanaüet é di, é zoar, é dud, ou obereu kent hanaüet ré en dianvézerion.

Er Vreihiz nen dint ket enta ur bobl èl er pobleu aral. Kement pobl e zou e hra seüel livreu léh ma vé guélet é istoér ; groeit e vé diskein en istoér-sé ér skolieu ; lénet e vé én tiegeheu ha hi e duem elsé karanté en dud aveit ou bro.

Er Vreihiz e zou ur bobl klanù get kousked en digasted doh ou bro. Ur folleh é enta gozik seüel hiniù ul livr sord-men, rak deit é er

Vreihiz de garein ou housked ha n'ou des hoant erbet d'hum zizobér anehon. Ur folleh e vou eùé ma ne saù ket Penneu er vro, er ré e zou énné buhé Breih ha karanté doh Breih, de bredeg er vuhé hag er garanté-sé d'izelloh aveité.

Lusk e zou de gredein ne vou ket ur folleh ; lusk e zou de gredein é saùou Breihiz, kent ma vou pel, eit gobér é Breih el labour e hra kanbredér dehé én Ihuerhon ha béléan huguenaud é Kanbré.

*
**

Ur gir benak bremen diar en istoér e iér de lén. Saùet é aveit bras ha bihan, peur ha pinùik, ré disket ha ré dizisk, eit er skol èl eit en tiegeh. Diarben kement-men é vou temalet dehi éleih a sieu. Gout e hrér erhat é jaujehé ul livr saùet eit pep rumad anehé ; de nebetan unan aveit er skolieu, un aral aveit en tiegeheu. Groeit e vehé pe vehé argand. De hortoz chetu saùet unan aveit en ol ar un dro. Goudé e vou groeit guel. Ur pen-kauz aral de sieu : a her e ma bet groeit el livr-men. Guélet e hrér é ma mal, open mal, gobér un dra benak aveit diskein d'er Vreihiz petra int ha petra e zeliant bout. D'er ré e huélou sieu de laret d'emb hemb doujein eit ma vou groeit guel devéhatoh.

*
**

Istoér Breih en hani e gaveet amen e zou tennet a labourieu kaer en Eutru La Borderie, Breihad ag en dibab (Doué er pardonou !) É mé ma deli, haval e vou en deur doh er vammen.

Labourieu en Eutru J. Loth, ur Breihad mat aral, berpet biù ha sonn, en des chervijet de splannat mar a dachad ne oé ket bet splanneit get La Borderie.

Ne vou ket devizet hir diar buhé er Sent en des biùet é Breih deustou d'en ol vad ou des groeit d'hun bro ha d'hun tud. *Dibunamb* nen dé ket marù, ou buhé e vou lakeit énnon un dé pé en al.

Laret e vou : é brehoneg dal é ma tennet istoér Breih. Reskond e hramb a vremen : Mar des girieu ha ne gonprennet ket groeit èl pe veh é len galleg ; klasket er girieu ne gonprennet ket. Staget e vou ur rol-girieu doh lost el livr de spizein er girieu diésan. Klasket abarh.

Ne vou ket brehoneg dal ; ne vou ket eùé brehoneg un dén é unan na hani ur hornad bro, mes brehoneg en ol, konzet én ul léh pé en un aral a eskopti Guénéd. Brehoneg er Gémené, brehoneg en Alré, brehoneg Pondi e zou bredér ; deliein e hrér rein dehé, é ti ou mam, ul léh ker kaer de unan èl d'en aral ken ne vou spizet é ma bastard unan benak anehé.

Rannet e vou el livr-men é huéh loden :

1^{an} Dramsél ar er vro.

2^l En Arvor kent donedigeh er Vreihiz.

3° Donedigeh er Vreihiz én Arvor ha Breih ranteleh.

4° Breih kornad distag a ranteleh Frans.

5° Breih épad en Dispeah bras ha goudé.

Doué ha Sent Breih de venigein hul labour, d'hobér ma vou talvoudus ha de lâkat é kaloneu er ré e lénou el livr-men er memb karanté berüidant e kevér er vro e zou é kaloneu er ré en des ean groeit.

KETAN LODEN

Dramsel ar er Vro

Kent krog get istoér Breih é ma ret d'hur hanbroiz hanañet mat er vro-sé berpet ken karet get er Vreihiz deit de chom énni a houdé pemzek kant vlé. Elsé hul lénerion e hellou heli guel, ag ur pén d'en al, er burhudeu kaer groeit épad er pemzek kantvléad-sé get hur gourdadeu.

Breih e zou ur houriniz hiroh eit ledan. Open dek lèn ha tri-uigent hé des a hed hag open deu-uigent lèn a ledanded. Mor e zou doh tri tu dehi. Doh er hreisnoz er *Manch*, de laret é : bréh-mor, en tu doh er hreisté hag er gevred er mor bras *Atlantik*. Un tu anehi hemb kin, hani er saù-héaul e zou staget doh *Frans*.

Audeu Breih en des tro ha tro de zeugant lèn a dro.

É bro erbet aral ne gavér audeu ker kaer èl é Breih na kerreg ker soéhus. É bro erbet aral eùé nen des moraerion ker kalonek na ken hardéh èl én hur bro-ni.

I

EN ARVOR

En *Arvor* e zou er riblennad doar e zou tro ha tro de Vreih ar glann er mor. El ma laremb tuchant, kaeroh ne huélér ket. Houlenneu er mor é tonet de skoein doh en audeuier en des groeit ur viùen dantel d'hur bro.

Sellet er garten ha kerhet get en aud a zrebi *Mañné Sant-Mikél* beta *Brest* hag adal *Brest* betag el *Loar* : ne gavet é pep léh nameit plegeu-mor kloar, teùenneu bours pé kerreg spontus.

É terèu dré tu en hantér-noz ni e gav teùen *mañné Sant-Mikél* hag e zisparti Breih doh en Normandi. En deùen-sen e zou saùet guéharal, open mil vlé-zou a p'en des hum vahet en aud. Kavein e hrér hoah judenneu hag e gonz ag er vahereh-sé.

É dan er pleg-mor ha distag doh en doar, é kavér ur mañné-iniz, *Sant-Mikél* é hanù, hag e zou bremen staget doh en Normandi. Neoah, hed en istoér é ma bet liésoh en iniz-sé doh Breih aveit men dé bet doh en Normandi. Erbad é, elsen é ma en treu bremen atañ.

Pelloh, trema er holern, é kavér kérig *Kankal* brudet ér bed abéh abalamor d'hé istr.

Arlerh é kavér aber er stér *Rans*, léh mé ma morlen *Sant-Maheu* ha *Sant-Serüan*, bro peskerion en Doar-Neùé ha gueharal hani er preherion-mor, eneberion bras er Sauzon.

Dinan e zou eùé é dan er morlen.

Goudé é kavér pleg-mor *Sant-Brieg* ; porh *Sant-Brieg* e zou éa dan, én ul léh e hrér el *Légér* anehon.

Pelloh e ma pleg-mor *Penpoul*, bro er beskerion moru e ia bep plé d'en *Island*. Ino e komans *Bro-Tregér*.

Goudé bout klasket en dro diar er rehiér e zou ar ribl er mor, é arriùér get pleg-mor *Lannuon* hag iniz *Bah*. Guélet e hrér a ino tour *Kreiskér Kastel-Paul* ha hani *Rosko*, bro el légumaj huek.

Arlerh *Bah* é kavér beg *Pontusval* hag un tammig pelloh pen Breih.

A ino é tichennér trema er hreisté dré genaul er *Forn* en ul lezel a zorn deheu iniz vras *Eusa*, iniz *Molenéz* ha hani *Beniged*. Azorn klei, en tu doh en doar, é ma beg *Sant-Maheu*, léh ma hes un tour-tan. Revin atañ *Sant-Maheu* e zou ino eùé.

Rah en aud-sen e zou danjerus bras, rak er mor e zou lan a inizi hag a gerreg. Deureu-rid herrus distaget doh en deur-rid bras, hanùet *Gulf-Stream* é sauzoneg, e dremen tostik tra d'en audeu-sé. Chetu perak é hes saùet-un tammig é pep léh tourieu-tan hag e daul sklerdér pèl ar er mor d'en noz aveit diskoein ou hent d'er voraerion. Get tredan e ma sklerdér en tourieu-tan-sé.

Én tural de veg *Sant-Maheu* e ma er mulgul é hér drézon é morlen *Brest* ken don ha ken frank, m'en des léh énni de lestri er bed ol. Én dan ag er vorlen e ma brasan porh-mor Frans.

A dal de vorlen Brest é ma gouriniz *Krohon*, hir ha moén, tres ur forh tri biz dehi. Disparti e hra morlen Brest doh pleg-mor *Doarenénez*.

Izelloh eit *Doarenénez* é kavér iniz spontus ha nuah *Sun* ha pleg-mor *Er Ré Treménet*. Reit é bet en hanù-sé dehi abalamor d'en nivér bras a voraerion en des kollet ou buhé én tachad-sé.

Pleg-mor *Goien* e zou arlerh ha kerreg trouzus *Penmarh*. Hed en dé ha hed en noz e ma er mor é hudal ino.

Arriù omb bremen get en tu a Vreih durheit d'er hreisté. En audeu e zou izelloh doh en tu-men ; neoah é mant ken dispennet èl én tu doh en hantér-noz. Ken dru é eùé tu er hreisté èl en tueu aral. Muioh a goed e zou dohton ha bourusoh kalz de huélet.

Pelloh é tremenér étré iniz *Glénan* a zehou, hag a glei aber en *Oded* pé stér *Kempér* ha pleg-mor *Konk-Kerné*.

Izelloh hoah é kavér er *Poul-du* hag Iniz *Groé*. En darn muian a hoased *Groé* e zou piskerion. Adal de *Hroé* é ma kér en *Oriant*, léh gañnedigez hur guerzour karet *Brizeug*.

A zrebi en *Oriant* beta *Kiberén* en aud e zou izél ha treahek. En teñenneu e zou ledan ha hir. Adal d'en teñenneu-sen é ma *En Intel*, *En Ardeüen*, *Karnak*, *Kiberén*, etc... bro karget a dreu soéhus deit d'emb ag en amzér goh-goh : ménhirieu, taulvénieu saüet get en dud e oé é chom én hur bro pel érauk ma oé deit dehi hur rumad tud-ni.

En tu ral de *Giberén* é kavér ur pleg-mor hag én dan anehon *Lokmariakér*. É *Lokmariakér* é kavér hoah taulvénieu ha ménhirieu.

Arlerh é ma gouriniz *Ruis* e hra en dro de bleg-mor er *Morbihan* doh tu er hreisté. Er pleg-mor sen e kavér paud a inizi. Lod anehé é zou tud é chom énné èl en *Arh* hag en *Izenah*, e zou groeit diù barréz anehé, mes lod aral e zou rè vihan.

En tu doh en hantér-noz a bleg-mor er *Morbihan* e ma kérieu *Guéned* hag en *Alré*.

Pel ér mor é huélér iniz vras er *Gerueur* hag inizi *Houad* ha *Hédig*.

Doh tu en doar, é dan ur pleg-mor, chetu aber er *Vilén* ha goudé bout klasket en dro diar *gouriniz* er *Groésig* ha *Guerran*, bro en halen, é arriüer get *Sant-Nazér* doh aber el *Loar*. Ar el *Loar* e ma kér vras en *Nañned* porh-mor marhadour ag er hetan.

En *Nañned*, en des aséet liés bout keméret èl kér-vam get er *Vreihiz* é léh *Roahon* rak m'en dé bet hun duked é chom énni mar a huéh.

Izelloh eit el *Loar* é ma *Bro Rez* ha *len* vras *Grand-lieu*, er vrasan lén e zou é Breih hag é Frans eùé. Tost d'el lén-sen e oé gueharal *abati Sant-Filibert*.

Nen des lén vras erbet aral é Breih meit hag é vehé *stank en Duk* é *Plouarmél* hag en des open ul lèu a hirded. Nen dé ket goal ledan, neoah en troienneu anehi e zou forh braù de huélet.

II

MAÑNÉIEU HA STÉRI

Pe helleheh hum sehel én ér ag en amzér hag é vehé kriù erhoalh hou teulagad aveit turel ur sel ar Vreih abéh, hui e huélehé é ma haval doh ur pikol torgen, plén el lein anehi, hag e zichen dousik de gavet er mor doh tri tu dehi. Diù stedad mañnéieu neoah e saù ihuelloh ou fen eit en dorgen-sé : stedad en hantér-noz hage zerèu é mañnéieu en Normandi hag e za de achiù tost de Vrest ; er stedad-sen e hrér er *Méné* hag en *Aré* anehi.

Stedad er hreisté e gemér étal en Nañned, léh ma hrér *Erù Breih* anehi hag e bign trema er gornog dré Lann-Vauz hag er *Mañnéieu-du* aveit stagein ino doh stedad en hantér-noz.

É arriù en eil get égilé en diù stedad vras-sen e lak er mammennu e za anehé de virein trema er gornog. Deur er mammennu-sen e arriù én ul lod kent pel hag e hra ur stér, *Aon* é hanù, pemp lèu ha tregont dehi a hirded. Er stér-sen e dréz kér *Kastellin* hag e ia goudé de zinèu é morlen Brest.

Stedad en hantér-noz e lak d'hé zro er mammennu de ridek tréma er *Manch*. Stéri e saù geté, ber mes don, léh ma hellér monet get lestri.

Chetu péré er stéri-sé :

Er *Hoesnon*, hag e zinèu ér mor a dal de vañné *Sant-Mihél*.

Er *Rans*, pemp lèu arnuigent a hirded dehi, hag e dremén dré kér *Dinan*. Etal *Sant-Maleu* é ha de zinèu ér mor.

Pelloh, trema er gornog, é kavér en *Argenon* e zinèu ér mor étal aud brudet *Sant-Kast*.

Er *Gouèsan* e dremén dré *Lanbal* (gueharal ker-ben konté Pentièvr) hag e zinèu é pleg-mor *Sant-Brieg*.

Er *Goed*, e hrér en hanù-sé dehi rak ma kemér en deur anehi liù ru én ur arriù é *Legér* pé porh *Sant-Brieg*.

En *Trèu* e dréz *Guengam*.

Er *Jaudi* e dréz *Tregér*, bro *Sant Iouaïn*. El *Légér* e dremén dré *Lannuon*.

É pen pellan *Breih*, a dal d'er mor bras, ter stér, abéri ledan ha don dehé, e zinèu ér mor. Gobér e hrér anehé : en *Aber-Vrah*, en *Aber-Beniget* hag en *Aber-Ildud*.

Izelloh, ar duad er hreisté é kavér er stér *Penfeld*, doñeit ha frankeit ha groeit geti porh-mor Brest.

É morlen Brest é tinèu en *Elorn*. Er stérmen e dremen, érauk arriù get Brest, dré ur vro forh bourus ; trezein e hra kér *Landerleu*.

Er stéri aral a Vreih e zichen ol devat er hreisté. Trezein e hrant sted mañnéieu er hreisté ha dinèu e hrant rah ér mor Atlantik. Paud hiroh int eit stéri en hantér-Noz.

Er *Goien* e hra porh *Goien* é tinèu ér mor.

En *Aïen*, hag en *Oded* e dréz kér *Kempér*.

É kér *Kemperlé* e arriù diù stér en eil get

égilé : en *Li* lag en *Iol*. Nezé é kollant ou hanù. Azrebi Kemperlé betag er Pouldu é hrér el *Léta* anehé.

Izelloh é kavér er *Blañoeh* e dréz. Pondi hag en Henbont érauk donet d'hum unañnein get er *Skorù* aveit gobér morlen en Oriant. Glanneu er *Blañoeh* ha ré er *Skorù* e zou bourus pen-der-ben.

É monet ataù get en aud é kavér er stér *Loh* pé *Alré* hag e zinèu ér Morbihan, tostik tra de stér Guénéed.

Pelloh é ma er *Vilén*, en hiran a vreheumor er hreisté. Seih lèu ha hantér hant hag un hantér lèu open hé des a hirded.

Er *Vilén* a dréz Roahon kër-vam Breih, Redon hag er Roh. Tostik tra d'el *Loar* é ha de zinèu ér mor.

É kër Redon, er stér *Oud* e za de zivér ér *Vilén*. En *Oud* e dréz Rohan, Joselin léh ma tremen doh troed mangoériefu Kastel en duked a Rohan, hag é Malastreg.

Ter pé pedér goah e za de zinèu ou deur én *Oud*.

Ur stér aral e zou hoah, el *Loar* hé hanù, hag e zou lod anehi é Breih. El *Loar* e dremén é kër en Nañned hag é Sant-Nazér. Beta bremen er honvers brasan a Vreih e zou oeit ha deit diar er stér-sé. Én Nañned hag é Sant-Nazér é arriù lestri a gement bro e zou.

III

EN ARGOED

Konzet huñ es ag en *arvor* onzamb bremen ag en *argoed* de laret é a greiz er vro.

Laret e zou é kavér mañnéieu é Breih : Mañné *Bel-Air* a sted er *Méné* en des 311 mètr a ihuelded.

Mañné kaer *Sant-Mihél-Braspar* a sted en *Aré* en des 391 mètr a ihuelded. A balamor d'en dra-zen e vé groeit anehon *Roué Mañnéieu, Breih*.

Tost de Zoarenénez, é sted er *Mañnéieu du* é kavér er *Mañné Hom* (330 mètr a ihuelded). Soéhus é er mañné-zé de huélet : Laret e vehé ur pikol bern doar-go saùet é kreiz ur ganpouizen. Diar el lein anehon é huelér pleg-mor Doarenénez hag er mézeu tro ha tro, pel-pel.

É Bro-Guéned, ihuelloh eit er Gémené, é hes eùé ur stedad mañnéieu ihuél mat. Mar a unan anehé en des tost de 300 mètr a ihuelded.

Mañnéieu hur bro, eit bout dehé izelloh aveit mañnéieu mar a vro e zou, en des neoah ou braùité. Guehavé ind e saù én un taul diar ur blénen hag e ia gozik a blom trema en néan. D'en neùé-han e vé goleit er mañnéieu-zen a voketeu lann, a voketeu benal hag a ré brug : haval e vehé, doh ou guélet, é vent goleit get ur vantel brikemardet a bep sord liù. D'er gouian, ind e gol ou mantel hag e za de vout trist ha melkonius. Spered er Vreihiz e gemér, haval e vehé, un tammig lod é leuiné hag e melkoni ou mañnéieu : ni eùé, ni vé elté guehavé lirhin ha bourus ha gueh aral diskonfort ha melkonius. Elsé e ma groeit d'en Eutru Doué en ol Kelted.

IV

ER HOEDU

Kavein e hrér hoah é Breih koedeu forh braù, damorant er pikol koed bras e oé e holein gueharal el loden vrasan a hur bro.

En amzér ma tas Sézar é Bro-Gal, de laret é tro-ha-tro de 50 vlé érauk gañnedigeñ hur Salvér, er hreiz a Vreih e oé goleit get ur hoed bras, *Brésilien* é hanù. Hoah é hrér en hanù-sé a galz a léhieu, hiniù en dé. É judenneu koh hur bro é hrér *Broséliand* ag er hoed bras-sé.

Koed *Brésilien* en doé tro-ha-tro de dregont lèu a hirded, ag er saù-heaul d'er gornog (de laret é adalek Karez, beta Redon) ha deuzek pé pemzek lèu a zigorded ag er hreisté d'er hreisnoz (de laret é adalek lanneu Lann-Vauz beta mañnieu er hreisnoz.

Koed *Brésilien*, èl er hoedeu aral, e vihañna bep plé. Diskarein e hrér gué anehon ha digorein e hrér en doar. Chom e hra hoah neoah tammeu mat anehon forh kaer de huélet. Koed *Penpont* e zou ur releg anehon. Revé er judenneu, er Barh Marhin e zou béiet é koed *Penpont* én tachad e hrér anehon « Er flagen dizistro » (*Le Val sans retour*). Inou e kavér eùé fetan *Baranton* en des skriùet Brizeug diarnehi ur huerz ker kaer.

Koedeu *Lannoué*, *Loudieg*, *Koédanhé*, *Koeden-Notz*, *Befeu*, *Pontkelleg*, *Kamorh*, *Floranj*, *Lann-Vauz*, *Molag*, etc... e zou resta-deu koed bras *Brésilien*.

Pe oé er hoedeu-sen ol én ul lod, ind e barré doh tud en hantér-noz a zarempredein ré er hreisté a hur bro. Taulet mat mé d'en dra-zen eit ma vou ésoh d'oh konpren devéhatoh penaus é keméras léh hur gourdadeu ar zoar Breih :

Kavein e hrér hoah é Breih :

— Koed *Roahon* hag e ié gueharal beta kër-vam Breih ;

— Koed *Karnoed*, ker kaer ha ker brudet gueharal. Ino é oé saùet abati sant Moris. Guélet e hrér hoah ér hoed-sé revin Kastel Konomor.

— Koed *Kranou*, ar mañnieu en Aré.

Gueharal é oé hoah Koed *Ruis* léh ma saùas sant Geltaz é abati ha duked Breih Kastel Susinieù. Er hoed-sen e oé brein get jibér a bep sord. Ne chom mui nitra a goed *Ruis* ; nuah-pill é er vro bremen.

V

DANNÉ DOAR BREIH

Ur gir benak bremen diar dañné doar hur bro.

En ihuélén e zou é kreiz Breih e zou doar forh koh. Kavein e hrér ino tufèu bréh ha tufèu glas. Get er ré devéhan é hrér mein-to. Abalamor de gement-sen en doar ne dalv ket kalz a dra ér hornad-sé. Én tachadeu priellek anehi, pé ér ré goleit a lehid koh e hellér hamb kin lakat un draig benak.

Kavet e hrér, trugèré Doué, meur a dachad sord-sé ha hadein e hrér énné segal ha

gunéhtu. Er gué aval hag er ré kestén e hra brud eüé én doareu-sé.

Ar en doar fal nen da nameit koed touzek ha lann tret ha ber.

Doh en arvor, ar ur stehen a bemp pé huéh lèu a zigorded guehavé, é kavér groanvén. Inizi Groé hag er Gerveur nen dint ket neoah ag en hevelep doar Groé : e zou tu-feuek hag er Gerveur groanvének.

Er groanvén, aveit dehon bout paket mat, hum zèbr neoah dré hir amzér hag e zispen. Nezé é tro de dreh. Chetu perak e ma deit en doar tost d'er mor de vout don dré hir amzér. Dré lakat teill ha behin én doar-sé, deit é de vout dru. Bremen, dré ganpen ha labourat é tennér ag en arvor en huekan lezenaj e fehé bout kavet.

É galleg é hrér ag en Arvor *la ceinture dorée de la Bretagne* (Gouriz aleuret Breih).

VI

LODENNEU BREIH

A houdé en Dispeah bras Breih e zou lodennet a dammeu e hrér « *Départements* » anehé é galleg. Bout e zou pemp anehé : *Ille-et-Vilaine, Côtes-du-Nord, Morbihan, Finistère*. De bén e pep « *Département* » é hes un dén e hrér « *Préfet* » anehon hag e zalh lèh er goarnemand. Pep « *Département* » e zou hoah rannet é ter pé pedér loden aral hanùet « *Arrondissements* », ur « *Sous-Préfet* » ér pen anehé.

Konz e hrér éleih, a houdé un herrad amzér, a dural a garg en duchentil-sé, rak ne chervijant ket mui de nitra a houdé pelzo. Un dén é Roahon é terhel lèh er goarnemand é vehé trahoalh aveit Breih abéh. Elsen er Vreihiz e hellehé kas treu ou bro ou unan hag ind e gemérehé muioh a soursi gete eit tuchentil deit a véz-vro, dihouiek kaer diarben er péh e sel hun dobérieu-ni.

Ur gir benak diar peb unan ag en « *Départements* » sé.

FINISTÈRE, 775.000 a dud ; kér-ben : *Kempér* (eskobti). Kérieu lèh ma hes ur « *Sous-Préfet* » : *Kastellin, Brest, Montrelez, Kemperlé*. Kérieu aral : *Konkerné, Doarenénez, Karéz, Rosko, Kastel-Paul* (gueharal eskopti).

COTES-DU-NORD, 610.000 a dud ; Kér-ben : *Sant-Brieg* (eskobti). Kérieu lèh ma hes ur « *Sous-Préfet* » : *Guengam, Lannuon, Loudieg, Dinan*. Kérieu aral : *Penpoul, Monkontour*.

MORBIHAN, 564.000 a dud ; Kér-ben : *Guéné* (eskobti); ker vam é gré Nominoé hag arlerh. Kérieu lèh ma hes ur « *Sous-Préfet* » : *En Oriant, Pondi, Ploarmel*. Kérieu aral : *Henbont, Joselin, En Alré*.

ILLE-ET-VILAINE, 614.000 a dud ; Kér-ben : *Roahon* — gueharal *kér-vam Breih* — (arheskopti). Kérieu lèh ma hes ur « *Sous-Préfet* » : *Sant-Maleu* (gueharal arheskopti), *Foujer, Vitré, Redon, Montfort*. Kérieu

aral : *Dol* (gueharal arheskopti) *Sant-Servan*.

LOIRE-INFÉRIEURE, 675.000 a dud ; kerben : En Nañned (eskopti). Kériefu léh ma hes ur « Sous-Préfet » : *Anseniz*, *Chateaubriant*, *Penbo*, *Sant-Nazér*. Kériefu aral : *Guëran*, *Er Hroëzig*, *Savenè*, *Klison*.

Deustou d'el lodenneu diben-sé groeit get tud ne hanaënt ket hur bro, er Vreihiz e zou chomet ataù el ma oent hag ou diforhein e hrér kentoh dré ou ranieheu hag ou guskemanteu aveit dré en hanñeu reit dehé épad en Dispeah.

De getan Breih e zou rannet é diù loden vras : *Breih-Isél* ha *Breih-Ihuél*. É *Breih-Isél* hemb kin e konzér brehoneg.

Er hem e zou étré er sordeu brehoneg en des groeit lodennein *Breih-Isél* é pear kornad-bro : *Bro - Guéned*, *Bro-Kerné*, *Bro-Léon*, *Bro Lanndregér*.

Brehoneg e gonzér ér hornadeu-sé ; un tammig kem e zou étré ranieh pep kornad, dré nen dé-ket bet studiet er brehoneg ér skolieu el er galleg. Devér pep Breihad e zou derhel start d'er brehoneg ha diskein er skriù hag el lén.

Er Vreihhuéliz neoah e zou goed breihik keijet én ou goahiad deustou ne gonzant ket mui ieh er vro. É terhel pen doh en dianvézerion é ma kollet dehé ou ieh. Karein e hrant neoah ou bro Breih elomb eùé.

Er pemp « *Départements* » a Vreih e zou ur horn benak anehé ar glann er mor. Cketu perak é hes kement a voraerion én hur bro. Deu « *Arrondissements Maritimes* » e zou

hoah groeit get Breih : *Brest* hag *En Oriant*, lodennet ind memb é *kartérieu* hag *eil kartérieu*.

VII

PINUIDIGEHEU BREIH

Er Vreihiz e viù drest pep tra get diù vichér : el labour-doar hag er bisketereh.

Dopen en tri hart ag er Vreihiz e viù ag en doar. En amzér e zou ken amourabl én hur bro ma hellér kavet énni plantaj ha lezeuaj a gement sord e zou. En édeu e za énni avot ; ar mañnéieu kreiz er vro memb é ta segal ha gunéhtu ag er choéj. Gué avaleu a ioh e gavér én hur bro. Desañ e hrér deved él lanneuier.

Er gouian nag en han ne vent ket goal rust é Breih ; chetu perak é hellér desañ loñned én hur bro ésoh eit ne vern é pé léh.

Ar en arvor er gué ag er broieu hantér tuem e viù hag e gresk. Lezeuaj er vro e zou er ré huekan e fehé bout. Monet e hra eùé, muioh mui, fréh, avaleu-doar, lezeuaj, amonen ha uien a hur Bro de Vro-Sauz.

A hendaral nen des beta bremen na meit er pisketereh é mesk er michérieu aral a gement be talv er boén. Er hart ag er Vreihiz e viù diar er moraj.

Ar audeuier Ereh, dantellet get er konkeu hag en abéri é kavér pisked ag er ré huekan, kregad a bep sord, ker mat, ha skantedeg : legested, grilled, kranged, chévred. É abér er stéri é kavér istr ag en dibab.

Dré hoaleur, goal fal é ha en treu get en

ol loñned mor-sé. Er piskerion en des labourer arnehé a gement ma ou des gellat a houdé 50 vlé, m'ou des argantet memb er pisked hag er hregad bihan. Mal e vou gobér ul lézen ar er bisketereh aud-sé.

Er biskerion koh, er vugalé hag er merhed é zou ou labour pisketat ar en audeu.

Deu sord pisketereh aral e hra hoah mordeidi Breih. Argantusoh int mes poéniusoh eùé kalz : 1an Pisketereh en Doar-Neùé hag en Island ar er moru, en haranked, el legestred hag er hape'an.

Diar audeu en hantér-noz é ha tud d'er pisketereheu-sé ar lestri dré lien ha lestritan. A zrebi miz merh beta miz guenholon e pad er bisketereh.

Mordeidi Sant-Maleu e ia d'en Doar-Neùé ha ré Penpoul d'en Island.

2e Er bisketereh aral e zou hani er sardrined hag en toñn. Piskerion audeu er hreisté e ia d'er bisketereh-sé. Tostoh d'er vro é chomant de labourat, rak er sardrin hag en toñn e blij en audeu dehé.

Mordeidi en Oriant, Konkerné, Doarené, etc... e ia d'er sardrined ha d'er berhelli ; ré er Gerveur ha ré Groé d'en toñn.

Er pisketereheu bras-sen e zou danjerus. Bep plé é chom paud a vordéidi ér mor, kollet dehé ou buhé. Un dra aral e zigoéh geté hoah liés : er pisked nen dant ket d'er vro ha nezé é huélér kornadeu abéh ar en audeu én diañnéz vrasan.

Aveit parrat doh en diañnéz-sé a zonet, e

vehé ret d'er bisketerion ivet nebetoh a ivaj kriù ha lakat lod a ou argand én amerh, aveit ou hohoni hag er goaleur, é kevredengeheu sadet eit en dra-zé. Mat e vehé eùé men divehé pep piskour un tammig doar, ahoel aveit lakat avaleu-doar ha lezeuaj de vagein é diad.

Pe daul e pisked a vras, nezen e vent lakeit é bouisteu aveit ou miret.

Hur bro e ra ur ioh mordeidi de Vordadureh marhadour Breih ha Frans. Porheumor marhadour brasen Breih e zou : *En Nanned, Sant-Nazér, En Oriant, Brest, Sant-Brieg, Sant-Maleu, Sant-Servan.*

Labour e zou d'hobér én ol porheu-sé aveit ou lakat é stad de zigémér el lestri bras e hrér bremen.

Meingléieu hur bro nen dint ket forh bras (meit hag é vehé er ré graonvén e vehé).

Bout e zou neoah meingléieu é *Pontpéan* étal Roahon ha *Poulléuen* (plom hag argand). *Taouarh* e gavér eùé é guern er Ieun tost de Vraspar hag é meur a dachad aral.

Bout e zou édán Breih 36.000 kilomètr karé doar ha 3 milion hantér a dud e zou énni (1907) ; er péh e hra 90 dén dré kilomètr karé.

Tost d'ur milion hantér a dud e gonz er brehoneg.

Frans e den a Vreih diù arméad tud hag en drederan (2/3) a hé mordeidi-brezél.

VIII

ER HOUEN

Er Vreihiz e zou ag ur rumad tud e hrér anehon er *Houen keltiek*.

Er rumad tud-sé — *Er Helted* — e zou bet mestr ar ul loden vatag en Europ ha ag en Azi tri pé pear hant vlé érauk gañnedigeh hur Salvér.

Get en amzér, er Helted en doé hum rannet é diù loden : el loden *gouehelik* hag el loden *brehonik*.

En *Ihuerhoniz*, en *Albañniz* hag er *Mañniz* e zou ag er rumad ketan.

Er *Vreihiz*, er *Hanbréziz* ha *Kernèuz* Bro-Sauz e zou ag en eil rumad.

Er pobleu-sé (nameit *Kernèuz* Bro-Sauz) en des miret ataù er ieh keltiek e gonzent én amzér ketan.

Er ieh keltiek e zou kar d'er jermaneg, d'er rusieg d'er greg ha d'el latin.

IX

BRAUITÉIEU HUR BRO

Breih e zou unan ag er broieu kaeran ag en doar.

Koedeu bras, flagenneu didrous, goahieu kloar, mañnéieu ha lanneuiér melkonius, audeuiér dantellet, teñenneu bourus, inizi a bep sord, mor spontus... en treu-sen ol e gavet é Breih hag é bro erbet nen des par dehé.

A-bel bro é tér de huélet hur bro-ni ha hé brauitéieu.

É Breih é kavér er muian a véphirieu hag a daulvénieu. É lanneuiér Karnak é hes er muian anehé.

Er méphirieu ne houier ket hoah forh kaer perak é mant bet sañet.

En taulvénieu e zou béieu léh ma vezé lakeit guéharal en dud varù brudet. Mein bihan ha doar e vezé lakeit ar lein en péhieu mein-sen aveit ou golein. Kavein e hrér hoah anehé, paket elsé ha nezé é hrér *krug* (*tumulus*) anehé.

Ne faut ket kredein enta e chervijé en taulvénieu de lahein tud èl ma larér é meur a livr.

Er mein-sen e zou bet sañet get en dud e oé é chom é Breih pel amzér érauk er Vreihiz.

Gizieu er Vreihiz e zou kaer eùé. Goarnet ou des kustumeu koh bras : er festeu, er chervadeu, er horolleu, er gouréneu, hag en hoariu a bep sord e zou braù de huélet. Ni zeli ou miret en ul lezel a kosté er péh e zou lous pé fal anehé.

Pardonieu hur bro e zou eùé hemb par ha deustou ne gavér ket é Breih ilizieu ker pinùik èl é meur a vro aral, hun ilizieu, hun chapélieu en des ou braùité.

Er mein bén a hur bro e zou bet kizellet get michérerion ag er ré getan ha groeit ou des geté ilizieu, kalvarieu, fetañnieu, kastelleu e zér de huélet a gement bro e zou.

Guskemanteu hur bro ne fehé bout par dehé. É nep tu ne vehé kavet kement a sord guskemanteu èl é Breih. Pep kornad, pep

parréz, kerklous é laret, en des ur guskemant dishaval doh hani er hornadeu pé er parrézieu tro-ha-tro ha kement-sen é zou marsé en dra kaeran de huélet én hur bro.

Goarnamb enta hur guskemanteu, groamb ma veint kaeroh kaer bamdé eit goarn eùé d'hur bro unan a hé braùitéieu kaeran.

Glustraj hur bro e zou kaer eùé. Kizellerion en des groeit get er hoed er péh en des groeit réral get er mein ha labour forh braù ou des groeit.

Ni zeli karein en treu-sen ol ha dougein bri dehé.

Ur Breihad ne zeli guéh erbet fondein nitra ag en treu kaer pé soéhus e gavér én hur bro. En treu-zen e zou bet reit d'emb get hun tud koh, pinùidigeh hur bro int. Ni zeli ou miret enta aveit kemér skuir arnehé d'hobér braùoh én amzér de zonet é léh monet de glah get er réral treu ne dalant ket ré hur bro-ni.

EIL LODEN

BREIH KENT DONEDIGEH ER VREIHIZ

KETAN PENNAD

KETAN TUD HUR BRO

Er ré ne hanaùer ket. — Diés é gout hiniù en dé a houdé pegours é hes tud é chom én hur bro-ni. É mar a dachad dré Frans ha broieu aral e kavér relegeu ker koh ker koh ma kredér en ou des dek mil vlé benak. En dud e oé én amzér-sé én hur bro ne oent ket goniek bras. Ou bennégér ne oent nameit tammeu mein sklisenet, Deustou d'en dra-zé, doh er soursi e gemérent ag ou zud marù, és é hanaout penaus é kredent é hes un Doué hag ur vuhé aral arlerh honnen.

Pear mil vlé benak kent hur Salvér é arriù ér vro ur rumad tud aral, abiloh, kriùoh, hardéhoh. Get er ré-men é ma bet saùet en taulvénieu hag er ménhirieu e huélér ker stank én hur bro. (Guir é laret é huélér ag en treu-sé é meur a vro aral.)

Perak en taulvénieu-sé ?
Aveit goarn relegeu er ré tremenet, pé ataù el ludu anehé. Rak en dud-men eùé e

gredé én ur vuhé aral ha raksé ne vennent ket dilezel korv mab dén èl hani ul lon brutal.

A getan ind hum chervijé, ind eùé, a venùegér groeit get mein gurun mes ré brañoh, madetoh, ré frotet, uzet ha liès toulet aveit lakat un troed.

Devéhatoh, ardro er blé 2.000 é oé bet kroget en dud d'hobér benùegér get ur mantal kouivr hag arem.

Devéhatoh hoah, ardro er blé 900 érauk hur Salvér é tas tro en treu hoarn.

Ne gonzemb ket hiroh diar en dud-sé; ne gonzemb ket eùé goal hir diar er Galled e oé én hur bro érauk donedígeh er Vreihiz. Istoér Breih e zerèu kentol get er Vreihiz ardro er V^{et} kantvléad. Ataù e vehé diés konz a dreu nen des hañni sur bras anehé.

Er ré e hanaùér. — É gré Sézar, kent ma oé deit er Vreihiz de chom d'er vromen, é vezé groeit en Arvorig anehi, de laret é *er vro tost d'er mor*. Ur hornad e oé a Vro-Gal deit de vout Frans a houdé monet e hré a zrebi el Loar betag en tu ral d'er Seine.

En dud e oé é chom-én Arvorig hag er ré e oé é Bro-Gal e oé bredér, tud ag er memb goed. Keited e oent èl en darn muian ag er ré e oé bet mistr ar en Europ adalek er IV^{et} betag en II^{et} kantvléad érauk gañnedígeh hur Salvér. Rak épad open deu gantvlé er hreisnoz ag en Alemagn, el loden vrasan ag en Autrich, er hreisnoz ag en Itali, Bro-Gal, lod

ag er Spagn ha Bro-Sauz e oé édan mestroni er Helled.

Er ré e oé é Bro-Gal e vezé groeit er Haled anehé.

Rannet e oé en Arvorigiz èl er Haled a bobladeu, distak kaer en eil doh égilé. Neoah, pobladeu en Arvorig en doé sañet ur gevredegeh étrézé aveit bout kriùoh, hag er Venetiz e oé ér pen anehé. Pemp poblad e oé ér houriniz deit de vout Breih a houdé: *Nañnediz, Venetiz, Osismiagiz, Kuriosoliz* ha *Redoniz*.

Nañnediz e oé é chom léh mé ma hiniù en dé Bro-Nañned;

Venetiz léh mé ma Bro-Guéned;

Osismiagiz ar dro de Gempér ha Kastel-Paul

Kuriosoliz léh me ma bet goudé eskoptien Sant-Maleu, ha Tregér.

Redoniz ardro de Roahon.

De ben é pep poblad é oé un nebed tud oedet ha fur, dibabet é mesk er ré brudetan ag er boblad.

Deit e vehent bet de ben a lakat en ol pobleu aral de blégein dehé a p'ou dehé karet hum gleuet mat berpet étrézé.

Ou dillad. — En Arvorigiz e zougé ur sord brageu, ur sé ha, mar a hueh, ur vantel. Ou dillad e vezé groeit get dañné brikemardet, rak el liùaj e blijé bras dehé hag er brageris eùé.

Ou blèu e lauskent de zonet hir ha de goéhel ar ou diskoé. Ne hoarnent barù meit édan ou fri.

Aveit hum zihuen ér brezél é tougent, eùé un tokarn ar ou fen, un skoed, ur goaf hag ur gléan ponér luemmet doh en deudu. Spegeu e daulent eùé ar ou éneberion.

Er merhed e vezé gusket get séieu hir e ié a ou goug d'ou zreid. Er brageriseu e blijé bras debé; dougein e hrent gougenneu ha goalenneu-bréh groeit get mein a bep sord liù.

Ou zier. — En tiér e oé haval doh hur melinieu abel-ni, sal ma oent izelloh. Groeit e vezent get mein ha pri hag é kreiz en doen e vezé miret un toul aveit er moged, èl ma hrér hoah él lojeu gleuerion pé boteuerion.

En tiér e oé dastumet a gériadeu. Aveit hum zihuen doh ou eneberion, en Arvorigiz en doé saùet léhieu-brezél groñnet get kléieu groeit get koed, get mein ha get doar. El léhieu-sé e zou bet hanùet « oppida » é latin.

Ou biùans. — Aveit biùein, en Arvorigiz e jiboèsé, e bisketé, e labouré doar. Er Venetiz neoah e ié ar er mor d'hobér marhadéu get er broieü aral rak mordeidi ag er ré huellan e oent.

Ou lézen. — Èn amzér-sé ne oé ket hoah deit hur Salvér ar en doar. Pep bro en doé hé lézen. En Arvorigiz, ind, e gredé e oé open un doué. Adorein e hrent èl douéed, en treu krouéiet èl en deur, en doar, en tan, etc...

Deit e oent de gredein neoah get en

druided penaus arlerh er marù é talhér de viùein én ur bed aral. Ken sur e oent é hés ur vuhé aral arlerh-honnen ma prestant liés argand ha treu aral de zakor debé ér bed aral.

En druided. — Kreden en druided ne oé ket kreden er boùl. El lézen-sen e oé deit a Vreih-Veur get tud gouiek. Kredein e hré en druided eùé e oé open un doué; neoah lod anehé dré forh studial e oé deit de gredein ne oé nameit un Doué. Tostoh e oent d'er huirioné aveit er pobleü paian aral.

Donet e hras en druided de ben, a nebedigeu, de gemér perh bras én Arvorig hag é meur a dachad aral é Bro-Gal.

En druided e gredé én ur vuhé aral eùé, léh ma vé kastiet er ré en dé groeit er fal ha digollet en ré en dé groeit er mad.

Gelloud bras ou doé. Desàù e hrent en dud iouank ha skol e hrent debé. Digeméret e oent èl béléan get en Arvorigiz hag èl barnerion. Pe zé d'unan benak hum seùel énep d'ou barn, ind e gemenné d'en ol pellat azohton hag é vezé ret d'en dén-sé nezé monet de viùein a kosté èl ur hakouz.

Pe saùé brezél en druided hum laké liés, étre en emgannerion aveit parrat azohtë a hum bilat.

Meur a skriagnour en des laret penaus en druided e oé tud kri ha didruhé: kement-sé e zou geniér. Èn istoér guir én ou guélér é labourat aveit kandérhel er peah étre en dud hag ou ambrüg é hent en onestiz.

Lakeit ou des tud d'er marù guir é, mes tud barnet d'er marù a gaust d'ou zorfeteu pé d'ou fallanté e vezent, ha hoah en druided ne hrent nameit lakat en tan aveit loskein en torfeterion. Ne lakent ket er goed de ridek el ma hes laret ha ne varnent ind memb hañni d'er marù. Er vrasan barn e hellent dougein e oé en eskomunikasion e zou bet konzet anehi ihuelloh.

É guen e vezé gusket en druided. Aveit donet de vout druid e vezé ret studial pel ha hir, épad uigent vlé guehavé. Ret e vezé studial istoér er vro, er bed, er stired, er furnéh, el lézen.

Plegein e hré ol druided Bro Gal édan mestroni un arhdruid dibabet geté ol hag hanañet aveit bout en hani furan hag en hani disketan én ou mesk.

En druided ne vennent ket skriù er peh e houient. Dré imoér e vezé ret diskein ou hentéliu ; chetu perak ne hanañer ket kalz a dra hiniù en dé diarben ou hredenueu hag ou gouiegeh.

Er Varhed. — Ur rumad tud aral, kansorted d'en druided e oé inouret bras get en Arvorigiz : Er Varhed. Get séieu hir, hanuñet *cucullus* é latin, e vezent gusket. Ou michér e oé kañnal pe vezé er vrezelerion én emgann pé doh taul. Señel e hrent guerzenueu en inour d'en dud brudet ag er vro. Er muzik e hanañent eùé. Get ur sord télen e hoariant.

En Urusined. — Ur rumad tud aral e oé hoah inouret én Arvorig : En Urusined (*vates*)

é latin). Sorserion ha diskonterion e oent. En dud e gredé é hanañent en amzér de zonet é tioedein loñned ha memb tud.

II

ER ROMANED E ZA D'HOBÉR BREZEL
D'EN ARVORIGIZ

Er Halled treiset d'er Romanned. — Eih vlé ha hantér hant kent gañnedigeh J.-K., lod ag er Halled e houlennas get ou amizion er Romañned donet de rein dorn dehé aveit boutein er méz ag er vro ur hant pé ur hant hantér hant mil Jermén benak deit de Vro Gal de léreh ha de intañnein. Er Romañned e zas, ér pen anehé Jul Sézar, ur brezélour ag er hetan, mes enebour d'er Helled.

Goudé bout skarhet er Jerménéed er méz a ou bro, lod ag er Halled e oé bet amoet erhoalh aveit hum lakat édan goarnasion Sézar. Hennen ne houlenné ket guel. Lakeit en doé un troed én ti, vennein e hras lakat en deu. Er chonj e zas dehon de blegein er Halled ol édan damani er Romañned. Disoh e hras get é bennad hag é korv deu vlé e oé mestr Jul Sézar ar Vro-Gal.

En Arvorigiz ne vennant ket plegein. — Sézar e ia dehé. — Ur hornad a Vro-Gal neoah, en Arvorig, ne venné ket

plegein. Er blé 56 érauk J.-K., Sézar e zas get un arméiad sudarded ardro en Arvorigiz. Doh er Venetiz e klaskas trouz ketan, rak gouiet e hré erhat e oé doh er ré-zé é oé er startan donet de ben. Merdeidi ag en dibab e oent, ha tud kalonek.

Ean e gargas é letenand Krasus de lakat gobér galéieu ar el Loar ha dastum aveité ruañnerion é mesk er Halled e oé bremen mestroniet get Rom.

En atretan, kemér e hras lestri er Piktoned hag er Santoned, pobladeu aral a Vro-Gal, hag é lakas Désimus Brutus de gemennein arnehé.

Brutus e ias dohtu dré vor trema bro er Venetiz. Sézar doh é du e gerhé tremazi dré zoar, get é armé.

Epad en han abéh Sézar e vrezelas doh er Venetiz hemb bout sañetoh. Er re-men en doé hum dolpet én ou léhieu-brezél (oppida) sañet ar glann er mor, én tachadeu ihuellan e gavent ha groñnet a gerreg. En tu doh en doar é krouizent ur fozel don léh ma té er mor. Ur hleu ihuel e sañent hoaha hendaral tro ha tro. Boud ou doé dastumet a gement ma hellent hag ou lestri ou doe kuhet é kreiz er herreg. Ne oé ket és tostat dehé elsé.

Pe zé de ben er Romañned a dostat dehé, en Arvorigiz e saillé én ou lestri, ou biñans geté, hag e lauské ino er Romañned de hoarn el léh gouli !

Chuñhet get en hoari-sé ha kollet dehon ur bern sudarded, Sézar e zihanñas get é vrezél,

tan é galon a gounar : biskoah nen doé hoah kavet tud sord get er Venetiz ! Neoah ne zilézas ket er vro. Chonjet e oé de grog endro pe vehé bet arriñet geton er galéieu en doé lakeit gobér.

Kent pel arlerh é oé pariñ el lestri. Ind e zas er méz ag el Loar hag e daulas en eor én aber ag er hoah-sé, aveit gortoz Désimus Brutus e oé oeit de glah sekour.

Pe dostas lestri Brutus de audeu en Arvorig, spieron er Venetiz e gasas gourhemen d'er vro. Lestri er Venetiz e zas nezé er méz ag er Mor-bihan hag e fardas ar lestri er Romañned.

Jul Sézar e lar én é livr « *De Bello Gallico* » penaus er Venetiz en doé deu gan uigent lestr. Get koed derù é oent groeit, emé ean, tiù hag ihuel e oé er hostéieu añehé. En dan e oé sklat aveit tremén ésoh diar er herreg hag el lehidegi. Er gouélien e oé krohen loñned labouret d'er guellan.

Lestri er Romañned e oé forh distér en treu geté. Deustou d'ou arosieu hir ha luem ne oent ket eit gobér droug de ré er Venetiz. Sañet en doé neoah er Romañned tourelleñneu én ou ré ha lakeit sudarded énné get er chonj de saill ésoh ar er Venetiz. Deustou d'ou zourelleñneu n'arriñent ket get aros lestri er ré-men.

Un dra neoah en doé galéieu er Romañned estroh aveit lestri er Venetiz : skañoh e oent un troh. Ne oé ket bet pel er Romañned é huélet kement-sé hag ind d'hober felziér ha d'ou lakat doh perchenneu hir.

Get ou bageu skan ind e dre-mené fonap̄ tost de ré er Venetiz hag e drohé get ou felziér er herdaj hag er gouélieu.

Dihuernnet ha dihouélieu, penaus e vehé bet dehé diléhein ! Dispartiet grons e oé elsé lestri er Venetiz unan doh en aral.

Nezé lestri er Romañned e zé deu pé tri ar un dro ardro ul lestr d'er Venetiz hag e zé forh és de ben ag er hemér. É ber amzér e oé bet elsé dismantet rah lestri kaer er Venetiz.

Ar dro 10 ér de vitin e oé bet en emgann-mor-sé. Jul Sézar hag é armé, diar un duken, e sellé doh en treu.

Elsé e skriù Sézar ataù ; mes de zefi e zou anehon rak foèuour e oé un nebed ha geuiatér pe gavé é du. Ur skriùagnour aral ag en amzér-sé, Dion Kasius, e lar penaus er Venetiz ne oent ket ker kalonek na ken dispont èl er Romañned ha penaus Brutus, mestr lestri er Romañned e chomé en tostan ma hellé d'en doar aveit gellout téhein érauk er Venetiz pe vehé bet arriù béh ar é chaucheu.

Er péh e oé bet abek d'er Venetiz de gol, revé Kasius, e oé en aùel, améneit dehon én un taul hag e barras doh ou lestri a vonet nag arauk nag ardran. Er Romañned e lahas éleih a Venetiz get ou spegeu hag ou bireu, hag e voutas en tan é kostieu ou lestri. Spontet é huélet n'hellent monet de du erbet hemb aùel, na hum zihuen doh er Romañned mank a armaj de dural, er Venetiz é saillas ér mor pé hum lahas. Elsén e oé bet dismantet er Venetiz.

P'en dehé bet kandalhet en aùel, lestri bras er Venetiz en dehé bet brezillet peurkeh bageu er Romañned hag er felziér n'ou dehé ket gellat krog énné. Nezen a dra-sur e vehé bet chomet en tu gouni get er Venetiz. Erbad é, er goal chans e oé koéhet arnehé ehé. É ouf er Morbihan é oé bet er hrogad bras-sé.

Sézar e oé bet didruhé ha digalon é kevér er Venetiz. Ean e hras lahein rah er penneu bras anehé hag e huerhas er réral èl sklavé. Chetu perak, pear blé arlerh, pe oé bet galùet er Halled ol get Versenjëtorix de vonet de rein dorn dehon de bellat er Romañned a gér Alésia léh ma oé dalhet geté, er Venetiz, ou unan, n'hellezant kas dén. Er bobladeu aral ag en Arvorig e gasas tregont mil dén.

Inour neoah d'er Venetiz bout dalhet mat betag er pen doh Sézar hag é vanden. Guel e vehé bet dehé, guir é, defi doh er Romañned ha hum zerhel prest de vrezélat dohté estroh eit én ur mod. Nezé marsé ou dehé souret ar er Romañned hag en Arvorig e vehé bet chomet dibéh a ou damani méhus.

III

EN ARVORIG ÉDAN DAMANI ROM

Er Halled édan iaù Rom. — Diés e oé bet enta de Sézar lakat er iaù ar Iouguer Halled ha drest pep tra ar hani en Arvorigiz. Neoah er Halled en doé hum hroeit, ben er fin, doh er Romañned.

Plijout bras e hré en treu neué dehé ; haval e oent é kement-sé doh er Fransizion ag en amzér-men.

Er Halled e ziské get er Romañned seùel tiér, gobér henteu, studial. Kement-sé ne oé ket fal, mes er péh e oé fal, ret e oé bet dehé dilézel ou ieh hag ou buhégeh aveit kemér ré er Romañned.

Embér e oent deit de vout bréh-Romañned.

Henteu pras er Romanned. — Er hetan tra e hras er Romañned goudé bout mestroniet er Halled e oé bet gobér henteu pras ér vro. Beta nezé ne oé ket kalz anehé.

En henteu-sé e ié berpet éan-ha-éan, ag ur gér d'er gér aral. Dichen e hrent én devalenneu, krapein e hrent ar er mañnieu, trézein e hrent er stéri diar ponteu. Kavet e zou bet restajeu ag en henteu-sé é mar a barréz ; paüet int get mein bras ; eih pé dek mètr a zigorded ou des.

Treu aral groeit get er Romanned. — Kavet e hrér eùé un tammig é pep léh é Breih, treu aral groeit é amzér er Romañned : podeu-pri, argand, brikenneu, damorant tiér saüet get Romañned pinùik.

Béh e saü ar er Romanned. — Epad en trivet kantvléad arlerh gañnedigeh hur Salvér é oé bet start en treu aveit er Romañned. Tud didruhé deit a goedeu bras er Jermani (en Alemagn hiniù en dé) e zas de asé kemér léh é Bro-Gal. Béh e oé bet get sudarded Rom ou lakat de vonet ardran.

Er Franked e zas d'ou zro, diù huéh é léh

unan, ha ken start e oé bet d'er Romañned dijabein er vro anehé.

Er Sauzon e arriüas eùé, dré vor. Pe gavent en tu, é toarent hag é laerent er péh e gavent, goudé en devout lahet en dud. En Arvorig, drest pep tra, é hoantent ha kaer en doé bet gobér er Romañned ne oent ket bet kriù erhoalh aveit derhel pen d'en ol dianvézerion-sé.

Ind e saüas neoah kampeu, un tammig é pep léh aveit hum zihuen doh en estren. Kavet e hrér stank ag er hampeu-sé é Breih, kléieu doar ihuel endro dehé ; ér hampeu-sé hum dolpé sudarded Rom pe huélent e vezé tu er hol geté. Ne oé ket eùé ur bern bras a sudarded én hur bro : kredein e hrér ne oé ket open pearzek mil anehé én Arvorig abéh.

Er Romanned é monet de ras. — Kement-sé a labourieu ha kement-sé a sudarded e gousté argand bras de Rom. Rannet e oé bet eùé ranteleh bras Rom é peder loden. Konstans Klór e zigoéhas Bro-Gal geton hag en Arvorig eùé enta. Peb unan ag er pear ampeleur a vennas derhel get en digoraj e oent akourset de huélet é Rom. Ind é vennas en devout un armé kriù ul léz digor hag un nivér bras a dud é karg. Aveit péein en digoraj-sen é oé ret kavet argand hag argand hoah. Kreskeit e oé bet en tau-seu, ré gir neoah érauk. Er ré en doé un dra benak e vezé ret dehé péein muioh a dauseu aveit ne dennent a ou zreu hag er ré

ne nellent ket péein e vezé kastiet. Forh fonapl e oé deit elsen er vro de vout peur, goasket ma oé doh un tu get er Romañned ha doh en tu-ral get en estren.

IV

EN ARVORIG DISMANTET

En estren e garg muioh mui ar Vro-Gal.

—Pe oé marù Konstantin Meur, en estren e gargas endro ha muioh mui ar Vro-Gal. Kement e oé anehé ma ne spiré ket mui er Romañned aveit derhel pen dehé. Liés e vezé ret péein pé digol er preiherion-sé aveit ou lakat de zilézél er vro.

É gré Téodoz Meur (379-395) é oé bet un tammig dihan geté, mes a pe huélezant Honorius é kemér é léh ind e zas muioh eit biskoah.

Adal er prantad-sé, damani Rom e goéhas bahad ha bahad.

Er blé 405 pear hant mil estrén, Goted, Alañned, Vandaled, etc., get un dén didruhé hanñet Radagès ér pen anehé, e fard ar en Itali, e losk hag e lah ar ou hent. Er sezis e lakant ar Florans. É mant é tonet de bent a ou fennad pe goéh er Romañned arñehé. Béh nezé! Radagès e zou lahet; é soudarded e déh érauk hag e gerh trema Bro-Gal. Ar ou hent e kavant Sauzon, Suèved, Burgonded ha réral hag e za de greskat ou banden.

Fardein e hrant ar Vro-Gal èl un houlen vras; flastrein, lahein, intañnein e hrant kement tra ha kement dén e gavant ar ou hent.

Derhel dohté ne hellér ket : didruhé int rak m'ou des nan. Nitra né harz dohté. Monet e hrant ag ur pen d'er pen aral ag er vro. Lod anehé memb e ia tré d'en tural de määññietu er Piréné, d'en Iberi (hiniù Bro Spagn) ; er goed e rid a boulad ér vro abéh épad dek vlé pé muioh.

Er Romanned e saù endro. — Neoah er Romañned e saù endro. Kas e hrant sudarded de Vro-Gal, ér pen anehéjeneraled brudet. Unan anehé, en hani brudetan, Aésius é hanù, e oé bet desahet é bro en Huned, er goahan ag er pobladeu estren ag er amzér-sé. É léh dihuen Bro-Gal doh en estren, ean e lauské en Alañned d'hobér er péh e garent ér vro.

Er Halled goasket hoah. — Er Halled hum glemmas de Aésius a dauleu fal en Alañned. Aésius é léh monet a du geté e hras dismantein ou bléadeu get sudarded ar varh en Alañned. Kriùoh kriù e saùas klem tud er vro : aveit ou lakat de deùel Aésius e ras frankiz d'en Alañned de gemér en hantér a ou zreu get er Halled. Diés e vehé bet bout krioh é kevér tud.

Kement-sé ne hras ket d'er Halled kol kalon neoah. Er bobladeu e oé é chom én Arvorig goh ha lod a bobladeu en Akiten hag el Lionéz (kornadeu aral a Vro-Gal) hum gleuas étrézé hag e zalhas pen doh en Huned épad dek vlé. A pe huélezant é hent de vout flastret agren, ind hum dennas ér hoedeniér, stank bras nezé én hur bro.

Siouah ! ne oent ket dijab hoah : Aésius, téret ru dehon, e gasas énep dehé Eokarig unan a rouañné en Alañniz, get un arméiad sudarded (ér blé 443).

Un eskob e saù krog er ré goasket. — É oent én hent a pe zigoéhas geté un dén koh, ur groéz én é zorn ha geton dillad un eskob kristén. Più e oé ean ? Jermén eskob Aukser.

Jermen e houlennas get Eokarig, arres-tein ; ne vennas ket. Monet arauk e fauté dehon ha ean e skoas ar é jau aveit el lakat de vonet. Nezé Jermen e saillas doh pen er jau, é voéh, dous tuchant, e zas de vout rok ha can e gemenas d'er jeneral monet ardran.

Soéhet de nerh kalon en eskob, Éokarig e asantas geton chomel hemb gobér droug de zén épad ma vehé bet Jermén é monet de Rom de houlén pardon get en ampeleur aveit é ganbroiz.

Pardonnet e oé bet dehé (dehé e oé groeit geu neoah) mes ataù e oé bet ret dehé rein en hantér a ou madeu d'en estren. Brezél e saùas endro rak er Halled e gavé start plegein d'ul lézen ken diléal.

Aésius e houlén harp get er Halled. — Ér blé 451 e saùas béh eùé ar Aésius. Atila roué en Hunéd, get pemp kant mil dén e oé deit é Bro-Gal ha lahein hag intañnein e hrent par ma hellent. Aésius, spontet, e hras dakor ou madeu laeret d'er Halled hag e houlennas harp geté enep d'en Hunéd.

A galon vat é ras dorn er Halled d'er ré

e oé doh ou goaskein er bléieu kent ha kevret é oent oeit é arben Atila.

Er Sauzon. — Er ré goahan neoah é mesk en estren e oé er Sauzon. Epad deu gant vlé é oé bet en Arvoriz ér spont hag én eun én ou rauk.

A pe hellent dichen, er Sauzon e laéré er péh e hellent kas geté hag e lahé en dud. Er péh e lauskent ar ou lerh e vezé losket dehé. Hiniù en dé hoah, a pe zigoéh dizoarein tiér ag en amzér spontus-sé, e kavér el liésan ludu ha gleu énné. En tan e oé merch er Sauzon miliget !

En devé aveit Galled hur bro. — Er beurkeh Galled é chom ér houriniz dré forh bout lahet pé keméret get er Sauzon e vihañné bep plé en nivér anehé. Er ré e chomé ne oent ket mui kriù erhoalh aveit hum zihuen : de greiz er hoedou e oé bet ret dehé monet de viheïn el loñned gouïù.

V

EL LÉZEN A GRISTENEH

Er gristenion ketan én hur bro. — Epad ma oé chomet en druided mistr ér vro, ou lezen, deustou ne oé ket er huir Lézen, en doé goarnet ahoel en dud é hent en inour. Edan damani Rom e oé bet ret d'en druided skarhein ér méz ag er vro. Enep d'er Romañned é predegent dalhmat hag asé e hrent lakat er Halled de seùel endro ou broadeleh. És é gout ne oent ket deit mat get er

Romañned. Chetu perak e oé bet groeit brezél dehé.

A p'ou doé kollet ou mistr en druided, er Halled e geméras nezé a nebedigeu lézen er Romañned. Paian e oent érauk, mes doñnoh pé don é hent ér paiañneréh.

Arriü e oé neoah en amzér ma télié er fals-lézenneu kilein dirak Lézen er Hrist. En devé ag en III^{et} kantvléad, deustou d'er bur-tellereh garù ha d'er brezél didruhé groeit dehé get er Romañned er gristenion e greské bamdé en nivér anehé. En hur bro neoah ne oé ket ur bern bras anehé. Doh devé er IV^{et} kantvléad, sant Marhin, misionér brudet Bro-Gal, e hras seùel ér hornad bro-men parréziadeu kristenion e oé édan é vili.

Pél érauk é oé bet kleuet konz neoah ag er gristenion ér houriniz. Ér blé 288, deu vrér, Rogasian ha Donasian, en doé reit ou buhé én Nañned kentoh eit adnahein ou Fé. Er Romañned e venné ou lakat d'adorein ou fals-douéed.

Ér prantad-sé, sant Kler e zé de huélet guehavé en nebed kristenion e oé én dro de Nañned. Kredein e hrér e ma ean e zou bet ketan eskob Nanñed.

É Roahon, er hetan eskob hanaùet e zou bet Anténus. Ardrou er blé 461 é viüé. Ne hanaùér ket hanù er ré e zou bet én é rauk.

Eskopti Guéned e zou bet saùet ardrou 465. Sant Padern e zou bet er hetan eskob arnehon.

TERVET LODEN

DONEDIGEZH ER VREIHIZ

KETAN PENNAD

ER VREIHIZ É BREIH-VEUR

Diù vro Breih e zou. — Laret hur es e vezé groeit en Arvorig a hur bro-ni érauk done-digeh er Vreihiz. Ur vro aral, én tu-ral d'er mor « Manch » hag e zou deit de vout Bro-Sauz a houdé, e vezé groeit Breih anehi én amzér-sé, hag en dud é chom énni e oé er Vreihiz.

Tud ag er vro-sé é tonet de chom d'hur bro en des reit dehi hanù ou bro goh hag a houdé e vé groeit Breih anehi ha Breihiz ag en dud e zou énni.

Diù vro Breih e zou enta a houdé men dé deit er Vreihiz dré-men : BREIH-VEUR (pé Bro-Sauz) a léh ma tent ha BREIH-VIHAN pé BREIH-groas, er vro léh ma toarezant hag e zou hur bro-ni bremen.

Stad er Vreihiz é Breih-Veur. — Breihiz Breih-Veur e oé digoéhet geté tostik tra er péh e oé digoéhet get er Halled. Romañned e oé oeit d'hobér brezél dehé ha deit e oent de ben a blegein ul loden vat a Vreih-Veur édan ou damani.

Er Vreihiz neoah en doé dalhet mat pen

doh er Romañned ha miret ou ieh, ou spered, ou lézenneu guel eit n'en doé groeit er Halled ; chetu perak e sahezant fonapl ou souk a pe zas de zamani Rom goannat arnehé.

Ardro er Vet kantvléad er Vreihiz e viùé endro diliam. Er brehoneg e oé ou ieh hag ou lézenneu en doé souret ar ré er Romañned.

Rannet e oé Breih-Veur a bobladeu bras ; er bobladeu e oé ranneta glañeu pé tiegeheu bras.

Un nivér bras e oé ag er ré-men. Er hlan e oé groeit get en dud kar chomet de viùein en ul lod betag en eihvet ha memb en naùvet rumad. E pen ur hlan é vezé ur mestr karget de gas en treu, de varnein pe vezé ret ha de gondui sudarded er hlan ér brezél.

Pep klan e oé distag doh er réral ; neoah pe saùé brezél, er hlañeu hum gleué étrézé aveit brezélat hag e zibabé ur mestr bras é mesk er mistrigeu furan ha gelloudekan.

Ou relijion. — Ou béléan.— Kristén e oé er Vreihiz. Predeget e oé bet er fé dehé doh devé en III^{et} kantvléad. Meneh e oé ou béléan el liésan. Er veneh e viùé en ul lod é menatieu. Konzet e vou liés ag er veneh é istoér Breih. Ind ou des, guehavé, hum lakeit ér pen get er Vreihiz é gité Breih-Veur aveit donet d'er vro-men ; ind ou des predeget el lezen a gristeneh d'en Arvorigiz chomet ér vro-men arlerh er Romañned hag en estren ; ind ou des digoret lanneuier ha koedeuiér

én hur bro ha disket hur gourdadeu de labourat ; én ur gir, gellet e hrér laret, hemb geu erbet, en des er VENEH SANTEL SEKOURET MAT SEUEL BREIH. Diù hueh enta e teliamb gouiet gradvat dehé : ur huéh rak mé mant bet tud santél, ur huéh aral rak mé mant bet Breihiz guirion ha kalonek.

Diskoein e hremb gradvat dehé é monet d'ou inourein d'er chapéliou saùet dehé ker stank én hur bro hag é rein ou hanù d'hur bugalé.

Buhégeh er veneh. — Erauk monet pelloh e ma kerklous deviz penaus buhégeh en doé er veneh brudet-sé é Breih-Veur. En hevelep buhégeh ou doe, pédest, pe oent deit dré-men.

Er Vreihiz e voure guel bout ar er mézeu é chom aveit é kër ; ou meneh eùé. Ar er mézeu enta e vezé ou menatieu. Pep menah en doé ul lojellig aveiton de studial, de bedein ha de gousket. Un ti bras ou doe eit débrein ou fredeu en ul lod hag un iliz fournis de bedein ar un dro.

Tro ha tro d'er menati é oé saùet ur hlé doar ihuél. Er goskor, er vichererion hag en dud aral e viùé én dianvéz ag er hlé-sé. Liés mat eùé, doh éleih a venatieu, e vezé lojellen diaménoh d'er ré e fallé dehé biùein ou unan. Penetieu e vezé groeit ag el lojellen diamén-sé.

Bras e oé, d'el liésan, nivér er veneh é pep LANN. Bout e oé unañneu hag e oé énné deu, tri ha memb pemp kant merab, gue-

havé muioh hoah. Dré pep diù hueh e vezé davéet ajadigeu anehé ar er méz a geteh ma kreské en nivér ag er gristenion, hag é vezé saüet nezé ul lann nèùé pé ur ploué.

Konzet e zou ag el LANN ha ag er PLOUÉ; ret é gouiet petra e oé en treu-sé : el LANN ne oé ket èl hiniù un doareuad lann. En hanù-sé e vezé reit d'en tachad ma té er veneh de seüel ou menati hag ou lojelleu. Er gérad meneh ha tud e oé e viùein geté e vezé groeit ul LANN anehi. Er PLOUÉ e oé ur barréziad kristenion.

Diés e oé bout menah. Hir bras e vezé sellet mar trèsé en dén d'er stad a vuhé-sé. Start e oé èùé buhégeh el lann.

Béléget e oé en darn muian ag er veneh, mes beleg pé diveleg atañ é oé ret de bebunan plegein d'en tri ro-men : sentoni, peuranté, guerhted.

Penijenneu kalet e vezé taulet ar er ré e zé dehé torrein unan benak ag er roieu-sé. Padein e hré er penijenneu beta tri blé.

Deùeh er veneh. — Rannete oé ou deùeh é pedér loden : 1an ul loden d'el labour korv, adal eih ér de vitin beta diù ér d'anderù. Peb unan e labouré ar er vichér e honié ; 2i Ul loden d'el labour spered. Lod e labouré aveité ou unan, lod aveit ou bredér.

Ne oé ket kin mistr-skol nameité na kin skoliu nameit ou ré én amzér-sé. Disket e vezé geté er péh ol e oé moiand gouiet nezé. El labour spered e vezé poéniet arnehon a zrebi ter ér betag eih ér de noz. 3et Ul loden d'er housked

a zrebi eih ér de noz beta kreisnoz. Ne oé ket el loden-men ag er ré flouran. Pedér ér kousked ar ur holhedad plouz pé foén, ou dillad geté ar ou hein. 4et Ul loden aveit er beden, adal kreisnoz betag eih ér de vitin. Epad en eih ér-sen é vezé overennet ha kan-net er brehiér.

Ne chomé ket kalz a hoar geté de zichuéh na de bredein. Forh tret e oé atañ ou biñans : bara get Leah, uieu, pisked, fréhaj-mél, légumaj ha deur d'ivet. D'er sulieu guehavé e vezé un tammig kig beuin pé kig davad. El lod muian ag er veneh e zioveré hoah liés mat hag e bredé get bara, e vezé ludu abarh ha deur sklér.

Ou guskemant. — Gusket e oé er veneh get ur sé huen cherret ha stardet dré ou hantér get ur houriz laer.

Ur sé aral groeit get gloan pé get krohen loñned, blèu ha rah ha hanüet *cappa* é latin e zougent ar el lein.

Ou blèu ne oent ket touzet é kiz ré er veneh pé er véléan aral. A hantér é vezent trohet, don en diarauk ag er pen, adal ur skoarn betag en aral. Ur viüennadig blèu e lézent hemb kin adrest ou zal.

Chetu er veneh santél, en dud apert ha kalonek e labouré é Breih-Veur én amzér, ma tivroas lod ag er Vreihiz aveit donet de Vreih-Vihan.

Lénet e hues ou buhégeh ; é hamb d'ou guéiet tuchantik é krog get ou labour é Breih. Dalhet mat chonj anehé ha mar ou

haret a vremen, hui ou harou muioh hoah p'nou pou guélet er péh ou dou groeit aveit hur bro.

Breih-Veur goasket d'en estren. —

Breih-Veur e zigoéhas geti èl get Bro-Gal : dianvézerion, tud didruhé hanùet Pikted, Skoted, Angled ha drest pep tra Sauzon e zas de Vreih-Veur aveit laereh, loskein èl m'en doé groeit lod anehé é Bro-Gal.

A audeu er Jermani ha ag en Danemark e té en Angled hag er Sauzon, er ré krian ag er pobladeu tud-sé. Bep plé é tigoéhent, ha nen dent kuit nameit p'ou devezé laeret, lahet hag intañnet ou goalh.

Er Vreihiz, èl ma laremb abennik e oé dastumet a bobladigeu distag en eil doh égilé. Azé e oé ou droug. É léh hum gleuet, hum unañnein berpet étrézé ol aveit derhel pen d'en estren, liés mat e vennent brezélat peb ré d'ou zu. Elsen e vezé ésoh donet de ben anehé.

Pe huélas en estren é hellent derhel doh er Vreihiz, er chonj e zas dehé kentéh de chomel é Breih-Veur. Ind e zoaras é meur a dachad ar en arvor, e saùas kériadeu groñnet get mangoérieu ha kléieu aveit hum hoarn doh goal dauleu er Vreihiz, e gasas gourhemen d'ou hanbroiz chomet ér gér donet eùé d'ou havet.

A vagadeu é arrihent bep plé ha sél mui ma té anehé sél diésoh e vezé d'er Vreihiz tennein ou bro a zan ou hraboneu.

Ne rekér ket kredein neoah en doé gellat forh és en dianvézerion kemér léh é Breih-

Veur. Er Vreihiz e oé pautred dihousk : liés ind e saùas kevredegeheu étrézé hag e voutas er Sauzon miliget hag er réral ér méz ag ou bro. Er roué Arhur (liés e konzér anehon) e oé bet unan ag er ré kalonekan eit dihuen er vro.

Open kant vlé^o é oé bet elsé er Vreihiz é terhel pen doh en estren. P'ou dehé kareit bout hum gleuet dalbéh, nen dé ket er Sauzon e vehé bet déit de ben anehé.

Er Vreihiz e ia ardran. — É huélet ne oé ket a harz d'er Sauzon, lod ag er Vreihiz e gúitas bro hág e ias de chom de Vro-Kanbré, de Vro-Alban ha d'en Ihuerhon. Kuhet ino ér mañnieu hag ér hoedeu, ind e hellas chom diliam pel amzér.

II

ER VREIHIZ É TIVROEIN

Ret é d'er Vreihiz divroein. — Ul loden vat aral ag er Vreihiz e lakas én ou chonj kuitat ou bro aveit monet d'ur vro neùé léh m'ou dehé gellat biùein é peah.

Ar bageu bras é hent, édan goard Doué, geté ou armaj ou meurblaj hag ou benùégér. Guéh e vezé ur menah benak ér pen ag er vagadeu-sé, guéh aral ur rouéig pé ur mestr aral. Kent pel é arrihent get gouriniz en Arvorig hag é toarent én ur gañnal mélasion de Zoué.

Gozik berpet a pe zoaré er Vreihiz ér houriniz, é kavent ér vro dirakté doar chomet

de boéz. En Arvorigiz ne oé ket mui ur bern bras anehé. A pe huélent er Vreihiz é toarein én ou bró, el liésan é hrent digemér mat anehé. Guehavé neoah e saùé béh étrézé, drest pep tra pe fallé d'er Vreihiz kemér doar-labour en Arvorigiz. Neoah ret e oé bet d'er ré-men plégein dré vraù pé dré vil d'er Vreihiz.

Er vro neùé. — Labour e gavas er veneh en ur zoarein ér vro neùé. Labour drestol de bredeg en aviel d'er baianed ag er vro ; rak ne oé ket bet hoah saùet barh er houriniz nameit eskoptieu Roahon, Nañned ha Guénéd. Tud er hornadeu aral e oé hoah paian en darn muian anehé.

Er Vreihiz, ind, e viras ol gizieu ou brogoh. Breihiz é oent chomet ha brehoneg e gonzent deustou d'er Romañned. Er veneh hemb kin e houié latin.

A bobladigeu atañ en ou doé hum zastumet, èl é Breih-Veur. Dibabein e hrent un tiern pé ur mestr de lakat ér pen anehé. Ar un dro d'el liésan, é saùent ur menati. Hanù er menah e vezé reit d'er hornadig bro, d'er ploué, hag elsen e ma bet saùet hanùeu éleih a barrézien :

Ploarmel (Ploué sant Armél).

Ploerdud (Ploué sant Iltud).

Pluergad (Ploué sant Maelkad).

Pleuignér (Ploué sant Guignér).

Guehavé e vezé er menati — el lann de chervijé de hanùein er barrézien :

Lanmaudé (Lann sant Maudé).

Landudal (Lann sant Tudal.)

Gueharal e vezé reit hanù el léh ma vezé bet ur sant é chom énonn, pé hanù un iliz saùet én é inour :

Lokunolé (léh sant Guenolé).

Lokivi (léh sant Ivi).

Lokoal (léh sant Goal).

Lokeltaz (léh sant Geltaz).

Gueharal hoah e vezé reit hanù er sant hemb kin pé en hanù a *Verher*, pe vezé inouret én tachad-sé ur merher benak.

En hanùeu-sen e zou bet reit ehé de géria-deu.

Er sent e zou bet é labourat hag é predeg é pep korn a hur bro.

Er ré getan divroidi. — Ardrou er blé 430 pé marsé abretoh e tas er vagadeu ketan de zoarein du-men. Epad deu gantvléad arlerh é arrihou bagadeu aral.

Guehavé é vezé paud anehé, guéharal ne vezé ket kalz. Bout e vou bléiadeu hag é tei un nivér bras ha bléiadeu aral ne zei dén erbet.

El men dé laret ihuellob, er Vreihiz e ras hanù ou bro goh d'er houriniz. Hanùeu ou hornadeu-bro é Breih-Veur ind ou hré eùé de gornadeu-bro Breih-Vihan. Ne oé ket mui abarh na Osismiagiz, na Venetiz, mes Breihiz ag en Domnoné, Breihiz a Gernèu, Breihiz a Vro-Huereg. D'er hérieu eùé, lliés mat, é hrent hanùeu neùé.

III

ER VREIHIZ É ARRIU

Ne houiér ket reih mat er huirioné diar er prantad-men a istoér Breih. Er péh e hanaùér e zou bet keméret gozik rah é buhéieu sent skriüet pel goundé en divroedigeh. Ret e vou enta kemér er pennad-men èl mé ma hemb kredein e ma guir pep tachad anehon, deustou neoah ma hes éleih a dreu guir abarh.

Fragan. — Ardrou hantér er Vet kantvléad chetu Fragan é arriü é ouf sant Brieg. É Braheg é toaras get é ganbroiz. Un tammig pelloh é has de seüel é bloué. Ino é ma bremen Ploufragan.

Rivoal. — Un tammig arlerh chetu Rivoal é toarein é aber er Goed. Monet e hra get er stér, un herrad, de seüel é bloué léh mé ma bremen kér Sant-Brieg. Kalz a Vreihiz e zou geton. Ind e ziskar koed, e droh drein, e zigor doar, e jiboéssa, e zesau loñned.

Budeg. — Ur menah santél ha gouiek hanüet Budeg pé Buëg e saü ur menati hag ur skol é iniz Lavré tost d'iniz Brehad.

Brieg. — Ardrou 470-480 é arriü un dén brudet aral hanüet Brieg, 168 menah geton. A Geredigion (Kardigan) e oé genedig. É aber er Goed eüé é toar, én hevelep tachad get Rivoal. Aben a p'hum huél Rivoal ha Brieg, ind hum hanaü. Kar int.

Nag ul leuiné aveité ou deu ! Nag ul leuiné drest pep tra aveit Rivoal, klan ar é holhedañ plouz !

Brieg, é huélet é ganderü klan, e gemér

deur en des beniget hag e ra de ivet de Rivoal ha kentéh é ma éseit dehon. Lan a hradvat é kévér Brieg, Rivoal e ra dehon lod ag é gornad bro.

Brieg e saü ur menati hag e zigor en doar én dro dehon. Kent pèl e ta tud de chomadad er menati hag elsé, a nebedigeu, é ta ker Sant Brieg de blom.

Brieg e bredeg en aviél d'er baiañned ag er vro hag e saü ilizieu aveit er Vreihiz a blouéieu Rivoal, Fragan, ha réral e zou deit de zoarein ardrou ouf sant Brieg.

Brieg e zigoéhas dehon bout étal é ganderü Rivoal pe ouit ar er marü anehon. Rivoal nen doé ket kroèdur erbet ; de Vrieg é ras é vadeu ol, karg dehon d'hum vellein a dud Rivoal.

Sant Brieg, mestr ar er vro, en doé saüet eskopti Sant-Brieg hag e oé bet er hetan eskob.

Gralon. — Gralon e zou bet unan ag en dud brudetan a é amzér, raksé é ma bet leshanüet *Meur* de laret é *bras*. Roué e oé ar er hreisté a Vro-Kernèu, de laret é ar bro Kempér, doh devé er Vet hantvléad. A Vreih-Veur é té eüé, mes ne houiér ket forh kaer a bé tachad.

Buhé sant Ronan e zou bet skriüet rè zévéhat aveit bout kredabl : n'hé lakeemb ket amen.

Guenolé. — Ur sant en doé bet darempredet Gralon hag en doé sekouret mat gouni Bro Kernèu d'er Fé ; Guenole é hanü.

Guenolé e oé trivet mab Fragan. Gañnet

e oé é Breih-Arvorig ha kaset e oé bet d'é dad d'hobér é studi d'er menati saüet é iniz Lavré get sant Budeg. Betag en oed a ur blé arnuigent é chomas ér skol. Un nozeh, en é gousked, sant Patrik hum ziskoas dehon hag e gemennas dehon seüel ur menatineué haval doh hani Budeg. É vestr Budeg a pe glenas en doéré e ras uinek a é veneh de Huénolé hag el lézas de vonet.

Guenolé e choéjas ul léhig kloar é dan morlen Brest doh kosté gouriniz Krohon én un tachad hag e oé bet hanüet Lann Teveneg (hiniü Lanndeveneg). Guénolé hag e veneh e saüas ino ou menati hag e zigoras en doar tro-ha-tro.

Burhudeu Guenolé e hras konz anehon. Gralon e vennas en hanaüet hag e ias de Lann-Teveneg d'er havet ha de houlen geton stagein é venati doh ranteleh Kernèu. Madeu e genigas de Huenolé aveit er gouni, mes er sant e reskondas dehon e oé guel geton madeu er spered aveit madeu er horv. Soéhet e oé bet er roué de gonzeu er sant hag adalek er prantad-sé é oent deit de vout mignoned bras.

Korantin. — Guenolé ha Gralon e saüas eskopti Kempér ha chetu penaus: Un dé Gralon e gavas é Koed-Neved ur menah é unan. Nan en doé hag é dud eüé. Ean e houlenas get er menah ma nen doé ket un dra benak de rein dehé aveit torrein ou nan; er melah e reskondas geou, hag e ias kentéh d'ur fetan e oé étal é lojellig, e dennas anehi ur biskeden, e drohas un tam anehi, hé zaulas endro én

deur, biü hag abéh èl kent. Get en tam piskeden burhudus-sé Korantin e ras ou goalh de Hralon ha d'é dud.

Pe oé deit é chonj Gralon seüel un eskopti é Kempér, de Gorantin é ras er garg a eskob arlerh bout hum gleuet, èl berpet, get é vignon Guenolé.

Er Gernèuiz e zeli enta drest pep tra inour ha gradvat de Huenolé, de Hralon ha de Gorantin.

Juden kér Iz. — Diar gré Gralon e hes deit d'emb ur juden gaer e gleué liés ar en arvor. Doh ma larér, ker-ben Gralon e oé er gér a Iz. Er mor e oé saüet, ha tro-ha-tro dehi mangoériu sonn e zalhé er mor. Un nor neoah e oé aveit lezel er mor de zonet é kér pe vezé ret. Get Gralon e vezé berpet en alhuéieu anehi.

Ur verh en doé Gralon, Dahud hé hanü, dirollet mar boé unan. Bamnoz e vezé bantézeu ha korolleu geti. Un noz é tas en Diaul ean memb, é kiz un dén iouank, d'hobér bou-rapted de Iz. Gralon, chuéh get en treuz, e oé oeit de gousket, alhuéieu dor Iz doh é hong èl berpet.

Gouniet de ardeu Satan, Dahud e ias de gemér en alhuéieu aveit digor en nor de lestr en dén iouank, mes kentéh ma oé bet reit hent d'er mor é oé bet goleit kér. Gralon, belzet get sant Guénolé en doé bet hoar de saill ar é varh ha de déh. Dahud e vennas hi eüé téh érauk er marü, ar varh, get hé zad; mes aben er mor e saüas aveit lonkein Gralon hag é verh dirollet.

Doh ali Guenolé, Gralon e daulas é verha diar gein é varh ha nezé é tas de ben a hum sovein. Dahud, hi, e oé bet lonket d'er mor ha d'en noz bremen, e lar er juden, doh en izél-vor e huélér guéhavé tourieu lz hag, adrest kér, spurmant guen Dahud, é kantré en ur hudal Lag én ur houilar....

Tudogilus ha Romélius. — Doh bléieu ketan en huehvet kantvléad é tigoéhas én Aber-Vrah deu rumadig Breihiz ér pen anehé Tudogilus ha Romélius. Ré er rumad ketan e ias peb unan d'é du. Goesneu, mab Tudogilus e sañas é lojellig ar doareu parréz. Goesneu, é vrér Majan ar doareu Lanniliz, ou hoér Tudona é koed Plabenneg.

Romélius hag é dud e choéjas doareu Lannivoaré.

Ur mab en doé Romélius, Guenél é hanù. Un dé é tigoéhas Guenolé get er hroèdur hag é houlennas geton mar oé koutant de vout menah ? Guenél ne houlenné ket guel ; ean e ias get Guenolé. Eil abad e oé bet é Lann-Teveneg ha ean é en doé sañet menati Sant-Guenél tost de vorlen en Oriant.

Guhur. — Devéhatoh (ardro 510) é tas ur vagad vras a zivroidi de zoarein eùé doh beg en Aber-Vrah. Guhur e oé ér pen anehé. Tiern e oé én é vro, de laret é rouéig. A vro-Kanbré é tent hag en tachad e oent oeit de chom arnehon e zou deit de vout Guitalmézé. Tennet ou doé goudé d'er sañhéaul, trema Kastel-Paul. Lod anehé e chomas ar en hent de señel piouéigeu neùé. Guhur, ean, hum dennas de iniz Bah hag a ino é

renné er ploué abéh stréuet ar en doar bras. Édan goard Childebert I, roué Pariz en doé lakeit é bloué.

Paul. — Ardro er prantad-sé é toaré é iniz Eusa ur hantad Breihiz a vro Kanbré hoah, get sant Paul ér pen anehé. Kar e oent rah en eil d'égilé. Un dousén béléan e oé en ou mesk, un dousén meneh ha tud aral.

Paul e oé gañnet é Gladvorgan (de laret é *bro Morgan*) ; tremen e hras huezek vlé é Lann-Iltud érauk bout menahet ha nezé é has de viheïn a kosté, un herrad. Éganbroiz e vennas gobér un eskob anehon : kentoh aveit kemér er garg-sé, Paul e zivroas hag e zas d'hur bro. Ne chomas ket pel anehon é iniz Eusa rak galhet e oé bet get Doné de vonet de bredeg en aviél ar en doar bras.

É ridek dré-zé é tigoéhas un dé get en tiern Guhur é iniz Bah. Digemér kaer en doé groeit hennen d'er sant ha rein e bras dehon ur hastel ha doar tro ha tro, léh mé ma sañet bremen Kastel-Paul. Dopen kement-sé Guhur e sañas dehon ur menati é iniz Bah. Paul hag é veneh ne gollas ket ou amzér ; é ber amzér é oent bet deit de ben a zibaiañneïn rah er vro tro ha tro de Gastel-Paul ha de houni a gren en dud d'el lézen a gristeneh.

Nen dé ket doh lézen en druided, èl ma kred meur a unan, en doé bet sent hur bro de vrezélat mes doh lézen méhus er Romanèned ha doh ar fals-douéied kaset geté d'hur bro.

Kalz a venatieu e zou bet sañet geté eùé

ér hornad bro-sé. Doh devé é vuhé e oé bet eskobet Paul (528 pé 530). Ean é e zou bet er hetan eskob ar er hornad deit goudé de vout eskopti Léon. Eleih a boén en doé bet Guhur doh el lakat de zigemér er garg a eskob; plégein e hras neoah d'en tiern é huélet é hellezé devéhatoh gobér muioh a vad d'en ineañneu.

Menh aral. — Sant Armel (pé kentoh Arhel) en doé doaret eùé doh beg en Aber-Vrah ha deit de saùel ul lann ar doareu Plouarzel-Sant-Ronan bremen. Kavet e vou devéhatoh é bro Guéned.

D'en hevelep prantad é keméré er menah Goulven é léh ar ur hornadig deit goudé de vout parréz Goulven. Gañnet e oé é Breih-Arvorig. É dud e oé deit a Vreih-Veur. Biñet en des bet de getan én ur peneti, lojellig distér groeit a vein ha saùet get sant Maden. Er benijen, ér beden hag él labour korv en des treménet el loden ketan a é vuhé. De sant Didiér-Roahon é has de verùel. Eskobet doh devé é vuhé, chuéhet get safar er bed, monet e hras de guh pel doh en dud.

Poblet e oé enta golern er houriniz get divroidi deit a Ganbré. Geté e ma bet eùé predeget en aviél ér hornad-sé ha digoret meur a lann ha meur a goed.

IV

BREIHIZ EN DOMNONÉ É BREIH-ARVORIG

Rivoal. — A zrebi 514 beta 525 é tas hoah éleih a Vreihiz d'hur bro. Doarein e hrezant doh bro Alet (Sant-Maleu goudé). Un tiern a Vreih-Veur, Rivoal é hanù, en doé keméret er pen anehé.

Ur bern bras a Vreihiz e zou deit d'hur bro épåd en dek vlé-sé, ha reit ou des hanù ou bro genedig d'er hornad ag er houriniz léh men dint deit de zoarein. En Domnoné é ma bet hanùet geté.

Tual — Pe oé marù Rivoal, é vab Déreg e geméras é garg a diern (520-525). É gré Déreg é tas hoah un nivér bras a Vreihiz de Vreih-Arvorig. Er brudetan anehé e oé Tual pé Tudual.

Tual en doé hum hroeit menah forh abret. Ardrou er blé 525 é tas d'hur bro get dek menah ha tri-uigent. Doarein e hras ar un tachad doar e hrér anehon hiniù Trébalu, é kosté Sant-Ronan. Ne chomas ket pel ino. Golern en Domnoné e oé nezé édan bili Déreg ha Tual ha Déreg e oé deu ganderù. Groeit Tual er chonj de dennein d'er saù-héaul ha de bredeg en aviél d'en dud e gavehé ar é hent. É gouriniz Lanndregér é keméras é léh.

Rah er hornad doar-sé e zou bet gouniet de Zoué get sant Tual. Eskopti Tregér e zou bet saùet ar lann sant Tual. Sent brudet aral en des sekouret geton labourat ér hornad-sé :

Kireg, Louéan, Ruilin, Brieg, Paulus, Maktronus ha marsé Maudé, Éflam ha Goneri.

Sant Kireg e zilauskas abret mat sant Tual aveit monet de viñein é unan é kevér Ploudaniel. Sant Brieg e avielé kornadeu Pou-Kaer pé Poher hag e saùé ur menati én un tachad e vé groeit Bourvriag anehon a houdé.

Sant Éflam, e voéz Santéz Enora ha sant Jestin e labouré ardro Plestin.

Sant Éflam ha santéz Enora e oé chom tost en eil d'égilé. Bamdé é té Enora de cheleu predegeu hé fried, mes gueh erbet n'hum huélent. Sant Maudé en doé keméret ar é garg er hornad ar dro de aber en Trieu. Ur peneti en doé saùet ino.

Unan a gaeran menatiou sant Tual e oé hamb arvar Lännregér. Deustou d'en ol vad groeit d'é vro get sant Tual, goalgaset e oé bet neoah get Konomor. En ol vilonaj hag atahinaj e vezé groeit d'er sant a berh Konomor. Ne chomas ket Tual de hoari dohton; monet e hras de léz Childebert d'hum lakat, ean hag é lanneu, édan goard er roué estren. Fureit e oé bet æben de Gonomor.

Bamet é oé bet Childebert de furneh ha de santeleh Tual. De vout eskob en hanùas. É Lännregér é achiùas sant Tual é vuhé.

Sant Tual en des groeit marsé er muian labour ag er sent ol deit d'hur bro. Dehon enta mil inour ha mil benoh.

Luner. — Ardro er blé 535, e tas a Zémési Kanbré ur vagad Breihiz de zoarein

doh aber er Rans tost de ker Alet, ar du klei er stér. Ér pen anehé e oé ur menah hanùet Léonorius pé Luner. Eskobet e oé bet é Lann-Iltud érauk kuitat Breih-Veur. Eleih a veneh hag a dud aral e oé geton.

Én ur fal gornad é toaras Luner; ne oé nameit koed tro-ha-tro ha hoah koedeu kaill e oent, diés de ziskar. Luner e oé ur pen start, el labour kalet ne hré ket dehon kol kalon. Labourat e hras enta par ma hellas, mies kaer en doé gobér ne araugé ket kalz en treu geton. É dud, diskalonekeit, e ié pelloh de glah doar ésoh ha druoh. Luner e zalhé kri hag e aséé rein kalon d'é veneh ha d'é dud. En Entru Doué e geméras truhé dohton un dé hag e gasas un arnan bras e ziskaras éleih a hué. Er stér e zihlannas ha get en deur er gué e ias d'er mor.

Nag ul leuiné en dé arlerh vitin é huélet é zoar dijabet ha gozik prest de vout digoret! Meur a huéh neoah e oé bet ret de Luner ha d'é dud huizein aveit kanpen en doar kaill-sé. Benùeg nen doé ket na loñned labour naket.

A nebedigeu é tas de ben a zotat loñned gouñu ha nezé é oé bet ésoh dehon. Ne oé ket achiùet mat é labour de Luner pe oé bet ret dehon dihuen é zoar doh Konomor. Doh hum lakat ean eùé édan goard roué er Franked Childebert en doé hum zijabet a ardeu Konomor.

Meneh aral. — Ardro 548-550 é tas hoah Breihiz aral a Vreih-Veur. A Huent: Maleu ha Meven; a Zémési: Sanson ha Magloér; a

Botiz : Suliaù. Donet e hrezant de achitù labour kaer Tual hag é veneh. A nezé é hellér laret e oé kristén Breih-Arorig abéh.

V

BREIHIZ ARAL É ARRIU É KERNÉ

Konzet e zou bet ihuellob ag er Vreihiz ketan deit de chom ar zoar eskopti Kempér. Èr blé 518 e oé bet ret de galz a Vreihiz dilezel hoah ou bro ha donet devat ou hanbroiz deit de Vreih-Arorig. Èr pen ag en divroedigeh-sé e oé un dén leshantet Eañn Reih rak ma oé un dén *cañn* ha *reih*. Ar aud Kerné é tas Eañn-Reih de zoarein. Marù e oé er roué Gralon ha tabut e oé get en tierned aveit gouiet più anehé e vehé bet hanùet é léh Gralon. Eañn-Reih e zigoéhas a blom aveit kemér el léh-sé. Ne houier ket kalz a dra diar gré Eañn-Reih na diarhani é vab Daniel hag é zoaréin Budig (530). Nitra muioh diar gré Meliaù (530-538) mab Budig.

È gré Meliaù é varùé sant Guenolé (532) Un él deit a berh Doué en doé laret dehon dé hag ér é varù. Sellet e hras er marù hemb eun, èl un dén dibéh. Rein e hras d'é veneh, érauk merùel, é alieu devéhan ha tremen e hras étré divrèh deu venah doh pazenneu en autér, ardro naù ér, arlerh bout kañnet é overen devéhan. Tostat e hré d'é bear-nigent vlé.

Pear blé benak arlerh é varùé eùé sant Korantin.

VI

ER VREIHIZ É ARRIU É BRO GUÉNED

Ne houier ket kalz a dra sur diar en divroidi ketan deit de Vro-Guéned. Laret e zou éleih a heuier diar un dén hanùet Karadeg ha nen dé bet merhat biskoah biù ha diar sant Padern, eskob Guéned, ha ne oé ket Breihad anehon.

Guélamb en dud ma omb suròh a ou buhégeh.

Gouhiern. — Doh pen ketan en VIet kant-vléad é toaré é Groé ha goudé doh aber er stér Léta. Gouhiern mab d'un tiern a Vreih-Veur. Gouhiern e oé digoéhet dehon, en ur brezél, lahein hemb gouiet, ur mab d'un hoér dehon. Deustou ne oé ket kablus, hum durel e hras d'er penijenneu kaletan. D'Anaurot, pé Kemperlé, é tas, ha Gralon e ras dehon ino un hantér lénad doar a hirded hag a ledanded. Ur menati e saùas arnehon. Kent pel e oé deit Lann Gouhiern de vout forh bras. Donet e hras de vertùel ar glei er Blañoeh ar zoar Kervignag, én un tachad hanùet hoah hiniù en dé Lokouhiern (Léh Gouhiern).

Goneri. — Doñnoh én doar, doh Brangili é viùé sant Goneri. É unan é oé én ur peneti. Un dé, tiern Noal, Alvandus, é zigoéhas gat Goneri épad ma oé é jiboésat. Goneri hag e oé é pedein pé é labourat, ne hras ket van ag er jiboésation. Alvandus e duémas d'é ben : « Più é en amoed, emé

ean, en des bet en hardélited de zonet de viùein ar men doar hemb goulén genein ha ne hra ket van a é eutru a pe zigoéh geton. Arnehon, pautred ! »

Goalgaset e oé bet Goneri dohtu. Neoah ne gollas ket kalon ha, kent pel, ean hum lakas de bredeg en aviel d'er ré en doé ean goalgaset. Ne oé ket anehon neoah aveit biùein én tregas hag ér safar ; fonapl é chuéhas ér hornad-sé hag é has nezé de seùel ur peneti neùé doh stér Tregér é Plougreskand adâl d'ur peneti aral saùet én tu ral d'er stér hag e oé é vam abarh é viùein hé unan pen eùé. É peneti Plougreskand é varùas sant Goneri.

Armél. — Er menah Armél hun eskonzet anehon pelloh é toarein doh beg en Aber-Vrah, e oé digoéhet d'en hevelep amzér é kalon koed Brésilien én un tachad e vé groeit anehon bremen Ploarmél. Dibaiañnein e hras en dud tro-ha-tro ha digor e hras ur hornad doar get sekour en dud deit de chom tost dehon. É Ploarmel é varùas er sant.

Gueltaz. — Er brudetan ag er veneh deit de Vro-Guéned e zou é guirioné Gueltaz, pé Geltaz. Mab e oé d'ur roué a Strat-Klud Breih-Veur. Sellet e oé el furan dén é amzér hag er gouiekan. É oé eùé ag er ré santélan. Goudé bout treménet ul loden a é vuhé é Breih-Veur gobér e hras er chonj de zonet arlerh divroidi é vro de Vreih-Arvoirig. Doarein e hras é iniz Houad. Ne chomas ket pel énni. Groeit e oé bet dehon donet ar en doar bras. É gouriniz Ruis e saùas é venati,

brudet embér ér pear horn ag er vro. Ne chomé ket neoah Gueltaz kalz a amzér é Ruis ; ur ridour e oé, ur jiboésour ineañ-neu. Kent pel e saùas én é chonj monet de bredeg en aviel dré er vro. Sant Bihui, ur menah santél aral, e ias de sekour geton ha de zerhel mat dehon. Arlerh bout ridet un herrad, Gueltaz ha Bihui e arrestas ar ribl er Blañoeh doh tor mañné Kastenneg hag e saùas ino ul lojellig édan er roh. Goarnet é bet en tacha-dig-sé-hag ataù é vé groeit pardon sant Gueltaz ino (é parréz Bihui).

Kadeu. — Sant Kadeu, kanbroad sant Gueltaz, e zigoéhas dehon tremen é Bro-Guéned. Gobér e hras un tam dichuéh doh mor en Intel hag ur menati e saùas ar un inizig vihan doh tu Belz. Kent pel e oé bet ret stagein en inizig doh en doar bras get ur pont, rak tud a ioh e zé de gavet Kadeu. Diar er pont-men é ma bet tennet juden feitus sant Kadeu hag en diaul.

Doué e gouvias Kadeu de zistroein de Vreih-Veur. Aben é sentas ; mes é veneh e vennas en heli. Doué ne venné ket ha ean ou goarnas aveit predeg er huirioné de dud er hornad bro-sé. A pe oé Kadeu é tremen diar er pont, aveit cheleu doh boéh Doué, torras er pont ar é lerh étré é ganbredér ha ean. Hanat e oé volanté Doué. Kadeu e zistroas enta é unan de Vreih-Veur.

Chetu poblet enta Bro-Guéned get ur bobl neùé. Konzet e vezé énni ur ieh neùé : er brehoneg é lèh el latin. Deit e oé de vout

kristén. Haval e oé enta d'er hornadeu aral a Vreih léh ma oé deit Breihiz de chom.

VII

FRÉH DIVROEDIGEH BREIH-VEUR
É BREIH-ARVORIG

Devé en divroedigeh. — Ar dro er blé 550 e oé bet goanneit d'en divroedigeh, e krédér. Léh ne oé ket mui kalz é Breih-Arvorig; poblet e oé a neùé : é kement léh anehi é vezé kavet tud. Deit e oé er houriniz a varù de viù, dihouiùet ha digoedet e oé a gement ma oé ret. Ur vro kaer en doé saùet er Vreihiz hag er veneh.

Poblet e oé enta Breih-Arvorig get ruma-deu Breihiz deit a Vreih-Veur ha get Arvorigiz chomet ér vro arlerh er Romañned hag en estren aral. Nen dé ket er Sauzon en des poblet Breih, èl ma kleuér éleih a dud é làret, més er Vreihiz. Divroet ou oes bet édan goask er Sauzon : ne houlennt ket bout édan bili en estren.

Groeit en des bet er Sauzon é Breih-Veur en hévelep tra men des groeit er Vreihiz én hur bro-ni : keméret ou des léh er Vreihiz oéit kuit én ou rauk, reit ou des ou hanù de dud er vro hag ou ieh eùé.

Ret é gouiet neoah ne zivroas ket er Vreihiz ol. Chomel e hras éleih anehé é Breih-Veur. É meur a du ou des bet hum geijet get er Sauzon, é meur a du aral é mant chomet digeij. Hoah é hes ur hornad é Bro-Sauz e vé konzet énonn ur ieh hag e

den mat d'er bréhoneg. Kanbré e vé groeit ag er hornad-sé ha kanbroeg e vé groeit a vrehoneg er vro-sé.

Guélet e hues eùé en doé goarnet er Vreihiz modeu ou bro é tigoéhel é Breih-Arvorig. Raksé é hes bet én hur bro-ni eùé klañeu (pé plouéieu), lanneu, tierned meneh èl é Breih-Veur; raksé eùé e ma deit er bréhoneg de vout ieh broadel er Vreihiz a Vreih-Arvorig hag é ma atàù hag é teli bout de virüikin ieh karetan er Vreihiz.

Ni zou ni bugalé er Vreihiz deit a Vreih-Veur de chom dré-men. Chetu perak e teliamb derhel de vout Breihiz ha de gonz er bréhoneg.

VIII

BUHÉGEH BREIHIZ KERNÈU

Melar ha Rivod. — Lahet e oé bet Meliaù, tiern Kernèu, get é vrér Rivod doh un tam tabut. Ur mabig, Mélar é hanù, e chomé ar é lerh. Lakeit e oé bet édan goard Rivod ardro get ranteleh Kernèu.

Kreskeit en doé abret de drahoant Rivod; goard e oé, tiern e fallé dehon bout. Rein'e hras kemen de zistag azorn deheu ha troed klei é ni bihan. Tierned bihan er vro é huélet fallanté Rivod e ziskaras é hoard hag e ras Mélar bihan de sant Korantin de zesat, ha de ziskein. Korantin e ras é ziskarg hag e gasas er broèdur d'un dén e vezé groeit Kerialtan anehon.

Rivod e zas de ben a houni Kerialtan d'é chonjeu miliget ha d'el lakat de gousantein

geton lahein Mélar. Marhad e oé bet geté. Rivod e hratas de Gérialtan rein dehon er vro ol en dehé bet gellet guélet diar beg er mañné Hom pé diar mañné sant Mikél Braspar.

Moéz Kerialtan en doé bet truhé doh er peurkeh kroèdur hag er haset hé doé ean de léz Konomor, tiern Domnoné, é iondr doh tu é voéz.

É Lannmeur e oé nezé Konomor. Marhad neùé e oé bet get Konomor ha Kerialtan. Donet e hras hennen de Lannmeur hag é lorbas en ol get konzeu kaer ha pep sord geuiér. Epad en noz ean e zibennas er peurkehig Mélar.

Groëit e oé el labour; de bééin e oé noah. Chetu enta Kerialtan é krapein ar er mañné. Arriüet men dé ar er beg ean e goéh marù mik. Kent pel arlerh e varùé Rivod d'é dro, é galon goasket get er hé d'en torfet eahus e oé bet abek dehon.

IX

ER VREIHIZ É KREIZ EN VIth KANTVLÉAD

Konomor. — Unan a diened brudetan Breih-Vihan é bet Konomor. Ar er Poher é oé tiern, ar en doar e zou tro ha tro de Garéz hiniü en dé.

A getan e oé dén mat, goudé ne laran ket. Get en eurusted hag er madeu é tas hoant dehon de vout eurusoh hoah ha pinùikoh eùé. Ne gavé ket mui bras erhoalh é gornad doar : kreskat é rantelehig e fallé dehon; bout roué doh er rekis ar Vreih-Vihan abéh.

E bennad ne oé ket fal marsé; er péh e hras aveit er has de ben e oé fal a dra sur. Guélet e hreet.

Laret hun es ne oé ket drouk Konomor é pen ketan é vuhé. Breihad e oé ha kristén mat. Un dé é tistroas diar é hent aveit monet de bedeïn ar vé sant Hernin. Un dé aral é ras de sant Goesneu ur hornadig doar étal Brest aveit sehel ur menati.

Nen doé ket eùé Konomor fal galon : digemér mat e gavas geton Mélar a pe oé é iondr Rivod e klah el lahein. Bras oé é bet kalonad Konomor é houiet torfed é vréreg Rivod.

Konomor ha Iona. — Ardro er blé 530 e téréuas Konomor disoh get é bennad. Kent labourat de greskat er Poher lakat e hras é vro édan goard Childebert; goudézé é taulas é selleu ar en Domnoné. A dâl dehon é oé en dén fur Guhur hag en doé lakeit é gornadig édan goard Kloter.

Disañnet é oé aveit un herrad de nan Konomor, rak krog é Kloter ne gredé ket. Goudé marù Guhur neoah é tas de ben a skrapein ur horn ag en Domnoné doh Déréreg mab Gubur. Kent pel, ér blé 535 é varùé Dereg; é vab Iona e zas de vout tiern én é léh ar en Domnoné. Ret é oé bet arré de Gonomor chomel didrous; rak n'hum gavé ket sonn erhoalh aveit monet de glah trouz doh Iona, e hellé bout harpet get é dadeg Budig, tiern Kernèu.

Haval é neoah e oé deli de Gonomor donet de ben a é chonj; rak, kent pel goudé, é varhas

Iona én un taul, ér blé 540. È voéz hag é groèdur Judual e chomé ar é lerh. Konomor e ziméas d'intanvéz Iona hag elsé é tas de vout goard de Judual ha mestr d'en Domnoné abéh.

Konomor tiern Domnoné. — Donet e hré pennad Konomor de vad mes adal er prantad-sé eùé e pellé agren ag en hent éañ. Chonjeu fal é saùé d'é ben; laheïn Judual, mab é voéz, e fauté dehon aveit bout elsé mestr é unan ar en Domnoné. Dizoleïn e hras é bennad un nozek d'é voéz én ur gohad arfleu.

En noz-sé, dohtu, e ma kaset Judual get é vam de guhet de venati en dén santél Luner.

Konomor ha Luner. — Gout e hré Luner petra oé Konomor, ha ne fié ket tam erbet énon. Doh en dé é hras Luner kas Judual pel doh en Domnoné, de léz Childebert. Mat en doé groeit rak en dé-sé é tas Konomor de houlen arlerh Judual.

— Ema ar er mor é monet arauk, emé Luner dehon en ur ziskoeïn er vag ha Judual arnehi.

Gozik é semblas get er gounar; distag e hras ur pañad ar deulagad Luner ha ean d'er pear zroed ar é jau de gavet é gastel.

Nen doé ket tlalet nitra dehon skoeïn get ur sant; é jau e strebautas é vonet ker buhan hag e goéhas, Konomor édanton. Ur vorhed ehon e oé bet brèuet.

Er bobl é tistag doh Konomor. — Kentpel e oé bet hanaùet chonjeu multtrér Konomor hag e oé bet temallet dehon start bout groeit de Iona merùel aveit diméein d'é intanvéz. Ne oé ket mui kalz a dud édan é vili hag en doé leuiné dohton; kás ne laran ket. Sellet oé èl un diaul get en ol ha ne hré mui vad de hañni er guélet na honz dohton.

Falloh pé tal e té kalon Konomor. Tual e oé deit de vout pen rumad Rivoal hag elség oard, revé el lezen, de Judual é ni. Arnehon, hag ar Lunér é klaskas Konomor diskarg é galonad. Kas e hré bamdé sudarded de glab kapail doh en deu sant ha de zizalbadeïn ou esteu.

Luner de getan, Tual arlerh, e ias de gavet Childebert de houlen geton lakat ou hornadigeu doar édan é hoard. Digeméret mat e oé bet en deu zén santél get Childebert ha reit e oé bet dehé ou goulén. A zrebi nezé é oent bet lézet didrous get Konomor.

Breih enep de Konomor. — Ne dal ket de nitra de zén er fal obereu: abret pé devéhat é vé ret dehon ou féein, Konomor èl er réral.

È kleuet en doéré a dorfeteu Konomor, é bobl e zistagas muih mui azohton: donjér e hré d'en dud. Gueltaz e ridas dré er vro abéh de bredeg énep dehon.

Ur prantad benak arlerh, ardro 548-550, ar beg er Mañné-Bré, dirak un nivér bras a dud, michererion, peizanted, tierned ha méneh, Tual e vannas e oé boutet Konomor er méz a rank er gristenion ha torret a é garg a diern.

Start e oé bet en treu aveit Konomor arlerh. Pelleit e vezé azohton el doh un dén skoeit d'er vosen. Ne gavé hañni de zerhel mat dehon nameit patañned ha kristenion fal elton. Un dé, é Korseult, get un nebed anehé é hoapas sant Maleu e oé ino é predeg en aviel. Mes kavet é dehon ézén er huñmen.

Konomor ha Sanson. — Sanson e oé genedig a vro Kanbré. É Lanniltud é hras é studi kent bout menah. Eskebet e oé bet goudé. Un dé, sul Vask, ur voéh deit ag en Néan e alias dehon trezein er mor. Donet e hras de zoarein étre er stéri Koesnon ha Rans. Ilizieu, *lanneu*, e sañas, hembdihan a bredeg lézen Jézuz-Krist. Labour tiern e hré eùé. Liés en devoé kleuet konz get huerñoni a Gonomor; en taul ketan ne hras ket kalz a van, neoah, a nebedigeu, ean e huélas erhoalh ne dallé ket Konomor muioh eit ne laré en dud.

Dastum e hras en temallasionen énep de Gonomor en ur hortoz en tu d'en diskar. Ne oé ket bet hir gortaden geton; é Korseult e oé bet er hetan krog get Konomor hag er Sant.

Tuemmet en doé de ben Sanson é kleuet konz a hoapereh Konomor énep de Maleu é ganvroad, doaret un herrad kent é iniz Sézanbr get un nebed Kanbréiz. Diazéet mat e oé pennad Sanson ha hoant dehon de zisoh geton ag en taul ketan. Diskar grons Konomor ha seùel én é léh Judual, chetu petra e oé é chonj Sanson. Monet e hras de

léz Childebert de glah Judual. Béh e oé bet geton kavet Judual, rak ne venné ket de hennen dilezel Childebert. Mes aheurtet e oé Sanson, un dra vat aveit Breih: donet e hras de ben a dennein geton Judual.

A pe zigoéhas én tiern iouank, rah en Domnoné e sañas énep de Gonomor aveit hum lakat édan mestroni Judual. Brezél nezé étre Judual ha Konomor; mes berreit e oé bet en treu get marù Konomor, skoeit én emgann get Judual, ar doaren Plounéour (555).

Gradvat e zeli er Vreihiz de Sanson. Nen dé ket bet hemb kin labourér-doar, menah, eskob; bet é bet open dihuennour er bobl hag er guir. Mil benoh dehon.

Herùé. — É gré Konomor é tas ér bed, unan a sent brudetan hur bro. Herùé e oé é hanù, mab e oé d'er barh kristén Hoarvian ha de Rivanon. Gloestret ou doé ou deu ou guerhted de Zoué, e lar ou buhé. Doué e ras dehé de houiet é venné ma vehent bet diméet en eil d'égilé. Chetu penaus.

Goudé bout treménet un herrad amzér é bro er Franked hag é Breih, Hoarvian e lakas én é chonj distroein de Vreih-Veur. Un nozeh é huélas dré é gousked ur plah ag er ré goantan. Goal boéniet d'é huné, Hoarvian e chonj: é ma en diaul é klah me lorbein. Ne oé ket. Ur voéh e laras dehon nezé: « Hou chonj e oé chom dizimé; nen dé ket hani en Eutru Doué. Fallein e hra dehon ma timéet. Arhoah ketan e tigoéhou genoh guélet ar hou hent er plah iouank e hues guélet én hou huné; diméet

dehi ha hui hou pou anehi ur mab e vou bras é santeleh ». Eredet e oé Hoarvian ha Rivanon un dé benak goudé.

Ou mab Herùé e zas dal ér bed-men. Ind en dilézas ha biuein e hras er hroédur èl ma hellas, maget ho desaùet get en eil hag égilé.

A pe oé deit én oed, Herùé hag e oé bet menahet e ias de glah arlerh é vam ; digoéh e hras geti é doareu Plabenneg. Leüiné vras e oé bet geté doh hum gavet.

Merüel e hras Rivanon kent pel étré divréh hé mab Herùé. Goudézé, hennen e hras er chonj de vonet de viuein de beneti sant Urfol, é ganderù, e oé é koed Plabenneg. Ne chomas ket pel ino ; de ridek bro é has get un nebed meneh. Beta doareu Montreléz é tas de seüel ur menati ar un tzechad e hrér anehon a houndé Lannhoarné. Ino e varius sant Herùé karet get Doué ha get en dud.

X

**ER VREIHIZ DOH PENNAD DEVÉHAN
EN VIes KANTVLÉAD**

BREIHIZ KERNÈU

Budig II. — Marù e oé Rivod, tiern Kernèu, hemb hañni a é ligné aveit kemér é léh. Tierned ha mistr er vro tolpet aveit dibab ur Roué e choéjas Budig, deu a hanù, mab Kébedan, kar d'er roué Galon.

É Breih-Veur e oé Budig II é chom ha diméet e oé de Anauved hoér Teliaù, eskob

é Bro-Kanbré. Plijout e hras dehon chonj er Vreihiz ha kentéh e tas get é dud de Vreih-Vihan. Menahet e oé deu vab de Vudig ha gloestret e oé en drivet de Zoué kent é hañnedigeh. É iondr sant Teliaù en doé groeit er gloestrein elsé ha ne ankoéhas ket donet de Vreih de glah er hroédur aveit en desaù.

Ur bléiad benak e dremenás Teliaù é Dol é hobér é léh Sanson oeit de glah Judual de léz Childebert. Donet e hras de Gernèu ha goudé e tistroas de Ganbré, é ni gloestret Oudosé geton.

Teudrig. — Gañnet e oé neoah ur mab aral de Vudig, ha Teudrig é oé bet hantiet. Kent merüel, Budig II en doé divizet get Méliaù Bro-Guéned eüehat en eil hag égilé ar ou bugalé goudé marù er hetan anehé. Ès e vé gobér divizeu sord-sé : ken és e vé ou dislaret. Kentéh ma oé marù Budig e oé ankoéheit de Véliaù er péh en doé grateit. Lakat e hras Bro-Guéned ha Bro-Kernèu en ul lod ha ean mestr nezé ar en deu gornad.

Gueltaz é Kernèu. — Er prantad sé é oé Gueltaz é Kernèu é predeg en Aviel. Baléet en des er sant apert-men ag ur horn d'er horn aral a Vreih ha saùet en des ilizieu, menatiou, *lanneu*, é meur a dachad. Er menatiou brudetan saùet dehon e zou bet ré Fouesnaut ha Karnoed-Kallak.

D'en oed a 75 vlé hum dennas é iniz Houad de hortoz en Ankeu (570). Béiet é bet é gorv é menati Ruis.

BREIHIZ BRO-GUÉNED

Béh étré bredér. — Méliàù en doé bredér aral. Unan anehé e oé Kaneu, dén digalon èl Méliàù eùé. Tri a é vredér e lahas aveit kaonet ou lod. Méliàù, ean eùé, e oé bet ret dehon téh.

Dilézel e hras moéz ha bugalé aveit monet de gér Guénéd nezé hoah édan bili er Franked.

Eskobet e oé bet aveit eskopti Guénéd ér blé 552. Mestr e oé enta Kaneu ar Vro-Guéned. Ne badas ket pel é vestroni.

Kram, mab Kloter, en doé sañet énep d'é dad ha deit e oé de glah harp get Kaneu. Digemér mat e oé bet groeit dehon. Kloter e zas ardro é vab kent pel goudé, hag é sañas béh nezé étré Kram harpet get er Vreihiz ha Kloter get er Franked.

Emgann start e oé bet étré Nañned ha Guénéd ha tu er hol e oé bet get er Vreihiz. Lahet e oé bet Kaneu épad er hrogad (560).

É kleuet en doéré a varù é vrér, Méliàù e zilézas é garg a eskob deustou d'er veléan ha d'en eskobed sañet énep dehon, aveit kemér endro pen Bro-Guéned é léh é vrér.

Laret e zou ihuelloh é konz a Deudrig pe-naus vilonaj en doé groeit Méliàù dehon ; treu laeret ne hrant ket spleit. Un taul krog e oé bet étré Méliàù, Teudrig hag ou zud. Méliàù hag ur mab dehon e oé bet lahet ou deu get Teudrig (575). Tiern e oé bet goudé Teudrig ar dañné é dad, de laret ar Vro-Kernèu.

Guéreg tiern ha brezelour brudet. — Guéreg e zas é léh Méliàù. Uigent vlé e chomas ér garg-sé ; uigent bléiad brezél e oent bet. Bep plé e vezé un taul krog benak étrézon hag er Galleued harpet get er Franked. Guehavé e vezé pilet ; liésoh e vezé ean er mestr. Pautr kaill e oé.

Pe vezé er hol geton é hraté er péh e vezé goulennet, mes a p'hum gavé kriù erhoalh aveit hum zislaret é fardé arré ar bro er Galleued.

De vro Nañned é hé gozik bep plé d'hobér er vendem. Ean e cherré rezin Nañnediz hag ou hasé geton d'é vro d'hobér guin. Get tauleu gléan ha get tan e péé er ré laeret !

Ur huéh é chomas pear blé hemb monet de huiniégi Nañnediz. Sant Félics, eskob Nañned, en doé gelllet, dré vraù, el lakat de gonpren ne hellé ket elsé laereh é gristenion.

De vro Roahon é has liés eùé. Arfleuet énep dehon, Gontran hag en doé keméret léh Chilpérik, èl roué er Franked, e hras er belzein e hé dehon ma ne venné arsaù. Arsaù e hras Guéreg épad ma oé bet arfleuet Gontran ha gratat e hras dehon er péh e garas ; mes kent pel arlerh dérèuet Guéreg de hoari é ben arré.

Er huéh-men Gontran e déras ru hag e gasas énep dehon un arméiad sudarded get deu jénéral ér pen anehé. Bepolen hag Ebraker e oé en deu vrezélour-sé : ne oent ket aveit hum bakein étrézé ou deu. Doh en

tabut e oé étrezé é tas Guéreg de ben a hum zijabein brañ anehé.

Ou lakat e bras de vonet én ur stank, hag é chomas lod kaer a sudaried ér vouillen ; éleih a réral e oé bet lahet. Bepolen e oé unan anehé.

Chetu mestr Guéreg enta. Kri e oé bet un tammig é kevér er Franked ; mes er rémen e oé bet eñé didruhé én, é gevér. Taul aveit taul e oé bet geté enta. Ardre er blé 594 é varñas Guéreg. Ean é en doé sañet er hornad-bro hanñet a houdé Broereg (Bro-Huéreg).

Guenél. — É gré Guéreg é toaras Guenél doh golern Kernèu. Achiù e oé dehon en droiad e oé oeit d'hobér de Vreih-Veur ha d'en Ihuerhon.

El Kaden, Guenél ne oé ket aveit padein pèl én hevelep tachad. Seitu vlé dohtu é oé bet alkent é menati Lanndeveneg arlerh marù sant Guénolé.

É Breih Veur ne hras nameit ridek ag ul lann d'en aral aveit sonnat ha reihat lézen er veneh ag er vro-sé. Tost de dregont vlé é oé bet elsé é postal hag é predeg a glei hag a zeheu. Doh é gohoni chetu troeit én é ben distroein de Vreih-Vihan.

É Bro Kernèu enta é toaras ha señel e hras tri menati kent donet de iniz Groé ha goudé ar glann er Blañoeh léh mé ma bremen kériad Sant-Guenél, é parréz Lann-er-Stér.

Un dé é tonet a huélet Karadeg, unan a é veneh hag en doé hum dennet léh men

dé bremen Sant-Karadeg-Henbont, é tigoéhas geton ur bidoh é téh érauk chas jiboés. Hum lakat e hras el lon édan goard Guenél ha kentéh é furas d'er chas. Bamet e oé bet er jiboésour d'er burhud-sé ha vennein e hras rein un donézon benak d'en dén santél. Deu gornad doar e ras de Huenél. Er jiboésour e oé Guéreg.

Devéhatoh Nevénoé e hras señel ur menati kaer ha brañ ér hornadig-sé. Siouah, en Normanded en des ean bet dismantet.

Open pear uigent vlé en doé sant Guenél a pe varñas.

Nenneg. — Ardre en hevelep prantad é toaré é Plañour ur plah fur, Nenneg hé hanù, deit a Ganbré get ur ioh tud aral. Pear eskob, e larér, e oé anehé, un nebed béléan, kloereged, guerhezad ha tud a bepstad. Nenneg e oé ag ul ligné vras ; badéet e oé bet get sant Kolonban é lann Iona. Get plijadur é ras Guéreg doar dehi de señel ul lann én tachad e hrér anehon a houdé Lannenneg.

BREIHIZ DOMNONÉ

Judual, tiern. — Arlerh ma oé bet diskaret Konomor ha ma oé arriù é dro de vonet de varn en Eutru Doué, é tas Judual de vout tiern ar en Domnoné. Un tregontad bléieu é ma bet é pen er vro (555-580) ha vad en des groeit kevret get sant Sanson, é iondr, hag en doé ean lakeit é dañné é dad. A houdé ma oé bet hanñet tiern, Judual ha Sanson e gerhas dorn-oh-dorn herpet.

Judual ne hellé ket ankoéhat er vad groeit dehon get é iondr ha cheleuet e hré berpet doh é alieu fur.

En harpein e hré eùé liés pe vezé Sanson é predeg dré er vro.

Sañtet e oé bet Sanson de vout eskob Dol get é ni.

Sant Paul ha ean e oé eùé deu vignon bras. Dibabet en devoé Paul dehon tierned aveit kemér é léh goudé er marù anehon; mes léh-oh-léh e varùé en deu getan, Jaoua ha Tiernomael. Donet e hras Judual de huélet eskobein en drivet, Ketomeren. Guélet e hras en dé-sé sant Paul é takor er guéled d'un dén dal. É huélet er burhud kaer-sé n'hellas ket miret a rein d'er sant é donézon doareu Rosko ha Kastel-Paul

Menatieu e oé bet sañtet éleih én Domnoné get donézoueu Judual.

Sant Paul, doh devé é vuhé hum dennas de viuein de iniz Bah. Merùel e hras ino ar dro 572, d'en oed a gant vlé pé tost.

Sant Sanson e varùas én é rank ar dro er blé 565.

Magloér. — Magloér e oé bet merchet get Sanson aveit kemér é léh ar eskopti Dol, mes Magloér ne blijé ket kalz dehon en tregas e goéh get un eskob. Ne oé ket bet pel é karg; pellat e hras embér doh Dol hag é has de viuein de iniz Serk a dál de Jersey.

Bout e oé Breihiz ino eùé. Er mestr ar en iniz e oé ur peurkeh dén lovr. Éseit e oé bet dehon get Magloér hag, aveit merchein

é hradvat d'er sant, é ras dehon é donézon en hantér ag en iniz. Ne oé ket trahoalh, revendaill, p'en dé guir ne chomé mui lon erbet ar zoar mestr en iniz; ar loden Magloér é bent rah de viuein. Er mestr e vennas trokein, mes ur sord e oé bet é dreu, rak Magloér en dezé ataù er péh e garé hag er mestr nitra. Soéhet d'er burhud, ean e ras en iniz abéh d'er Sant. Ur menati e sañtas kentéh Magloér abarh. Ardrou 585 é varùas Magloér.

Juhel tiern. — Marù e oé Judual a hondé ur pemp plé benak (575). Juhel é vab kohan e zas én é léh (580-605).

Diù huéh é timéas. É voéz ketan e oé Prizel, merh d'en tiern Ausoh a Dréfléh (Treflez). Hanatet en doé hi é jiboésat. Ret e oé bet dehon chom é ti Ausoh de dremén en noz. Epad é gousked é has é chonj ar merh Ausoh. D'en trenoz ean e glaskas gouiet pen d'é huné mes ne gavas hañni de spizein dehon er péh e glaské gouiet. Goulnnet e oé bet ali er barh Taliézin, dén fur mar boé unan, hag e oé é valé é Breih-Vihan érprantad-sé: « Prizel e zeli bout pried Juhel, emé Taliézin. Brudetoh e vou hé mab ketan aveit é dad én arben a é santeleh ».

Éredet e oé bet en deu zén iouank hag ur mab ou doé bet. Sant Guesneu hag e oé é chom tostik tra d'en tiern Ausoh e oé bet pèren ou hroèdur ketan hag Azikel e oé bet hanùet.

Iouank é varùas Prizel. En eil gueh é timéas Juhel ha uigent kroèdur en doé bet

a é eil móéz : pearzek paotr ha huéh plah. Pemp a é vugalé e zou deit de vout sant pé santéz ; tri paotr : Izikel, Jos pé Judeg ha Gueneg ; diu blah : Onenna hag Urielt pé Auréli.

Na kaeret kurunen aveit un tiegeh !

XI

ER VREIHIZ DOH ER VII^{et} HAG EN VIII^{et} KANTVLÉAD

Breihiz en Domnoné. — Ne houiér ket nitra diar Breihiz Kernèu na ré Broereg épad tost de 200 vlé. Guélamb enta ré en Domnoné.

Helleg multrér é vredér. — De Izikel e oé deli bout tiern ar en Domnoné goudé marù é dad. Ean e oé er hohan. Keméret en doé erhoalh léh é dad, mes diskaret e oé bet kent pel get fallanté Rehual mestr-skol Helleg, unekvet kroèdur Juhel ha brér Izikel enta.

Groeit en doé Rehual er chonj diléal de lakat Helleg de vout tiern ar en Domnoné ha de gas, ean, treu er vro é hanù é skolaér. Aveit disoh get er pennad-sé é oé ret dehon lahein enta dek brér Helleg, kohoh aveiton. Spontuset ur chonj ! Donet é hras de ben a lakat de verùel seih anehé ; deu aral hag Izikel e hellas téh abret erhoalh ha miret ou buhé. Izikel e ias de vout menah de Lann Gael léh ma oé sant Meùén mestr.

Fallanté Helleg. — Deit e oé enta Helleg de ben a vout tiern ar en Domnoné (605).

Merùel e hras Rehual émbér arlerh é dor-feten.

Desaùet fal get é vestr-skol, Helleg ne dallé ket kalz a dra ean ehé. El ur paian e vitùé ha kri e oé é galon : un dé é tigoéhas de Veùén tremén tost de gastel Helleg hag é kleuas garmereh é seùel ag er hastel. Ean de huélet. É oé Helleg é vahatat ur meùel bihan dehon. N'hellas ket Meùén miret a demal krieded é galon dehon. Kerklous e vehé bet d'er sant konz doh ur mén ! Er meùel neoah pe hellas hum dén a graboneu é vestr didruhé e déhas arauk hag e ias de guhet de Lann Gael. En drespet d'el lézen e laké ér méz a zroug buhé en dén, mat pé fal, kuhet barh un iliz, Helleg e fardas ar é veùel, hag er stleijas geton d'er manér.

Ar en hent é pouizas arnehon dorn Doué : brèuet e oé bet ur vorhed dehon.

Helleg e za endro ar en hent mat. — Ne blijé ket en dud a iliz de Helleg ; nag ou labour naket. Un dé é hras diskar ur menati saùet get sant Maleu. En taul-men é pouizas ponéroh arnehon dorn en Etru Doué : donet e hras de vout dal.

É kol guéled er horv é kavas guéled en inéan : ké e zas dehon hag ean de gavet Maleu ha de hratat dehon en doé hoant de chanj buhé. Sant Maleu e zakoras er guéled dehon. Adal nezé Helleg e lakas é spi ol de zigol par ma hellas en droug en doé groeit. É menati Lann Gael hum dennas eùé hag ino é varuas ér blé 615.

En Aletiz ha Maleu. — Ne oé ket kalz kaeroh en treu en drebad-sé é eskopti Alet. Predegeu sant Maleu ne blijent ket d'en ol, d'er ré fal drestol. Ind e glaskas er hol é hoalgonz anehon. Ur menah koh e vezé é terhel mat de Valeu e oé bet un dé taulet ér mor get er ré fal ha béet e oé bet. É huélet kement-sé Maleu e zivroas hag e ias de Lann Luxeuil léh ma oé nevé er menah Kolonban. A pe gredas Maleu e oé distañnet d'é eneberion é tas endro. Fal zigemér arré e oé bet groeit dehon, hag er sant arauk endro.

Goasket en doé nevé en Etru Doué ar vro Alet é tigas ur séhour hemb par. Elsé é tigoras deulagad Aletiz. Ret e oé bet dehé monet er huéh-men de glah er sant. Béh e oé bet geté el lakat de cheleu doh ou goulén. Neoah é tas geté dré forh derhel arnehon hag e oé bet dihan d'er séhour dohtu.

É Alet é varüas sant Maleu, ardro kant vlé dehon, ér blé 621. A lioudé é hrér Sant Maleu ag er gér-sé.

XII

REN IZIKEL

Izikel, menah, brezélour ha Sant. — Tiern hemb par é bet Izikel. Ne vé ket guélet bandé ur roué e vé ar un dro menah brezélour ha sant. Guélet e zou bet unan é Breih.

Peah e oé bet én Domnoné épad el loden vrasan a ren Izikel. Diù hueh neoah é oé bet ret dehon brezélat aveit furat d'er roué.

Dagobert e fallé dehon seùel tausen ar er Vreihiz hag en diù huéh é oé chomet er gounid get er Vreihiz. De ben én emgann e vezé berpet Izikel.

Implé e hras Izikel é amzér divrezél d'hobér vad d'en ilizieu ha d'é sujité. Karet e oé Izikel get en ol : nen dint ket stank eùé er rouañné en des biùet ker fur ha ker santél.

A pe nen dezé ket rè a labour é hé Izikel de zichuéh d'er hastelleu en doé é Talansag, é Penpont hag é Mohon, doh koed Brésilien.

Un dé, e lar é juden, é tremén én un hent tost d'unan a é gastelleu e tigoéhas get un dén lovr azéet étal ur stér é hortoz unan benak aveit er has d'en tu-ral. Izikel er sammas ar gein é jau hag en dougas elsé d'en tu-ral. Kentéh é léh er peurkeh kakous e oé un dén kaer ha braù : « Euruse, oh hui Izikel, emé ean, bout keméret truhé dohein. Mé eùé me rei digemér mat anehoh ém ran-teleh ». Doué e oé.

Liés hum huelé sant Maleu ha ean, ha labourat e hrent nevé aveit hum santélat en eil hag égilé.

Eleih a venatieu en doé lakeit seùel Izikel. Er brudetan anehé e oé hani Penpont. De hani Gael é has de achiù é vuhé. Disam e hras a é garg a diern ér blé 640.

Diés e oé bet dehon kavét unan de gemér é léh. É vugalé ne oent ket hoah merhat én oed ha deu vrér dehon, Guéneg ha Jos hag e oé menah, ne vennas ket ag ur garg sord-

sé. Riñalan, ur brér aral dehon, e asantas geton alkent kemér é léh.

Sent er prantad-sé. — Sent aral brudet e viñé é gré Izikel. É koed Brésilien e oé, ou unan kaer, sant Elouan ha sant Léri.

Merùel e hras er hetan é Sant-Guen, tost de Vur, hag en aral ér barréz e zou bet reit é hanù dehi.

Sant Turiaù, eskob Dol, e oé bet dibabet aveit bout eskob Alet ha mestr ar menati sant Maleu. Ne oé ket a hoari get Turiaù. Ur menati dehon e oé bet dismantet get Rivalon, un tiernig ag er vro. É kleuet en doéré Turiaù e ias ar é arben hag e demalas dehon, get konzeu huerù, é falobér. Spontet de gonzeu er sant, Rivallon e hratas dehon adseùel é venati ha seùel seih a ré neùe aral aveit en digol.

É koed Talamon étal Landerné e viùé sant Ténenan get un nebed meneh.

É Lokoal-Mendon e oé sant Goal, ha sant Ivi, unan ag er veneh devehan deit de Vreih-Vihan a Vreih-Veur, e ridé ar henteu Breih en ur bredeg lézen Doué. Tost de Gempér é has de verùel.

Revendail e oé bet forh didrous en treu get er Vreihiz épad ur hant vlé benak rak adal 636 beta 752 ne gavér ket doéré erbet anehé.

XIII

BREIH GOASKET D'ER FRANKED

Breihiz ha Franked. — Deustou ma hanuè er Vreihiz mestroni er Franked n'hellent

ket anehé hum hobér dohtë. Divroet ou doé a Vreih-Veur aveit miret ou frankiz, penaus e vehé bet dahé plegein édan bili er Franked?

Sel gueh ma hum gavé kriù erhoalh er Vreihiz aveit derhel pen d'er Franked e nahent péein en tauseu lakeit arnehé get er ré-men. Liés e vezé béh étrézé diarben kement-sé. Er Franked e venné bout er vistr hag er Vreihiz ne vennent ket kaout kin mestr nameité. É amzér Pépin er Ber (753) é oé bet ur hrogad geté.

Er Vreihiz ha Charl-Meur. — Charl-Meur e zas d'é dro de asé lakat er Vreihiz de blegein. Donet e hras de ben anehé ardro 786 ha ret e oé bet dehé péein tauseu arré. Neoh nen doé ket padet pel en treu elsé. Guéh-der-huéh é saùé er Vreihiz hag é talhent pen doh er Franked. Ret e oé bet de Charl-Meur donet dehé endro. Ou feahein e hras en eil guéh é 798, get éleih a boén. Ur bern bras a sudarded e oé bet ret dehon kaout aveit donet de ben ag er Vreihiz. Kri e oé bet er gohad er huéh-sé. Sudarded Charl-Meur ne oent ket tinér é kevér-er Vreihiz : get en tan hag er hléan ou lakezant de blégein. Bro Alet, drest pep tra, e oé bet goasket get er Franked.

Ne vehé ket bet deit Charl-Meur de ben ag er Vreihiz a p'ou dehé karet hum gleuet étrézé ha lakat un tiern benak de ben ér vro.

Nen doé ket padet pel bili Charl-Meur ar er Vro rak merùel e hras embér arlerh, ér blé 814. Leuiné e oé bet é Breih e kleuet en doéré ha kentéh e oé bet dishanuet mes-

troni er Franked aveit biñein endro revé moudeu er vro.

Hanañet en doé er Vreihiz doh goaskereh Charl-Meur ne oent ket aveit derhel pen doh en dianvezerion ma n'hum gleuent ket. Pear blé goudé marù Charl-Meur e oé alkent Breih édan mestroni ur roué Morvan é hanù.

XIV

MORVAN KETAN ROUÉ BREIH
(818)

Morvan hag er Franked. — Ne hanañer ket pen-der-ben buhé Morvan. Doh pen ketan é amzér é oé tiern ar Vroereg.

Un dé é tas a berh er roué Loeiz I, mab Charl-Meur, ur menah, Uitkar é hanù, de gavet Morvan ha de houlén geton perak ne béé ket mui er Vreihiz en taus-brezél de roué er Franked : « Broet oh hui hag hou pobl, emé er menah, ar doar me mestr Loeiz ; ne fal ket d'oh hanaout é vestroni, ne béet ket tauseu dehon. Laret e hrér é ma chonjet genoh memb brezélat un dé benak énep dehon. Pelleit er chonjeu-sé hag hanañet kentoh bili me mestr hag é vou guel d'oh ha d'hou pobl. Kerklous é d'oh hanañet dré vraù bili er Franked, ne veët ket atañ aveit dihuen dohté. Konzet, ma hellein kas er hourhemen d'em mestr. »

Flour é konzé er menah, mes é geu é konzé. Cheleu e hras Morvan predeg Uitkar hemb laret gir ha goulén e hras geton turel termén d'en dé arlerh aveit gouiet é reskond

rak vennein e hré hum gleuet get en tierned aral.

En trenoz é oé Uitkar ha Morvan kevret. Deit e oé tro Morvan de gonz ha konz e hras èl ur guir Breihad : « Kerhet devat hou mestr, emé ean d'er menah, ha laret dehon a me ferh penaus en doar e labouramb nen dé ket dehon. De beb unan é dra : dehon rénein er Franked ha d'ein-mé rénein er Vreihiz hemb péein tauseu de zianvézour erbet. Mar bé groeit brezél d'emb, ni e hrei brezél eùé : divréh hun es de grog ha goafeu luem de skoein. »

É kleuet Morvan é konz get kement a galon hag a hardéhted, klah e hras Uitkar distan dehon ha gobér dehon donet ar é gonz, é tiskoein en drougeu e ié de dennein ar é vro. Mes Morvan ne cheleuas ket pel dohton ha reskond e hras grons :

« Nen don ket é chom ar doar er Franked, hoah ur huéh, ha ne houlennan ket ma vou hañni anehé é kemennein arnonn. Mar da er Franked ar hun tro, groeit e vou dehé un digemér ag en dibab. Mar ou des skoedeu du ni hun es ni ré guen ; mar ou des goafeu, ni hun es ni eùé : n'hun es eun erbet anehé. »

Téret bras e oé Loeiz é kleuet doéré a gonzeu Morvan ha gobér e hras dchtu dastum kant mil sudard aveit monet de vrezélat dohton. Donet e hras Loeiz geté de Vreih.

Roué er Vreihiz nen doé ket tregont mil dén endro dehon ha neoah gellout e hras derhel pen hir amzér d'er Franked abalamor

d'er goaregi e vezé épad er gouian tro ha tro d'er mañné e oé kastel Morvan arnehon. Loeiz é hortoz er séhour e chomas ur blé ino é asé krog ér Vreihiz. Chomet e vehé bet pelloh kenevé d'un taul klei groeit de Vorvan.

Donet e hras un dé d'hobér un droiad aveit guélet é pé léh e oé er Franked ardro d'er hastel. Un ajadig sudarded ag en dibab e oé de heul geton.

Ankinet e oé Morvan é huélet en dismant groeit d'er Franked ar er mézeu get en tan, el lahereh, el laeronsi. Seùel e hras kounar d'é galon é huélet ne oé ket gres erhoalh anehon aveit pellat aben en estren digalon-sé. « O ! a pe ne vehé nameit Loeiz ha mé a dâl en eil d'égilé me rehé mé tauseu dehon get pen me goafeu ! Rè int a du geton ». Hag é chomas diskalonekeit un herrad. Kent pel arlerh é tigoéhas d'ur baréad sudarded frank tremén étaldon é kas ou rauk, én loñned laeret ar er mézeu. Fardein e hras Morvan arnehé hemb sellet doh en danjér. Kentéh e ma trézet é ben get un taul goaf ha distaget goudé get un taul gléan. Saill e hras floh Morvan ar er mestr sudard frank hag en diskar e hras mik ar gorv é vestr. Lahereh bras e oé bet get en diù varéad (822.)

Bras e oé bet leuiné er Franked a pe oé bet hanaùet pen Morvan. Brasoh hoah ankin er Vreihiz rak é oent arré édan damani ou eneberion.

XV

GUIONVARH

(822-825)

Guionvarh hag er Franked. — Chetu enta pléget arré er Vreihiz a gorv édan bili er Franked ; a galon hag a spered ne oent ket hoah.

N'hellent ket lakat én ou chonj e oé deliet dehé chomel goasket édan dianvézerion.

Ne oé ket pelleit mat hoah de sudarded Loeiz I a pe chonjant arré a hum zijabein a iàù er Franked. Lod anehé e zibabas ur mestr eit lakat ér pen anehé. Un tiern e oé, Guionvarh é hanù, hag e chomé, doh ma kredér, é Bro Guéned.

Donet e hras arré er Franked d'er Vreihiz dré ziù huéh, ér blé 822 hag ér blé 824:

En taul ketan n'ou doé ket gellet gobér kalz a dra. En eil guéh, get un nivér bras a sudarded, é tas Loeiz de ben ag er Vreihiz aveit en dervet kuéh. Deu viziad brezél e oé bet ha, èl ma oent duah d'hobér, dismantet ha losket en doé er Franked er péh ou doé kavet ar ou hent.

N'ankoéhas ket er Vreihiz goal-obereu er Franked. Loeiz I neoah e zas ké dehon bout bet lausket dismantein Breih elsé. Lakat e hras en é chonj gouni er Vreihiz dré zoustér ha tenein d'é du tierned er vro get doné-zoneu.

Er blé 825 e oé bet lahet Guionvarh get un taul treisoni, get Galleued Nañned e saté a du get er Franked. Lakat e hras nezé

Loeiz I ur goarnour ar Breih eit hé reinein én é léh. Ur chonj mat hag en doé hoariet ur fal dro d'er Franked ha sañet Breih de vout ranteleh.

XVI

NEVÉNOÉ
(825-851)

Tad er vro. — E hér bremen de zeviz diar unan a huellan bugalé Breih, e rekehé bout miret er chonj anehon biù é kalon er Vreihiz épad ma vou unan anehé ar doar er bed-men. Degaset en des de vad chonj Konomor ; achiñet en des labour Morvan ha Guionvarh é hobér get plouéieu Breih ur ranteleh ka-r. Tolpet en des bet en ol tierned édan renadur un dén, édan bili ur roué ; groeit ur bobl unañnet mat get er rumadeu tud e viùé pep ré d'ou zu hag e vezé ken és de hoaskein arnehé ; miret en des er vro doh goal dauleu er Franked hag en Normanded. Sañet en des ranteleh Breih hag hé miret én ur prantad ag er ré diésan. Nevénoé e vé groeit ag er Breihad hemb parmen ; TAD ER VRO é ma bet hanñet get hun tud koh. Kaeret ul leshanù !

Tuchentiliged e oé é dud. Bet e oé bet sudard é arméieu er Franked. Laret e hrér é kavas Nevénoé un dé, é arat, ur guhad argand hag é tas elsé de vout un dén a vrud. Doh marù Guionvarh é oé goarnour ar Huéned ha Nañned. Loeiz e hras anehon goarnour Breih abéh.

Dré vraù é fallé de Loeiz monet get er

Vreihiz ha kreñein e hras gobér d'er guellan é kargein ur Breihad de vestronjein Breih aveit gouni elsé kaloneu en dud.

Nevénoé goarnour Breih. — Fal zibab en doé groeit Loeiz I aveit er Franked hag er guellan aveit er Vreihiz. Ne hras ket Nevénoé labour er Franked ; labour er Vreihiz ne laran ket. A guh é labours ag en taul ketan hag er Franked ne houient ket en distéran tra a labour Nevénoé. Neoh, ag en dé ketan ma oé bet lakeit goarnour ar Breih é oé deit dehon er chonj d'hé señel de vout ranteleh. Ne zizolas é bennad de zén ken ne huélas é hellé disoh geton.

Nevénoé é labourat énep d'er Franked. — Tud hag argand e oé ret de Nevénoé kavet aveit kas é chonj de ben. Diboblet ha rehinet e oé Breih get brezélien Charl-Meur hag é vab Loeiz ; ret e oé kavet peah enta aveit poblein er vro endro hag hé finñikat. Pemzek vlé é poénias Nevénoé aveit lakat er Vreihiz d'hum gleuet hag aveit parrat azohé a vrezélat doh er Franked. Start e oé bet dehon parrat doh tud ha n'hellent ket hum huélet a vonet en eil d'égilé ; neoh é oé deit de ben a viret Breih é peah épad pemzek vlé abéh.

Épad en amzér a beah-sé é labours eñé de lakat er Vreihiz ha rumadeu Galleued sañ-héaul Guéned d'hum gleuet aveit stankein en hent doh er Franked de zonet de Vreih.

Get bras plijadur é huélas Nevénoé huéh menah a Vreih é vonet ar zoar Redon de señel ur menati. Sant Konvoion e oé ér pen

ag er veneh-sé ha Breihad kalonek e oé. Nevénoé e harpas par ma héllas er veneh santél-sé e zelié en harpein kement d'ou zro.

Deit e oé nerh endro de Vreih dré furnéh Nevénoé, mes ar un dro e hoanné d'er Franked.

Charl Moel e oé roué arnehé er prantad-sé ha tabut bras e oé én dro dehon. Kavet e hras get Nevénoé é oé deit er hours de Vreih de zistag doh hé goaskerion.

Dihan e hras Nevénoé a béein tauseu d'er Franked ha ne vennas ket rein dehé er sudarded goulennet geton. Soéhet ha tétet ru Charl Moel ha ean d'er Vreihiz (843).

Ne oé ket mui er Vreihiz dispak ha goann él é gré Charl-Meur hag é vab Loeiz. Feahet e oent bet get en deu-men; arriù e oé ou zro eùé de feahein er Franked.

Diùhar mat en doé Charl Moel hag é dud eùé hag un dra vat aveité ! Erispoé, mab Nevénoé, ha Lambert II, matiern pé kont Nañned, e oé oeit dehon er huéh ketan. En eil guéh arriù Nevénoé ar é grohen hag en anbrouget beta kér er Mans en ul lahein éleih a sudarded dehon hag é intañnein hag é tismant ar é hent él men doé guélet er Franked é hobér é Bréih.

Ne chomas ket Nevénoé de hortoz er Franked de zonét de fardein arnehon endro é Breiz; monet e hras ar ou arben beta kér Poitiers ér blé 845. Soéh e oé bet get er Halleued ha get er Franked en doé kavet ar é hent. Taul aveit taul e vezé get Nevénoé

hag ou lakat e hré de béein en torfeteu groeit d'er Vreihiz er bléieu kent.

Plégein e hras édan bili Lambert II, matiern Nañned, kanbrezélour dehon, ur hornad doar ar hlann deheu er stér Loar. Ar er hornad doar-sé é oé saüet menati sant Florant get donézoueu Charl Moel. É tremén ino é has Nevénoé ér menati de bedein hag é ras de houiet ar un dro d'er veneh é oé staget ou menati hag ou doar doh Nañned, édan bili Lambert II.

Rein e hras dehé é zelién de lakat é léh hani Charl-Meur ar blein ou zi, er fas anehi durheit de vro er Franked aveit gopér goap anehé. Kentéh ma oé pelleit Nevénoé, er veneh e zicherinas, é zelién aveit lakat endro hani Charl-Meur én hé léh koh, en drem anehi durheit de Vreih aveit goapat arré er Vreihiz. A pe gleuas Nevénoé en doéré, ean de Sant-Florant aben ha boutet dehon en tan ér menati aveit diskoein d'er veneh ne oé ket a hoari geton ean.

Tétet ru en doé Charl Moel a pe hanaüas er péh e hré Nevénoé ha ean de Vreih endro aveit furat de hennen. Er beh dén ! dehon ean é oé fureit.

É Ballon, étal Bain, ardro déieu devéhan miz meheuen ag er blé 845 é oé bet flastret get un nivér bras a sudarded. Forh és é tas er Vreihiz de ben ag er Franked. Ar ronsed skan é vrezélé er Vreihiz : er Franked e oé ar droed ; get bohaleu brezél é emganné er Franked : er Vreihiz en doé goafeu hir geté. Er Franked e oé ret dehé bout étal un den.

korv-oh-korv geton, aveit en diskar ; er Vreihiz ind en diskaré a ziabel. Deu zé dohtu en doé padet emgann Ballon ; deu zé dohtu e oé bet tu er hol get er Franked ha lahet ur bern bras anehé. Tuem ha start e oé bet en treu d'en eil dé èl d'er hetan. Abad en dé tu erbet ne luskas plegein d'en aral : Kol e hré kalon er Franked ; neoah é vennezant derhel hoah en drivet dé.

Deit kalon muioh mui de sudarded Nevénoé rak guélet e hrent mat é oé er « meud » dehé er huéh-men.

Get tarh en dé é oent adál d'er Franked ha hireh dehé de grog énné. Mes, en un taul, chetu er Franked é téh, peb unan d'é du, hemb asé brezélat. Petra e hoal dohté ? Fal zoéré e oé bet embannet én ou mesk : Penfollet ha diskalonekeit é houiet é oé bet falloho hoah en eil deùeh aveit er hetan d'é sudarded, téhet en doé Charl en « *diühar hir* » a dachen en emgann épad en noz, ha tennet en doé ardran, a her, beta kér er Mans.

Diühar hir en doé er Franked èl ou roué hag ind ar é lerh eùé par ma heñent. Framain e hras Nevénoé ar ou lerh hag un hetad dibar e hras dehé beta kér Laval. Distroein e hras de Vreih a pe ne gavas ket mui dén de herzel.

XVII

BREIH D'ER VREIHIZ

Nevénoé roué Breih. — Doh er goahan e ma bet emgann Ballon aveit er Franked :

kollet ou des ino ou brud mat, kollet ou bili ar Vreih. Aveit er Vreihiz é ma bet biskoah kaeroh. Arlerh deùeh Ballon é tas tierned ha matierned Breih de drugèrékat Nevénoé a é labour kaer ha de houlen geton hum lakat é pen er vro : « Ne jauj ket, emé ind de Nevénoé, d'un dén hag e skoa hag e emgann èl ma hret hui kavet kin mestr adreston nameit Doué. »

Kaeret deùeh en des groeit a Vreih ur ranteleh hag ag er Vreihiz ur bobl unañnet ha diliam ! Deet d'er Vreihiz derhel chonj de virüikin a emgann Ballon hag a Nevénoé Tad ha Sovér Breih.

Ranteleh Breih anzaùet get Charl Moel. — Despet en doé bet er Franked ha méh eùé goudé deùeh Ballon. Señel ou inour ou dehé karet. Ur blé goudé (846) é tas arré er chonj de Charl Moel monet hoah d'hobér ur hrogad doh er Vreihiz, mes é arritù get doareuiér er Mans ha Laval é tas chonj dehon ag er ridaden ag er blé kent hag é konprennas nezé e oé guel dehon, furoh ha spleitusoh ha rah, gobér feur get Nevénoé aveit ma oé bout pilet geton hoah. Elsé é hras hag anzaù e hras Nevénoé èl Roué ar en Domnoné, ar Vro-Kernèu, ar Vroereg hag ar Vro-Gal Guéned, de laret é ar en dibab ag er Vreihiz.

Nevénoé hag en eskobed frank. — Dijab doh ardeu er Franked, Nevénoé e lakas é spi de ziazéein sonnan ma hellas é ranteleh.

Dobér en doé er vro a beah, dobér hé doé

vout dihuennet dol en dianvézerion. Poéniein e hras Nevénoé eit dijabein Breih ag en estren deit de Vreih é gré Charl-Meur ha Loeiz é vab rak seüel e hrent a du get er Franked. Ne reké, revé chonj Nevénoé, bout é Breih nameit Breihiz, pé ahoel ne reké en dianvézerion gobér nitra énep de vestroni er Vreihiz é Breih, en eskobed èl er réral. Franked e oé en eskobed é Breih, a hoed hag a galon. É amzér Charl-Meur ha Loeiz I é oent bet hanüet, ha saüet ou doé liés krog er Franked énep d'er Vreihiz.

Aveit kanñerhat é vestroni, Nevénoé e vennas ma vehé bet beniget é gurunen get lideu en Iliz, revé er mod. Eskobed Breih e saüas énep dehon. Fal en doé kavet Nevénoé en dra-sé ha guélet e hras nezé ne oent ket aveit biüein didrous en eil get égilé, én hevelep bro. Kavet e hras en tu arnehé embér. Kablus e oent eüé ha kablus bras, rak gobér e hrent péein er sakremanteu, memb er sakremant a Urh. Konvoion, arhmenah menati Redon e ias, a berh Nevénoé, de gavet en T. S. er Pab aveit spizein dehon troieu kam eskobed Breih ha goulén geton perh de venigein kurunen er Roué.

Er Pab, arlerh bout kleuet er ré e oé a du get en eskobed hag er ré e oé énep dehé, e lakas er geu doh en eskobed fal-sé ou zaulas a garg hag e ras perh de venigein kurunen Nevénoé.

Eskobed genedik ag er vro e oé bet lakeit é léh en eskobed taulet a garg ha monet e hras mat en treu berpet étrézé ha Nevénoé.

Breih Arheskopti. — Betag amzér Nevénoé, eskoptieu Breih e oé édan bili arheskob Tour. Ou distag e hras Nevénoé doh arheskob er Franked ha gobér e hras seüel eskob Dol de vout arheskob. Kavouit e hré geton nen doé ket er Franked nitra de huélet é Breih.

Er blé 848 é oé bet kurunet Nevénoé roué Breih, é Dol, get eskobed Breih.

Er Vro-Gal staget doh Breih. — Galleued Naüned, Roahon e saüé hoah a du get er Franked. Aktar, eskob Naüned, drestol, e glaské tennein droug ar er Vreihiz. Chonjal e hras Nevénoé é jauné en diü vro-men doh Breih hag é oé mat ou stagein dohti aveit ou lakat de boz.

Er blé 850 é tas de ben a blegein édan é vestroni broieu Naüned ha Roahon. Aben é forbaünnas er hapaillour Aktar.

Nevénoé hag eskobed Frans. — Ne blijas ket obereu Nevénoé de Charl Moel, mes er huéh-men ne glaskas ket emgann doh er Vreihiz get sudarded. Klaskein e hras diskar Nevénoé get un tolpad eskobed a é vro (850).

Ne hanaüé ket er ré-men nitra a dreu Breih. Kement-sé ne viras ket dohté a seüel doh tu Charl hag a demallein Nevénoé a bep sord torfeteu mes drest pep tra a laeronsieu, intañneréh ar er Vro-Gal, forbaünnereh en eskobed frank, er geu doh Iliz Tour é seüel Dol de vout eskopti, laeronsi broieu Naüned ha Roahon.

Ne hras ket Nevénoé van erbet a demalasioneu er Franked; nen doé groeit anehon nameit dihueñ é ranteleh get guir ha rézon. Ankoéheit en doé er Franked n'hel ket un dianvézour kemér madeu un aral é geu; é oé bet reit perh de Nevénoé de seùel Dol de vout arheskopti; é oé bet barnet ha forbañnet en eskobed frank rak ma oent kablus; en doé Nevénoé disket get Charl Meur ha get Loeiz é vab intañnein ha laereh broieñ doar.

Roué didrous e oé Nevénoé ha biñein didrous e fallé dehon éñ é vro. Aveit en dra-sé en doé chonjet seùel en tu doh er retér a Vreih ur vroad tud étré Breihiz ha Franked ha lakat Lambert II, matiern Nañned, ér per anehi. Elsé, hir amzér, é vehé bet miret ranteleh Breih doh tauleu blei er Franked (851).

Marù Nevénoé. — Epad ma oé eskobed Charl é karéin Nevénoé ha doh en temal é geu, hennen e ias d'hobér un argaden get é sudarded en tu doh er retér a vro er Franked. Balé kaer e oé bet get er Vreihiz, rak dén ne chomé d'ou gortoz. Téhet e vezé éñ ou rauk èl érauk en tan. Monet e hrezant beta Vandom, Chartr; tostet e hrent de Bariz ha dén atañ de harpein dohté. Merhat é vehé bet oet Nevénoé beta kër-ben er Franked, a pe ne vehé ket deit en Ankeu de seùel krog er ré-men.

Ur mitiniad é oé Nevénoé édan monet ar é jau aveit kas doñnoh é sudarded é bro er

Franked, a pe goéhas marù mik ar en doar get un taul goed éñ é ben. (Gourhelen 851.)

É menati Redon é oé bet béiet.

Brase oé bet lehiné er Franked; brasoh hoah ankin er Vreihiz. Ur mab e chomé neoah ar é lerh hag e zelié bout konfort er ré-men ha spont er ré-zé. Biñein e hré atañ Nevénoé éñ é vab.

Nen des ket bet é Breih guel Breihad aveit Nevénoé; dén nen des karet Breih elton na groeit éñni labourieñ ker kaer. Deliet é d'er Vreihiz ol derhel koun a é hanù hag er méleñ de virükin. Neoah Breihiz Bro Guéned e zeli er hareñ muioh hoah eit er réral, rak doh Guéned é oé é gastel, é Bod-Numel; ino en des tennet é chonjeñ kaer hag er Guenediz drestol en des sekouret geton ou has de ben.

Konz e hrér a zibab un dén é istoér Breih de inourein de houil-bro er Vreihiz: pé Breihad e zou ihuelloh aveit Nevénoé?

XVIII

REN ÉRISPOÉ
851-857

Erispoé ha Charl Moel. — Get ur viktoér kaer é téréuas gré Erispoé. Charl Moel e gredé é vehé bet forh és plegein er Vreihiz édan é vili arlerh marù Nevénoé. Ne houié ket e oé Erispoé mab é dad. Bannein e hras neoah Charl er brezél hag é tas embér get un nivér bras a sudarded ar du Breih. É Juardeill ar stér er Sart é oent

digoéhet get Breihiz Erispoé. Ne oé ket bet hir er hrogad étrézé ; marhegerion Breih get ou goafeu ne oent ket bet pel é tivohalein er Franked ar droed. En un taul é oent bet eilpennet ha goalauzet, kement pé goeh eit é Ballon huéh vlé kent. Tréhiet e oé bet hoah er peurkeh Charl ha ret dehon arré gobér un taul rid ! Béh e oé bet arnehon miret é vuhé (851).

Feuret e oé bet nezé étré Franked ha Breihiz ha ret de Charl anzaù en eilvet guéh ne oé ket Breih d'er Franked hag e oé Erispoé gnir Roué, el é dad, ar Vreih hag ar broieü Nañned ha Roahon.

Erispoé lorbet get Charl. — Arlerh marù Lambert II, matiern en Anjou, skrapéin e hras Erispoé a zehorn er Franked rah en Anjou. Monet e hras hoah pelloh é Bro Frans. É deu pé tri blé é plegas édan é vili broieü en Normandi er Perch, er Baus. Tréhiet e oé arré er peurkeh Charl, goeh aveit biskoah. Nezé é tas er chonj dehon asé gouni Erispoé dré vraù. Mar oé hir é zihhar ijin ne vanké ket dehon eùé. Ean oeit ha keniet é verh de Erispoé aveit é vab kohan. Troein e hras pen Erispoé é chonjal é hé é vab de ziméein de zoarenéz Charl Meur ha ean oeit ha laret ia. Er guélen e oe bet tostik de Rouan ha feur e oé groeit. Rein e hré Erispoé get é vab broieü en Normandi, er Perch, er Baus. Ne oé ket bet miret er feur get er Franked ha fondet e oé bet en treu. Kement-sé ne viras ket doh Charl a zerhel en Normandi, er Perch hag

er Baus geton. Ul lorbour e oé Charl Moel.

Ne oé ket bet koutant er Vreihiz é huélet ou roué lorbet get en *Diühar hir*. Distaulet e oé dehon neoah rak kreskeit en doé ran-teleh Nevénoé. Beta er stér Maien, er stér Kouesnon hag el Loar é has Breih é gré Erispoé.

En Normanded. — É amzér Erispoé é kargas eùé muioh mui ar Vreih en Normanded, preiherion deit ag er hreisnoz ag en Europ de laereh ha de intañnein d'hur bro. Diésoh e oé herzel er ré-men aveit er Franked ; mordeidi e oent hag er Vreihiz n'ou doé ket bageu aveit spirein dohté. És e oé enta d'en dianvézerion-sé donet de hoaskein ar er vro. Ur handad bléieu é mant bet goudé é tonet de laereh ha d'intañnein d'hur bro.

É amzér Nevénoé ou doé hum ziskoeit doh aber el Loar, hed ha hed d'en aud. Doaret ou doé memb é iniz Noarmoutier. A ino é hent de bep tu de laereh. D'er 24 a veheuen 843 ou doé dichennet é kér Nañned : laeronsi, lahereh, dismant é pep mod e oé bet geté. És e oé bet dehé eùé ; digoéhet e oent é kér a pe oé Nañnediz tolpet én iliz aveit inourein gouil sant Iehann. Dibennet ou doé doh en autér en eskob Gohard e oé é overennein. A pe oent bet chuéh é laereh, é lahein hag é tismant, ind e ias kuit, ur baréad Nañnediz biü geté prizonet.

Dispeah e oé bet get en Normanded ha lahereh aveit lodennein er madeu laeret. Doh kement-sé en doé gellet Nañnediz téhel ha distroein d'er gér.

É huélet ne oé ket kaer atahinal Nevénoé, en Normanded e lauskas Breih didrous épad dek vlé; mes é 853 é tezant endro de Nañned hag é lakezant en tñn é kér. Goudé bout bet laeret ha dismantet er vro a bep tu d'er stér ind groeit er chonj de chom é iniz Bies étal kér Nañned. Spontet e oé bet er vro doh en doéré. Dihellout e oé Erispoé dohté. Gobér e hras er fal chonj de gouviein ur baréad Normanded aral de zonet de sekour geton. Sidrig, mestr er varéad neùé, hum glemmas de Erispoé ne venné ket de Normanded iniz Bres rein hent dehon de vonet ihuelloh get er stér ha goulén e hras geton harp de skarhein iniz Bres. Get plijadur é cheleuas Erispoé doh Sidrig; get plijadur eùé é ras sudarded dehon. Emgann ru e oé bet, un deùehiad dohtu, hag alkent ne oé ket bet gallet skarhein iniz Bres. Kalz ne vern, ne oé ket bet displeit en deùeh aveit Breih, rak goanneit e oé d'en diù varéad Normanded (853).

Doh kouvi Erispoé, é has Sidrig ihuelloh get er stér de vro er Franked hemb gobér gen doh Breih. Get doujans a zistro Sidrig arnehé, Normanded Bies e déhas de Vroereg. Kavet ou doé ino Erispoé; mes kaer en doé bet hennen gobér, n'hellas ket parrat dohté a hobér éleih a zroug ér vro. Déliein e Lrent gobér goah hoah goudé.

Geu Erispoé doh Breih. — Mat é bet oeit en treu get Breih ér pen ketan a amzér Erispoé; ret é neoah anzaù nen doé ket

anehon lagad spiz ha furnéh é dad. Geu e hras dohton é unan ha doh é vro é lezel en tabutour Aktar de zistroein de eskopti Nañned.

Ne oé ket goah eit en eskob-men énep d'er Vreihiz; éleih a zroug en des groeit ha klasket gobér dehé. Nen dé ket memb dibéh é fed a varù Erispoé. Sontiloh e oé bet er Vreihiz aveit ou roué, rak a pe huélezant Aktar deit endro ind e saùas ou boéh énep dehon hag e rahuizas grons a vonet d'er havet aveit nitra. Guel e oé geté monet de gavet eskob Guéned pé eskob koh Nañned, lammet a hent Aktar, hag en doé hum dennet de vro Guerran. É huélet aheurtemant kristenion Nañned, Aktar hum dennas de léz Charl hag ino é pennadas arré hennen énep d'er Vreihiz (855).

Temallein e hrér hoah de Erispoé bout rannet é zanteleh get é ganderù Salaün (852) é rein dehon en Domnoné ha Kernèu ha bout dismantet elsé labour é dad.

Ne hoalhas ket atañ tra hoant Salaün get en donézon kaer-men, rak Breih abéh e fallé dehon.

XIX

REN SALAÜN
857-874

BREIH É KREIZ HÉ MENT

Salaün. — Salaün e oé matiern Rez, Nañned, Roahon, etc... Arlerh ma oé bet lahet Erispoé é oé deit de vout Roué ar Vreih abéh. Implé mat e hras a é amzér rak

nezé é ma bet hur bro er haeran, er vrasan, er hriüan.

Salaün ha Charl. — É houiet é oé lahet Erispoé, er Vreihiz en doé lusket kol kalon un tammig. Eleih anehé ne vennent ket ma vezé lakeit de vout roué multér Erispoé. Pel en dehé padet en tabut ha de fal e vehé bet troeit marsé kenevet er Franked.

É kleuet doéré ag en dizunanieh e oé get er Vreihiz, deit Charl Moel arnehé én ur chonjal é vezé forh és dehon donet de ben anehé. Fari e hras. Er Vreihiz, furoh er huéh-men aveit kent, a pe huélezant er Franked é tostat, e ankoéhas er péh e oé étrézé hag hum lakas ol édan mestroni Salaün. Er peurkeh « Diühar hir » ne hras arré nameit un dro balé. É léh brezélat, e sinas get Salaün ur feur neüé (857). Ésoh ha furoh e oé gobér elsé.

Ne oé peah nameit ur seblant hemb kin neoah étré Breihiz ha Franked. Salaün, aveit goannat de Charl e hisé arnehon Robert Kriü ha Pepin, roué en Akitén. Ur hrogad e saüas geté én Anjou (863) hag ur feur e oé bet groeit arlerh en emgann. Salaün en doé bet d'é lod ur hornad a vro er Mèn deli dehon neoah de béein tauseu de Charl èl é amzér ketan Nevénoé. Deu vléad tauseu e béas Salaün ha chetu ean chuéhet !

Salaün hag eskobed Frans. — Ha téréret arré Charl Moel doh d'er Vreihiz. Goap e hrent anehon eüé ! El ma huélé neoah ne oé ket aveit ou garnajein, é pedas eskobed é

vro d'hum dolpein é Soason aveit skriü ul lihér énep de Salaün (866). Aktar é oé hoah émesk en eskobed-sé. Goulen e hrezant get er Pab diskar a garg en dén ne venné ket dehon plégein d'ou mestr-ind.

Laret e hrent e oé Breihiz ur bobl gouüü ha kablus ag en oi fallantéieu. És e oé bet d'er Pab guélet ne oé nameit geuiér én temalasioneu-sé. Reit en doé Breih muioh a sent de Zoué aveit bro er Franked abéh, ha kaer e oé gout en doé er Vreihiz èl er réral er guir de vout er vistr én ou bro.

Salaün hag en Normanded. — Hum gleuet e hras Salaün get Hasting hag en Normanded aveit monet de gas spered d'er Franked. D'er Poatou, d'en Anjou, d'er Mèn é hezant ha goask ar er Franked. Pilet e oé en « Diühar hir », ur huéh op^on, ha rein e hras d'er Vreihiz é donézon broieu Koutans hag Avranch. Biskoah ne oé bet brasoh Breih : monet e hré ag el Loar de gér Anjer hag a ino de stér er Vir (867).

Salaün ha Charl doh en Normanded. — Goudé é oé bet peah un herrad étré Franked ha Breihiz. Hum gleuet ou doé memb énep d'en Normanded : er ré-men ne oé ket mui a harz geté. Ur hrogad start e oé bet étal Anjér étré Normanded ha Franked ; neoah ne hrezér ket de ben a voutein er Normanded er méz a gér Anjér. Deit Salaün de gavet Charl ha deziviz dehon penaus trehein ar en Normanded. Goulen e hras perh aveiton d'hum lakat é pen er

sudarded hag embér e oé keméret kër dré ijin er Breihad. Chetu penaus : Er stér Mén e douché un tu doh kër hag en Normanded, get ou bageu, e hellé monet elsé de glah biùans é léh aral. Ne oé ket tu enta d'ou lakat de blégein get nan. Salaün e hras gobér ur fozel bras, doñnoh eit er stér, e hré un hantér tro de gér doh en tu-ral. Deur er Mén e zinèuas rah ér fozel-sé ha bageu en Normanded e chomas ar er séh. N'hellent ket mui kaout bouid ; tapet e oent !

Salaün e ra é ziskarg. — Goasket e oé kousians Salaün a houdé men doé groeit lahein é ganderù Erispoé. Penijenneu kalet e hras épad hir amzér aveit bout pardonnet ha neoah ataù é oé temallet get é gousians. Goudé bout saüet goard get é vab Uigon, ean hum dennas é menati Plélan en doé groeit seùel ur prantad érauk. Tierned ha matierned er vro e saüas tostik ol énep dehon é houiet petra ié d'hobér, hag e lakas én ou chonj el lahein. Er pen anehé é oé Gouroand, mabeg Erispoé, ha Paskuèhen, mabeg Salatin.

Dén ne hel gouiet perak hum saüas elsé Breih énep d'ur Roué en doé hi saüet ken ihuel ha groeit kement a vad d'er Vreihiz. Dorn Doué e hoaské péchans ar er mul-trér.

Tébel e hras Salatin érauk Erispoé ha Paskuèhen, adréz dré goed Brésilien betag er Merhér, étal Landerné. D'er 14 a veheuen 874, chuéh édan sam er vuhé ha rebreicheu é galon, Salatin hum lauskas get Gouroand,

arlerh bout kovèseit ha kommunit. Ne oé ket bet lahet anehon get é éneberion ; kerklous e vehé bet dehon neoah, rak guerhet ou doé ean d'er Franked. En dud kri-men e darhas é zeulagad d'er peurkeh Salaün. En trenoz vitin e oé bet kavet marù doh trezeu autér iliz er Merhér.

Béiet e oé bet korv Salaün étal hani é voéz Guenbrid é menati Plélan.

Tri a vugalé e hanauér dehon : Riñalon, marù abret, Guigon hag ur plah, Prostlon, diméet d'er matiern Paskuèhen.

Inourein e hrér Salatin èl ur sant hag èl ur merhér.

XX.

BREIH HANTÉRET

Gouroand ha Paskuèhen rouéed Breih (874-877). — Arlerh marù Salaün é oé bet rannet Breih é diù loden hag é oé bet deu roué arnehi, Gouroand ha Paskuèhen. É sellet doh el ligné, é oé Paskuèhen e zelié bout roué é unan ; a pe oé lahet Salatin é oent ou deu ar en hevelep pazen.

Dispeah étré Breihiz. — És e oé gout nen dehé ket padet pel er peah é Breih get deu vestr arnehi. Bihan e kavé Paskuèhen é loden ha Gouroand é hani, hoant bras dehé ou deu de grignat un tam a loden en aral. Un taul hoari e oé bet geté tost de Roahon. Paskuèhen en doé geton 30.000 sudard benak, Normanded lod anehé, ha Gouroand ur mil benak. Goann e oé en treu get hennen ha

neob é has hemb eun d'en emgann deustou d'é dud en doé hoant kentoh de dennein ardran. « Ne vou ket hiniù, emé ean dehé é téhein-mé eit er huéh ketan dirak en enebèrion : kentoh merùel get inour aveit biùein get méh. Nen domb ket hoah fèhet : Damb arnehé Pautred ! nen dé ket en dud e hra er gounid ; Doué é. »

Kalonekeit get gonzeu ou roué, sudarded Gouroand hum daulas a her ar ré Paskuèhen ha pel kent ma oé achiù en dé é oé diskaret dehé paud a sudarded ha oeit er gounid get Gouroand (875). Hennen e ias nezé de venati Redon de drugèrékat Douéag en deheh kaer en doé bet geton.

Doh devé er blé é chomas klan Gouroand ; ha deit er chonj de Baskuèhen de asé. hoah ur huéh, skrapein é lod dohton. Tost de Roahon é oé bet hoah er foetereh. Él er huéh ketan sudarded Gouroand ne fient ket monet de ré Paskuèhen d'en nivér e oé anehé. Oeit e oent de gavet ou mestr klan ar é hulé : « Ést arnehé emé Gouroand hag é veet er vistr ! » — « Genoh ne laramb ket, e reskondas er sudarded, hembob n'hellamb ket. » — « Nag ar droed, nag ar jau, n'hellan ket monet genoh, emé Gouroand, kaset mé ar ur hólhed d'en emgann mar vennet ma hein. » Elsé e oé groeit.

Kentéh ma kleuas sudarded Paskuèhen ne oé ket marù Gouroand hag é oé é tonet, ind arauk aben ha peb unan d'é du (876).

Un dé benak arlerh é varùé Gouroand ha kent pel goudé é oé bet lahet pé anpouzonet Paskuèhen.

XXI.

ALAN HAG IZIKEL

Deu roué ataù. — Arlerh marù Gouroand ha Paskuèhen e chomas hoah Breih rannet é diù loden épad unek vlé.

Izikel, mab Gouroand, e oé roué ar Roahon, er Poutrekoed, er Pentievr, er Goelleu, el Léon hag Alet. Alan, brér Paskuèhen, e oé roué ar Guénéd, Kernèu ha Nañned. Kurunet e oé het Alan de vout roué get eskob Nañned.

Brezél arré étré bredér. — Pe vé deu vestr én hevelep ti é ha fal en treu gozik berpet. Get den roué é Breih é oé ker fal en treu. Béh e oé saüet étré Izikel hag Alan deustou pehani en dehé bet loden en aral. Doué e ziskoas dehé e vehé bet guel dehé hum gleuet é kas arnehé en Normanded.

Etré ma oé er Vreihiz doh hum labein étrézé, de laret é adal 878 de 882, en Normanded e bunas ar broieü Trégér, Dol, Alet, Léon, Bah, hag e laeras, e intañnas, e lahas revé ou mod. Forh és e oé dehé eüé gober d'ou chonj pen dé guir ne oé hañni de zerhel pén dehé.

E Kerri, kériad tost de Alet (Sant-Maleu) é tigoéhas, doh ma lar er juden, ur burhud forh soéhus. Lod a dud er gériad-sé e hratas proveu de sant Maleu aveit m'en dezé miret ou zreu doh en Normanded. Lod aral, perhuehoh, n'ou doé grateit nitra é sel é vehé bet miret ou dañné ar un dro get ré er

réral. En Normanded, her arnehé, e voutas en tan én un tu ag er gériad, ha ne oé bet losket nameit tiér er ré péh.

En deu roué énep d'en Normanded. — Goudézé é tas en Normanded ar Broereg hag ar bro Nañned. Ne oé ket mui aveit laereh é oent deit d'er broieu-sé, mes aveit chom énné é léh er Vreihiz divroet pé lahet dehé. Hum strèuet ou doé étré el Loar hag er Blañoeh beta Loguneh. É huélet er «blei» é arriù é tas alkent spered d'Alan ha d'Izikel. Hum gleuet e hrezant aveit boutein en dianvézerion arauk.

Marù Izikel. — Doh deu du é oent oeit d'en Normanded. Izikel e fardas arnehé doh tu er Blañoeh. Goudé bout ind feñhet, en dc é cherret én un emgann ur fal daul e oé bet abek d'é varù.

Doh en tu-ral é oé bet béh ar en Normanded un tammig muiòh. Flastret e oent bet get Alan étal Kistreberh (888). (Ur ménhir e zou bet sañet é Kistreberh én inour d'en emgann-sé get *Keuredigeh Breih*, d'en 21 a viz imbrill 1907, dirak un nivér bras a dud deit a bep korn a Vreih). Start bras e oé bet en emgann. Alan hag é dierned en doé gra'eit de sant Per, mar ou dezé gouniet, rein dehon é prov en diaug diar madeu en Normanded. Cheleuet e oé bet ou feden. Pearzek mil, diar pemzek e oé ag en éneberion, e chomas ar en dachen emgann. Er reléz anehé e oé bet taulet ér mor.

XXII.

ALAN MEUR, ROUÉ
(888-907)

Esat e hra de Vreih. — Ar dachen emgann Kistreberh é oé bet hanñet Alan de vout roué Breih. Bet é bet unan a huellan rouañné hur bro. Epad é ren é ma bet éseit de Vreih, goal glan sioah ! get er brezél a ziabarh hag a zianvéz. Tennet en doé Breih tostik a varù de viù épad en uigent vlé ma oé bet-ér pen anehi. Ne vern é pé léh e vezé Alan, ur chonj hemb kin e oé én é ben : guellat stad er Vreihiz ha kañnerhat Breih. Kouviein e hré liés matierned, tierned, eskobed, meneh de labourat geton aveit adseñel é ranteleh. Louénan, arheskob Dol, Foucher, eskob Nañned, meneh Redon, drest pep tra, e ras dorn dehon ha diskoein e hras gradvat dehé é rein de eskob Nañned menati Sant-Andréu étal stér en Erdr ; é stagein bro Guerran doh eskopti Nañned. Largentéusoh e oé bet hoah é kevér meneh kalonek Redon : deliour é oé eüé d'er veneh-sé a zonézoneu kaer. É 878 é oé bet éseit dehon én ur hlenñed bras get pedenneu er veneh. Dek vlé arlerh, é oé bet pelleit er marù doh é vab geté hoah. Aveit merchein é hradvat de veneh Redon é ras dehé plouéieu Arhon ha Buléon é 878 ha ré Maséreg ha Marseg é 888.

Diméet e oé Alan de Oréguen. Pemp pautr-en des bet anehi : Rudald, Guéreg, Paskuè-

hen, Derhien ha Buhig; diù verh dehon e-zou bet diméet, unan de Dangi, tiern Elven-hag en aral de Vadehoé tiern Poher ha Porhoed. Géreg, Paskuèhen ha Buhig e-varùas érauk ou zad, kredein e hrér atañ, rak ne gavér ket merch erbet anehé devéhatoh.

XXIII

**BREIH GOASKET GET EN NORMANDED
907-940**

Ur ho! aveit Breih. — Soéh e oé bet get er Vreihiz kol Alan Meur. Tabut ha dispeah e oé bet ar ré get é zeu vab hag é zeu vabeg de houiet più e zelié bout Roué. Derhien e oé matiern ar en Elven get é vréreg Tangi; Rudal ar Vroereg; Madehoé ar er Poher hag ar er Porhoed. Hañni anehé ne oé bet, rak matiern Kerné, Gourvelen é hanù, e oé bet hanùet (914).

Dén ha roué a nitra é bet. Ne oé nameit un traheg én ur prantad ma rekezé bout dén kalonek èl Nevénoé, Salatin hag Alan. Ne houias ket na ne hellas ket dihuen é ranteleh-joh en Normanded. Gellout e hrér laret e ma ar é hoal é ma vestronias en Normanded épad 30 vlé benak ar hur bro.

Nen des ket bet é istoér Breih prantad erbet ken divourus : lahereh, intañneréh, dismant é pep mod, ne vezé kin hamdé. Blaoah d'en droug groeit d'hur bro én amzér-sé.

Tabut er pear matiern e oé bet abek de-

rah en drougeu-sé. Epad ma oent é trouzal en eil doh égilé é tichenné ar doareu Guerran ha Kernèu, rumäden Normanded édan mestroni Hroald hag Ohtor.

Normanded Guerran eoé bet ret dehé tennéin ardran dirak er Vreihiz, mes ré Kernèu e oé bet er ré vistr ha pel amzér ou doé gelléet biùein didrous ar goust er Gernèviz. Dén ne glaskas ou boutein kuit.

Meneh Lanndeveneg e oé bet ret dehá téh arauk get relegéu sant Guenolé (914-917).

Kent pel é arriúas Normanded aral édan mestroni Ragenold. Esoh pé és e oé dehé kemér léh é Breih : ne spiré ket mui er Vreihiz aveit derhel pen dehá. Un nebedig Franked e zas de hoari dohté é Nañned, épad pemp miz benak, mes bean ou doé chuéhet. Nezé aveit parrat doh en Normanded a vonet é Frans ind oeit hag ou aliet de gemér Breih ha de chom énni. Na matet tud !

Breih diboblet. — É huélet en Normanded é sourein ar Vreih, matierned, tierned, meneh, béléan ha rah er ré e hellé kuitat e zivroas. Monet e hras Madehoé get é vab Alan el Luhern de Vreil-Veur; meneh Redon hum dennas trema Poitier get relegéu sant Masent; meneh ha béléan eskopti Dol e ias de vro Orléan; beta Pariz é has meneh Lehon get relegéu sant Magloér. Ne chomas mui é Breih nameit tud distér ha peur (917-927).

Normanded Félékan fèhet. — Imurein e hras Franked ha Breihiz dré forh bout

goalgaset get en Normanded. Ur bochad Franked e zas dehé ardro en Nañned. En Normanded e ziredas, ur mestr hanñet Félékan ér pen anehé, aveit derhel pen d'er Franked. Donet e hras kalon d'er Vreihiz é kleuet en doéré hag ind d'en Normanded eùé get Béranjér, matiern Roahon, ér pen anehé. Start e oé bet en emgann; spleitus e oé bet eùé aveit er Vreihiz rak flastret e oé en Normanded, hag ou mestr Félékan e chomas ar dachen en emgann (931).

Er Vreihiz feahet d'ou zro. — Ne oé ket bet hir leuiné er Vreihiz, rak embér e oé deit ur baréad Normanded aral dehé get Inkon ér pen anehé. Pléget e oé bet arré er Vreihiz édan bili en dianvézerion, pé kentoh pléget e oé Breih rak gozik e oé diboblet Breih èl men dé bet laret.

Ur spont d'en torfeteu groeit én hur bro get en Normanded digalon! Er hérien, er hastelleu, en ilizieu, er menatieu, en tiér, er douareu, rah é oent laeret, losket, dizalbadet dehé. Relegeu Sent er vro e oé hêt ret divroein eùé rak er preïherion-sé ne zougé bri de nïtra.

Breih adsaüet get er menah Iehann. — Ardrou 930 é tas de Vreih arhmenah menati Lanndeveneg, pehani e oé oeit de guhet de Vontreuil. Iehann e vezé groeit ag er menah-sé. Kalonekat e hras er Vreihiz e gavas ar é hent. Ankinet e oé bet é kleuet é ganbroiz doh hum glem. È pep léh ne gleué kin klem: Pegours en dou er Vreihiz ur

mestr aveit ou has d'en emgann doh en Normanded? Deit er chonj de Iehann de glah er mestr-sé de Vreih. Meneh en doé stréuet er huirioné é Breih; ur menah e ié hoah d'hé dihuen doh en estrén ha d'adsehel er vro.

Alan barüek. — Balé e hras dré Breih aveit guélet pé ker kriü e oé en Normanded ha goudé é klaskas ur mestr d'er Vreihiz é Breih-Veur.

Alan e vezé groeit ag er mestr-sé. Mab e oé de Vadehoé ha doaran d'Alan-Meur. È oé é kreiz é anpertiz: pemp plé arnuigent dehon.

Hemb gout d'en Normanded, é toaras é Breih doh bro Dol. Sudarded en doé kaset Iehann d'er gortoz ar en aud. Aben é fardas Alan hag é sudarded ar un nebed Normanded e oé é chervadein é menati Dol. Biskoah chervad ne oé bet korol énni èl é honnen! Normand erbet nen das biü ér méz a gorol Alan. Ne oé ket mat achiü é labour é Dol a pe ridas Alan hag é Vreihiz trema Sant-Brieg ha, goudé, trema Plouriveu. Normanded e oé ino hoah ha korol e oé bet geté d'ou zro!

Èn un dé pé deu chetu brud a Alan é monet a veg de veg hag é vrasat a nebedigeu. Er Vreihiz divroet e zas a her de Vreih; er ré chomet ér vro e zas kalon dehé. Ne oé ket mui forh hardéh en Normanded, er Vreihiz ne laran ket. Er ré-men hum dolpas aveit hum gleuet ha lakat Alan ér pen anehé.

Deit e oé tro en Normanded de béein ou zorfeteu. Ré Léon e oé bet flastret étal Kerlouan hag er réral barh emgann Nañned.

Emgann Nanned. — Divat o oé bet emgann Nañned. Hemb truhé e oé bet brezéleit ag ên deu du, er Vreihiz nebetoh aveit er Normanded. Doh er pen ketan ag en deùeh e oé bet tu get er Vreihiz de blegein. Ne harzent mui get er séhed, ha nitra dehé de ivet. Oeit Alan ha hum daulet ar é zeuhlin, é zeulagad hag é zehorn saùet trema en Néan, ha ean goulennet get Doué hag er Huerhéz glorius Vari rein deur d'ivet d'é dud. Ur sudard dehon hum laka de doulein en doar hag embér chetu ur vammen deur sklér é saillal ér méz. É huélet er burhud, deit kalon d'er Vreihiz : é oé Doué a du geté. Ind plantet nezé ar en Normanded ha dismantet rah er ré e oé chomet.

Breih d'er Vreihiz. -- Arlerh en deùeh kaer-sé, ar dachen en emgann, Alan, é hanù er Vreihiz, e hratas seùel un iliz aveit trugèrékat Doué hag er Huerhéz ou dout ean harpet, ou dout douget bri dehon. Ino eùé é oé bet Alan Barùek hanùet mestr ar Vreih abéh get er Vreihiz tolpet.

Monet e hrezant rah goudé en emgann de iliz sant Félics Nañned de drugèrékat en Eutru Doué. Nag un tarh kalon aveité é kavet en iliz heur-sé diskaret tostik ha karget a zrein. Get é hléan é oé bet ret d'Alan gobér un hent é mesk en drein aveit tostat d'en autér. Nezé é teuhlinas get é sudarded

hag é pedas a galon en Eutru Doué de rein nerh ha leuiné de Vro-Breih.

XXIV

BREIH DEIT OE VOUT DUGEH

Breih goudé ma oé bet feahet en Normanded. — Goudé ma oé bet feahet en Normanded get Alan Barùek, el loden vrasan ag er Vreihiz divroet e zas endro de Vreih, mes groeit e oent doh ur vuhégeh neùé. Guélet ou doé modeu neùé ér broieù aral hag akourset dohté. Lakeit e oé Breih beb-eil pen geté. Érauk amzér en Normanded é oent tolpet a blouéieu, tierned ha matierned ér pen anehé. É pep ploué ne oé, aveit laret mat, nameit tud ag un hevelep rumad, ag en hevelep goed. Er plouéieu e oé dastumet a vroadeu : Broereg, Bro-Kernèu, Domnoné, etc... hag ér pen anehé ur roué.

Bremen ne vou ket mui na Broereg, na Kernèu, na Domnoné. Lodennet e vou rah er hornadeu-sé étré entruné èl mei bet groeit é Bro-Frans. É léh kornadeu-bro, plouéieu, tierned ha matierned chetu entruné, baroñned, konted. De ben é Breih e vou un dug é léh ur roué hag Alan Barùek er hetan ag en duged-sé e vou amoed erhoalh aveit anzaù arré bili Roné Frans. Groeit en doé azé un dra nen dehé groeit na Nevénoé, na Salatin, na guir Breihad erbet.

Troeln e hras el lezen neùé-sé d'un dra vat hemb kin : adal nezé, dré ma oé mistr

ér pen anehé, ind hum gieuas guel, étrézé. Dergaer, muioh a gol eit a hounid en doé bet Breih doh en taul-men.

XXV

ALAN BARUEK

938-952

Alan Barüek ketan dug Breih. — Ketan dug Breih e zou bet Alan Barüek pé Alan el Luhern èl ma vé leshanüet eüé. Mab e oé de Vadehoé ha doaran d'Alan Meur.

Ar dachen emgann Nañned é oé bet hanüet. Alan roué get tierned Breih. Labourat e hras de lakat peah é Breih. N'ankoéhas ket anehon er ré en doé ean harpet aveit dismant en Normanded hag adseüel Breih. Gobér e hras seüel, é iniz Bah, ur menati de veneh Lanndeveneg aveit el labour kaergroeit get er menah Iehann.

Alan doh Harold. — Fureit e oé d'en Normanded é gré Alan ha lézet ou doé Breih didrous.

Ur huéh neoah é oé deit hoant dehé arré de saill ar er Vreihiz. Trouz e oé eüé étre Alan ha Béranjer, kont Roahon : chetu Harold get un nebed Normanded é fardein ar er Vreihiz é chonjal donet de ben anehé doh en tabut e oé geté. Nen dé ket dré el Loar, èl en Normanded ketan, é tas Harold d'hurbro ; fardein e hras ar du er hreisnoz. Kér-Dol e oé bet keméret geton. Ne oé ket bet pel énni, rak aben, pe oé hanaüet en doéré.

é oé er Vreihiz arnehon, ha béh ar en Normand anezé !

Tri dé abéh é oé bet emgann étre Normanded ha Breihiz. Doh devé en trivet dé e oé goanneit d'er Vreihiz. Trugéré Doué, harp e oé digoéhet geté hag en Normanded arauk ! (944).

Ered Alan get ur Fransadéz. — Biüet en doé Alan é Breih-Veur, hemb bout diméet, get ur plah, Judit hé hanü, ha deu vab en doé bet anehi, Hoel ha Géreg. Distroeit de Vreih ha hanüet dug arnehi, é troas en é chonj diméein revé el Lézen (940). Chonj mat ha fal, rak ne ziméas ket èl ur guir Vreihad. De léz kont en Anjou é has de glah é voéz. Ne vitas ket koh anehi ; merüel e hras kent pel arlerh hemb kroèdur erbet ar hé lerh. Diméein e hras Alan en eil guéh, é Frans arré, de verh kont Chartr (946). Ur mab en doé bet a honnen, Drogon é hanü.

Ur Fransad goard aveit mab Alan. — Ur geu aral e hras hoah Alan doh Breih kent é varü, é seüel goard get é vab Drogon hag é lakat de vout goard dehon un dianvézour, Tibaud, kont Chartr. Tolpein e hras eutruné ha naü eskob Breih ha gobér e hras dehé gratat ou devehé pléget edan mestroni Drogon hag é hoard.

Marü Alan. — Ankin ha glahar e oé bet é Breih a pe varüas Alan (952). Meur a dra fal e oé de demal dehon guir é ; ne oé ket neoah ankoéheit e oé ean en doé skarhet a Vreih en Normanded hag adsähet ranteleh

Nevénoé. Aséet e oé bet er béiein é iliz Sant-Rogasian ha Sant Donasian é Nañned ; mes ne oé ket bet gellet. Pedér guéh é oé bet lakeit ér bé ha pedér guéh é oé bet kavet de vitin é gorv deit er méz ag en toul. Open kement-sé, trouz ha safar spontus e vezé kleuet é kér abad en noz. Bamet e oé en ol d'er burhud, ha dén ne houié petra gobér get é gorv. Hanat e oé de huélet neoah ne houlenné ket bout lakeit ér bé-sé. Penaus gouiet de bé léh er has ? Èn arvar é oé en ol ; oeit unan neoah ha laret : « Iliz en Intron Varia en des groeit seùel ha gout e hret é oé lan a garanté aveit er Huerhéz. Ino péchans e fal dehon bout lakeit. »

Kaset e oé bet d'iliz en Intron-Varia ha kentéh e oé bet dihan d'er safar hag é oé chomet er horv habask (952).

XXVI

**GOURÉN ÉTRÉ KONT NANNED
HA HANI ROAHON**

Fréh labour fal Alan. — Hir trebill e zou bet é Breih arlerh marù Alan Barùek. Un tregont vlé benak é ma bet kont Nañned ha hani Roahon é hourén, é emgann eit gouiet più anehé e vehé bet dug é Breih.

Tibaud ha Foulk, goard Drogon. — Tibaud Kont Chartr e hras d'é hoér diméiein de Foulk, kont en Anjou, hag e ras d'é vrereg goard é ni Drogon ha goard Breih. Rè bonér é kavé goardaj Drogon : er pourfit anehé ne laran ket. A pe oé bet rannet

madeu Alan, nankoéhas ket anebon a hoarn en hantér anehé aveiton. Kenig e hras en hantér aral de Foulk. Kaeret tud !

Hoel, Dug. — Ne viùas ket pel Drogon. Ret e oé bet d'er Vreihiz torrein goard Foulk. Lakat argand er Vreihiz én é ialh e houié erhoalh ; dihuen Breih ne houié ket. Ne aséas ket hemb kin herzel doh ur vagad Normanded e oé deit ar Nañned. Davéet e oé bet béan Foulk d'é vro get er Vreihiz ha lakeit Hoel, mab-bastard Alan, de vout dug ar Vreih.

Tabut get Hoel ha Konan. — Tabut e oé bet get lod ag er Vreihiz, rak ma oé bet lakeit Hoel de vout dug. Lod ne vennent ket plégein d'ur bastard, drest pep tra tud Kontaj Roahon péré e venné ma vehé bet keméret en dug é ligné Juhel Béranjer, kont Roahon. Dispeah arré.

Konan « Gar-gam » mab Juhel en doé én é chonj bout hanùet dug. Aveit kas é bennad de vad é timéas d'Ermangard, merh kont en Anjou. Elsé é parré a hennen a seùel krog Hoel énep dehon. Gobér e hras lahein Hoel aveit trohein d'er berran. Fari e hras neoah én é chonjeu rak Gereg, brér Hoel hag e oé bet dibabet eit bout eskob Nañned e cheleuas doh pedenneu Nañnediz, e zilézas é garg a eskob ha hum lakas ér pen anehé. Emgann e oé bet é Konkereill get Konan ha Gereg, ha feahet e oé bet hennen. Souret en doé en hani kam ar en hani digam ! (981).

Huéh vlé é oé bet peah geté arlerh er

hrogad-sé. Peah a zianvéz neoah rak ou deu é hortent en tu de grog en eil égilé. Géreg e houlennas get er Fransizion donet de sekour geton.

Konan, dug Breih. — Er blé 988 é varius Géreg get ur hlenùed soéhus ha deu vlé arlerhé varùé eùé é vab Alan d'enoed anaù vlé. Ne chomé mui a ligné Eutruné Nañned nameit deu vastard Hoel, iouankik flam ou deu. Forh és e oé bet enta de Gonan plégein broieu Guéned ha Nañned édan é vestroni.

Deit de vout mestr ar Breih, Konan e lakas rah é spi de barrat doh er brezél étre Breihiz, ha de ledañnat er vro. Brezél e hras de gont en Anjou get er chonj de stagein er vro-sé doh Breih pé ahoel de hoannat dehi ha de barrat elsé doh kont en Anjou a seùel krog bastarded Hoel énep dehon.

Emgann e oé bet geté tost d'Anjér (991). Ur lordad ag er ré goahan en doé tapet Konan. Hardéheit dré men doé gouniet, Foulk Nerra, kont en Anjou, e zas ar bro Nañned aveit lakat bastarded Hoel ér pen anehi.

Ne oé ket kousket Konan nag er Vreihiz. É Konkereill hoah é oé digoéhet sudarded en deu du tal-oh-tal ha pilet e oé bet ré Foulk (992). Un anbroug e hras er Vreihiz dehé arlerh en emgann, ar ou goaleur sioah ! rak lahet e oé bet Konan épad en hetad-sé.

Ne oé ket bet devé d'er brezél neoah get marù Konan. Tri blé hoah (993 de 995) é oé bet kann get é vab Jafré hag Izikel bastard

Hoel. Plégein hennen édan é vestroni e fauté dehon ha deit e oé de ben anehon.

Chetu displéget d'er berran en tabut displeit e oé bet get konted Nañned ha ré Roahon aveit gouiet più anehé e vehé bet mestr d'en aral ha dug ar Vreih abéh. Guélet e hues é ma bet diskient er Vreihiz bout bet chomet kehéd amzér de dabatal é léh bout hum gleuet èl bredér èl ma oent rah. Guel e vehé bet dehé surhoalh bout pléneit en tren étrézé hemb lahein èl men doé groeit Konan Gargam, na gerùel dianvézerion d'er vro èl men doé groeit konted Nañned. Fal en doé groeit Konan ; goah konted Nañned. Elsé é chonjas ataù er Vreihiz rak a nebedigeu é oent deit de gemér kàs doh konted Nañned ha d'hum lakat édan mestroni konted Roahon.

Koursad displeit. — Diben é bet ha displeit aveit hur bro er hourzad e ia a zrebi er blé 995 betag er blé 1354. Tabut hemb dihan ér vro hag én dianvéz e zou bet ha ret é bet d'en Juged emgam hemb dihan eùé aveit miret ou mestroni ar er vro hag ar en eutruné.

Er ré-men, arlerh ma oé feahet en Normanded e oé prest ha kaer de dennein peb unan d'é du ha de lodennein Breih a ran-teleheu distér é kiz en amzérieu ketan. Fondet ou dehé és erhoalh, a pe vehent bet lézet, labour kaer Nevénoé. Parreit en des duged Breih doh er goaleur-sé.

A lignéieu konted Roahon, Kernèu ha Pentievr e oé saùet duged Breih épad er hoursad-sé.

XXVII

DUGED LIGNÉ ROAHON
990-1066

Jafré, dug (995-1008). — Arlerh marit Konan « Gargam » é chomas mestroni Breih get konted Roahon. Jafré, mab Konan, e oé deit én é léh. Trizek vlé é ma bet ér pen ag er vro ha trizek bléad spleitabl int bet aveit Breih.

Chonj ketan Jafré e oé miret er peah ér vro ha dihuen é sujité doh goalgas en dianvézerion. Aveit kaout peah get en Normanded é has de Rouan, ur bern bras a dud geton, de houlen de ziméein Havoaz, hoér Richard II, dug en Normandi. Fest vras e oé bet ha deit e oé Jafré de Vreih get tren kaer a ioh keniget dehon én arben a é éred.

En drebad-sé é oé béh étre Richard hag Eud II, kont Bléz. Er Vreihiz e ias de sekur Richard mes ne oé ket bet gouiet kalz a hradvat dehé. Émbér é tas Normanded aral ag er huh héaul de sekour ou hanbroad Richard, hag é tezant de zoarein de Vreih é léh dichen get er Seine. Soéh e oé bet get bro Dol a p'arriuas ino en Normanded ; rak, revé ou akustumans laeret ha losket ou doé, hemb gouiet neoah de Richard. Chetu perak ne oé ket saüet tabut étre Normanded Richard ha Breihiz diarben kement-sé.

Tabut doh kont Nanned. — Dré forh-gobér é oé deit Jafré de ben a gavet peah

get konted hag eutruné Breih hag eùé get en duged estrén. És e oé bet dehon nezé donet de ben a blénat en treu én Nañned léh ma hent ag er fallan arré. Arlerh marit Izikel, Nañnediz en doé hum lakeit édan mestroni é vastard Buhig ; mes Gautiér, eskob Nañned ne venné ket a du erbet anzaü mestroni ur bastard. Saüet brezél nezé étre en Eskob ha Buhig.

Buhig aveit donet de ben ag en eskob e lakas é gornad édan mestroni Dug en Anjou. Jafré é houiet en doéré e ridas de Nañned. Béh e oé bet arré ; mes Buhig e zalhas mat. Donet e hras alkent spered un dé benak d'en deu vrezélour ha Buhig e anzaüas arré mestroni dug Breih hag en eskob Gautiér mestroni Buhig.

Un herrad benak arlerh é varüé Jafré é tonet d'er gér a ur perhinded e oé oeit d'hobér de Rom ar vé sant Pier ha sant Paul (1008).

XXVIII

ALAN III
(1008-1040)

Chom e hré pear a vugalé arlerh Jafré : Alan, Eudon, Even hag ur plah Adèl. Alan e oé bet hanüet dug arlerh é dad ha deu vlé ha tregont é oé chomet é pen er vro. Ne dalé ket é dad anehon.

Tabut el labourerion-doar. — Doh pen ketan amzér Alan III, er labourerion-doar goasket get ou eutruné e saüas énep dehé. Nen doé ket padet pel en tabut rak er

beizanted ne houient ket hum gleuet ha dén erbet nen doé keméret er pén anehé. Kent pel é oent feahet d'ou eutruné. Kredein e hrér neoah en doé lakeit Alan tu er huirioné geté hag é oé bet ret d'en eutruné lezel muioh a frankiz get er beizanted.

En eutruné doh en dug. — Goudézé é sañas de ben un nebed eutruné er chonj de ziskar Alan III ha de lakat én é léh ur iondr dehon. Droug e oé geté gnélet Alan édan bili é vam Havoaz, un dianvézouréz, rak én amzér-sé, er Vreihiz vat n'hellent ket andur dianvézerion de ben én ou bro.

Anzaù e hras neoah el lod muian anehé é hent de dennein droug ar er vro. Sourein e hras er spered-bro ar er galon. El loden vrasan anehé hum stardas én dro de Havoaz édan renadur Alan Kanhiard, eutru Kernèu ha feahet e oé bet éneberion Alan.

Brezél doh en Normanded. — Béh e sañas étre Normanded ha Breihiz rak ma venné er ré getan lakat er ré-men de anzaù ou bili ar Breih, é sigur ma oé Alan mah d'un Normandéz. É guerneu Dol e oé bet foetereh hag Alan síoah ! e oé bet foetet get en Normanded ha ret dehon anzaù ou bili (1030).

Buhig ha Gautiér eskob Nanned. —

É 1033 é oé béh arré étre Buhig kont Nañned ha Gautiér eskob Nañned eué. Epad ma oé en eskob é monet d'en Doar-Santél, Buhig e ziskaras é gastel hag e zismantas é dreu. A pe huélas er geu groeit dohton,

Gautiér e ias de houlen harp Alan, dug Breih, hag emgann arré. Ne oé ket bet hir er brezél, trugèré Doué. Konzeu fur e hra guel labour aveit tauleu; arheskob Dol, Jungené, e zas de ben a lakat Budig de anzaù é oé guel dehon hum gleuet get Alan III aveit get Foulk Nerra, kont en Anjou hag el laké de béein ken kîr en harp e ré dehon. Elsé é oé lakeit peah alkent étre Breihiz Nañned hag er réral.

Béh get Eudon (1035). — Meriuel e hras Havoaz ér blé 1034. Kentéh e sañas béh étre Eudon hag Alan deustou de hennen bout reit d'Eudon doar Pentièvr, lédet ar eskoptieu Sant-Maleu, Dol, Tregér, Sant-Brieg. Un dra direih en doé groeit Alan é rannein Breih elsé hemb gellout dehon goalhein é vrér. Eudon ne venné ket a du erbet chomel édan bili Alan ha brezél arré étrezé.

A du get Alan é sañas el loden kaeran ? eutruné Breih hag en eskobed. Feahet e oé bet Eudon ha ne oé bet lausket geton nameit doareu eskoptieu Sant-Brieg ha Tregér, karg dehon de zibab en eskobed anehé (1035).

Rè e oé hoah rak Eudon e oé deit de vout pen ligné Pentièvr en des épad meur a gantvléad lakeit dispeah étre Breihiz.

Béh get en Normanded. — Ne oé ket bet didrous Alan goudé en tabut get é vrér. Hanuet e oé bet goard de vabig Robert en Normandi goudé marù hennen. Droug e oé bet get un nebed eutruné é huélet kement-sé

ha deit er chonj dehé de renein er vro-kevret, é léh Alan. Oeit hennen dehé hag ou feahet. Er goahan, deit e oé en Normanded de ben a anpouzonein er peurkeh Alan (1040).

Nen des bet enta nameit tabut ha brezél épad amzér Alan. Dalhet en des bet neoah Breih én hé saù.

XXIX.

KONAN II, DUG

1040-1066

Tabut doh Eudon. — Nen doé Konan II nameit tri miz a pe varuas é dad. Mat e oé en treu aveit en trahoanteg Eudon. Anehon é unan hum lakas goard ar é ni hag ar Breih abéh en ur forbañnein é hoereg Bert. Doh ardeu Eudon é oé bet kredet é Breih en doé chonjeu kuhet diarben Konan ha diarben Breih. Seih vlé arlerh é oé bet tennet Konan a dré zehorn Eudon hag hanaùet dug get er Vreihiz. Fal e kavas Eudon kement-sé hag hum seùel e hras énep d'en dug get Hoel kont Kernèu ha Nañned. Arlerh hir brezél é oé bet feahet er pen fal Eudon ha ret dehon hum dennein de Bentièvr goudé bout anzaùet mèstroni Konan.

Tabut doh Rivalon. — Arlerh bout pléget Eudon é oé bet ret de Gonan brezélat hoah doh Rivalon, entru Konborh. Goarek e oé oéit en treu de getan get Konan. Rivalon, ean, en doé galùet en Normanded d'er sekour. Ret e oé bet de Gonan dilézél kérieu

Dol, Dinan ha Roahon get Guillam hag é Normanded. Er ré-men d'ou zro e oé bet ret dehé kent pel-kilein dirak er gerteri. N'ou doé mui nitra de zèbrein nag ind nag ou loñned. Rivalon ean eùé e oé bet keméret ha forbañnet er méz a Vreih (1065).

Brezél doh en Anjou. — Dijabl ag en tabut é Breih, Konan é lakas én é chonj ledañnat é vestroni. Monet e hras de vrezélat d'en Anjou eit stagein doh Breih el loden e e zou en tu-men ag er stér Maien. Goudézé é saùas én é chonj monet de gastiein en Normanded, rak m'ou doé anpouzonet Alan ha men doé Guillam dug en Normandi saùet a du get Rivalon. Groeit e oé bet de Gonan er péh e oé groeit d'Alan; anpouzonet e oé bet é kreiz é anpertz get Guillam (1066.)

XXX.

LIGNÉ KERNÉ

1066-1148

Arlerh marù Konan II é oé bet dibabet duged Breih é ligné konted Kernèu épad 82 vlé. Un hoér de Gonan diméet get Hoel kont Kernèu en doé héritet dehon.

Tri dug a ligné Kernèu e zou bet ar Vreih hag éleih a dregas ou des bet aveit dihuen ou mèstroni.

Hoel, brereg Konan, dug (1066-1084). Didrous é bet pen ketan mèstroni Hoel. Gelloudek e oé, pen dé guir é oé kont ar Kernèu, Nañned, Guéned, Roahon.

Guillam Normandi e oé oeit de Vro-Sauz de vout roué. Paud a eutruné a Vreih e oé oeit geton hag a houdé e oé didrousoh éleih er vro.

Trouz get kont Pentièvr. — D'en taul devéhan, é oé bet ret de Hoel derhel pen doh Eudón, kont Pentièvr, doh Jafré Gréonot ha doh Raoul, baron Gael, e oé deit dehé er chonj de lemel Breih get Hoel. Ag en deu du é oé bet galüet dianvézerion de zonet de sekour. Hoel e oé deit Guillam d'en harpein; é eneberion e gouvias roué Frans de zonet de seüel ou hrog. Get plijadur é oé bet digeméret ou bouvi get er Fransizion. Chonjet enta, un tam mat e oé Breih de skrapein! Hoel e zas de ben, trugéré Doué, a viret Breih hoah doh kraboneu hé éneberion (1077).

Seih vlé é chomas hoah arlerh é pen er vro hag é ol spi e lakas de huellat stad er vro.

Alan IV, dug (1084-1112). — Mab e oé Alan IV de Hoel; leshanüet é bet *Ferjan*. Tabut en doé klasket dohton konted hag eutruné Breih hag eüé dug en Normandi. Mes Alan e zalhas pen dehé rah, ha kent pel en doé lakeit spered ér penneu dibouil-sé.

Tabut doh Jafré Grenonat. — Er hetan tabut dehon e oé deit a berh Jafré Boterel, kont Pentièvr ha Jafré Grenonat, bastard Alan III. Ne vennent ket anzaü mestroni Alan IV. Soéh e oé bet geté. En ur hrogad, étal Roahon, é oent bet dismantet get sudar-

ded Alan. Tapet e oé bet Grenonat ha taulet é prizon Kempér léh ma varhas un prantadig arlerh (1084).

Tabut doh Guillam en Normandi (1086). — Deu vlé arlerh, é oé bet ret arré de Alan brezélat doh Guillam, rak ma fallé de hennen el lakat d'anzaü é vestroni ar Breih èl men doé groeit Robert en Diaul d'Alan III. Fardein e hräs Guillam ar Breih get é sudarded. Ar Dol é saillas ketan get er chonj de gemér kër; mes chetu er Vreihiz é monet dehon ha d'en davéin d'en Normandi fonaploh eit ma oé deit de Vreih.

Dug didrous e oé Alan. Chuéh e oé é huélet é vro goalgaset a bep tu. Aveit kavet peah get en Normanded é has de houlen Koustans, hoér Guillam en Normandi, de ziméin. Groeit e oé bet en treu ha goudézé é oé bet lézet didrous get en dianvézerion.

Tabut doh Jafré Boterel. — Ur Breihad en doé arré lakeit dispeah e Breih. Jafré Boterel e oé hennéh ha donet e hräs de glah trouz doh Alan é 1091. En Ankeu en doé dijablet Alan anehon. Lahet e oé bet én un emgann é Dol (1093). Un tabutour nebetoh ar zoar Breih.

Er brezél santél. — D'er hours-sé é oé brezél ér Palestin. Kristenion e oé oeit d'ino de zihuen en tachadeu santeleit get hur Salvér hag é oé en Turked é tizalbadein. A bep bro é hé eutruné, sudarded, kristenion de zihuen en doar santél. Er *Brezél santél* e hrér ag er brezél-sé.

Alan Ferjan e zou bet eùé é vrezélat ér Palestin. Pemp plé é ma bet ino, a zrebi 1095 beta 1101 hag ur ioh eutruné ha Breihiz e oé oeit de heul geton.

É eil voéz Ermangard, merh dug en Anjou, e rennas Breih épad en amzér-sé.

Marù Alan. — Ne oé ket mui Alan dug a pe zigoéhas er marù geton.

A houdé ur seih bléad benak en doé reit é ziskarg hag é oé oeit de viùein èl ur menah de venati Redon. É vab kohan, Konan é hanù, e lakas én é léh.

Dañné kaer en doé reit Alan de baud a ilizieu hag a venatieu drest pep tra de venati Sant-Nikolaz Anjér, a gaust ma oé éseit d'é vab Konan get pedenneu meneh er menati-sé.

Interret e oé bet korv Konan é menati Redon. Ur ioh tud : eskobed, meneh, eutruné ha tud ag er bobl e zas de bedein aveit inéan unan a huellan duged Breih.

Konan III, dug (1112-1148). — Chetu un dug hag e zou bet mélet get en ol. Ne oé nameit un dra déliet eùé, rak ur guir dug é bet hag ur guir Vreihad. Huéh vlé ha tregont en des dalhet pen d'er fallanté ha groeit er mad a gement men des gellet. É vam Ermangard moéz fur ha santél n'hé doé ket kollet hé foén doh en dezau, rak groeit hé doé anehon un dén e zou oeit berpet éañn get é hent hag en des dihuennet er ré goann doh fal dauleu er ré kriù.

Konan enep d'en torfeterion. — Un nebed torfeterion tolpet étré er stéri Loar

ha Vilén édan mestroni deu eutru a ligné vras, Olier Pontkastel ha Savari Donj e hré pep sord troieu kam ér hornad-sé. Oeit Konan dehé ha dijablet er vro anehé ne oé ket bet pel (1127).

Brezél doh en eutruné digalon. — En eutruné e abuzé liés a ou mestroni aveit goaskein ar ou zud. Eih vlé dohtu en doé bet Konan de vrezélat doh unan anehé didruhéoh aveit er réral é kevér en dud. Eutru Vitré e oé henneh ha Robert e vezé groeit anehon. Aseét en doé Konan el lakat de gonpren ne oé ket loñned-labour e oé er Vreihiz : ne vennas ket konpren. Doh kement-sé é lammas Konan geton é eutrunieuh hag er boutas er méz ag er vro.

Ne oé ket fureit de Robert. Dastum e hras sudarded é Frans ha donet e hras d'hobér brezél d'é zug. Ankin e oé bet é Breih é kleuet en doéré. Neoah kent pel é tas spered d'er pen fal Robert hag é anzañas, dré vraù, é oé er geu geton.

Dismant modeu fal. — Diskaret en des eùé Konan modeu fal : A pe ié ul lestr de zan er mor hag e té en treu e oé abarh d'en aud, en treu-zé e vezé d'eutru en aud, ma ne gollé ket mistr el lestr ou buhé ér pesé. Doh kement-sé e vezé guélet eutruné é hobér er péh e hellent aveit kol el lestri e dremené a dâl d'ou eutrunieheu.

Ur mod aral e ré dañné er ré e varùé hemb bugalé d'ou eutru.

Konan e hras diskar er modeu-sé deit d'er vro get en dianvézerion.

Trahoalh hun es laret aveit diskoein é oé Konan un dén a reihted hag a huirioné-Merüel e hras pemzek miz arlerh é vam santél, ér blé 1148, ha ké bras e oé bet dehon é Breih.

XXXI

EN DALHIADÉH

Konzet hun es un tammig pelloh ag er modeu neüé deit de Vreih get er Vreihiz bet divroet é Frans ; ret é d'emb laret ur gir benak open diarben er prantad-sé e hrér anehon en dalhiadeh, aveit ma houïou mat peb unan é pé stad e oé Breih hag er Vreihiz én amzér-sé.

Ne zeliér ket kredein é ma bet saüet en dalhiadeh get un dén hemb kin. En hevelep chonj e oé é penneu er Vreihiz en amzér-sé, dobér dehé a hum harpein hag a hum sekour. Peur ha pinüik enta, perhen ha dïberhen, rah en dud e huélé erhat é oé rei d'er Vreihiz hum gleuet mar vennent biüein didrous.

A Frans é ma deit er mod-sé de Vreih èl men dé bet laret ; ne oé ket a zihan d'er brezél étré Fransizion, ha divourus e oé biüein ér vro-sé. Deit er chonj nezé d'en ol d'hum unañnein aveit hum zihuen. Er ré distér e ié de houlen harp get er ré pinüik ha kriü, hag er ré-men e houlenne en hevelep tra get er bobl. Ur ré e hellé rein nerh ou

divréh aveit dihuen ; er réral e ré ou dañné hag ou spered. Ur mestr e vezé dibabet, hag e vezé groeit *eutru* anehon. Er ré hum laké, a ou fen ou unan, édan mæstroni un eutru e vezé groeit *guizion* anehé. Er feur groeit étrézé e oé ur *huizigeh* ha merch er feur ur *rann doar* pé ur garg benak én eutrunieh. En *eutrunieh* e oé er vroad doar édan mestrone un eutru.

Get amzér é tas d'en eutruné hum unañnein étrézé ha hum lakat édan mestrone un dén brudetoh eité aveit bout kriüoh. En dén-sé e vezé en arhentru pé dug. Doar en eutruné hum lakeit dehé édan mestrone un dug e vezé en dugeh. En eutruné e zé elsé de vout guizion en dug.

Torrabl e oé er feur groeit étré guizion hag eutruné hag étré eutruné ha duged. Deliet e oé d'en eutru ha d'er guizieg hum harpein. En eutru e zihuenné é huizion hag ou madeu hag er guizieg e zelié bout sudard en eutru sel guéh ma oé dobér a vrezelat, ha péein dehon tauseu én argand, é esteu, é labour pé é mod aral, aveit er jabl en doé get en eutrunieh.

Guélet e hrér doh kement-sé e oé en Dalhiadeh ur mod d'en dud de viüein didrous én un amzér ma vezé bamdé léh de vrezelat.

Ne laramb ket en doé groeit berpet en eutruné ou devér nag er guizion naket ; ér maréad-sé, muïoh hoah eit hiniü, é oé téchet en dud d'hobér geu en eil doh égilé. É Breih é ma bet ret liés d'en duged seüel krog er bobl énep d'eutruné digalon.

Lodenneu neüé Breih. — Arlerh goask en Normanded ar Vreih ne chomas mui nitra de blom enta ag er goh Vreih. Chetu penaus é oé rañnet Breih :

Konted e oé é *Nañned* hag é *Roahon*. Édan mestroni kont Nañned é oé baron *Rez*, eutru *Klison* ha baron *Ansenis*.

Édan mestroni kont Roahon é oé pemp baron : ré *Kastelbriant*, *Er Guerch*, *Vitré*, *Foujer*, *Konborh*. Eutru *Tinténiag* ha vikont *Dinan* e oé eüé guizion kont Roahon.

Er *Porhoed* e oé bet staget doh doar kont Roahon. Diù loden e oé bet groeit ag er hornad-men ha pep loden e oé bet hoah rannet é eutrunieheu : *Ploarmél*, *Gael*, *Lohéag*, *Malastreg*, *Porhoed* ha devéhatoh *Rohan-Broereg* e oé deü de vout kontaj *Guéned*. Baron *Rieu*, doar menati *Redon*, eutrunieh en *Argoed* (Kér-ben : *Elven*), doar *Alré*, etc... e oé doh er hontaj-men.

Kernèu e oé ur hont arnehi eüé hag édan é vestroni e oé baroned *Pont-en-Abad*, *Pont-er-Groéz*, abad *Lanndeveneg*, vikont er *Fañ*, *Gourin*. *Poher* (*Karéz*, *Kallak*, *Rostren*) etc...

Edan mestroni kont *Léon* e oé eutruné *Lesneven*, *Sant-Renan* (pé *Brest*), *Deuzeur*, *Landerleu*, *Montreléz*.

En *Domnoné* e oé hanté ret. Deu gont e oé arnehi : hani *Pentièvr* ha hani *Tregér*. Kont *Pentièvr* e oé mestr ar er hornad a eskopti *Sant-Brieg* léh ma konzér galleg (*Lanbal*, *Jugon*, *Monkontour*, *Sèson*). Kont *Tregér* en doé eskopti *Tregér* betag en *Deuron* (*Lanuon*, *Minibrieg*, *Guengamp*) hag er *Goelleu*.

Chetu pedost é pé stad e oé Breih én 11^{et} kantvléad.

Gelloud en eutru. — El ur roué é oé peb eutru én é eutrunieh. Dehon e oé gobér lézenneu aveit brasan spleit é eutrunieh ; dehon e oé gobér d'er ré ol e oé édan é vestroni plegein d'el lézenneu-sé. Bihanneit mat en dcé get en amzér er gelloud-sé d'hobér lézenneu. Barnour e oé eüé. Dehon é unan é oé er garg de varnein tud é eutrunieh. Guehavé é kouvié lod a é huizion aveit goulén ali geté érauk barnein. Devéhatoh e tiskargas er sam-sé ar barnerion a vichér. Adal er XIV^{et} kantvléad é oé saüet é pep eutrunieh ur barnléh èl ma hes hoah én hun amzér-ni.

Mestr brezél e oé en eutru.

Én amzér-sé é vezé brezél aveit en distéran tra ha labour erhoalh en dezé en eutru é emgaun a glei hag a zeheu.

Aveit bout kriüoh doh é éneberion, peb eutru en doé saüet ur hastel get touriou arnehon. Bras erhoalh e vezé aveit dastum énonn ul loden vras a dud en eutrunieh. Hoah é huélér ag er hastellea-sé é *Susiniou*, *Joselin*, *Pondi*, *Henbont*, *Elven*, *Guéned*, *Gemené*, etc...

Tauseu. — Mizen en doé en eutru aveit gobér er hastellea-sé hag eit ou derhel é stad. Raksé ha diarben dispigneu aral en eutrunieh, é vezé saüet tauseu de sekour get en eutru.

Doareu. — Rannet e oé doareu peb eutrunieh é doar iliz, doar menati, e oé er bieu anehé d'en Iliz pé d'er veneh ; é doar noblans ; é doar minour ; é doar e oé er pourfit anehon d'er bieuour hag en est anehon d'el labourér ; é doar hantér pourfit e oé er bieu anehon d'er minour hag er pourfit a hantér étré perhen ha labourér ; é doar komenan de vezé ret péein ferm diarnohon d'er perhen ; é doar andeviz e oé d'er perhen lag en tiér hag er hoed d'el labourér. Bep plé é vezé ret de bennen péein un dra benak d'er perhen aveit hanañout é bieu arnehon ; un distér dra d'el liésan. Diarkement-sé é hes sañet kalz a heuiér. É guirioné nen dé ket ret stagein tri lon doh ur har aveit kas un dousén uieu pé ur sahad ed d'er perhen èl ma vezé groeit nezé ; neoah kavet e vehé open ur méitour hiniù en dé hag e gavehé ésoh kement-sé aveit kas pear pé pemp kant skouid d'é berhen.

Deverranseu er bobl. — Ne vezé ket groeit stank feureu ha marhadeu dré skriù én amzér-sé. Bep plé é vezent reneùéiet dirak testeu eit ma vehé bet chomet é dra get peb unan. Liés erhoalh e vezé deverreit éleih en dé ma vezé reneùéiet feureu ha marhadeu eit ma vehé bet dalhet guel chonj anehé.

Reit en doé eutru Rez ur prad de veneh Machekoul de bourfitein, karg dehé de gas dehon bep plé deu véh lann ar un azen hoarnet a neùé ha konduiet get pear dén

boteu laer neùé geté én ou zreid. Deu gant skouid e oé ret dehé péein ma ne vezent ket arhennet a neùé, pé mar koehé en azen diar ur pont benak, pé mar dé dehon, é léz en eutru, leskel ur bram !

Eskob Sant-Brieg, ean, en doé reit deu di de zeu zén, karg dehé bep plé, dé kent gouil Iehann, monet de vahatat, de der ér d'anderù, ur hoah e zinèué é kér Sant-Brieg, én ur huchal : « Rañned, chiket ma hellou en eutru kousket ! » Ne vezé ket en eutru é kousket ; é hobér bourd get paud aral a dud ne laran ket.

Barh én darn muian ag en eutrunieheu é vezé ret d'er prieden neùé gobér deverrans aveit er bobl én ur mod pé en un al. En ul léh, goudé en overen bred ha dirak en ol, é oé ret dehé gobér un dro korol ha kañnal ur soñnen ; é léh aral e oé ret dehé kañnal ter soñnen étal en iliz arlerh en overen ha ter aral d'ahoé é rakér ou fenhér. En un tachad aral hoah é vezé ret d'er moézi éredet épád er blé, goudé en overen bred saillal diar mangoér er vered én hent, én ur gañnal :

Mar don mé diméet, er gouiet mat e hret
 Mar don bremen erhat, merhat n'er gouiet ket.
 Soñnet é me soñnen, chetu mé dijablet !

Gozik é pep eutrunieh é oé ret d'er varhaderion pisked saillal en ul lén pé en ur hoah dirak er bobl. É Pondi é vezent sammet é kiri boserion ha kaset d'er Blañoeh jau ha kar, dehé d'hum dennein anehon a pe vezent chuéh abarh.

Melladeu. — Ur bellen ler e oé er vel. En eutru e oé d'hé rein pé en dén diméet devéhan. Diù varé pautred ag en eutrunieh e vezé saüet. En un tu er ré diméet én tural er ré ne oent ket. Er meud e vezé d'er baré e chomé er vel geti. Betag er hantvléad devéhan-men e vezé melladeu é pep léh. Dihuenet int bet goudé ul lahereh e oé bet é Stiùal tost de Bondi épad ur vellad; neoah é meur a barréz é hrér hoah bep plé mella-deu bihan.

Gourenneu. — Gourenneu e vezé eüé hag ér pen anehé un eutru.

Er jau Mallet. — Un hoari aral e oé hanaüet é meur a eutrunieh. Er *Jau Mallet* e oé hanüet. Un deverrans e blijé bras d'er bobl e oé henneh. Ur jau koed e vezé.

Un toul e oé én é gein aveit monet én diabarh anehon. De sul er Pantekost e vezé kaset d'en Iliz, é pank en eutru, épad en overen hag er gospereu. Arlerh en overen é vezé iennet er jau ér méz ha groeit ter zro geton ar er rakér, deu zén én é rauk é tigor en hent dehon ha deu zén é tabourinat ar é lerh épad ma vezé un aral é huéhein a ol é nerh én ur horn-bond.

Er bobl e ié arlerh en ur drouzal.

Kentéh ma vezé groeit en ter zro endro d'ur huéen plantet é kreiz en dachen e vezé kaset endro Mallet de bank en eutru de hortoz er gospereu hag e vezé ur véren vras én un davarn aveit en ol.

Arlerh er gospereu en hevelep hoari.

D'achiù en anderüiad, é vezé saüet ur soñnen diar treu kaeran er blé.

Doh en distér dra hun es devizet ihuelloh é huélér ne vezé ket houilet berpet én amzér-sé.

XXXII

ADSAU ILIZ BREIH

Adsaù Iliz Breih goudé goask en Normanded (XIst ha XIIst kantvléad). — Dis-mantet e oé bet Iliz Breih el ma oé bet dis-mantet kement tra get en Normanded. Losket e oé bet en ilizieu hag er menatieu; divroet en eskobed hag er veneh. Beh eil pen é oé bet en treu euta get er gristenion épad hir-amzér.

Kentéh ma oé bet pelleit en Normanded é oé bet adsaüet en naü eskopti ha goudézé, a nebedigeu, er parrézieu, a pe oé bet kavet béléan de lakat ér pen anehé; rak adal nezé é oé bet béléan é pen parrézieu Breih é léh er venéh e oé gueharal.

Diazéet é bet en Iliz en amzér-sé ar en dalhiadeh eüé. Get eutruné é oé bet saüet el lod brasan ag en eskoptieu, ag en ilizieu ag er menatieu; geté é oé bet dibabet en eskobed, er véléan; geté eüé é vezent torret a garg. Elsé é oé er mod én amzér-sé. Ne oé ket er mod-sé revé guir lézen en Iliz.

Ne oé ket bet adsaù Iliz Breih ag er guellan; fal dreu e zou bet guélet. Ne vezé ket dibabet dalhmat er ré galüet get Doné ha ne vezent ket édan bili na perh en eskobed, mes kentoh édan perh eutruné e vezé open un dro kam én ou buhégeh. Penaus nezé bout

soñhet mar boé lod anehé ne tallent ket kalz a dra.

Doh er mod de zibab héléan, e tas er mod de rein er parrézieu ar pourfit, ar hantér-pourfit pé ar ferm d'er véléan. Er beleg e oé ér fésou-sé, el ur meùel hag er meùel e zou ret dehon kerhet el ma lar er mestr.

A pe varité er ré goh, é sañé béh get er vugalé aveit rannein er madou, hag er beleg e vezé nezé diésob diés dehon.

En ur gir, en Iliz e oé chanjet pen dehi é Breih, ha koñhet izél bras e oé. Guélet e oé bet ar eskopti Roahon un eskob diméet, den val dehon, bet eskobed ar é lerh eñé. É Kempér, un aral diméet, ur mab hag un doaran dehon, bet eskobed eñé ar é lerh. É Dol un arheskob e ziskoufíe madou en Iliz; un aral éñ Nañned e huerhé er sakramanteu.

Rah en eskobed nen dint ket bet ken fal, guir é, hag éleih anehé en des hum sañet énep d'er fal véléan hag er fal eskobed. Er Pabed, ind eñé en des klasket parrat dohen dirollereheu hag en treu displeit-sé. Nen dint ket deit de ben kenté. Doh devé en XIIe kantvléad neoah é oé gozik dijablet Iliz Breih ag er fal vugulion.

Er menatieu. — Er menatieu dismantet get en Normanded e oé bet eñé adsañet ha kanpennet get larganté get duged hag entruné Breih.

Gobér e bras Alan Barhek adseñel menati Lanndeveneg ha Redon. Kanpennet e oé

bet hani sant Geltaz ha hani Loguneh get donézoueu en dug Jafré.

Epad en XIIe kantvléad é oé bet sañet seih menati arnuigent revé urh sant Bernard, sant Bened ha sant Augustin, mes hañni erbet revé modou er goh Vreih.

Tabut arheskopti Breih. — Doh devé en IXe kantvléad hag épad en X^e, en XIe hag en XIIe kantvléad e oé bet tammeu trouz diarben arheskopti Breih. Arheskob Tour ha drest pep tra er Fransizion e venné ma vehé bet staget eskoptien Breih doh arheskopti Tour. Er Vreihiz ne vennent ket. Nevénoé é en doé sañet Dol de vout arheskopti hag elsé é venné er Vreihiz ma vehé bet chomet en treu.

En eskobed hag er véléan fal e oé bet abek d'er péh e zigoéhas. É huélet pegen fal é hé en treu get er relijion é Breih er Pab e gasas kemen d'eskobed Breih d'anzañ bili arheskob Tour. Hañni ne sentas dohton. Er Pabed e zas goudé n'hellezant muioh donet de ben a blégein er Vreihiz. Un hantér hant vlé beak é padas en tabut. Neoah ar gol é hé eit er Vreihiz : Kernèu, Guéned, Léon ha Roahon hum stagas doh Tour. Donet e bras open de vout arheskob é Dol un dén ber a spered ha didrous e gredas gobér mat hag achiù en tabut é lakat Dol édan bili arheskob Tour. A pe gleuas Doliz en doéré, ind téret ru doh ou arheskob ha groeit dehon monet arauk dohtu. Ret e oé bet arré distag Dol doh Tour aveit distan d'er Vreihiz.

Roué Frans doh Iliz Breih. — Arlerh, er prantad-sé é kavér ul laer, én tabut, Filip-August é hanù, roué ar Frans, hag e zas de ben a achiù er regas. Deviz e hras un trohad geuiér d'er Pab ha donet e hras de ben ag el lakat de gredein é heuiér é tiskoein e vezé groeit geu doh Frans é terhel arheskopti. Dol ar é saù. Chonjet e, oé eùé é sujité, e laré ean, de vonet d'er Vreihiz aveit oulakat de blegein. Geuiér pen-der-ben ha neoah ér blé 1199 é oé lakeit er geu doh Breih.

En taul-men é oé bet sentet doh er Pab hag é oé deit peah endro.

XXXIII

LIGNÉ PENTIÈVR

1148-1213

Tri dug e zou bet é ligné Pentievr hag épad 65 plé é ma bet Breih mestroniet geté. Dalhmat é ma bet eùé, épad en amzér-sé, kraboneu er Sauzon ar er Vreihiz.

Konan hag Eudon, duged (1148-1166). Seùel e hras béh é Breih goudé marù Konan III Ne chomé nameit ur hroèdur ar é lerh, ur plah, Bert hé hanù. Ur pautr hanùet Hoel e oé lakeit eùé èl bastard de-Gonan, mes hennen én ur verùel ne vennas ket anzaù Hoel aveit bout mab dehon. Diméet e oé Bert d'Alan Pentievr er huéh ketan, hag en eil guéh d'Eudon, vikont er Porhoed. A pe varùas Konan III é oé mestroni Breih-de ziskrap étre Konan, mabig Alan ha Bert, hag Eudon é léz-tad.

Konan nen doé hoah nameit 6 pé 7 vlé. D'é vam é oé enta derhel é léh, d'é vam ha d'é léz-tad, bet ken ne vehé bet én oed.

Neoah Breihiz Nañned en doé lakeit Hoel ér pen anehé. Eudon ne sañnas grik; ne oé ket ken didrous é vabeg elton. Kentéh ma oé bet arriù én oed é klaskas diskar é léz-tad.

Un nebed penneu aùelet hum lakas a du geton hag e dennas elsé ar er vro en drougeu eahusan. Hoel, é houiet en doéré n'hellas ket poz; un dra benak e oé chonjet geton skrapein eùé en arben ag en tabut. Ret e oé bet d'Eudon derhel pen doh en deu du. Ar Hoel é fardas ketan ha gobér e hras dehon hum dén é kér Nañned (1154). Goudé é has ardro Konan hag é korv ur miziad brezél benak é oé feahet dehon.

Konan hag Eudon. — Eudon ne oé ket chomet pel didrous. Divroet en doé Konan aveit téh érauk é léz-tad ha oeit e oé de Vro-Sauz. Donet e hras endro de Vreih get ur pakad sudarded klasket dehon get Herri II. Ne oé ket mui Eudon aveit harz doh é vabeg. Étal Roahon é oé bet ur hrogad geté hag Eudon e oé bet pilet ha lakeit ér prizon. Lakeit e oé bet Konan dug en é léh.

Konan en Treitour, dug. — Goudézé é seblantas de Vreih é hé er peah de zonet arré. Allas! digoret e oé brasoh eùt biskoah dor Breih d'en dianvézerion.

Dén diben e oé Konan; é monet de houlen harp get Herri II en doé luemmet é chiflen ha degaset nan dehon. A ziagent e oé Herri

mestr ar en Normandi, er Mén, en Tourén, er Poatou, en Akitén, en Anjou.

Mestr ar Breih e fallé dehon bout open. Ne oé ket Konan aveit derhel pen dohton. Rein e hras dehon Bro-Nañned ha tostik rah hani Pantièvr.

É huélet en dra-zé deit eun d'er guir Vreihiz hag ind oeit hag hum unañnet aveit dihuen ou bro d'oh ou dug ha doher Sauzon. Brezél e oé bet arré ha siart e oé bet en treu é Foujer. É pen eutruné Breih é oé Raoul, Foujer ; Hervé, Leon hag Eudon, Porhoed. Feahet e oent bet get Herri.

Donet e hré muioh mui hoant dehon de gaout Breih abéh ha chetu ean ha goulennet get Konan diméein é verh Koustans d'ur mab dehon ean. Kroèdur é oent hoah, mes ne vern ket, kement-sé e hré en tu dehon de houlen open get Konan rein é ziskarg a zug ha lezel geton ean mestroni Breih ken ne vehé bet arriù é vab én oed. Sot erhoalh e oé bet Konan aveit asantein geton (1166). Ne oé ket Konan mab é dad, nag ur guir Breihad'naket ; un treitour ne laran ket.

Er Vreihiz e harz er Sauzon. — Pemzek vlé é ma bet Breih étre chifleu Herri (1166-1181). Amzér divalaù ha kri aveit hur bro, ma hes bet aséel lakat Breih de vout sauz doar ha spered. Ne oé ket ken es donet de ben ag er Vreihiz èl ma kredé Herri neoah. Bep plé é saùent énep dehon hemb donet de ben guéh erbet ; hemb kol kalon eùé neoah.

Guel e oé geté en devout tauleu kentoh aveit lezel ou bro édan bili en dianvézerion. Deliet é ma vou brudet hanñeu er ré hum laké é pen er Vreihiz énep d'er Sauzon ha drest pep tra Eudon, Porhoed ; Raoul II, Foujer ; Olier ha Roland, Dinan ; Guionvarh IV, Léon. Peder guéh é oé bet forbañnet Eudon, diù huéh e oé bet intañnet er Porhoed, ur huéh laeret. Dizalbadet e oé bet broieu Dinan ha Sant-Maleu. Pep sord vilonaj en doé groeit Herri aveit plegein er Vreihiz édan iaù er Sauzon mes na dré vil na dré vraù nen dé deit de ben a ou haloneu ; er Vreihiz e chonjé get guirioné n'ou doé ket dobér ag un dianvézour aveit rennein ou bro.

XXXIV

JAFRÉ II

1181 - 1186

Er Sauz Jafré, dug Breih. — Er blé 1181 é arriùas Jafré én oed. Aben é oé bet éredet get Koustans, merh Konan IV, ha kentéh é oé deit Je vout dug. Kredet en doé Herri é vehé bet goalhet é vab get en inour a vout dug Breih hag en dehé ean kandalhet de vestroniein er vro é guirioné.

Fari e hré. Mestroni é guirioné ha karg e fallé de Jafré. Guélet e hras Herri dré gement-sé nen doé mui nitra de glah. Lezel e hras é vab é peah. Hag é oé bet ur misi bras é Breih.

Rannereh danné étre bredér. — Ur mod neùé e saùas Jafré en des groeit konz anehon éleih. Bannein e hras ul lezen diar

rannereh doar un tad étré é vugalé. É Breih, beta nezé, e vezé rannet en dañné, é loden de beb unan. Mod doh er guellan liés mat ; mod fal euté guehavé. Stank é ma bet guélet drougeu é koéh ar Breih doh er mod-sé de lodennein treu en tad sañet é karg.

En amzér ma konzér anehon amen é oé hoah muioh aveit biskoah drougeu é horein ; rak pep eutrunieh, rannet ha dirannet, ne vezé ket mui ker kriù, ha Breih e hoanné dehi elsé bamdé. Léh de dabutal e vezé hoah stankoh étré eutruné. Aveit bihañnat enta d'en tabut ha rein mui a helloud d'en eutrunieheu aveit harpein en dug, Jafré e hourhemennas né vehé ket mui rannet doareu en eutruné étré ou bugalé hag é vehent bet reit en ul lod d'en hani kohan, karg dehon de zigol é vredér get argand pé en ur mod benak aral.

Merüel e hras Jafré é Pariz, é koéhel diar ur jau (1186.)

XXXV.

**KOUSTANS HA HÉ MAB ARHUR
1186-1203**

Er Sauz Herri doh Breih. — Fal seblant e oé eit Breih arlerh marù Jafré. Ne oé ket hoah gañnet kroèdur erbet dehon. Hardéhoh e oé Herri d'hobér é chonj é Breih. Kent pel neoah é hañnas Arhur, mab Jafré ha Koustans, ha kentéh e hras Herri de Goustans diméin d'er Sauz Ranulf, aveit men dehé gelllet chom atañ mestr ar Breih. É 1189 é varùas Herri.

Er Sauz Richard doh Breih. — Nen doé ket guel kalon é vab Richard, deit en é léh. Klaskein e hras er Vreihiz en tu de viret ou bro doh é chifieu blei é hanñein er mabig Arhur dug. Fal en doé kavet Richard en dro-sé ha gobér e hras er péh e hellas aveit tapein Koustans hag Arhur aveit hum lakat goard arnehé hag ar ou bro. Gellout e hras dré finèseu luiein Koustans, mes nen doé ket gelllet é sudarded lakat en dorn ar Arhurig e fallé dehon kaout. Kaset e oé bet get Gueheneg, eskob Guéned, de guhet de léz Filip August (1197). Deu vlé arlerh é varùé Richard.

Arhur é klah kaout danné é iondr. — Chonjal e hré er Vreihiz é vehé bet deit un amzér a leuiné get Arhur. Kredein e hrent é oé ean en dehé bet sovet Breih.

Torrein e hras Koustans hé éred doh Ranulf ha diméin e hras nezé de Gui Touarz. É oé Arhur én oed. Chonjeu kaer e droas én é ben. Hoantat e hras lemel get Iehann Diranteleh, é iondr, ranteleh Bro Sauz hag eutrunieheu Frans e oé er bieu anehé de Richard. Ne oé Iehann nameit ur brér de hennen. Mab e oé Arhur de vrér kohan Richard ha Iehann. Ne oé ket é chonj lakat Iehann é nuah alkent ; fallein e hré dehon hemb kin tennein geton el lodenneu e jaujé guellan doh Breih, èl broieü Normandi, Poatou, Akién. Kalon en doé Arhur aveit kas é bennad de vat hag er Vreihiz e oé ol a du geton. Ur bam d'er fiars ou dqé énonn.

Arhur lahet de Iehann Diranteleh. —

El un dén fur é krogas Arhur él labour. Hum gleuet en doé get Filip August, roué Frans, aveit nen dehé ket sahet lam Iehann, ha diméein e hras d'ur verh dehon aveit bout didrousoh doh en tu-sé. Kollet e oé bet Arhur get penneu aùelet ; groeit ou doé bet dehon monet d'un emgann get tri hant a dud hemb kin a pe oé éngorto a gavet tregont mil benak deu pé tri dé devéhatoh. Koéh e hras, dré dreisoni ur Fransad, étré dehorn Iehann, é vrasan énebour, é kastel Mirebo. Asé e hras Iehann el lakat de zizanaùet guirieu é dad Jafré, mes ne vennas ket Arhur kousantein d'un dra sord-sé.

Donet e hras Iehann de ben ag er peurkeh Arhur doh el lahein ean memb ér blé 1203. Kriet ur iondr, lahein é ni !

Arlerh marù Arhur. — D'un hoér d'Arhur e oé délé mestroniein Breih. Aliénor e oé hé hanù. Gobér e hras Iehann hé skrapein aveit bout goard dehi hag elsé mestr ar Breih. Ne lauskas ket er Vreihiz Iehann d'hobér pen-der-ben é chonj : én un tolp ou doé groeit é Guénéed ou doé lakeit Alis, plah kohan Gui Touarz ha Koustans, de vout mestréz ar ou bro tré ma vehé bet Aliénor étré dehorn Iehann. Gui, hé zad, e oé bet goard aveiti. Goulennet en doé eùé er Vreihiz get Filip August torrein mestroni Iehann ar en Normandi hag ar en doaren aral en doé é Frans, abalamor d'en torfet eahus en doé groeit é lahein Arhur. Ur prantad goudé é qé boutet Iehann er méz a Frans.

XXXVI.

**PIER FALGLOÉREG
1213-1237**

Pier I, dug. — A ligné rouéed Frans é oé Pier I. Diméet é oé de Alis hoér Arhur. Get Filip August e oé bet darbodet er fest-sé. Chonjal e hréhennen é reké un dug fransad bout nebetoh aveit ur Breihad énep de Frans. Abalamor de gement-sé, deustou m'en doé Filip lakeit un tammig arauk Alis ha Herri Pentievr é guéleu, é labouras aveit gobér un ered aral.

Pier doh hum lakat édan bili roué Frans. — Chonjet e oé bet un herrad é vehé bet Pier en dén e glaské rouéed Frans. Aben arlerh é ered get Alis, é lakas a her é dugaj édan bili roué Frans (1213). Kas e hré kemen a hendaral d'eutruné Breih e oé édan é vestroni ean, é telient hum sellet el guizion roué Frans érauk bout é huizion ean hag é telient dihuziein dohton mar vehé bet deit dehon hum zistag doh er Fransizion. Ur guir Vreihad nen dehé ket biskoah konzet na groeit er péh en doé groeit Pier. Fransad e oé hennen ha d'é vro é tenné. Ne reké ket neoah er Fransizion donet de ben anehon ken és èl ma oé chonjet geté.

Pé sord dén e oé Pier. — Ur pen mat en doé Pier ur sord ; er péh e laké abarh nen dé ket en é dreid el laké ! Tabutour e oé, fourdonillour, dén diganpen. Tabut e glaské doh en ol ha ne vezé ket divrazet un dra dehon a pe grogét en un aral.

Pier doh eutruné Breih. — Dén ne vou soébet é houiet en doé klasket trouz Pier doh é eutruné. Chonjet en doé diskar en dalhiadeh ha seüel Breih de vout ranteleh arré aveit bout roué é léh bout dug. Negennein e hras doh en ol eutruné aveit gobér dehé hum lakat édan é vili ha lemél geté er gelloud de varnein én ou eutrunieheu. Asé e hras goannat ou mestroni é tihuen azohtë seüel kasteleu hag é laereh liés ou doar pé doh hum lakat goard ar ou doareu bet ken ne vezé deit ou ferhenneu én oed; pé hoah é torrein en testamanteu ne vezent ket anzaüet geton. Ne blijé ket en treu-men d'en ol nag é lod kaer a dachadeu en doé kavet ré de zerhel pen dehon.

Pier e laereh é eutruné. — Donet e hras de ben neoah a laereh eutrunieh Pentievr ha hani Léon. Goudé é aséas skrapein hoah eutrunieh Porhoed. Mes rè drahoantek e oé. En eutruné e saüas énep dehon ha goal hoann e oé a dal dehé rah. É unan é oé hag é unan é vehé bet chomet kenevet de sudarded Amauri, un dianvézour, e fallé dehon lakat é grabonneu ar Bloarmél hag ar er vro tro ha tro. Fal obereu er sudarded-sé ar vro Kastelbriant e lakas er Vreihiz de gredein e oé chonjet get Amauri goaskein ar Vreih. Karanté er vro e souras arré, trugèré Doué, ar en ol chonjeu aral hag er Vreihiz e ankoéhas taulieu fal Pier. Embér é oent dorn-oh-dorn é terhel pen d'Amauri. Feahet e oé bet dehé ar doareu Kastelbriant (1222) hag elsé é oé deit Pier de vout eutru ar er

Porhoed é léh Amauri. Un deüeh ker kaer e droas é ben de Bier; kredein e hras é hellé kanderhel d'atahinat en ol hag er gobér e hras.

Pier doh Iliz Breih. — Ne oé ket trahoalh dehon bout dug é Breih, bout eskob ha Pab e fallé dehon hoah bout. Ag er bléieu kètan en doé hum lakeit de zigasat doh eskobed, béléan ha meneh Breih é sigur reihat treu direih. É 1214 é oé ar gein eskob Dol; é 1217 ha 1218 ardro eskob Nañned én arben a huirieu en eskob. Dihuen e hré doh guizion en eskob-men a brenein kin marhadoureh nameit é ré, kin halen nameit hani é halénerieu, kin koed nameit koed diskaret diar é zoar, kin bara nameit en hani groeit get é vied. Un atahinour e oé Pier ha nitra kin. Goah e hras hoah; a pe vezé dalhet pen dehon é houié intañnein ha lahein forh és. Ret e oé bet d'eskob Nañned er skomunigein aveit bout dijabl anehon.

Treu ker fal e horé neoah Pier én é ben. Arlerh deüeh Kastelbriant e oent bet hanaüet. En un tolp én Nañned (1225) e tizolas dirak ur bochad eutruné é demalasioneu doh en Iliz. Deu vlé arlerh é Redon, barh un tolpad aral é hras d'en noblans touiet ou dehé dalhet pen d'en Iliz. Hé deageu e fallé dehon lemél get en Iliz ha gobér dehi distan er skomunigasion douget enep d'er griste-nion fal.

Nag e vehé bet un dra benak kam pé direih é lézenneu bedel en Iliz ne oé ket

de Bier e oé d'ou éannein na d'ou reihat ; d'er Pab ha d'en eskobed ne laran ket.

Doh ardeu Pier ne chomas ket en eskobed de landrennat. Hum gleuet e hrezant aveit dihuen guirieu en Iliz ha skomunigein er ré ol en doé sañet a du get Pier é Redon. Hañni anehé ne hras van ag er skomunigasion-sé. En eskem, aheurtein e hras en ol hag en eskobed en eil goudé égilé e oé bet forbañnet de Bier.

Deli e oé neoab de hennen tapout ul lam gaer é tabutal doh en Iliz. Get er Pab é ma bet diskaret. Gobér e hras hennen cherreh ar un dro rah ilizieu Breih ha dihuen e hras doh er véléan a hobér nitra nameit badéin ha devérein en dud.

Bannein e hras ar un dro e vehé bet distag kaer er gristenich doh mestroni Pier mar en dehé kandalhet get é ardeu diganpen.

É huélet er fal dreu en doé tennet Pier ar er vro, é huélet ou ilizieu cherret, ou béléan hag ou eskobed é pellat dohté, er Vreihiz e droas kein de Bier hag e hras dehon plegein, droug ha fach geton, de gemenneu er Pab (1230.)

Pier doh eutruné Frans. — Ne gavé ket Pier frank-erhoalh Breih aveit é atahinaj ; oeit é bet de Frans de glah trouz ha dek vlé dohtu é ma bet é negennat a glei hag a zeheu hemb tam spleit atañ. aveit er Vreihiz.

Penañtein e hras Pier goudé bout bet feahet Amauri : Kredein e hré é telié en ol plégein édan é vestroni. Lakat e hras én é

chonj diskar Guen Kastill, goard aveit hé mab Loeiz IX. Hum gleuet e hras, aveit disoh get é bennad, get Tibaud er Chanpagn ha Hug Luzignan, mes distañnet e oé bet embér d'en tri hansort.

Open goap e oé bet get Pier deustou dehon bout tennet doh en taul-sé muioh a spleit aveit biskoah en é vuhé ; grateit en doé Guen dehon diméin hé zrivet mab d'é verh Ioland a pe vehent bet deit én oed, ha rein dehon, de hortoz, melestradur dañé hé mabig, de laret é eutrunieheu Anjér, Baufort, Baujé ha bieu kastleu Sant-Jam-Beuvron, ha kér Bellem.

Ne oé ket goalhet get kement a larganté ha ne glaskas nitra kin anehon nameit monet d'er fonaplan de vrezélat arré doh Guen.

Ne oé ket hantér labour e fallé dehon gobér ha nen dé ket èl ur fourdouillon é kanpennas é dreu er huéh-men. Ur hansort e oé ret dehon kavet aveit disoh. Herri II, mab Iehann Diranteleh, ne oé ket drougkoutant a gavet endro en eutrunieheu lamet gueharal get é dad é gevred Breih.

Ean é e oé bet dén Pier.

Pier e hoari d'é ben. — Gout e hré Pier, èl kement hañni en des un tammig spered, ne hel ket ur roué gobér é chonj a é ranteleh. Fal en doé groeit Pier é lakat Breih édan bili Frans, ker fal e hras doh hé lakat bremen édan bili Bro-Sauz. Nen dehé ket groeit ur Breihad guirion treu ken diben.

É kleuet en doéré, oeit Sant Loeiz ha bannein é oé tcrret Pier a vout dug Breih hag

é oé dihuennet doh er Vreibiz a anzañ mui Pier aveit ou mestr. Dén erbet é Breih ne hras van a gemenneu un dianvézour. Brezél e oé bet. N'hellas ket hañni sourein ar en aral ha ret e oé bet lakat dihan d'er brezél dré ur feur a beah (1231.)

Pier torret a vout dug. — Aveit tri blé é oé groeit er feur. Ne oé ket Pier aveit miret er feur-men muioh aveit men doé miret feur erbet aral. Tabutal e oé é blijadur ! Doh Frans é klaskas hoah trouz er huéh-men. Soéh e oé bet geton, rak saillet en doé er Fransizion arnehon doh tri tu ar un dro. Hañni ne vennas harpein Pier ha ret e oé bet dehon plegein arré de Loeiz IX ha gobér feur geton (1234). Er feur-sé é oé spizet é anzañ Pier bili Frans ar Breih ha ne oé ket mui ean dug ar er Vreibiz, mes hemb kin goard d'é vab édan oed.

Tri blé arlerh é leskas é léh get é vab hag é has de viuein é unan d'é eutrunieh é Brén.

Ne oé ket bet kalz a gé dehon. Nen doé groeit vad erbet d'er vro : droug ne laran ket get é dabuteu.

Ret é derhel chonj drest pep tra é ma ean en des er hetan lakeit hur bro édan bili rouéed Frans.

Devé Pier. — Ne oé ket Pier aveit poz muioh én é eutrunieh : diù huéh é has d'hoér brezél d'er Palestin. Merùel e hras ar er mor Méditerrané é tistroein d'er gé. Ne oé ket bet diañnéz dehon !

Diù huéh e ma bet diméet Pier : de Alis

Breih er huéh ketan ha de Vargeit Montégu en eil gnéh. Deu groèdur e chomé dehon a Alis : ur plah, Ioland, hag ur pautr, Iehann.

XXXVII.

**IEHANN ROUS
1237-1286**

Iehann I, Ieshanùet er Rous, dug. — Ne oé ket Iehann I mab é dad. Nebetoh a drouz en des groeit aveiton ha muioh a labour.

É Roahon e oé bet kurunet dug ar Breih dirak eskobed hag eutruné er Vro hag ino eùé e oé bet reit dehon baniél ha kléan Breih goudé bout bet dehé béniget get lideu en Iliz.

En Uzèuion. — Doh pen ketan é amzér en doé bet béh Iehann get en Uzèuion e chomé Breih. Er ré-men e bresté argand hag e saùé diar en argand-sé un interes ré ihuél, direih. Er blé 1223, Filip August e vannas nen dehé ket mui gellit en Uzèuion labourat elsé é Frans. Er Vreibiz e zigeméras er Hourhemen-sé eùé get plijadur, rak goasket e oent muioh eit ré erbet get en Uzèuion. En dug e gemennas d'en dianvézerion-sé skarhein ér méz ag er vro d'er fonaplan. Bannein e hras eùé ne oé delé nitra dehé aveit er péh ou doé prestet pé pnet ér vro. Digaréet e oé bet a hendaral er ré en devoé bet lahet Uzèuion beta nezé. Lahet e oé bet éleih anehé ér blé 1236.

revé ma lénér ar er papérieu koh ag en amzér-sé.

Er peah get en eutruné. — Didrous é bet en treu é gré Iehann. Tabut en des bet hemb kin doh deu pé tri entru : Herùé Léon ; Olier Klison ha Jafré Lannvauz. Ha neoah nen das ket de gann dohté ; ou chuéhein e hras é landrennat geté. Ne oé ket a hoari get Iehann neoah : tost d'ur milion e lakas Herùé de béein dehon ; ardro pear hant mil, Klison. Prestein e hré argand d'er ré en doé éhom ha lakat e hré guerh ar ou zreu aveit kavouit arré é argand. Eutruné Lannvauz, Alan ha Jafré, e oé digoéhet kement-sé geté. Tro ha tro de 5 kant mil livr e zelient ha boutet e oé bet ou doar é guerh get Iehann.

Iehann ne dabuté ket aveit tabutal èl ma hré é dad, mes aveit kaout argand.

Ne glaskas miret ag er modeu neùé saùet get e dad nameit goard en eutrunieheu e vezé ou eutruné édan oed. Eleih a jabl, a dregas e denné en treu-sé dehon neoah ha kâs e vezé dohton eùé. Kavet e hras en tu de lakat é eneberion de gredein en doé plegget dehé en ur dennein d'é ialh muioh a argand neoah aveit kent. Nebed a drouz, kalz a hounid, e laré Iehann ! É léh goard en eutrunieheu get en dug é kemennas e oé deli dehon, a pe varùé un entru benak, talledigeh er péh e vezé tennet én ur blé azoh un eutrunieh.

Iehann hag en Iliz. — Asé e hras gobér

peah get en Iliz. Negennein e hras neoah un herrad doh eskob Nañned aveit gobér dehon anzaù é telié rant en eskopti donet d'en dug a pe chomé hemb eskob. Chonjet e oé geton eùé habaskat de lezen en Iliz énep d'er ré skumuniget mes fonaplé huélas ne oé nitra de houni doh en tu-sé hag é has de Rom ean-memb de gavet er pab aveit plénat en treu étrézon hag en eskobed (1256).

Iehann ha Bro Frans. — Dén didrous e oé Iehann eùé doh é amizion er Fransizion. Biùein e hras é peah get Roué Frans ha lakat e hras Breih édan bili Frans èl é dad. Neoah ne venné ket guélet tud a vez vro é touet d'hum vellein a dreu Breih.

Iehann é sonnat é vestroni. — Aveit sonnat é vestroni Iehann e glaskas bout er pinuikan é Breih. Ne oé ket é karé Iehann en argand aveit en argand, en dañné aveit en dañné mes gout e hré é ma esoh d'ur mestr pinuik aveit d'unan peur derhel é garg. Kreskat e hras eùé mestroni en dug é prenein duhont ha dumen eutrunieheu get en argand e armerhé get kement a eùeh. Prenein e hras eutrunieheu Léon, Muzilleg, Henbont, Lannvauz, Dinan, Gourin, etc...

Er blé 1286 é varùas Iehann. Eih a vugalé en doé bet doh é voéz Guen. Intron Champaign, marùet tri blé kent. É menati Prier e ma bet interret Iehann ha Guen é menati er Joé én Henbont.

XXXVIII.

IEHANN II

1286 - 1305

Iehann II, dug. — Leshanñet e oé Iehann II, eutru Rlichemont diarben eutruniech Rlichemont é Bro-Sauz e oé er bieu anehi d'é dad. Aben a pe oé bet hanñet dug ar Vreih hum lakas édan bili roué Frans aveit Breih hag édan bili roué Bro-Sauz aveit eutruniech Rlichemont. Chonjet mat e oé de viñein elsé é peah get en eil hag égilé.

Iehann a du get Edouar I. — Brezél e sañas neoah étre Frans ha Bro-Sauz ha Iehann e hratas d'Edouar roué Bro-Sauz hum lakat é pen é sudarded. Mes embér en hum zislaras a pe huélas sudarded Bro-Sauz, pe oent e monet de vrezélat d'er Gaskogn, é tichen é Sant-Maleu, é sigur prénein biñans, hag é laereh, é intañnein doareu Brest, Landerné, Lanndeveneg etc...

Iehann a du get Filip IV. — Goudézé é sañas Iehann a du get Roué Frans hag é has get é sudarded de vrezélat de Vro-Frans doh er Sauzon. Aveit diskoein é hradvat de Iehann, Filip IV e sañas Breih de vout paeroni deustou neoah ne sellé nitra dehon treu hur bro (1297). Inour ha nitra kin en doé bet Breih doh en taul-sé.

Iehann é klah hum gleuet get en Iliz. — Labourat e hras Iehann a gement ma hellas aveit lakat pen d'en énebañ e oé étre en Iliz ha duged Breih.

Arlerh un tolpe eutruné é Plouarmélé has ean memb de Lion de huélet er Pab e oé ino ér saléad-sé ha d'hum gleuet geton. Er goal chans e zigoéhas arnehon ér gér a Lion : ur vangoér, tud arnehi é sellet doh er Pab é tremén, e goéhas d'en dias hag e hoaskas er peurkeh Iehann ma varñas embér. Degaset e oé bet d'interrein de Blouarmel (1305).

Un armerhour é bet Iehann II èl é dad. Ne hras ket neoah en hevelep implé a é argand. É dad e bréné eutrunieheu ; alézon e ré Iehann II : un dén fur é bet.

Sant Iouann. — É gré Iehann II e viñé ur sant ag er ré brudetan ag er bed abéh. Sant Iouann e oé henneh. Iouann Elori e oé é hanñ ha gañnet e oé é Kervarhin, tost de Dregér, ér blé 1253. Barnour e oé Iouann, beleg eñé ha bretaour, mes guéh erbet nen des dihuennet dén é geu. Get er huirioné é hé Iouann berpet. Aveit nitra e tihuenné dalbéh er ré beür. Dén léal, éaññ, reih ha guirion e oé. Choéjet é bet de batrom get bretaerion er bed ol.

Iouann e oé ker madelehus é kevér er ré beür ma té dehon guehavé rein dehé rah er péh en doé. Un dé ne chomé mui geton naïneit ur jau en doé dobér anehon aveit labourat é zoar. Deit e oé neoah tud peur de houlen geton en alézon. Oeit sant Iouann nezé de Dregér de gavet é vréreg ha de hculen geton prenein é jau.

- Sot oh, emé é vréreg dehon, guerhein

hou jau aveit rein d'er beurerion ? Iouaïn ne cheleuas ket hag e zalhas ken ne oé bet reit 850 livr dehon aveit é lon. Ed e brenas get en argand-sé aveit rein d'er ré en doé nan.

Kement-sé e zisko, guel aveit nitra, pe sord kalon en doé sant Iouaïn. É 1303 e variuas er sant-men. Burhudeu en doé groeit én é viù ; muioh e hras hoah goudé é varù : get a dud maheignet e zou bet éseit dehé hag e vé éseit hoah bamdé dré bedenneu sant Iouaïn ! Get a dud ankinet e zou bet kalonekeit geton.

XXXIX.

ARHUR II

1305-1312

Devé en tabut get en Iliz. — Arhur II e oé mab de Iehaïn. Berrick amzér é ma bet dug, mes épad men dé bet, mestroniet en des Breih get furnéh. En é amzér é ma bet achiüet d'en tabut sahet get Pier doh en Iliz (1309.)

Eskobed ha dug e gasas kanaderion de Rom de gavet er Pab arlerh bout devizet mat érauk en dehé bet sentet en deu du doh barn er Pab ne vern doh pé tu en dehé bet lakeit er huirioné. Elsé e oé bet dihan alkent d'er regas hir-sé.

Diù huéh é ma bet diméet Arhur : de getan de Vari, Intron Limoj ; en eil guéh de Toland, Intron Dreux. Doh er getan en doé bet tri pautr : Iehaïn, Gui ha Pier ; doh en

eil pemp plah hag ur pautr, Iehaïn Monfort. Merùel e hras Arhur II ér blé 1312.

Edan ren Arhur e huelér aveit er getan guéh eutruné léz en dug é kemér en hanù a « Stadeu ». Chetu gañnet enta *Stadeu Breih* : Konzet e vou meur a huéh anehé pelloh.

XL.

IEHANN III, MADELEHUS

1312-1341

Iehann III, dug. — Tost de dregont vlé é ma bet Iehann III é pen Breih. Tregont vlé a beah hag a eurusted aveit er vro. Un dén fur ha mat e oé Iehaïn ; aveit en dra-sé e ma bet reit dehon el leshanù a *Vadelehus*. Dibaud a dreu e zou de laret a zivout é amzér : spleitus é bet aveit Breih. Klaskein e hras dalbéh mad er vro hag aveit guélet splannoh petra e oé guellan, liés é tolpé eutruné, eskobed ha meneh Breih aveit goulén ali geté.

Iehann hag en Iliz. — Meur a draig e chomé hoah de blénat étre dug Breih hag en Iliz. É gré Iehaïn é ma bet pléneit lod kaer anehé. Fallein e hré de Zug Breih en dehé en eskobed anzaüet é vili arnehé èl en eutruné aral. Rant en eskoptieu hamb eskob e venné eüé kaout. En eskobed e zihuennas ou guirieu get kalon hag e gavas harp doh un tu ne oent ket chonjet e vehé bet deit dehé. Lézennerion Filip IV e saüas a du geté, nann aveit dihuen en Iliz mes aveit ma

vehé bet reit d'ou roué ind er péh ne vennt ket ma vehé bet reit de zug Breih.

Ne oé ket dal en eskobed : anat e oé dehé de huélet é klaské el lézennerion digor un or ar Breih aveit monet abarh ésoh devéhatoh. Guel é kavent hoah bout édan bili ur mestr a ou bro hag andur geton mar oé d'andur aveit hum lakat édan bili un dianvézour. Diarben kement-sé, ér blé 315 naù eskob Breih e spizas e fallé dehé bienein ou eutrunieheu a berh dug Breih ; é anzaùent mestroni en dug azivout treu disakr en Iliz hag é vehé bet rant en eskoptieu d'en dug tré ne vehé bet eskob erbet arnehé hag é vehé bet eùé en eskoptieu dieskob édan goard en dug.

Iehann é tibab un dén aveit donet ar é lerh. — Pad en tri blé devéhan a é vuhé, Iehann e lakas é spi de zibab un dén aveit kemér é léh èl dug goudé er marù anehon ean. Eit dehon bout diméet ter gueh nen doé ket kroèdur erbet. Etré deu en doé de zibab : étré é vrér Gui Pentièvr hag é hantérvrér Iehann Monfort. É guirioné, ne glaské ket dibab, rak pellat ligné Monfort e garezé ha seùel hani Pentièvr. Arlerh marù Gui, é poénias aveit darbodein er verh e ckomé ar é lerh ha rein dehi ur pried aveit hé dihuen én hé guirieu.

Kentoh aveit lezel ligné Monfort de gemér mestroni Breih, en doé bet er chonj diganpen de rein hur bro de roué Frans. Miret e oé bet dohton get er guir Vreihiz.

Merùel e hras Iehann hemb bout spizet

più en doé dibabet aveit kemér é léh (1344). É Plouarmél é oé bet doaret. Ar goal Iehann, mank dehon a vout spizet più e zelié bout dug ar é lerh, é hes bet brezél arré é Breih étré kanbroiz, épad un uigent vlé benak.

XLI.

**BREZÉL ÉTRÉ IEHANN MONFORT
HA CHARL BLÉZ**

1341-1364

Petra e oé bet abek d'en tabut. — Chetu enta Breih hemb dug erbet ha diés bras d'en ol gouiet de biù e oé deliet er garg-sé.

Doh un tu e oé Jann Pentièvr merh Gui. Gui e zelié, a pe vehé bet biù monet é léh é vrér Iehann.

Iehann Monfort e oé doh en tu ral. Hantérvrér e oé de Iehann III èl ma zou bet laret.

Jann e laré e oé deli Breih dehi revé lezenneu goh Breih ha Iehann, é té er vro dehon ean, revé lezenneu Pariz rak Breih e oé ul loden a Frans hag e zelié en devout en hevelep lezenneu get Frans diarben kement-sé, e laré ean.

Ne oé ket lusk enta get Jann na get Iehann hum gleuet dré vraù p'en dé guir hañni anehé ne venné plegein d'en aral.

Ne chomas ket Iehann Monfort de landrennat ; monet e hras de Limoj de skrapein argand en dug Iehann III e oé ino. Goudé é tas de Nañned hag é pedas eutruné Breih d'hum dolpein ino aveit anzaù é vestroni.

Un nebedig eutruné e cheleuas dohton mes nann un eskob hemb kin.

Get argand é hantér-vrer Monfort e sahas-ur bagad sudarded hag e ias d'hobér un dro-dré Breih aveit lakat en eutruné a du geton. É deu viz é tas de ben a houni Breih-Izél pen-der-ben (1341).

Perak en ges padet ken pel er brezél. — Abret é vehé bet achiù d'er brezél a pe ne vehé bet nameit Breihiz én tabut. Dianvézerion e oé deit èl berpet d'hum vellein a dreu ha n'ou sellent ket. A du get Monfort é oé er Sauzon hag a du get Bléz er Fransizion. Ur péh e gavent brezélat é Breih rak chonjet e oé get en eil hag égilé skrapein er vro un dé benak.

Digor er brezél. — Charl Bléz en doé groeit anzaù é vestroni èl dug ar Breih get Filip roué Frans ha kentéh é tas dug en Normandi get sudarded Frans de hroñnein. Iehann é Nanned. Chom e hras un herradmat sudarded dug en Normandi én dro degér hemb gellout gobér droug erbet de Nañnediz na de sudarded Monfort. Aveit kaout peah, Iehann e asantas monet beta Pariz de gavet Roué Frans ha d'hum gleuet get Charl Bléz. Arriù é Pariz, en dén dilál Filip e hras er boutein ér prizon hemb cheleuet dohton.

Chonjal mat e hré Charl Bléz é oé achiù er brezél er huéh-men, mes pried Monfort, Jann Flandr, e geméras léh hé dén hag e ias a gér de gér, get hé mab, ur hroédur

blé, de galonekat en dud. « Ne zoujet ket, e laré hi, rak m'en dé kollet me eutru : ne oé nameit un dén anehon. Chetu hur mab-bihan aveit kemér é léh. Kalz a vad e hrei d'oh get sekour Doué. »

Tuemmet e hras de galoneu en ol get konzeu Jann.

Jann e hra labour hé fried. — Ur penmat en doé Intron Monfort, hag ur galon lion, e lar el livreu koh. Derhel e hras léh hé fried ha miret e hras azohton a vout luiet get troieu kam Filip e oé chonjet geton atañ lemel get Iehann rah er péh en doé ha kemér Breih édan é hoard bet ken ne vehé bet pléneit en treu étre Bléz ha Monfort.

Jann é Henbont. — Jann ne blegas ket de Filip. Deit nezé ur bodad Fransizion ar Breih (1342). Roañon e oé bet keméret dehé. É miz meheuen é arriuezant dirak Henbont léh me oé Jann. Lakat e hrezant er gronn ar kér ; mes en intron ne oé ket kousket : ridek e hré dré kér hag é laré d'en ol, bras-ha bihan, pautred ha merhed, derhel get kalon doh en eneberion.

Un dé, get 300 sudard, Jann ezas er méz a gér hag e voutas en tan é kobañneu er Fransizion. Gouiet en doé er ré-men abret er fal dro en doé groeit dehé Jann ha gellat ou doé parrat dohti a vonet endro é kér.

Ne oé ket atañ chonj Jann distroein de Henbont, rak gouiet e hré erhoalh n'hé dezé ket gellat. A her é achapas d'en Alré.

Un dé benak e chomas ino hemb gout d'er Fransizion hag é tas arré de huélet en Henbontiz e garé éleih. Doh tarh en dé é tigoéhas étal kér. Un ajadig sudarded dehi e ias de atahinal doh sudarded Bléz, én tu ral doh kér, hag én drebad-sé é hé hi é kér. Un digemér kaer e hras Henbontiz d'ou intron kalonek.

Neoah ne oé lusk erbet get er gronn d'achiù ha diésoh diés e oé de Jann biuein é Henbont. Goulennet hé doé sekour get Bro Sauz mes nitra ne dosté. Deit nezé er chonj dehi d'hum gleuet get er Fransizion; é oé en treu é tonet de vad a pe zigoéhas sudarded Bro-Sauz dré er Blañoeh. D'er Fransizion e oé bet achap nezé, chetu! Ardrou en Alré é oent oeit.

Digollet e oé bet Charl Bléz é léhieu aral. Keméret en doé é sudarded kastelleu Alré, Guéned, Gémené, Karéz, Jugon. É oé tostik en hantér a Vreih de Charl. Ne oé ket bet ken mat é dreu devéhatoh.

Robert Artéz é seùel lam Monfort. — Koéh e hras arnehon ur pakad Sauzon édan renadur Robert Artéz. Doh Montreléz e oé bet un tam béh geté ha feahet e oé bet Charl deustou d'en 30 mil sudard en doé aveit tallein d'er 5 mil e oé get Robert. Dichen e hras hennen goudé en taul-sé trema bro Guéned hag é tas de ben a gemér kér Guéned. Kent pel é tas Charl ar é dro get 12 mil a dud; Robert nen doé nameit 4.500 Feahet e oé Robert d's dro ha betag en Henbont é oé bet ret dehon kilein érauk

Charl. Hernet, goleit a houlieu, merùel e hras é Henbont (1342).

Edouar III én tu get Monfort. — Ne oé ket bet kalz guel treu Charl aveit kement-sé rak d'er saléad-sé é toaré Edouar III, roué Bro Sauz é Brest. Chonjet e oé get Edouar boutein er Fransizion ér méz a Vreih ha stankein azohtë en henteu de galon er vro, é lakat Roahon, Nañned ha Guéned édan é vestroni.

Ter loden sudarded e hras Edouar. Unan anehé e lakas aveit dihuen Roahon, en eil aveit dihuen Nañned ha get en dervet é tas ardrou Guéned. Berrek e oé en treu get Edouar a fed en dud. Filip en doé 50 mil dén ha nen doé ean nameit 12 mil. Ne oé ket enta tu er gounid geton. Neoah é léh saill arnehon, Filip e gavas guel gobér ur feur geton é Malastreg (genvér 1343). Lakeit e oé dihan d'er brezél aveit tri blé hantér. Deu gardinal a berh er Pab e zas de ben a barrat doh en deu roué a hum bilat ha d'ou lakat d'hobér er feur sé.

Jann Monfort e gol hé spered. — Un dra en doé sekouret mat eùé lakat dihan d'er brezél: Jann Monfort e oé kollet hé fen dehi ha ne oé mui dén é pen kansorted Iehann Monfort p'en dé guir é oé ean atañ ér prizon é Frans ha nen doé hoah é vab nameit tri blé. Mát e oé enta kuhet er huirioné doh er Fransizion diar er beurkeh Jann de hortoz guel amzér. Distroein e hras Edouar geti ha get hé mabig de Vro-

Sauz. Merùel e hras er geh intron ino é 1374, é kredér, hemb bout dehi kavet endro hé skend vat.

Dihampradur feur Malastreg. — Ne oé ket bet miret pel feur Malastreg. Torret e oé bet get Roué Frans, en doé lahet, hemb karé erbet, Olier Klison ha dek den aral a dud Iehann. Ne oé bet meit un huchaden é Breih : Argad ! Hag emgannet e oé arré. Doh Kempér e oé bet er hetan krogad. Ur miz e oé bet Bléz ar dro Kemper kent donet de ben a hé hemér. Un dé er mor, dré ur burhud soéhus, ne zas d'er hlué ken ne oé kreisté é leh donet de 6 ér de vitin : kement-sé en doé reit hoar de Charl Bléz de ziskar mangoérieu kër ha de vonet abarh. Deustou d'er Fransizion bont guélet ker spis e oé Doué a du geté de vitin, lakat e hrezant d'er marù 1400 dén ag er ré e oé é kër. Na kriët tud !

Ès e vehé bet de Charl achiù er brezél arlerh en taul-sé : nen doé nameit cherrein dorieu er vro, Brest ha Guéned doh er Sauzon. Mes ne oé ket merhat volonté Doué, rak monet e hras de hilgennat ar dro Guer-ran de gol amzér ha de rein elsé hoar de Vonfort de zonet ar é dro ha de zastum arré é gansorted. Gouiet e oé bet é Breih é oé dilou Iehann Monfort hag é chomé de lan drennat pel doh é vro é léh donet dohtu d'hé dihuen. Paud a dud e droas kein dehon en arben a gement-sé.

Marù Iehann Monfort. — A pe zas de

Iehann Monfort gout pegen fal é hé en treu é Breih aveiton, ean e ankoéhas en doé gra-teit de Filip chom ér méz a Vreih. A her e tas dehi ha kent pel en doé lakeit arré ur ioh tud a du geton. Feahein e hras er Fransizion é lann Kadored tost de Joselin ha feahet e oé bet ean d'é dro doh Kempér. De Henbont é tas nezé ; mes kent pel é varüas ino. (Guenholo 1345). É Kemperlé é oé bet doaret

Er Sauzon é kas er brezél. — Marù e oé Iehann ha bihan e oé é vab hoah. Er Sauzon e zalhas de gas er brezél. É hé Charl Bléz de goéh étré ou dehorn. D'er Pentievr e oé bet kaset er brezél get er Sauzon ha Breihiz Monfort hag é ber amzér ou doé ple-get édan ou bili : Tregér, Lanuon Karéz, etc... É miz mé 1347 é téras ru Charl Bléz hag é tas ar er Sauzon hag ar gansorted Monfort e oé nezé ér Rôh-Derien. Forh fal e oé bet en treu aveiton, rak koéh e hras étré dehorn é eneberion, é gorv brèuet d'en tau-leu : seitek gouli e oé bet kavet én é gorv. De Vro-Sauz e oé bet kaset Charl prizonér.

Kollet e oé enta ou mestr de gansorted Bléz. Kollet e oé ou nerh dehé eùé. Ne zihanñas ket neoah er brezél ; kanderhel e hras Fransizion ha Sauzon de chom aba h de hisein er Vreihiz en eil doh égilé ha de hoaskein ar en eil el ar égilé get tauseu, lahereh, intañneréh. Ne vanké ket nitra d'er Vreihiz, kin nameit peah hag eurusted. Chetu berpet er péh e den er brezéliu d'ur vro. ChUNET e oé Breih betag en devéhan

tapen goed; doh bro Plouarmél e oé bet garit en treu drest pep tra.

Er Sauzon e oé krioh doh er Vreihiz aveit er Fransizion. Diarben d'er vilonaj groeit dehé ér vro é oé bet en emgann-sé étre Joselin ha Plouarmél e vé groeit anehon *Emgann en tregont*. Ne zevizeemb ket goal hir diar en emgann-sé rak é pep livr istoér Fræns é vé kavet. Chetu é ber girieu :

Ur Breihad en doé temallet d'er Sauzon ou zorfeteu. Er Sauzon e laré é oent én ou guir. « Revou Doué barnour étrezomb emé nezé er Breihad. Keméramb peb unan tregont dén ha damb dehi ! »

Elsé é oé bet groeit.

Penbroh e oé é pen er Sauzon ha Braùmanér é pen er Vreihiz. Get Penbroh e oé Sauzon ha Breihiz Monfort ha get Braùmanér, Breihiz Bléz. Béh e oé bet geté ha tauleu didruhé ag en deu du. Ben en devé ag er hrogad e oé chomet er gouni get Breihiz Braùmanér (26 a viz merh 1351).

Edouar III édan seùel Charl de zug. —

Èr blé 1352 e oé bet tost d'er brezél d'achiù. Troeit e oé é pen Edouar anzaù Charl Bléz. Èl dug ar Breih ha chonjet en doé rein é verh de Iehann, mab Charl. Ne zalhas ket get é chonj : saùet e oé béh étrezé diarben ur brud deit a Vreih e laré e oé bet lahet ur bodad sudarded sauz é inizen Tristan got tud Bléz.

Charl e hellas neoah donet endro de Vreih get lezél deu vab dehon get Edouar. Gellout

e hras elsé dastum er 400 mil livr e hou-lenné Edouar geton aveit el lezel é frankiz.

Beltram Gesklin. — Ur Breihad a du Bléz e oé Gesklin. Ret é d'emb konz anehon amen rak brezélour hemb par é bet : Breihad mat ne laran ket.

È Broon, tost de Zinan e oé gañnet. Ne oé ket ur braù a bautr anehon : ur fas ag er ré difesoñnan en doé reit Doué dehon ; bihan e oé, ha tiù, deusouket, krabosek. En treu-sé ne barré két dohton a vout dén kalonek ha dispont. Engannour e oé gañnet : a vihañnig nen doé kin albañni nameit kann berpet. Tolpein e hré pautred iouank én oed geton hag é diù loden ou laké aveit gourén. A pe vezé lusk get ur ré benak de blegein é saillé a du geté aveit lakat en treu de badein. Goude m'ou dezé hum ganet ou goalh, Gesklin ou hasé geton de ivet ar goust é dad.

Er sord hoari ne blijé ket kalz d'en tad, ha dihuen e hras doh é huizion a lezel ou bugalé de zonet de hoari get é gaill a bautr. Poén kollét, rak Beltram e gavé en tu atañ de zigoéh get é gansorted iouank.

Un dé ma oé cherret en or arnehon, can e zas de ben a achap ha de vonet beta Roahon ar ur jau laeret doh é dad. Nen doé hoah nameit 16 vlé a pe hoarias en drokam-sé.

È kér Roahon é saùas brud anehon de vout er guellan kannour a é amzér.

Èr blé 1356 en hum gavas er huéh ketan a dâl de Lankastr mestr sudarded Bro Sauz.

Lankastr ardro Roahon. — Kentéh men doé doaret é Breih, Lankastr é ias de Vreih-Ihuél de cherrein dorieu er vro doñ er Fransizion. Abret é tas de blegein kornad Pentièvr ha ean oeit goudé ardro Roahon. Start e oé bet dehon ino. Nañ miz dohtu en doé dalhet Roahoniz dohton. Epad en amzér-sé doh en deu du é vezé brezéleit a galon, dré nerh ha dié finès.

Nen dé ket Lankastr de ben a vonet é kéré dré en dorieu na diar er mangoérieu; deit er chonj nezé dehon de vonet abarh dré zidan en doar. Gobér e hras toulein un hent édan en doar; mes ne oé ket kousket Roahoniz. Hanañet ou doé chonj Lankastr. Neoah ne oé ket és dehé gout é pé tachad e oé tud Lankastr é toulein. Deit nezé dehé er chonj de stagein piligeu arem e skour; doh horos en tauleu, meur a bilig e zasoñnas. Hanañet oé en tachad! Oeit nezé Roahoniz ha toulet eùé un tammig ardran labourerion Lankastr hag ou lahet rah en hent-sé e oent é hobér aveit monet é kéré.

Ur huéh aral e oé hoah hoariet ur brañ a dro de Lankastr get Roahoniz. Un dé é klas-kas er Sauzon tennein er ré-men ér méz a ger aveit gellout elsé engann dohté. Chonjet e oé get Lankastr é oé berrek er biùans geté; gobér e hras dastum én ul lod 4.000 penmoh doh dorieu kéré.

Mat e oent de cherrein mes ne oent ket bet cherret èl ma oé engorto Lankastr. Kavet e oé bet é kéré ur huiz koh ha pignet e oé bet é biù doh guintelleu un or. Ne oé ket

forh és d'er peurkeh lon ino ha skroéjal e hré trubek. Er moh é kleuet boéh ur gan-sortéz, e dostas de huélet. Aben e oent bet boutet é kéré. Laeret e oé Lankastr!

Ret e oé bet neoah de Roahoniz plegein d'er Sauzon ha péein ur ioh argand dehé.

Mab Monfort ha Charl Bléz. — Hum gleuet en doé Roué Frans hag Edouar III aveit dihan er brezél é Breih, mes én ur fal prantad e oent aveit kanpen er peah. Mab Jehann Monfort, Iehann èl é dad e oé deit de vout dén ha keméret dehon pen kansortet é dad. Ne oé ket chonjet neoah anehon d'emgann èl un hurt; guel e oé geton gobér peah ha hum gleuet get Charl. Rannein Breih e chonjé hag é oé en treu é tonet de blom arlerh er feur sinet geté é Evran (1363).

Mes Jann Pentièvr, pried Charl, ne vennas ket a du erbet rein ul loden a Vreih de Iehann Monfort; ha hi e oé er vestréz. Brezél e oé bet arré enta.

Emgann en Alré. — Tost d'ea Alré e oé bet er gohad devéhan a vrezél Bléz ha Monfort. Ar er bratel emgann Iehann IV en des sañet goudé ur chapél de sant Mikél. D'en 29 a viz guenholon, goudé bout de Vonfort, dré ziù pé ter guéh, keniget de Vléz gobér peah, e oé bet emgannet start epad en dé. Ardrou de 4000 dén e oé doh pep tu. Beltram Gesklin e sekouré get Charl; Oliér Klison get Iehann Monfort. Kent en noz e oé diskaret kansortet Bléz, lahet Charl én emgann ha dalhet Gesklin. Sañet e zou bet

ur groéz én tachad léh ma varüas Charl Bléz.

Glaharet bras e oé bet Iehann é houiet en doéré a varü Charl ; rak er harein e hré éleih denstou ma oent é brezél en eil doh égilé. Gobér e bras Iehann seüel ur hé de Charl é Guengamp.

Arlerh er goaleur-sé Jann, pried Charl, hum dennas de viüein didrous é kér Guengamp eüé.

Chetu Iehann é unan enta.

Er blé 1365 e oé bet hanüet èl dug ha Iehann IV é bet hanüet.

XLII

LIGNÉ MONFORT

En dalhiadeh ar en diskar. — Bremen e vou guélet dalhmat en dalhiadeh é hoan-nat én hur bro. A nebedigeu e vihaüiné gel-loud en eutruné hag a geteh é kreské hani en dug. Ne vou ket neoah diskaret agren en dalhiadeh : neüéit e vou hembkin. Ne vestroniou ket en dug é unan pen, mes en ul lod get penneu bras er vro oibabet é mesk béléan, eutruné ha michérerion.

Guélet e vou eüé Breihiz, lorbet get er Fransizion é tigásat doh ou bro hag é lakat a nebedigen er habestr ar ou fen Sél guéh m'en des er Vreihiz tosteit d'er Sauzon pé d'er Fransizion, un dra benak berpet ou des kollet.

Iehann IV, dug, doh leuiné er Vreihiz 1364-1373. — Leuiné e oé bet é Breih a pe oé deit Iehann de vout dug. Goasket e oé er vro d'er brezél ha stanbouhet en ol d'en tabuten. Ialh en eutruné e oé gozik goulé.

Get leuiné ha get her enta en doé er Vreihiz digeméret Iehann èl dug. Ne oé bet nameit Jugon, Kempér, Dinan ha Redon en doé killourzet dohton un herrad ha dalhet mat a du get Bléz. Roué Frans ean eüé e anzaüas mestroni Iehann ar Vreih (1364). Ur blé arlerh, é Guerran, e oé groeit ur feur étre Iehann ha ré Pentüevr. Diféret e oé : é vehé bet keméret en dug é ligné Monfort tré ma vehé bet pautred énni hag, a hendaral, é ligné Pentüevr ; e chomé rah hé madeu get ligné Pentüevr édan bili en dug ; en dehé ligné Pentüevr bieuet vikontaj Limoj hag open 10.000 livr a rant de seüel diar madeu ré Monfort.

Breih d'er Vreihiz. — Didrous e oé enta er vro doh tu er Fransizion ha doh tu er Sauzon. Peah e oé eüé étre Breihiz. Ne oé ket mui haüni na doh tu Bléz na doh tu Monfort : Breihiz e oent rah ha chonj geté de viret doh en dianvézerion a hum vellein a velestradur ou Bro. Chonjet e oent drest pep tra de bellat er Sauzon rak kri e oent het doh er Vreihiz épad er brezél devéhan. Ne oé ket bet kalz guel er Fransizion ; neoah nebetoh a dorfeteu e oé de demal dehé.

Iehann kansort Edouar IV. — Donet e hras de Iehann er chonj diganpen dezarempredin er Sauzon, d'hum gleuet geté ha de dennein arré ar é vro hag arnehon ur prantad trebill. Edouar ne houlenne ket guel ha poëniein e hré aveit derhel Iehann édan é zorn. Diés e oé eùé de Iehann distag grons doh roué Bro-Sanz. Delior e oé dehon a houdé er brezél a éleih a argand. Open kement-sé diméein e hras d'ur Sauzéz ha tolpein e hras Sauzon éndro dehon én é vanérieu. Gobér e hras get Edouar ur feur énép de Frans : Diféret ou doé ren dehé bet hañni anehé sañet a du get Frans mar behé deit de glah tabut doh unan pé en aral anehé ; en ou dehé groeit d'er Vreihiz, sudarded é Frans, distroein de Vreih édan boén a gol ou dañné. Gouniet e oé kalon Iehann d'er Sauzon ; nezé é huélas eùé kaloneu mar a Vreihad é tistag dohton.

Seùel e har Breih enep de Iehann. — Téréret e oé er Vreihiz doh Iehann. Seùel e hras penneu bras er vro ha goulén e hrezant get Charl V, roué Frans, en torrein a garg. Deit mat e oé bet goulén er Vreihiz ha davéet Charl aben un nebed sudarded get Gesklin, Loeiz Bourbon, Braümanér, Klison, Rohan, ér pen anehé. Hañni ne saüas krog Iehann ha ret e oé bet dehon téh de Vro-Sauz.

Iehann torret a garg. — Seih vlé é ma bet Iehann torret a garg. Seih vlé a hoask arré aveit Breih get er Fransizion hag er

Sauzon. Kentéh ma oé bet divroet Iehann, er Fransizion e drezas hur bro ag ur pen d'en aral aveit hé lakat de blégein édan bili ou roué.

Kalz a zibgen n'ou doé ket kavet ar ou hent : ne oé bet nameit Konkerné, Kempér, Brest e terhel pen dehé. Kemperlé, er Fañed, Henbont, Nañned, Guéned, Guerran e hras digemér mat dehé.

Donet e hras Iehann (1374) get ur pakad Sauzon de asé skarhein er Fransizion er méz a Vreih. Tri blé e oé bet brezéleit ha guéh e vezé er gouni get un tu, guéh get en tural. Breih, hi, e gollé ataù berpet !

Diaviz e oé bet er Vreihiz ér saléad-men. Seih vlé e oent chomet hamb dug goudé bout bet dehé kouviet un dianvézour de dorrein Iehann a garg. Lausket ou doé épad er hourzad-sé sudarded Frans de hoaskein ar ou bro, er fal Breihad Gesklin ér pen anehé. Er Fransizion n'ou doé groeit kin labour én hur bro nameit plegein Breih édan bili ou roué ind. E oé er Vreihiz é troein de vout Fransizion, er penneu bras anehé ahoel. Er bobl distér ne venné ket a vili er Fransizion ha miligein e hré sudarded Charl hag ou mestr Gesklin. Dré hoaleur ne oé hañni aveit kemér er pen anehé.

Frans é klah skrapein Breih. — Ne vern. É huélet konportemant er Vreihiz en doé chonjet er Fransizion é oé deit en amzér de stagein Breih doh Frans èl ul loden anehi. Ha goulennet roué er Fransizion ur

varn diar kement-sé get é lézennerion. Ne derennas ket er ré-men, èl ma hellet kredein, ha groeit ou doé ur barn èl ma klaské ou mestr : stagein e hrent Breih doh Frans (1378).

Ul laeronsi e oé barn er Fransizion. Guizieg e oé Iehann de Charl V, revé lezen en dalhiadeh ; staget e oent en eil doh égilé doh ou honzeu mes, distag e oé ou broieu. Dislaret en doé Iehann é gonz ; gellout e Iré Charl en torrein a garg, mes delé e oé dehon lezel er Vreihiz de zibab un aral de vonet én é léh

Breih e seùe! enep d'el laer. — A pe oé bet hanañet é Breih barn er Fransizion e ziskaré Breih, e zismanté er Vro aveit gobér anehi ur hornad a Frans, er Vreihiz e saùas a bep tu aveit derhel pen doh el laer. Perak eñe n'ou doé ket guélet abretoh, ne dennér ket spleit erbet doh deu zén trahoantek, é hobér cher doh unan ha selleu du doh en aral ? Ou deu e teliant bout pelleit. Konpren e bras alkent er Vreihiz kement-sé ha hum unañnein e hrezant aveit galùein Iehann ou doé divroet er bléieu kent.

Cheleu e bras Iehann doh ou feden ha donet e bras de zoarein é Dinard. Ur bochad Breihiz e oé doh er gortoz, deit ar é arben aveit gobér digemér dehon (1379).

Iehanné pen er Vreihiz enep d'er Fransizion. — Un dé benak arlerh é Dinan e oé bet tolpadeu bras Breihiz dastumet ino aveit deviz diar er péh e oé d'hobér enep d'er

Fransizion. Iehann e oé eit emgann dohtë. Bras é ou hoant, emé Iehann ; dén nen dé aveit ou goalhein get argand. Dalhmat é tardant ar hur bro aveit hé læreh. Hun dañné e fal dehé skrapein dohomb ; hur bro e fal dehé lakat édan ou zreid. Hoah é klas-kant lemel hur frankiz genemb ; mes na bet d'er bed abéh é sethel aveit ou skrapein genemb gout e hreemb get harp Doué, ou dihuen hag ou miret. »

Intanvéz Bléz, hi memb, e saùas aveit rein harp d'er Vro. Donet e bras de gavet Iehann ha d'en aliein de vrezélat. Ankoéheit e oé dehi en amzér treménet aveit chonjal hemb kin é salvedigeh er vro. Ne oé mui nameit ur galon hemb kin, nameit ur spered hemb kin é Breih rah abéh.

Breih e vrezélat doh Frans. — Kent tarh er brezél, é oé reit de houiet de roué Frans e oé koutant er Vreihiz d'hum gleuet geton dré vraù mar karé lézel geté ou frankiz. Tolpet e oé bet stadeu Breih arré aveit gout ha brezél pé peah e vehé bet groeit. Diféret e oé bet é oé ret kavet sekour a zianvéz eit kas er brezél de vad, hag é vehé bet goulennet get er Sauzon. Diféret e oé bet hoah abarh ne oé tu d'hobér peah meit ha lézet e vehé bet Breih èl ma oé get hé frankizeu ol. Kaset e oé bet doéré en diféradenneu-sé de Frans ha de Vro-Sauz.

Breih é tennein d'er peah. — Get joé e oé bet digeméret get er Sauzon kouvi er Vreihiz. Aben kaer e oé bet dastumet sudarded de

durel é Breih. Chelouet en doé eùé er Fransizion ou feden hag ur prantad goudé e oé diazéet er peah étre en diù vro doh feur Guerran (1381).

Diféret e oé é feur Guerran en hum unañné Breih ha Frans eit hum harpein doh en dianvézerion ha drest pep tra doh roué Bro-Sauz. Ne zelié Iehann rein karg de Sauz. erbet én é vro ha 200 mil livr en doé de béein de Frans eit mizeu er brezél. Mat e oé bet digeméret feur Guerran é Breih hag é Frans. É guirioné ne oé ket fal loden er Fransizion.

Iad ou doé tennet er brezél é klah lemel hé frankiz get Breih ; arnehé é guirioné en dehé reket pouizein er mizeu ha nann ar er Vreihiz. Ne vern ; koutant e oé er Vreihiz ha nen des ket truhé de gemér doh er ré e vé édan er hoask a pe vent koutant a vout goasket.

Er blé 1380 é oé deit ké de Veltram Gesklin bout brezéleit get er Fransizion énep d'é vro. Er Vreihiz, sudarded geton en doé troeit kein dehon ha Gesklin e zakoras é gléan de roué Frans. Kent pel arlerh é varuas er Freihad dibentet-sé arlerh bout bet groeit labour kaer aveit er Fransizion.

Iehann hag Oliér Klison. — Peah e oé bet doh devé amzér Iehann. Amzér spleitabl aveit er vro e oé bet eùé. Seùel e hras neoah étre Oliér Klison ha Iehann IV un tabut e zelié achiù ér goed devéhatoh.

Ur garg ihuél en doé Oliér, er prantad-sé

é arméieu er Fransizion. Un tammig enta é oé douget eit er ré-men. Brezéleit en doé get Gesklin doh Iehann a pe oé bet torret hennen a garg. Béh e oé saùet open étrézé hoah diarben un donézon é doar en doégoulnnet Klison get Iehann hag e oé bet reit d'ur Sauz kentoh aveit dehon ean.

Un herrad é oé bet chomet hantér plén en treu : é horein é oent. Goard e oé Klison de vugalé Pentièvr ha kavein e hras en tu dré gement-sé de atahinat Iehann ha de dabutal dohton. Diféret e oé é feur Guerran étre Iehann ha ré Pentièvr, aveit digol ligné Pentièvr, e vehé bet ret de Iehann diméin ur plah dehon de vab kohan Pentièvr ha rein 100 mil livr de ré Pentièvr aveit péein ranson Charl Bléz de roué Bro-Sauz ha dibrizoñnein é zeu vab e oé oeit én é léh. Iehann ne hras nitra aveité. É huélet digasoni Iehann é kevér mabed Charl, groeit Oliér er chonj de béein frankiz en deu bautr ha de ziméin ur verh dehon d'en bani kohan anehé.

Lusk e oé de Iehann de gredein doh kement-sé é oé Klison é seùel ur gansortereh énep dehon. Seùel e hras d'é ben er chonj fal de lahein Klison dré un taul trei-soni.

Iehann é klah lahein Klison. — Gobér e hras de Stadeu Breih hum dolpein é Guénéd é sigur hum vellein a dreu er vro. Un dé, goudé bout bet kouviet Klison get entréné aral de verennein doh é daul, e pedas anehé

rah de vonet de heul geton de huélet er manér e oé é seüél, aveit gouiet chonj peb unan diar el labour.

A pe oé krapet Klison ar unan a dourieu er manér oeit Iehann ha gobér sparlein en or arnehon hag er ranjennein get ranjenneu hoarn. Kent en noz é kasas kemen d'er béein é goah er manér épad en noz.

Distan e hras épad en noz d'é gâsoni hag é huélet en trebilleu é hé de dennein arnehon hag ar er vro é tas dehon hum nehausein a vout reit ur hourhemen ken kri. Abret é has en trenoiz de glah doéré Klison. Chifet bras e oé bet a pe gleuas e oé groeit de Glison èl m'en doé laret. Abad en dé ne zihanñas ket a houilal, a huanadein. A pe oé bet guélet splann é oé glaharet bet don é galon é oé bet devizet dehon é oé tennet ur geu dehon doh er mitin hag é oé biù atañ Klison. Bras e oé bet leuiné Iehann é hanahet en doéré. É léh dareu a hlahar é houilas dareu a leuiné.

Iehann é tisparlein ar Glison. — Koutant e oé Iehann é kavet Klison biù. Droug e oé geton doh er guélet dén a zañné bras rak doujein e hré guélet un dé pé un al Klison é seüel enep dehon. Klison peuroh ne vehé ket bet kement de zoujein. Bihanoh droug e chonjé Iehann e vehé bet doh el laereh eit doh el lahein. Gobér e hras de Glison, kent en dibrizoñnein rein dehon 100 mil livr a ranson, lod brasan a gastelleu eutranieh Pentièvr, ré en eutranieheu aral en doé pré-

net; gratat nen devehé bet groeit nitra eit dibrizoñnein mabed Bléz; nen dehé ket kin darbodet é verh Margeit doh hañni a bautred Bléz.

De gemér ha de lezel e vezé ér feurieu e vezé groeit én amzér-sé. Lakat e hras Klison é siel ar er papér e laere dohton é vadeu de hortoz men dehé kavet en tu d'ou skrapein arré doh é laer.

Tabut arré get Iehann ha Klison. — Deu zé arlerh bout dibrizoñnet e oé Klison é léz Charl VI. Digeméret na mat ne fal, distroein e hras de Vreih d'hum zihuen é unan. Ne oé ket achiù er blé, en doé hum zigollet a laeronsieu Iehann.

Ne chomé mui get Iehann nameit en argand en doé bet get Klison. Dibrizoñnet e oé hoah pautred Bléz hag unan anehé e oé diméet de Vargeit merh Klison. Fal é hé enta en treu aveit Iehann IV.

Ne oé ket achiù en trouz nag en tabut é Breih aveit kement-sé. Troein e hré kentoh de vrezél. Doujein e hré er Fransizion é vehé bet oeit er brezél betag ou bro ha gobér e hras Charl VI laret de Iehann ha de Glison e oé clonjet geton ean hum lakat étrézé aveit kanpen en treu dré gaer. Doh Iehann e oé lakeit er geu èl ma oé delé ha dakoret e oé bet de Glison rah er hastelleu e oé bet lammet gaton. Open kement-sé, 100 mil livr en doé Iehann de zakor hoah dehon.

Mar oé bet koutant Klison, Iehann ne oé ket; n'hellé ket anehon donet de ben a é

chonjeu. Diméet e oé ataù Margeit Klison de Iehann Pentievr. Goah ar hoah e oé ré Klison de zouiein. Er guellan e oé lahein Klison é turel karé en torfet ar un aral. Kavouit e hras Iehann é zén; Pier, eutru Kraon, e vezé groeit anehon. Torret e oé bet a garg é léz eutru Orléan, brér Charl V ha lakeit e oé de gredein é oé Klison en doé groeit en torrein. Laret e hrér é oé Iehann doh er ré getan é huéhein er pennad-sé énnon. Kâsoni ru e sañas de galon Pier doh Klison hag aben kaer hum lakas de glah en tu d'el lahein.

Pier Kraon e glask lahein Klison. — Un nozeh é kavas en dro arnehon é Pariz, é tonet er méz a léz Charl VI goudé ur fest-noz e oé bet Klison kouviet dehon. Eleih a Vreihiz, hantér divreihadet e vouré monet liés de lézat doh roué er Fransizion Hennen e vouré eùé ou houviein d'é chervadeu rak ma hounié elsé kalon er Vreihiz hag ou bro ar un dro. Ardrou é vitin enta é koéhas Kraon ar Glison get un nebed kansorted hag ind er pilas ken ne oé kredet geté é oé pariù (1392). Ne varñas ket anehon neoah ha fonapl é tas de vad.

Brezél e lusk hoén ar Breih doh taul fal Pier. — Béh e sañas ar Iehann. Charl VI, é kleuet doéré en torfet, e zas a her de huélet Klison ha gratat e hras dehon kastiein start en torfetour. Donet e hras Pier de guh de léz Iehann. Charl e gasas gourhemen ar hourhemen de lakat Pier étre é zehorn mes

reskond e hré Iehann ne houié ket é pé léh e oé ha ne oé ket ataù dehon d'hum lakat étre Pier ha Klison. Ne gredas ket Charl geuiér Iehann ha gobér e hras bannein d'er brezél. N'hellas ket Charl donet beta Breih; follein e hras ar en hent. Iondred er roué hum lakas én é léh mes ne vennezent ket seùel en tu get Klison; én eskem lemel é garg geton é armé Frans ou doé groeit.

É Guénéed (1395) en doé en deu dabutour groeit peah hemb goulén ali get hañni. Elsé e oé dehé dérèu ha né vehé ket bet kement a regas ér vro.

XLIII

MELESTRADUR BREIH ÉPAD MESTRONI IEHANN IV

Gelloud en dug. — É amzér Iehann é oé diskaret mat gelloud en eutruné. Bihanéit mat e oé a érauk; hoah e telié bout bihanéit édan mestroni Iehann eit kreskat de hani en dug. Guélet e oé bet drestol épad er brezél devéhan er spleit en doé er vro é kaout ur pen, ur mestr, é léh deu, ha tri hant pé open. Get nebetoh a galon é tihuenas er Vreihiz doh Iehann a p'hum lakas de sonnat d'é holloud.

Ne oé ket chonj Iehann diskar a gren en Dalhiadeh, muioh aveit en daged aral én é raus, mes elté é venné rein er mestroni d'unan é unan é léh lezel deu pé tri hant eutru de gemennein er vro.

Ne oé ket chonj Iehann naket miret aveidon é unan er garg de velestrein Breih.

Stadeu Breih e oé sañet aveit sekour get en dug. Nitra a bouiz ne vezé groeit d'el liésan hemb bout goulennet ou ali hag ou chonj get tuchentil er Stadeu. Ul loden kaer a helloud en dug e oé geté ha guélet. int bet, open ur huéh, é terhel pen dehon.

É gré Iehann é oent bet tolpet liésou aveit agent. Én amzér de zonet é veint hoah tolpet liésou rak ne vou ket sañet tauseu diat er vro meit doh otré er Stadeu.

Er Stadeu hag en tauseu. — Diù loden e vezé groeit ag en tauseu : unan e oé aveit en eutru hag en aral aveit en dug, èl ma vé hoah bremen, unan aveit er hommun, un aral aveit goarnemand Pariz. Mes nezé argand er Vreihiz e chomé aveit éhommeu ou bro ha bremen e vé hum chervijet anehon liés aveit ou atahinat.

Pléneit e oé bet doh kement-sé en tauseu ar en dud distér. Dihennet e oé bet doh en eutruné a seùel tauseu diat ou gnizion kent bout d'en tauseu-sé bout merchet get Stadeu er vro. N'hellér ket laret a dra sur ne bouizé ket en tauseu muioh ar un eutruniehe aveit ar un aral ; gueharal e oé èl bremen : bout e vé konseilleu dibennoh pé furoh en eil eit égilé. Klasket e oé bet é amzér Iehann kan-pouizein en tauseu d'er guellan.

Diazé en tauseu. — Ar er mézeu é vezé sañet en tauseu doh er penhériu : bremen é vent sañet diat er glustreu tiegeh. Tauseu doh tauseu, nen dint atañ nameit tauseu ;

er guellan tra d'en dén é kaout distér dra de béein. Doh amzér Iehann ne sañé en tauseu diat ur penhér nameit de unek skouid, de rannein étre tiegeheu er penhériad, Hent e zou bet groeit a houdé.

É guirioné pouizein e hré mizeu bras ar en dug. Barnerion, sudarded, archerion e oé dehon de béein ha neoah aveit er bobl é oent kentoh aveit en dug.

Iehann é vihannat gelloud en eutruné. — Ul lézen e hras Iehann aveit goannat gelloud en eutruné hag aveit sonnat é hani. Gobér e hras lakat édan é vili ol er hastelleu e oé sañet ar en eutrunieheu. Penkauz e vezent d'er brezéliu de badein pel.

Ne oent ket mui é koed èl ré en XI^{et} kant-vléad, aveit harz un dé pé deu, èl ré en XII^{et} kant-vléad e vezé gellat harz énné eih dé ; ré amzér Iehann e vezé harzet pelloh énné. Guélet é bet Roahoniz é harz naù miz dobtu doh Sauzon Monfort. Léh e vezé ér hastelleu-sé de dolpein bochadeu sudarded ha de zastum biùans é puillanté. Frankiz doar e vezé édané eùé ; liésou é vezent hiroh aveit ledan. Un tour ar dro 90 troeted a ihuelded e vezé sañet é pep korn anehé ha doh beg en tourieu e vezé tennet karnelleu ha garedeu eit pilat ar er ré e vezé ér méz é seùel eron ardro d'er hastel. Ag un tour d'en aral e vezé ur vangoér, ardro dek troeted dehi a ihuelded ha naù pé deuzek troeted a zigorded. Kent diskar mangoériu sord-sé é vezé ret pilat start arnehé. Diés e

oé tostet dehé. Tro ha tro e vezé toulet ur fozel don ha ledan ha dinèuet deur abarh.

D'er hourzad-sé é oé bet saüet get Iehann kastellen Dinan, Guéned, Susinieü (é Sarhaü) Solidor (é Sant-Servan).

Dihuen e hras open a seüel ré neüs kent bout dehon reit é otré d'er bieuour. Ne ré é otré nameit d'er ré e hraté dehon lezel geton kentéh ha sél taul en implé anehé.

Pen ketan amzér er Mérdieu. — É gré Iehann eüé é oé saüet aveit er bobl ur vuhégeh neüé e reké devéhatoh kemér léh en dalhiadeh : er mérdieu. É amzér Iehann ne gavér anehé nameit en très, en hanad, er spiz. Iehann é Guélet énné un dra de hoannat de helloud en eutruné ha de seüel hani en dug e huéhas ar en tu get er bobl de seüel konseillen mérdi. Guélet e veint devénatoh é stankat é Breih.

Tud Iehann IV. — Ter guéh é ma bet diméet Iehann : de getan de Vargeit, merh Edouar III. Intanv e oé seih miz arlerh. É 1336 é timéas endro d'ur Sauzéz hoah, Holand hé hanü, a ligné rouañné Bro-Sauz, hag é 1386 de Jann merh roué Navar.

Nen doé ket bet bugalé doh en diü voéz ketan ; doh en devéhan en doé bet pear pautr ha peder plah. Pier, Arhur, Jili ha Richard ; Jann, Mari, Guen ha Margeit.

Merüel e hras Iehann é kastel Nänned noz dé gouil er ré Treménet (1399).

XLIV

**IEHANN V, ER FUR,
1399-1442**

Penaus e vezé kurunet dug Breih. —

Pel é ma bet Iehann V é pen Breih ha gue-tazé aveit er Vreihiz, rak dén fur ha mat é bet Iehann. Ne oé ket hoah nameit dek vlé a pe varüas é dad. Diméet e oé a nezé de Izabel merh Charl VI, roué Frans.

Donet e hras de vout dug hemb tabut erbet. Hum gavet e hras é Roahon, eit digoraj gouil é gurunedigeh èl dug, lod brasan en eutruné ihuellan ag er vro.

É miz merh 1402 é oé bet er gouil kaermen aveit er Vreihiz. Doh en ahoé é tas Iehann beta Roahon ; étal pont guintel en or Mordeléz, é hratas en dug bihan, dirak Doué hag en dud, ar en aviél, miret el lézen a gristeneh é Breih ; droedeu, frankizeu en Iliz, en noblans, er bobl distér ha frankizeu er vro. Arlerh, é oé bet devalet barlen er pont d'en diaz hag é has Iehann é kéré. En nozeh-sé e oé bet ret dehon trémen én Iliz vras é pedein dirak en autér.

En trenoiz vitin é oé bet hanüet marhegour érauk en overen, de laret é, é oé reit perh dehon de zihuen é pep léh, en emzivaded, en intanvézed hag er ré ol e vezé goasket én ur mod benak, hag é hratas endro, ar en aviél, miret eneb d'en ol, lézen er gristeneh, droedeu, frankizeu en Iliz, en noblans hag er bobl ha ré er Vro. Nezé e oé bet gusket, get eutruné e oé tro ha tro, é huske-

mant dug dehon ha lakeit ar é ben ur gurunen eur hag en é zorn, ur gléan dihouhinnet.

Arlerh en overen é keméras en overennour kléan en dug, hé benignas ha hé dakoras dehon én ul laret : « A berh Doué hag a berh en Entru sant Pier beniget, èl é peb amzér d'er Rouañné ha d'en Duged aral én hou rauk, er gléan-men e ran d'oh aveit miret, revé er huisionné, en Iliz, droèden, frankizeu er Vro hag er Vreihiz é oh lakeit dug arnehé. Doué de rein d'oh de hobér anéhi, é peb amzér, un implé e dalou, dirakton, d'hou salvedigeh ha de hani hou Preihiz. »

Arlerh en overen e oé bet groeit ur préhésion kaer é kér, un nivér bras a dud énonn.

Ur prantad goudé é timéé mam en dug de Herri IV, roué Bro-Sauz hag é oé ret dibab ur goard de Iehann hoah édan oed. D'er Vreihiz e oé en dibad ; roué Frans en desean dibabet hag, èl rézon, ur Fransad e oé : Filip, dug Bourgogn, iondr er roué.

En dibab-sé ne blijas ket d'en ol é Breih : Breihiz Nevénoé en devehé bet groeit guel.

Mes a du get er Fransizion é oé lod brasen er Vreihiz ; ne boulenent ket mui bout é brezél dohté. Mar oé néoah en darn muian ag er Vreihiz a du get er Fransizion, mar sahent a du geté aveit ou dihuen, mar digemérent a galon en inourieu keniet dehé get roué Frans, un dra ne oé ket chonjet geté lezel de vonet get er réral : ou frankiz. Chonj. Iehann neoah ne oé ket ken diazéet-sé ; taulet e oé a du get er Fransizion muioh aveit é

eutruné. Ret é laret eùé é oé bet pemp pé huéh vlé é Frans get é hoard hag é oé diméet d'ur Fransadéz.

XLV.

IEHANN V HA RÉ KLISON

1407

Perak e oé droug get Iehann doh ré Pentièvr. — Ne garé ket Iehann er brezél ; un negennour e oé neoah ha tabutal e bras heù é vuhé doh ré Pentièvr ha ré Klison. Nen dé ket bet dalhmat en tu kaeran get Iehann.

Ur vammen a dabut e oé saùet arré a houdé diméén Iehann Bléz get Margeit Klison. Honnen ne guhé ket anéhi en hoant hé doé de zijablein Breih a Iehann hag a é vredér ha de lakat hé dén hi de vout dug. Un dé hi hé doé dizoleit hé chonjeu sponstus d'hé zad ha goulennet geton donet d'hé skoéiein. Ar en taul en doé Klison groeit dehi téh a zirak é zeulagad é sklapein un drojen koed ar hé lerh. Margeit, é téh érauk hé zad, e dapas ul lam hag e dorras hé morhed.

Ar Margeit e chonjé Iehann é oé dehon de hoaskein. Droug e oé hoah open get Iehann é huélet Klison é klah kas de lezvarn er Fransizion en tabut e saùé étrézé ou deu. É kement-men a dra sur ne viré ket Klison lézenneu é vro ha rézon n oé Iehann goaskein arnehon abalamor de gement-sé.

Iehann é hoaskein ar Glison. — Ne oé ket ken fal Iehann el Margeit. Ne glaskas, ket lahein na hi na hañni a hé zud. En ur mod ker spleitabl dehon é hoaskas arnehé. Hum lakat e hras Iehann de zistag é gansorted doh Oliér. Diméein e hras un hoér dehon, Margeit hé hanù, d'un ni de Glison, ur mab de entru Rohan. A hendaral é klas-kas hoah goannat dehon : goulén e hras get é varnerion lemel e zañné get Klison ; mes ne oé ket bet her ar Oliér de gerhet doh gourhemenneu barnerion Iehann.

Un herrad goudé e tas de Glison klañnat é Joselin. Nezé é hras Iehann er chonj de vonet de vrezélat dohton. Ne dennas ardran meit goudé bout bet 100 mil livr get Oliér. Dakor e hras Iehann en argand-sé, devéhatoh, de vugalé Klison.

Iehann ha Margeit. — Er blé arlerh é negenné hoah Iehann ha Margeit en eil doh égilé. En drespet d'el lézen, davé e hré Iehann é varnerion de varnejn barh é eutrunieh Margeit. Ne houlenné ket honnen a varnerion Iehann ; gnel e oé geti ré Frans, deustou ma oé dihuennet kement-sé get lézenneu Breih. Un dé é téras ru Margeit hag é ras kemen de voutein er méz a Huen-gamp barnerion en dug. Ur plah diflaù e oé Margeit !

Iehann e gavas forh fal kement-sé hag é dolpas Stadeu Breih aveit barnein doh più anehé ou deu é oé er geu. Margeit ne tichas ket, kaer e oé bet kas kemen ar gemen

dehi : ne oé ket tu enta de zonet de ben anehi dré gaer.

Groeit Iehann er chonj de vonet dehi dré vil ; mes ret e oé bet dehon turel termen d'er brezél rak un droiad e oé bet ret dehon monet d'hobér de Frans aveit sekour é vammeg, intron Charl VI. Tré ma oé jablet Iehann pel doh Breih, nen doé ket Margeit kollet hé amzér : hum unañnet hé doé get dug Bourgogn e timéein hé mab kohan, Oliér Pentievr, d'Izabel ur verh d'en dug-men. Chonjal e hras Margeit arlerh en dra-sé n'hé doé ket mui nitra de zoujein a berh Iehann ha hi oeit ha num lakeit de hoapat ha de atahinal hé Jug é pep mod.

Fari e hré Margeit neoah rak ne oé ket chonjet tam erbet ré Bourgogn donet de gann a du geti enep de Iehann. Hum lakeit nezé Iehann de dabatal dohti goah aveit biskoah. Diar ben eutrunieh Monkontour e saùas béh er huéh-men ha chetu penaus : Iehann e brenas en eutrunieh-sé get er bieuour hag en doé hé guerhet un herrad kent de Vargeit. Ul laeronsi e hré Iehann enta : ne verné dehon. Atahinal e hrér get er geu el get er huirioné. Atahinal e fallé de Iehann.

Goulennet nezé Iehann get Margeit un dra e houié reih mat e vehé bet nabet dohton : kemennein e hras dehi tennein hé sudarded er méz a eutrunieh Monkontour aveit el lezel ean de vestroniein arnehon el bieuour. Ne oé ket bet soéhet Iehann é huélet Margeit é terhel pen dehon ; éngorto e oé kentoh a

gement-sé. Gobér e hras neoah barnein get é varnerion en doé Margeit nahet bili hé dug hag e oé delé deñi doh kement-sé kol hé eutrunieheu hag ou rein dehon.

Kaer en doé Iehann barnein ha kemen nein ne oé ket sañetoh. Ean oeit nezé ha bannet d'er brezél; ne oé ket bet guel é dreu rak er Vreihiz ne sentezant ket dohton. Diskoein e hrent elsé ne vennent ket señel get er geu enep d'er huirioné. Tud e oé en amzér-sé, un sord.

Ne ziskalonekas ket en dug; galüein e hras sudarded a zianvéz drest pep tra Sauzon de zonet d'er sekour; mes de fal e tennas dehon é chonj, rak er ré-men revé ou mod, n'hellezant ket miret a laereh, a intañnein a zismant rah ar ou hent. Droug e oé bet é pep léh doh Iehann ha konprennein e hras e oé guel dehon hum bakein get ré Pentièvr. Ur feur e hras geté, er hol geton pen-der-ben, ér blé 1410.

Adsaù en tabut. — Dihanñet e oé en tabut mes ne oé ket finet dehon. Dek vlé arlerh é sañé goah aveit biskoah. Er huéhmen e oé er geu get Margeit. Epad en dek vléad kent é oé bet Iehann ag er ré matan doh ré Pentièvr. Sañet e oé karanté én é galon é léh kás en doé dohté er bléieu kent. N'hellér ket laret en hevelep tra a Vargeit rak kás en doé dalhet de horein en hé halon hi.

Kentéñ el m'hé doé kavet en tu é lauskas er hás-sé de darhein. Huéhet e hras é pen hé fear pautr : Oliér Pentièvr, Iehann Laigl,

Charl Avaugour ha Guilleu er gredeñ ne oé feur 1410 nameit ul laeronsi dohté hag é oé ret dehé goaskein ar Iehann aveit bout digollet geton. Hi kouviet er Fransizion de señel ou lam ma ne vehent ket bet gres erhoall aveit Iehann.

Margeit é stennein ul las de Iehann. —

Bugalé Margeit, kent hoari de Iehann en dro kam en doé hoariet Iehann IV de Oliér Klison é Guéned, en doé tosteit dehon par m'ou doé gellat ha devizet dehon é pep mod nen devehé ket anehon kavet féaloh eutruné aveité. Kouviet e oé bet Iehann geté de zonet de gastel Kastelsauz, doh stér el Loar, de zeverral un dé benak geté. Oeit Iehann én hent get un nebed flohed, dizouj kaer ha disoursi.

Ter pé peder lèu kent digoéh doh Kastelsauz é oé difariet Iehann. Goudé bout dehon trézet ur hoah distér, é oé bet fondet barlen er pont ar e lerh aveit miret doh é dud a zonet d'en tennin a dré ou dehorn.

Oliér Pentièvr e oé doh er gortoz én ur bodad koed get un nebed sudarded. Aben e oé bet devizet dehon geté nen devehé ket achapet a dré ou dehorn kent bout dehorn reit é ziskarg a zug aveit lezel el léh geté ind.

É oé Iehann étre dehorn ré Pentièvr; eñehat e hras er ré-men eit parrat azohton a achap. Groeit ou doé er has ér méz a Vreih, tostik de galon er Poatou. Sammet e oé bet ar ur jau hag én hent. Un deñeh é oé

bet dehon chom arnehon hemb dichen un taul ha spizet e oé bet dehon reih e vehé bet lahet mik diar en distéran tra en devehé bet groeit aveit galhein sekour. (1420).

Iehann étré dehorn Margeit. — Un débenak arlerh é oé bet kaset Iehann de Kastelsauz doh treid Margeit ha sparlet arnehon én un tour tioél. Mar des bet ur voéz un deùeh kaer én hé buhé e ma é guirioné Margeit é a pe huélas Iehann én hé ferh. gelloud dehi d'hobér hé chonj anehon. Etré dehorn ur vlèchel èl Margeit é oé Iehann én doujans a gol é vuhé. Goulen e hras geti mar oé chonjet dehi el lakat d'er marù ? Ha Margeit reskond ne oé ket geti e oé goulen kement-sé, mes get mab Charl VI ; n'hédoé hi groeit beta nezé nameit sentein doh é hourhemenneu ; ne houié ket nitra kin de laret dehon ; ne vehé ket bet, beta gout, groeit nitra dehon. Goudé é oé bet ret de Iehann kleuet pen-der-ben diskan ré Pentievr énep de ré Monfort.

Iehann e oé drest pep tra staget doh er vuhé ha deviz e hras é oé chonjet d'hobér er péh e vehé bet goulennet geton, dilézel ha rah é garg a zug adal ne vehé ket bet lakeit d'er marù. Reskond e hras Margeit ne vehé ket hi chomet hiroh amzér étalton é Kastelsauz get doujans a goéh étré dehorn er Vreihiz en dehé gelllet marsé donet de glahi diskrapein ou dug. Sourleuiné en doé bet Margeit bout gelllet méhekat Iehann elsé ha bout en diskaret ken izél.

Breih e seùel enep de Vargeit. — Ne hanahé ket Margeit er Vreihiz ; ou guélet hé doé é nahein a vonet de heul get Iehann, un douséniad bléieu kent énep de ré Pentievr, rak ma oé er geu geton. Ne oé ket bet dobér d'ou sourbedein en taul-men eit ou lakat de seùel énep de Vargeit.

Stadeu Breih hum dolpas é Guénéd aveit kleuet en doéré get Jann, moéz Iehann, ha d'hum gleuet aveit en tennein a dré kraboneu Margeit. Jann, hé deu vab geti, unan dek vlé, en aral den vlé, e zas d'en tolp de gouviein eutruné Breih de vonet d'en emgann. Deu uigent mil Breihad e saùas doh kouvi Jann ha stadeu Breih.

Er Vreihiz é vonet de Vargeit. — Rah er Vreihiz e oé a du get ou dug. Aben kaer é oent saillet ar eutrunieheu ré Pentievr aveit ou lemle geté. Lambal, kër-ben Pentievr e oé bet ret dehi digor hé dorieu de sudarded Iehann. Penfollein e hras Margeit é kleuet en doéré ; penfollein e hras é huélet ne saùé a du geti dén é Breih na dén erbet é Frans. Ne houié ar biù torrein hé halonad kounar. N'hellé ket neoah lahein Iehann. Rè gir en dehé koustet en taul-sé dehi. En dibrizoñnein ne houlenné ket eùé ha neoah un dé pé un al é vehé bet gouiet é pé léh e oé lakeit Iehann dehi. Deit dehi er chonj nezé de lakat de gredein é Breih e oé bet béet Iehann él Loar. Dén ne gradas er geu-sé.

Ré Klison é finésat doh Breih. — Ne oé ket tu neoah de chom dalbéh de vrezélat. Deit Oliér hag é vrér Iehann de brizon en dug d'hobér dehon skriù er gemen de seùel gron Lambal ha d'arsañ a hendaral d'hobér brezél de ré Pentièvr. Davéiet e oé bet ur floh de Lambal de gas en doéré ; elsé é oé bet dizoleit é pé léh e oé kuhet Iehann. Aweit fari er Vreihiz, Margeit e hras er has de léh aral ha chanj léh dehon un dek kuéh benak.

Breih é hoaskein ar Margeit. — Ne oé ket bet groeit van a gemen Iehann ; és e oé gout é té er gemen-sé a berh Margeit. Kandalhet enta er Vreihiz de hoaskein ar kastleu Pentièvr ha deit de ben a ou skrapein. Goudézé e tezant ardro Margeit de Gastelsauz. Deu viz e oé bet er Vreihiz érauk donet de ben a voulhein mangoérieu er hastel. É huélet ne oé ket mui aweit derhel doh sudarded Iehann é houlennas Margeit gobér feur geté kentoh aweit gortoz en tauleu fal e vehé bet koéhet arnehi a pe vehé bet deit er Vreihiz én diabarh ag er hastel.

Ne houlennas ket a du erbet er Vreihiz gobér feur geui kent bout dehé ou Jug én ou mesk. Erauk lezel frankiz get Iehann, Oliér, doh alieu é vam, e hras d'en dug kredein e oé a volanté vat en el lauskent de vonet hag ean e houlennas geton, èl priz a é frankiz, é verh Izabel eit bout pried dehon hag ar un dro eutrunieheu Monkontour, Jugon, Sèson hag er ré ol e oé bet d'é dud

diagent. Iehann e asantas pen-der-ben get Oliér ha d'er 5 a hourhelen 1420 e oé bet diranjennet ha skarhet ré Pentièvr er méz a Gastelsauz.

Kentéh ma oé bet dibrizoñnet e tifréas Iehann rein gopreu d'er vistr en doé saüet é lam ; vennein e hras dohtu eüé gobér er péh en doé grateit d'er Sent mar vehé bet deit er méz a é brizon. Grateit en doé d'en I. V. Karmel Nañned, é bouiz én eur ; d'en Eutru Sant Iouañ é bouiz én argand hag ur ioh gloestreu aral.

Ré Klison tud divat. — Ne oé ket bet kri Iehann doh ré Pentièvr : madelehus ne laran ket. Goudé bout groeit torimellat Kastelsauz en doé grateit ankoéhat troicu kam Margeit ha hé bugalé mar karezent é tolp Staden Breih donet de houlén pardon geton.

Ur galon vat en doé Iehann. Ne oé ket bet gouiet gradvat dehon. Hañni anehé ne hras revé goulén Iehann. Soéh e oé bet geté er huéh-sé. Lemel e hras Staden Breih geté ou eutrunieheu hag ou rein e hrezant d'en dug.

Pennad Eutru Lègl. — Laret e zou bet en doé Iehann reit gopreu de éleih ag er ré en doé saüet a du geton épad ma oé étre dehorn Margeit ; saüet e oé bet er gopreu sé diar dañné ré Pentièvr. Didammet e oé bet elsé ou eutrunieh. Nag un tarh kalon aweit er bieñerion ! Get en eil a vugalé Margeit e oé bet er muian a soéh ; eutru Lègl e vezé groeit anehon. Seùel e hras é unan

éneq de Iehann aveit en diskar. Ne houlené ket Lègl gobér labour a hantér : el lahein e fallé dehon. É menati Bauport doh Penpoul e oé chonjet geton disoh get é bennad. Deli e oé de Iehann donet d'hobér ur balé é eutrunieh Pentievr. Ne zisohas ket Lègl guel eit Margeit : nen das ket Iehann d'er Pentievr èl ma oé bet bannet (1422).

Iehann hag Alanson (1431-1432). — Naù vlé arlerh, un ni de Iehann, Alanson. é hanù, e glaské tabut dohton én arben a argouvreu é vam ne oent ket bet péiet. Pel amzér en doé bet atahinet en ni doh er iondr hemb tennein ul liard dohton diar en 10 mil skouid e houlené geton. Aveit disoh fonaploh en doé groeit er chonj de skrapein é ganderù Franséz Monfort, mab Iehann, ha d'er goarn édan é berh ken ne vehé bet péieit devé argouvreu é vam. N'hellas ket Alanson tapein Franséz.

Doh Iehann Malastreg, eskob Nañned, ministr Iehann V, é klaskas trouz nezé. Aveit digas spered dehon Iehann V e ias dehon get 6000 sudard : ur miz arlerh é oé ret de Alanson péiein pemp kant mil livr aveit mizeu er brezél d'é iondr doh en 10 mil skouid e denné anehon.

Sant Uisant Fèrer. — É Valans, (Bro-Spagn) e ma gañnet er sant-men é 1357. É Guénéde e ma marù é 1419. Groeit en des konz anehon ér pear horn a Vreih. Beleg e oé a urh sant Dominig. Deu uigent vlé benak é ma bet é predeg en Aviél é Frans, én

Itali, é Bro-Sauz. N'hanaùer ket predegour erbet e zou bet ridet ar é lerh eit kleuet é gonzeu, ha ne zou bet muioh a dud doh er cheleu ar en dro. Dalbéh e vezé ret dehon adlaret é bredegeu barh er rakérieu, er parkeuier, a gaust d'en nivér bras a dud e vezé doh er cheleu. Dén Doué e oé Uisant. Ne vern é pé léh e vezé, konpreunet e oé é gonzeu get en ol, deustou ne vezent ket ag er vro ; ne vern pegement a dud e vezé doh er cheleu, kleuet e vezé get en ol, get er ré diaménan èl get er ré tostan dehon.

Donet e hras er brud anehon beta Breih ha davé e hras Iehann dehon kemen ar gemen de zonet d'é vro de bredeg en Aviél. Deu vlé e dreménas Uisant abarh é monet d'en tu ha d'en al, en ol atañ é ridek ar é lerh.

De 62 vlé, brèuet é gorr ha lahet é iehed, e oé bet aliet dehon hum dennein d'é vro genedik de verùel. Aliou fur e oent, mes ne oent ket revé volanté Doué. Hum gavet e hré er prantad-sé barh eskopti Nañned. Uisant en doé krapet ar é azen eit distroëin d'é vro ; mes nag ur soët ! arlerh bont bet kerhet épad en noz, en trenoz vitin é oé atañ én hevelep tachad.

Doh er burhud-men é tas Uisant de Huénéde léh ma varius ur suhuniad goudé (1419).

Jili Laval, Eutru Retz (1404-1440). — Un dén brudet é bet eùé Jili Laval, mes brudet a gaust d'é dorfeteu. Laret e hrér anehon é oé skrapour merhed hag en ou

lahé kentéh ma vezé éredet dehé. Laret é bet e oé ean é oé *Barbe-bleue*. Larereheu ha nitra kin. Ne oé ket merhetour : nen des bet nameit ur voéz ha nen dé ket bet falloh dohti eit er réral. Ur foèuour e oé. Chakein e hras é zañné é ber amzér é mizeu diganpen. Deu vilion hantér a zañné en doé neoah.

Poñné e kavas Jili pouiz er beuranté ; aveit ma vehé bet skanùoh dehon deit er chonj dehon d'hobér eur. Ha ean tolpet éndro dehon urisined en doé el lakeit de gredein (un tammig é oé goann a spered) é oé ret dehon kavet goed bugalé aveit disoh de vad get é chonjeu. Ur hantad anehé en doé groeit dihoèdein. Ne dennas ket dohte eur d'é ialh, mes tenein e bras arnehon marù er multrérion : barnet e oé bet de vout losket. Get truhé doh é spered inosant e oé bet groeit un hantér tro d'é houg kent huéhein en tan édanton.

Melestradur Iehann — Ar en dug é kééh, ér hourzad-men, ol pouiz melestradur Breih. A nebedigeu e ma bet dihelloudet en eutruné ha d'en dug e ma oeit ou gelloud. Doh amzér Iehann e ma bet ret rannein gelloud en dug aveit en disam.

Seùel e hras Iehann konseill en dug get ur hansuellour ér pen anehon aveit spizein, tenein ha siellein el lézenneu ha gourhemneu douget geton ; aveit digam eùé labour er varnerion distéroh.

Guel-der-huel é oé diazéet en tauseu ha

klasket e vezé miret doh er reseuerion a hobér geu doh hañni. Lakat e hras Iehann ar er ré-men ur gonseill tauseu aveit buen-nat ou honteu.

Sonnoh son é oé én ou saù Staden Breih ha stankoh stank é vezent tolpet. Nitra a bouiz ne vezé groeit hemb goulén ali geté hag open ur huéh nen dint ket bet ar en hevelep neden get Iehann. Dehé e oé atañ seùel ha rannein en tauseu.

Hum vellein e hrezant ag er varnerion aveit gobér dehé barnein revé er huirioné hag aveit miret doh en testoni dihuirion.

Tud Iehann — Doh er ré huellan é mesk duged Breih e ma bet Iehann. Merùel e hras é Nañned é 1442. Arlerh é varù é ma bet kaset é gorv de Iliz sant Iouaïn Trégér. É amzér en Dispeah bras e ma bet fondet é vé ha hiniù en dé nen des mui kin merch anehon nameit ur mén bén hemb nitra arnehon.

Doh é voéz Jann en doé tri mab : Franséz, Pier, Jili, ha pedér plah : Anna, diméet de Iehann I Bourbon, un aral de Hui XIV Laval, ha diù aral dizimé.

XLVI.

**FRANSÉZ I, DUG
(1442-1450)**

Deu vlé ha tregont en doé Franséz a p'en das de vout dug arlerh é dad. Deu dra, drest pep tra, en des groeit brud é amzér : laha-

den é vrér Jili, ha Breih ha Frans é tostet muioh mui en eil d'égilé.

Più en des lahet Jili ? — Karéet é bet Franséz diarben marù Jili get tud penneu skan ; é geu e ma bet karéet. É guirioné reit en des tu de gredein kement-sé é lakat Jili ér prizon rak ma klaské trouz dohton mes éneberion Jili el lahas ha ne pas Franséz.

Franséz ha Jili. — D'en oed a bemzek vlé en doé Jili komanset tabutal doh Franséz diar é loden dañné ne gavé ket jaujabl dohton. Keniet e oé bet dehon, aveit en digol, eutrunieh Richemont é Bro-Sauz laeret ur prantad kent get er rouéed ag er vro-sé. Franséz e oé chonjet geton donet de ben a vieuein en eutrunieh-sé é lakat Jili d'hé goulén ; rak a nezé e oé Jili a du get er Sauzon ha Franséz a du get er Fransizion. Monet e hras Jili de Vro-Sauz a berh é vrér ha digemér kaer e oé bet groeit dehon get Herri VI. Anzañet e oé bet é vestroni ar eutrunieh Richemont get Roué Bro-Sauz Chom e hras Jili miziadeu get Herri ha donet e hras hennen de ben ag el luiein. Feurein e hras Jili geton en devehé bet, é peb amzér, sañet a du geton enep de Frans hag enep de Vreih ; doh kement-sé é braté Herri rein dehon bep plé ur gopr a 200 mil livr.

Jili laeret de Roué Frans. — Droug e oé bet get Charl VII, roué er Fransizion é huélet Jili é taléin kehet-sé é Bro-Sauz, en

ur vro e vezé dalhmat é vrezélat doh Frans, ha lemel e hras geton en eutrunieheu e oé er bieu anehé dehon é Frans. Goahoh pé goah é trougas get Jili a p'hanahas doéré laeronsi roué er Fransizion ha ean de glah trouz arré doh Franséz aveit bout digollet a laeronsi Charl VII.

Jili kâseit get Montauban. — Er blé 1444 é timéas Jili de Fransuéz Dinan, plah a zañné kaer hag a ligné brudet. Déit e oé elsé de vout unan ag er ré pinùikan é Breih. Ur bochad galanted e oé é hobér el léz de Fransuéz ; é kalon unan anehé, Montauban é hanù, e saùas kâsoni de varù doh Jili.

Jili doh é vro. — Goudézé é tas Jili de chom d'er Gildeu, é eutrunieh Pentièvr, ha d'hobér chervad bamdé. Tro-ha-tro dehon ne oé nameit Sauzon e zalhé de huéheñ pennadeu énon énep de Vreih ha de Frans. Groeit en doé feur arré geté de seùel a du geté dalhmat.

Madeleh Franséz doh Jili. — Drougein e hras get Franséz é houiet en doéré. Gobér e hras kas kement de Jili de zonet d'er havet é kastel Rieux de zidemalein é vuhégeh. Deustou de Jili bout groeit erhoalh eit bout lakeit d'er marù ha lammet é ol zañné geton revé lezen er vro, Franséz e bardonas dehon. Ne houlennas geton nitra kin meit dihan a vout kansort d'er Sauzon.

Sauzon é huéhein pennadeu é Jili.—

Ne gavé ket er Sauzon ou spleit get Jili ha Franséz é viéin é peah. Aliet Herri de Jili taputal arré énep d'en dug. Brezél e oé bet endro ha galùet en doé Jili er Sauzon de zonet de sekour geton gobér brezél d'é vro ha d'é vrér.

Tapet é Jili. — Franséz e chonjas geton é oé guel lakat Jili ér prizon kentoh eit el leskel de dennein brezél ar er vro. Sudarded-fransad tolpet é kastel Sant-Mikél en doé skrapet Jili hag en degaset de Zinan dirak en dug. Guélet en doé nezé Jili é oé bet díganpen hag hum daulein e hras doh treid Franséz de houlen pardon geton. Gobér e hras é vrér Pier hag é iondr en hevelep-peden geton ; mes ne cheleuas ket Franséz doh ou feden. Rè vad e oé bet é kevér Jili beta bremen. Tolpein e hras Stadeu Breih-aveit er barnein.

É Redon ér blé 1446, en doé hum dolpet Stadeu Breih. Diù loden e saùas é mesk er varnerion ; unan a du get Jili, un aral enep-dehon. Lod e laré é oé kablus, lod aral ne oé ket. Hum glenet ou doé bet, doh en devé, de dural termen d'er varn ha de hoarn Jili ér prizon de hortoz.

Jili e gav tud d'er sekour. — Ne oé ket ankoéheit Jili ér prizon ; Herri VI, Charl VII hag é iondr Arhur e boénias aveit en tennein ér méz. Bet e oé bet Franséz aveit cheleu doh Charl VII ha reit en doé perh-de zibrizoñnein er peurkeh Jili. En dé arlerh-

e oé deit ar é gonz ; rak, deu viz kent, ur pakad Sauzon en doé fardet un nozeh ar Foujer ha lakeit kér édan ou bili é sigur lakat en dug de blegein get er spont. Arden er Sauzon ne blijas ket de Franséz hag aveit diskoein dehé e oé ean er mestr ha hañni kin, é kemennas derhel Jili él liam-meu. Open kement-sé hum unañnein e hras Franséz get Charl aveit monet d'er Sauzon (1449). Ur blé arlerh e oé skarhet er Sauzon geté ou deu ag en Normandi.

Jili é tuein get nan. — Berrek e oé en treu get Jili é kastel Hardouinè. Ne vezé ket reit é hoalh a vouid dehon hag open kement-sé, ré Montauban e glaské hoah en tu de verrat é vuhé é rein pusun dehon én é vouid. Boutet ou doé geton muioh eit bihañnoh, un dé, én ur chudelad souben ; mes staget mat e oé er vuhé doh Jili. Ne varùas ket hoah.

Ré Montauban é vougein Jili. — Deit er chonj nezé de ré Montauban monet dehon én ur mod aral. Un noz e tas eih a dud a berh Montauban aveit en tagein. Jili e zihunas kours erhoalh hag e zihuennas é vuhé par ma hellas get un drezen goed e oé étal é hulé. Ne oé ket bet gres erhoalh neoah aveit derhel doh eih dén ha kent pel e oé bet taulet ur holhed arnehon hag e oé bet mouget elsé (1450).

Groeit e oé en torfet ; de guhet e oé. Doh dilost en noz ou doé stanket é zifren hag é ziskoarn de Jili aveit miret azohtë a zihoein

hag er hanpennet braù én é hulé aveit rein de gredein é oé marù édan volanté Doué. Doh er mitin oeit é vultrérion de valé, d'ho-bér un dro jiboés, get mignoned dehé. En dé-sé, 25 a imbrill, é oé bet doaret korv Jili; en dé-sé eùe e oé bet kaset en doéré de ré Montauban ha de Franséz e oé é vrezélat ar du Avranch. Glaharet bras e oé bet hennen d'en neùeted. El ma huélér, ne bouiz ket kalz marù truhéus Jili ar é vrér mes kentoh ar é bennadeu diganpen ean, ar er Sauzon hag ar ré Montauban.

Melestradur Franséz I. — Ar du get er Fransizion e saùas Franséz agren. Ne glaskas ket dé erbet èl é dad bout é kanpotiz étré er Sauzon hag er Fransizion. Agren e saùas hag é talhas doh en hevelep tu. Ne oé ket neoah ur Fransad mes ur Breihad kalonek. En diskoein e hras a p'en das de léz Charl VII, é Chinon, ér blé 1446, de anzaù, revé mod en dalhiadeh, bili roué Frans.

Klasket e oé bet geton muioh aveit ne oé delé; roué Frans e venné el lakat d'anzaù ne oé Breih nameit ul loden a Frans hag e telié er Vreihiz seùel berpet a du get Frans aveit brezélat : « Ne hrein, emé Franséz, nitra erbet kin aveit me hourdadeu. » Ha nezé ar é saù en doé lakeit é zorn é dorn Charl VII, boket dehon hemb gobér na laret nitra open. (Er ré e oé guizion de roué Frans é oé ret dehé monet ar ou deuhlin dirak er roué ha lemél ou gléan.) Goudézé é kouvias er roué de viret Breih get hé frankizeu,

guirieu ha moden. Reskond e hras Charl é oé chonjet geton kreskat dehé kentoh aveit ou bihañnat.

Deu vlé goudézé en doé groeit peah get ligné Pentièvr e oé a viskoah a du get er Fransizion. Get en eil a vugalé Margeit, deit de vout er hetan doh marù er hohan, é feuras Franséz.

Tud Franséz. — Diù huéh é ma bet diméet Franséz : de Ioland Anjou ha d'Izabel Bro-Skos. Diù blah hemb kin en doé bet doh en eil anehé : Margeit ha Mari. Nen des ket bet a bautred. Kent merùel é spizas e vehé bet dug ar é lerh é vrér Pier, é iondr Arthur Richemont ha, doh ret, é vabeg Richard Etanp, pried é verh Margeit.

Marù Franséz. — Merùel e hras é Guéned d'en 18 a hourhelen 1450. Un herrad benak érauk é varù en doé tolpet é gerent tro ha tro dehon ha devizet dehé é chonjeu devéhan. Devéret e oé bet goudézé. Gobér e hras én arben a gement-sé galùein barh é ganpr, goskor ha flohed é vanér get é gerent, hag é houlenas pardon geté rah ag er chif pé en ankin en doé digoéhet geton gobér dehé. Komuniein e hras én é saù. Goudé bout komuniet é kouvias er ré e oé doh er cheleu de gemér truhé dohton. Dihusket e oé bet nezé, astennet ar ur gulé ha nouiet dohtu. Tremennein e hras embér ur groéz én un dorn, ur pilet én al en ul laret hanù santél Jézuz (1450).

XLVIII.

PIER II, DUG
1450-1457

Pier é tihuen Breih doh er « blei ». —

Un amzér a beah é bet aveit Breih ren Pier II. Er goahan nen dé ket bet hir. El é vrér, é chomas Pier II féal d'er Fransizion ; mes ne gavé ket trahoalh er ré-men er péh e vezé reit dré vraù é donézon. Sél mui ma vezé reit dehé, sél mui é vezent é klah kaout. Tabut e oé bet un tammig étre Franséz ha Charl VII a pe oé oeit er hetan de anzau bili er roué : klasket e oé bet el lakat eùé d'anzaù penaus ne oé Breih nameit ul loden a Frans. Pier e reskondas er péh en doé reskondet Franséz. Groeit e oé dehon neoah lemel é gléan ha monet ar é zeuhlin èl ur guizieg. A nebedigeu é té Bro er Fransizion de ben a lonkein Breih en drespet d'er Vreihiz.

Pier é hoaskein ar vultrérion Jili. —

Breih, hi, n'hellé ket krog tro erbet é treu er Fransizion. Guélet e oé bet kement-sé a p'en doé groeit Pier derhel multrérion Jili ar doar Frans. Trouzet, garmet skuermet ou doé goah eit a pe vehé bet intañnet ou bro ér pear horn anehon ar un dro. Kemér e houié er Fransizion : rein ne houient ket. Aweit taùein dehé é oé bet ret de Bier gobér d'é dud kas multrérion Jili ar doar Frans, ou lakat étre dehorn tud Charl VII eit en devout ind aben kaer arlerh endro. Un arloup ne vé ket arloup a hantér !

Kement-sé ne viras ket doh Pier a varnein multrérion é vrér ; rah é oent bet barnet d'er marù nameit Arhur Montauban hag en doé tehet. Devéhatoh é tas de vout arheskob Bourdel.

Er Vreihiz é tiskein er Fransizion. —

Ur prantad arlerh e oé bet berrek er Fransizion doh er Sauzon hag e oent deit de gaerat doh er Vreihiz. É Kastillon, a pe oent open klan get er Sauzon e oent bet dijablet get er Vreihiz. Er ré-men en doé boutet er Sauzon er méz a Frans aveit mat é 1453. Ne oé ket bet falkoutant er Fransizion ag er Vreihiz en dé-sé ; kouviet en doé Charl en dug Pier de vonet d'hobér un dro balé d'é léz ha digemér kaer meurbet e hras dehon.

Er blé 1445 e oé bet eredet merh Franséz I, de Franséz, doaren lehann V, entru Etanp, hag e vou dug kent pel get en hanù a Franséz II. Diméet e oé Pier de Franséz Anboéz. Marùet ou des bet ou deu hemb bout lausket bugalé ar ou lerh. Un dug fur é bet Pier II.

XLIX.

ARTHUR III, DUG.

Guenholon 1457. Kerdu 1458

Arthur e feakein er « blei ». — Pear blé ha tri uigent en doé Arhur a pe zas de vout dug. Ne oé dén erbet ar en doar brudetoh aveiton en amzér-sé. Dén a vrezél e oé ; é vuhé pen-der-ben en doé treménet

ag un emgann d'en aral. Deustou dehon bout reit é vuhé d'ur vro aral, ne varùas ket guéh erbet én é galon karanté Breih. El berpet, nen doé ket gouiet gradvat er Fransizion dehon aveit bout labouret a du geté. Aséet e oé bet el lakat de zeuhlinein dirak roué Frans ha d'anzaù é vestroni èl ma oé groeit d'en deu zug aral ar é rauk, mes poén kollet : Arhur e oé guir Breihad ha ne vennas ket plegein. Trohein e hras d'en tabut é tistroein d'er gér, é sigur monet de houlen ali get Stadeu Breih mes ne oé ket bet sot erhoalh aveit distroein de gavet Charl.

Ur prantad arlerh é oé kemennet dehon a berh Charl monet de léz roué Frans aveit barnein Iehann Alanson, un ni dehon. Arhur ne vennas a du erbet digemér kouvi Charl en ul laret nen doé de sentein doh roué Frans nameit èl sudard ha nann èl dug-Breih.

Devéhatoh é has neoah de Frans de houlen pardon aveit Alanson. Barnet e oé hennen de varù a pe zigoéhas Arhur get er roué ; barnet e oé eùé de gol é zañné. Gellout e hras Arhur gouni truhé Charl eit é ni, en tennein ag er marù ha memb parrat ne vehé bet lammet é zañné geton.

Nezé e oé bet degaset chonj dehon nen doé ket hoah hum lakeit édan bili Charl. Diés e oé de Arhur tennein ardran goudé bout bet get er roué pardon Alanson. Kemennet e oé bet enta un dé eit kement-sé. É oé ré Breih éngorto e vehé bet tuem en tabut dirak er roué rak guir Vreihiz e oent

ind : dihuennet ou des bet ou bro doh trahoant er Fransizion. Inour dehé de vikin.

Arhur é tihuen Breih doh er Fransizion.

Kentéh ma oé bet deit Arhur dirak Charl VII é oé bet kémennet dehon hum lakat édan bili Charl é sigur dehon bout dug é Breih, ha gratat dehon sentein doh é hourhemeneu ne vern é pé tra. Goulennet e oé geton eùé lemel é houriz revé er mod : « Ne hrei ket Arhur èl mé ma goulennet geton, emé kansellour Breih, nen dé ket deli dehon. » Me hrei erhoalh, emé Arhur, èl en duged e zou bet ém rauk, mes nitra open. » « En duged e zou bet én hou rauk en des bet groeit èl ma houlenner genoh, emé kansellour Frans. » Ur geu e laré, nitra splannoh ; reskond e hras Arhur dehon aben. « Hui e lar hui ; me lar mé nen dé ket guir. Chetu perak ne hrein ket er péh e houlenner genein. Spontet e oé Charl é kleuet en tabut ha get en eun e zas dehon en devehé hoah groeit Arhur èl er huéh ketan, distroeit de Vreih hemb bout dehon hum huiziet, é klaskas trohein d'er berran : « Gobér e hret èl en duged e zou bet én hou rauk ? » « Ia, emé Arhur, hum huiziein e hran d'oh èl en duged e zou bet ém rauk mes ne hratan ket d'oh bout édan hou kourhemeneu é pep tra. » Hag Arhur goudézé, én é saù, é gléan doh é houriz, e lakas é zorn é dorn Charl, hemb laret konz erbet hag e vokas dehon. Nezé é laras kansellour Breih : « En dug nen dé ket chonjea geton, doh el lid-men, bout

groeit na gobér nitra enep de frankiz, guirieu na gizieu Breih. » Goudézé Arhur, ur glin dehon ar en doar, e laras : hum huiziein e hran d'oh en arben a eutrunieheu Monfort ha Neaull-le-Chatel e zou er bieu anehé d'ein, ha doh kement-men hemb kin é hratan d'oh bout édan hou kourhemen é pep tra. » Laret Charl de Arhur : « Ar hou saù ! » hag Arhur e lakas é zorn é dorn en aral hag e vokas dehon.

Klaskein e hras hoah goudé kansellour Frans el lakat ataù d'hum huiziein d'er roué : « Naren, emé Arhur, n'er groein ket ». « Kement-sé er sél emé Charl, gouiet e hra guel eit hañni petra e zou dehon d'hobér. » É guirioné, ur guir Breihad e oé Arhur.

Arhur é tennein doh er marù. — Distroein e hras goudézé de Vreih aveit merùel ur saléad arlerh. Harz e hras doh er hlenùed, get nerh kalon, betag en dé devéhan. Iunein e hras de gortualeu en Nendeleg; kovèsat ha komuniein e hras dé er gouil. En trenoiz é kleuas hoah en overen, é tiskañnas er breuiér. Merùel e hras édan en noz; (1458) etré divréh Fransuéz Anboéz é bried santél. Biùet ha marùet en des Arhur III, Riche-mont èl ur guir Breihad hag ur guir gris-tén.

Étal Nañned, é menati er Chartrézed é ma bet doaret ha saùet ur bé dehon.

L

FRANSÉZ II, DUG
(1458-1488)

Labour Franséz. — Pemp plé arnuigent en doé Franséz a p'en das de vout dug; é oé é kreiz é anpertiz. Ur guir Breihad é oé hag é ma bet épad é dregont vlé ren. Dug erbet é Breih nen des bet kement a boén, a dregas elton é tihuen é Vro. Tostik tra de dregont vlé é ma bet rét dehon, hemb dihan, harz en trahoantek Loeiz XI, roué er Fransizion aveit miret dohton a skrapein Breih get é finéseu. Chonj Loeiz e oé unañnein ol er ranteleheu distak strèuet ar en doar e zou bremen Bro-Frans. Ne oé ket marsé fal é chonj; meit ma vezé lezet get pep broad hé guirieu ha frankiz; mes er péh e zou bet fal bras e zou er fèson men des labouret aveit kas é chonj de ben. Lezen e zou d'er rouañné èl d'er réral eit bout dehé é klah mad ou ranteleheu. Gellout ha deliein e hré hum gleuet get duged pepkornad dré vraù ha nann a dauleu finès kam, a dauleu koachet, a dauleu geniér.

Ar Breih é taulas ketan Loeiz é lagad arloup. Kaer ha braù e oé en tam, mes kallet e oé de setel : ur mestr gelloudek hag eùehet e oé doh er goarn. Liés en des Loeiz miliget Franséz; er Vreihiz neoah n'hellent ket nameit er mélein rak éaün get é hent é ma bet oeit berpet.

Ur miz benak arlerh bout saùet de vout dug e oé bet kurunet é Roahon, hag é has goudé d'hum lakat édan bili Charl VII

revé mod en Dalhiadeh. Donet e hras nezé de chom de Nañned léh ma hras frankat ha kaerat kastel Pier I ha Iehann IV. É 1461 é oé bet ret dehon monet arré de léz roué Frans, Loeiz XI, e oé deit arlerh Charl VII. Digemér kaer ha karadek e oé bet groeit dehon.

Tabut Loeiz doh Franséz (1462-1464).

— Ne zaléas ket pikol Loeiz aveit tabutal dohton. Goudé dehon bout groeit un dro balé é léz Franséz é hras de abad Redon rein é ziskarg aveit lakat én é léh unan d'é chonj. Mestr e vé en dén én é lod; ne hel ket bout mestr ar lod un aral. Loeiz e oé chonjet geton bout mestr ar Breih, é lod pé ne oé; hag aveit gouiet mar oé tu de vestroniein ar er péh, ean de houiet mar vehé bet tu de vestroniein ar en darn. Hanñein e hras enta d'é chonj un abad ar menati Redon. Un dibab diharak e hras é choéj Arhur Montauban, ru é zehorn hoah get goed Jili. Gobér e hras Franséz cherrein dorieu er menati dohton ha kent pel, ar é gouvi, é oé torret a garg d'er Pab. Tañet Loeiz : ne oé nitra de lipat doh en tu-sé!

Franséz é tabut doh eskob Nanned.

— Kent pèl é tas arré de Loeiz d'hum vellein a dreu Breih doh en tabut e sañas étre Franséz hag eskob Nañned, Amauri Assigné. É Breih doareu en iliz-eskopti e oé er bieu anehé d'en dug hag er leué d'en eskobed. Doh kement-sé, é oé ret dehé, é tonet de vout eskobed, hum huiziein de Franséz. Kaset hennen tud a lézen d'en eskob. Hum zivroein

e bras en eskob ha skumunigein Franséz. Open é kasas klem de léz Loeiz XI. Franséz, ean eué, e gasas en doéré de Loeiz ha d'er Pab. Hennen e oé aveit peahein dré vraù; Loeiz e oé kentoh aveit huéhein ar en tan, goannoh pé krùioh, revé er spleit e hellé tennein anehon.

Loeiz é hoari en dal. — Kiniget enta Loeiz de splannat en tabut get un nebed tud, dehon de hanñein. Ne hanñas anehon nameit Fransizion, rak nen doé hoant erbet de splannat en treu: luiein ha meskein e fallé dehon kentoh. Ne oé ket Franséz éngorto a nitra a vad doh labour er roué. Disklériein e hras nen dehé ket bet pleget d'é varn ma ne vehé bet spiz a du get er huirioné; ha kaset Franséz dré Breih kemen d'hum ganpen d'er brezél. Hanañout e hré en dug é zén : guel e oé geton bout érauk aveit bout devéhat.

Barnerion Loeiz é klah lonkein rah eskoptieu Breih. — É Tour en hum dolpas barnerion Loeiz. Ag er pen ketan e oé bet guélet ne vehé ket bet tu dehé d'hum gleuet; rak aben hum lakas er Fransizion de varnein, nann diar doareu iliz-eskopti Nañned hemb kin, mes diar ré ol ilizieu-eskopti aral Breih, ha de zeviz nen doé dug erbet, é nep léh, en distéran bieu ar doareu-eskopti, mes er roué hemb kin. A pe glaskér kaout un tam mat e ma guel bout divergont agrein aveit bout a hantér. Ne oé ket dalhet pel de daputal diar entrunieheu nañ iliz-eskopti

Breih. Treu a bonéroh pouiz e oé get er Fransizion de dural én tabut. Ur bochad treu aral ou doé de spizein a berh ou roué : de getan ind deit de demal n'hum huizié ket dug Breih èl ma oé delé dehon ; er gobér e hré, e larent ind, èl a pe vehé bet distak kaer Breih doh Frans a pe ne oé, é guirioné, e larent ind ataù, nameit ul loden anehi ; é oé en dug é geu é viret doh er Vreihiz a vonet de varn roué Frans ; é oé é geu bout dehon er greden é hellé bout kaset a berh er Pab lihérieu skriüet aveit Breih hé unan ; é oé é geu bout dehon é skriü : « Franséz II, dug a berh Doué » ; é geu é lakat ar baniél Breih ur gurunen é léh un tok dug ; é geu é skoein péhieu eur hag argand hag é seüel tauseu diar Breih aveit Breih. N'hellér ket bout diharakoh. Stagein Breih doh Frans e fallé dehé ha bout ma oé er geu a du geté ind e daulé er geu ar er réral. Ne oé ket tu enta d'hum gleuet : n'hellér ket alkent chom de vout débret hamb laret gir. (1463).

Franséz é hortoz er « blei ». — Ur bléad goudézé é oé bet treménet doh hum bilat a dauleu tead, éngorto d'hum bilat a dauleu kléan. Ne zihañné Loeiz a laret e oé ret dehon flastrein ha dismant deu pé tri dug na bout ret dehon aveit kement-sé galüein er Sauzon. Franséz ne gollé ket é amzér eüé ; hum unañnein e hras hoah startoh pé start get Charl, dug Bourgogn, ha hum gleuet e hras get Edouar IV, roué Bro-Sauz.

Tolpein e hras eüé Stadeu Breih. Hantér kresk e oé bet lakeit ar en tauseu aveit kanpen pep tra de zerhel pen de Loeiz. Er roué ne dennas ket ardran. Gobér e hras barnein diar eutrunieheu eskoptieu Breih ha bannein é oé dehon er bieu hag er leüé anehé (heneoal 1464). Ne oé ket Loeiz dinéh neoah ; é Tour é tolpas en dugged e oé én tu geton hag é hras deviz dehé pé sord tabut e oé étrezon ha Franséz Breih. Nen doé ket bet poén doh ou lakat de gre-dein é oé er geu doh Franséz hag er huirioné dohton ean.

Franséz é seüel en ol énep de Loeiz. — Ne hras ket Franséz van erbet a gemen Loeiz. Neoah é huélas é oé ret dehon hum unañnein get unan benak aveit talein get spleit doh Loeiz XI. Aliet a galon get Tangi er Hastel ha get Intron er Villekier, seüel e hras ur gansortereh get Charl Bourgogn ha ean ér pen anehi. Get en ol é oé bet digeméret mat chonj ha pennad Franséz. Ur bochad Fransizion hum lakas énni, member ré e oé ur prantad kent é huéhein é Loeiz enep de Franséz. Deit e oé dehé de huélet ou dehé toulet édanté é seüel én tu get ou roué. Dilézet e oé bet enta Loeiz get er ré amietan ha nésan dehon, èl é vrér, e oé dug Berri, en doé hum lakeit é pen er gansortereh. Spontet e oé Loeiz ; léh en doé eüé de vout spontet : é oé é unan pen ha trouzal e hré er brezél.

Loeiz e kilein érauk Franséz. — Kaer e oé bet de Loeiz troein ha distroein, finèsat ha kaerat, ataù e oé bet ret dehon brezélat doh er ré unañnet. Etal Montléri e oé bet er foètereh ; mes a ol er ré unañnet ne oé bet nameit Charl Bourgogn hag e oé arriù agen dé ketan. Franséz ne zigoéhas ar en dachen nameit en trenoz hemb kin. Deustou ne oé ket bet flastret Loeiz get Charl é unan ne oé ket bet dalhet de vrezélat goudé bout de Charl ha de Franséz hum dolpet rak hum lakat e hras Loeiz de gaerat heb eil dro doh en eil hag égilé. Diskar e hras elsé kansortereh en duced saùet enep dehon hag é tas de ben a hobér dehé feurèin dohton é Sant-Maur (heneoal 1465) é rein é houlén de heb unan. Anzaù e hras, drest pep tra en doé bet geu é tabutal doh Franséz hag é oé chonjet geton tehel diar en treu-sé én amzér de zonet.

Loeiz é finèsat. — Klaskein e hras diunañnein neoah Charl ha Franséz é houni hennen d'é du. Aveit en dra-sé e kenias dehon kroéz urh Sant-Mikél. Chonjet e oé elsé bout dijaploh de fardein ar Charl hag ou flastrein unan arlerh en aral p'en dé guir ne oé ket aveit ou flastrein ar un dro. Ne houlennas ket Franséz digemér en inour keniet dehon : ur habestr e oé. Drougein e hras get Loeiz dohton hag é léh gobér brezél de Charl é hras er chonj de vonet de Franséz. Kredein e hré e oé ésoh dehon donet de ben a hennen ; ne farié ket anehon.

Ne oé ket mui Breih, Breih en amzér goh na memb Breih gré Iebann V. Ne vezé ket mui kavet énni èl érauk ur spered hag ur galon. Inourieu hag argand rouañné Frans en doé groeit diù loden anehi. Ul loden e oé grons aveit Breih hag aveit Breih hemb kin. Èr pen anehi e oé Pier Landéz argantér Franséz. Èl loden-men e oé er bobl hag en noblans chomet ér vro. Ul loden aral e oé a du get Frans. Ne glaské ket dismant er vro, mes ne oé ket chonjet get er rumad-sé gobér nitra aveit miret doh er Fransizion a vestroniein arnehi. É pen er rumad-men e oé Guillam Chauvin, kansellour Breih ; noblans er vro, gourdon de vonet de valé de Bariz, e oé a du geton.

Gellout e hrér laret é ma ur vro é monet de nitra a pe vé énni diù galon ha deu spered.

Charl Bourgogn e gemennas de Franséz nen doé nitra de zoujein hag é oé én hent aveit monet de sekour geton. È huñlet kement-sé Loeiz e dennas kentéh ardran. Dré gaer e aséas nezé gobér en disparti étre Charl ha Franséz ; mes Charl n'hum lauskas ket de vout lorbet get konzeu flour Loeiz ha seùel e hras énep dehon ur gansortereh get Franséz, Charl Guién hag Edouar IV. Berrek e oé get Loeiz dohté rah ; chetu perak é feuras arre aveit ma vehé bet diskaret er gansortereh (1473). Ne gollé Breih na ne hounié nitra.

Kevredegeh Breih ha Bro Sauz enep de Loeiz. — Ur mat e oé Loeiz de dennein feureu ; ur mat e oé d'ou zorrein eùé. Ne sellé nameit doh é spleid. Ne siellas ket anehon en devéhan ; donet e hras de Charl Bourgogn merùel ér prantad-sé ha doh é varù é franké de Loeiz. Léh e oé de Franséz de zoujein é Breih : é hé d'hum gavet é unan a dal d'un atahinour dilézen. Hum unañnein e hras é kuh ge Edouar IV aveit distroein er brasan goask diar é vro. É huélet er Vreihiz rannet é diù loden, ne glaské ket brezél ; ne hou-lenné ket eùé neoah lezel Breih de vout flas-tret hemb dihuen anehi.

Franséz é kilein. — Kaer e oé bet de Franséz labourat a guh, donet e hras Loeiz de ben a skrapein el lihérieu en doé davéet de Edouar hag er ré en devoéhennen skrihet dehon. Ne oé ket nira én é ranteleh nag é ré er réral ha ne hanadé én ur mod pé un al. Mes mar gellé Loeiz diskar unan d'é du ne oé ket aveit diskar den ar un dro. Daléin e hras enta a saill ar Breih aveit monet d'er Bourgogn e oé Maksimilian Autrich mestr arnehi a houdé marù Charl, hemb seùel neoah diar Breih é lagad spalouér, berpet ar er spi de glah skrapein unan benak.

Nen doé ket Franséz mab erbet ; diù verh en doé : Anna hag Izabel. Arlerh er marù anehon é oé léh de dabutal diar dibab en dug. Deustou de ré Pentièvr bout dilézet ou guir ar Breih, er guerhein e hrezant de Loeiz. Frans : n'hellet ket guerhein un dra ne vé-

ket mui er bieu anehon d'oh. Ma n'hellet ket guerhein, n'hellet ket prénein naket. Ne oé ket jalet Loeiz get kement-sé : er mad hag er fal e oé hevelep aveiton ean adal ma kavé un dra benak de houni dohté.

Gellout e hret eùé neoah dihuen hou tra doh el laer. Ur gansortereh neùé e oé bet saùet endro get Franséz, Edouar ha Maksimilian aveit tálein dohton. Donet e hras anfin en ankeu de éañnein d'en dén e oé bet berpet kam é pep tra : merùel e hras Loeiz é 1483.

Franséz hag Anna Eaujeu (1484-1485). — Eañnet e oé de Loeiz ; mes de zigam e oé é labour. Ne oé ket hoah didrous Breih get Frans. Er prantad-sé é varué ér prizon, édan tauleu blèch Landéz, er hansellour Chauvin, guellian kansort Frans. Kásoni de varù e oé saùet étre en arhtrezolour Landéz hag er hansellour dré ben bout debé peb unan d'é du. Peb unan anehé e doulé édan en aral aveit en diskar ; mes adal 1477, drest pep tra, ou doé hum atahinet goah eit biskoah doh er geu èl doh er huirioné. Temal e hré Landéz de Chauvin bout hum huerhet ha guerhet Breih de Loeiz. Barnet e oé bet er hansellour ha taulet ér prizon. Tri blé é chomas Chauvin é prizoñnieu Nañned, Alré, Guéned. Merùel e hras é 1481, get nan ha get ankin. Doaret é bet èl er brasan peur. É voéz hag é vugalé e oé bet ret dehé biùein goudé diar en alézon ; groeit en doé Landéz lemél rah ou dañné

geté. Dén didruhé e oé Landéz; neoah ne vehé ket bet temalet pen-der-ben anehon get Breihiz en amzér goh, get Nevénoé, Erispoé ha kant aral. Breih en doé klasket miret ha dihuen doh troieu kam Chauvin: ur guir Breihad e oé Pier Landéz a pe ne oé Chauvin nameit ur Fransad.

Ur bochad kâsoni en doé Landéz sañet énep dehon a berh kansorted Chauvin. Pel amzér é oé bet é horein dohton. Tarheïn e hras kent pèl arlerh marù Chauvin.

Ur gansortereh vras hum sañas é Frans énep d'Anna merh Loeiz XI, goudé marù hé zad, eit skrapein er pén e oé bet laeret geton. Goannat de Frans e oé nerhekat de Vreih; hum lakat e hras Franséz ér gansortereh-sé a galon vat doh alieu Landéz. Droug e oé bet é Breih get er bréh-Vreihiz hag é Frans get Anna doh labour Landéz. Tré ma oé bet é labourat else aveit é vro é hras kansorted Chauvin er chonj d'en diskar. Un deugentad breih-Vreihiz benak, prenet a hantér get Anna Baujeu en doé fardet é kastel Nañned aveit en tapein (7 a imbrill 1484). A bad en noz é oent bet tostik é fourbouchat barh er hastel hemb kavet ou dén. Distér dra é vehé bet fal en treu geté: donet e hras er brud e oér é klah laheïn en dug. Deit ur boblad tud d'hum dolpeïn ardro d'er hastel aveit parrat doh er goal daul-sé. Dén n'hellé hum ziskoeïn ar garedeu er mangoérien hemb bout ménateit ag en dianvéz. É huélet e oé ou buhé é danjér, groeit kansorted Chauvin de Franséz monet d'er

garedeu aveit deviz d'er bobl ne oé dén é klah gobér droug dehon. Ne oé ket bet kredet ha ret e oé bet lezel lod anehé de vonet én diabarh de houiet er huirioné. De bedér ér d'anderù en trenoz nen doé ket hoah er bobl tennet ardran. Karet mat e oé Franséz II get é Vreihiz.

Tré ma oé bet er ré men é fourbouchat é kastel Nañned ul loden aral e oé oeit de fourbouchat d'er Pabotier léh ma oé manér Landéz. Ino e oé en nozeh-sé arhtrezolour Breih. Ne oé ket bet tapet; gellout e hras téh érauk é éneberion ha donet de gastel Nañned d'hum lakat édan goard Franséz. Goap e oé bet get kansorted Chauvin. Hum dennet ou doé de Anjér. Azé ou doé kavet en tu d'hobér goah, de dennein un taul treisoni ar ou bro. Siellet ou doé feur Montarjiz; ne oé er feur-men nameit guerh ou bro. Anzaù e hrent e vehé bet bieu Breih de roué Frans goudé marù Franséz; é vehé bet de roué Frans dibab barnerion Breih, seùel en tauseu arnehi, hanheïn ur goarnour arnehi én é léh. Ne oé ket Breihiz e oé kansorted Chauvin: treiterion ne laran ket. Guerhet ou doé ou bro; ne huerhent ket ou zreu ind. N'ou doé ket ankoéheit a zifereïn é vehent bet miret ha kreskeit dehé. Diés e vehé kavet diharakoh tud! Brezél e oé hoah chonjet geté neoah gobér d'ou bro.

Ne oé ket de hoari dohté; ou goaskein e oé ret ha mat. Doh Ansenis e oé bet digoéhet geté mes ne oé ket bet kannet. É léh kann hum gleuet e oé bet dré vraù aveit monet

de dal en dug de houlen geton lakat Landéz étré dehorn kansorted Chauvin. Ne oé ket mui Franséz én oed aveit nahein ou goulén dohté. Nerh en doé bet neoah aveit diférein dehé ne venné ket é mod erbet ma vehé bet groeit nitra de Landéz enep d'el lezen ha d'er huirioné. Chonjet mat e oé geton, mar behé bet kavet kablus Pier miret dohton a vont lahet. Un tammig é hré Franséz èl Pilat !

Barnet e oé bet Landéz ha hemb gout d'en dug é oé bet krouget é 1485 doh brasan leuiné er bobl. Ne oé bet nameit en dug e oé bet glaharet é kleuet en doéré. Ne oé mui nameiton a huir Vreihad é Breih. Liés é huélér elsé er bobl é kâsat obérerion vat er vro hag é kaerat doh er falobérerion : ésoh é tréh er geu é mesk er bobl aveit er huirioné.

Eleih ag er ré en doé groeit barnein Landéz de varù e douché gobreu get Frans. Judazed e oent ha nitra kin.

Angoni Breih. — Emgann Sant Albin (1488). — A gement en doé deulagad e oé és dehé guélet é oé chonjet get Frans goaskein ar Breih aveit hé stagein dohti. Seblantein e hré d'en termen-sé tostat. Nen doé mab erbet Franséz de gemér é léh ; prénet en doé Loeiz XI guirieu ré Pentièvr : d'unan a rumad Loeiz é oé enta, e laré er Fransizion, de gemér er garg a zug arlerh marù Franséz.

Guélet e oé er hoalen ha klasket e oé bet hé distroein é tolpein Staden Breih aveit

gout ou chonj. Deviz e hras er ré-men nen doé groeit ré Pentièvr nameit ur marhad dihuirion ha diziazé é huerhein de Loeiz un dra ne oé ket mui er bieu anehon dehé, ha dré ben ne oé paotr erbet a rumad Monfort de vout dug é Breih é oé de verhed Franséz e oé mestroniein Breih arlerh marù ou zad. Ne oé ket bet hemb kin devizet kement-sé ; ur gansortereh e oé bet saüet get roué Bro Sauz ha Maksimilian Autrich aveit arbennein doh er Fransizion mar Jezé dehé en hoant de dorrein diféradenneu Staden Breih. Labour fur en doé groeit er Staden.

Etré ma oé er ré fur é labourat aveit miret ou brc, é oé ré diben, ag en noblans, gopreit get Frans, é tennein ar Breih un taul arnan doh e ré krian. Ur gansortereh e oé bet saüet énep de Anna Baujeu ; ne oé ket kaer saüet é oé dismantet. Donet e hras Loeiz Orléan get kansorted aral de déhein de Vreih érauk tauleu fal téroni Anna. Deit de Franséz gourhemen ar hourhemen d'ou boutein pelloh : ne hras van erbet. Hum geniet nezé Rieux ha Breihiz guerhet aral aveit ou boutein kuit get 6000 sudard fransad e honlennent.

Pemzek mil sudard e oé bet taulet é Breih é léh 6 mil. Gellout e hras Franséz dastum 16 mil de dâlein dohté. Didolpet e oent bet goal abret : ur Breihad a du get er Fransizion, Moris er Mañné, e hras kement-sé. Hum lakat e hras de bredég dehé é oé ret bout diskient aveit donet de dorrein ou fen aveit un dug e oé guerhet de Frans. Ne oé

ket guerhet en dug : en darn muian a ben-neu bras er vro ne laran ket ; mes er bobl menut ne huél ket splann berpet é labour penneu er vro.

Kredet e oé bet konzeu Moris ha tennet er Vreihiz ardran en ul lezel en Fransizion de gemér Guéned, Ploarmél etc... ha de durrel er gron ardro de Nañned. Difari e bras un dé benak er bobl menut ha seüel e hras Breih-Izél drest pep tra, èl berpet a pe vezé brasan er goask ar ou bro, hag e hras d'er Fransizion pellat ha kol deu viz a boén ou doé bet get Nañned (1487).

Er blé arlerh e saüas endro er brezél. Doh er berrekan é oé bet en treu get Breih. Dén, aveit laret mat, ne fichas é Bro-Sauz ; Maksimilian ne zavéas dén erbet. Ret e oé bet de Vreih hum den hé unan pen. Saüet e oé bet tauseu bras é Breih aveit mizeu er brezél : lakat e hras Franséz é gurunen dug é goarant aveit 500 mil livr. Troein e hras a du get ou bro er Vreihiz gopreit de Frans. Mal e oé dehé tálein doh en droug a pe oé groeit a hantér dehé. Tu er hól e oé enta get Breih ; ne hounias ket ur huéh hembkin é emgann erbet. Kol e hras é Guéned, Ansenis, Kastelbriant, Foujer ha doh fin é Sant-Albin er Hormiér, (gourhelen 1488). Deüeh fal ; deüeh a inour ur sord aveit er Vreihiz. Diar 12 mil e oé anehé e chomas en hantér ar en dachen. Peder ér amzér en doé padet en taul krog. Finein e hras en dug d'er brezél é sinein feur er Verjér. Ret e oé bet dehon asantein get Charl VIII pellat

Loeiz Orléan hag é gansorted ; nen dehé ket gellat diméin é verhed hemb goulén ali geton de getan pen ; rein dehon kastelleu Sant-Maleu ha Foujér beta kent ne vehé bet guélet spis droèdeu Charl VIII ar Breih. Ur fal zeüeh é bet enta deüeh Sant-Albin : ha laret é ma bet labour Breihiz !

Ne viüas ket mui pel Franséz goudé ; ur miz benak arlerh é varüas ér glahar hag én ankin. Doaret é bet é gorv é iliz er Harmel én Nañned.

Biskoah dug nen des bet kement a daput èl Franséz aveit dihuen é vro. Gellout e hrér laret anehon en des lakeit é ol nerh hag é galon abéh d'hé dihuen. Nen des ket anehon kollet é boén pen-der-ben. Bihañnoh e vehé bet neoah en droug a pe nen devehé ket Breihiz ag er ré ihuellan hum hopreit de Frans énep d'ou dug ha d'ou Bro. Franséz de vout mélet de vikin hag er vréh-Vreihiz-é de vout disprizet !

LI.

ANNA BREIH, DUGÉZ
1488-1514

Breih goasket d'er brezél diabarh ha dianvéz. — Ne oé ket hoah deuzek vlé Anna a pe varüas hé zad. Iouankik mat e oé aveit rénein Breih ; neoah né gollas kei kalon ha derhel e hras pen, par ma hellas, d'er ré e oé klah donet de vout mestr d'hé bro. Labour e gavas de harz en arlouped, rak stank e oé er prinsed é oé chonjet geté diméin d'Anna. Seih de nebetan e zou bet

doh hé goulén. En ou mesk Albred Dinan, Mab Rohan, Maksimilian Autrich, etc... Nen dé ket aveit kaout Anna é fallé dehé diméin ; aveit kaout hé bro ne laran ket.

Charl VIII, ean eùé neoah, e venné bieuein Breih, hag abret é tiskoas é hoant. Dé marù Franséz, tad Anna, é kasas kemen d'é sudarded chomet é Breih de gemér rah er hérieu mangoériet a Vreih. Goard e oé d'Anna, emé ean, ha guir dehon de vout dug ar Breih. Trahoantek e oé ataù roué er Fransizion.

Er broieu aral neoah ag en Europ ne oent ket aveit lezel Breih de vout skrapet elsé. Breih e oé tost d'er mor ; get er Vreihiz é hellér laret é oé alhuéieu er mor bras, ha bro erbet aral ne oé jalet de huélet en alhuéieu-sé é monet get Frans.

Bro-Sauz e gasas sudarded de harpein Anna. Er Vreihiz, ind, goalgaset get er Fransizion un dé, get er Sauzon en dé arlerh, ne houient ket mui de bé sant hum hloestrein. Lod ag en noblans, hoant dehé d'hum binùikat merhat, hum laké a du get er Fransizion aveit brezélat doh ou bro. Embér é oé guélet arré Breihiz é kann doh Breihiz. Nag un dristé !

Ur feur sinet é Franfort é 1489 e lakas peah alKent étre Frans ha Breih. Neoah roué Frans, deustou d'er péh e oé bet devizet, e zalhé ataù é sudarded é Breih. Get eun a huélet Charl é saillal ar Breih arré, Anna hum gleuas get Bro-Spagn, Bro-Sauz hag en Alemagn ha béh arré ! Aveit parrat ne vehé bet oéithé bro get er Fransizion, Anna, alijet get

er Vreihiz e oé éndro dehi, e asantas diméin de Vaksimilian Autrich (19 a viz kerdu 1490). En doéré-men ne blijas ket de roué Frans, na d'er prinsed aral e oé é klah Anna. Albred e oé unan anehé, ur galonad dehon ! Dré zrespect en hum lakas a du get er Fransizion aveit donet ar Anna.

Allas ! honnea n'en doé ket mui sudarded ; ret e oé bet dehi goulén harp en dianvézerion p'en dé guir é chomé Maksimilian, ean memb, hemb degas sudarded dehi. Ne oé ket bet ataù Anna aveit harz doh hé eneberion. En darn muian a gérieu Breih e oé skrapet d'er Fransizion ; arriù e oé Charl VIII de hroñnein Roahon, kër-ben Breih, léh ma oé Anna nezé. Fal é hé en treu aveit Breih. Konseillerion Charl ha ré Anna, aveit parrat doh goah, e alijas er Roué hag en Dugéz diméin en eil d'égilé. Elsé é oé bet groeit. Ataù ne oé ket Anna koutant bras a Vaksimilian, goudé m'en doé kavet er galon d'hé lézel hé unan kaer de ziskrap doh er Fransizion.

Anna Breih ha Charl VIII. — D'en 6 a viz kerdu 1491 e oé éredet Anna ha Charl. Dré en ered-sé, Anna e ré de Charl hé guir ar Breih ha Charl e ré ur sord. Diféret e oé eùé, mar bezé marù er roué hemb bugalé, nen dehé ket gellat Anna diméin de hañni bet kin nameit d'en hani e vehé bet deit én é léh pé ahoel d'en hani nésan de zonet én é léh. A hendaral Breih e oé distag ataù doh Frans.

Marù Charl VIII. — Ne. oé ket bet pel Anna ha Charl kevret. De 28 vlé é varius er roué. Pear a vugalé en doé bet Anna anehon ha rah é oent marù. Chetu enta Anna intanvéz d'en oed a 21 blé. Ankin bras e oé bet get Anna kol hé fried.

Loeiz XII hag Anna. — Marù Charl VIII e fondé enta er marhad groeit étré Anna ha hé fried. Deit e oé Breih de vout er péh e oé kent ered Anna, de laret é dilui kaer. Neoah honnen e gredas e oé guel dehi diméin éndro, ha, revé feur hé éred ketan, e keméras Loeiz XII (8 a viz genvér 1499).

Marhad e oé bet arré ha diféret en devehé Breih goarnet hé hanù de viruikin, e vehé bet Breih d'en eil mab dehé pé d'en eil merh ma ne vehé ket bet gañnet pautred, pé hoah d'ou bugalé. Mar behé bet deit d'er rouañnéz merùel hamb bugalé hé fried en dehé goarnet Breih épad e vuhé ha goudé e vehé bet er vro dilui arré.

Diféret e oé ahendaral e talhé er Vreihiz de gas treu ou bro revé er mod, hamb de hañni a Frans donet de gemennein dehé.

Anna e oé enta Rouañnéz Frans dré hé ered, mes chomel e hré ar un dro dugéz Breih, mestréz ar er vro èl ma oé bet én hé rauk er Rouañné hag en Duged aral.

Pemp kroèdur en doé bet Anna a Loeiz XII; diù blah hambkin anohé e viüas: Glaudiv ha René. Glaudiv e oé bet diméet de getan de Charl Autrich; mes, dré forh gobér, Loeiz e zas de ben a fondein en

diméen-sé hag a rein é verh de Franséz I e oé deli dehon donet de vout roué goudé é varù ean.

Marù Anna Breih. — Anna e varius d'en 9 a viz genvér 1514. Ké bras en doé bet er roué dehi, rak ur pried vat e oé Anna. Un intermant ag er ré kaeran e oé bet groeit geti ha hé halon, revé m'hé doé goulennet, e oé bet kaset de Vreih, hé bro karet, aveit bout lakeit é bé hé zad é Nañned.

Groeit en des Anna er péh hé des gellet aveit lakat hé hanbroiz eurus ha pellat azohté er brezélien. Aveit kement-sé, aveit lakat dihan d'er brezél, é oé diméet er huéh ketan de roué Frans.

Er Vreihiz ne zeliat ket ankoéhat kement-sé. Ne faut ket turel ar Anna er garé a vout reit Breih de Frans. El mé ma bet guélet, nen dé ket hi e zou bet abek d'en dra-zé, mes kentoh en noblans bréh-Vreihiz hag er fal Vreihiz a bep stad e droas kein d'ou bro é léh hé dihuen doh kraboneu roué Frans.

A pe éredas en eil guéh, Anna e hras er péh e oé mat aveit tennein hé bro adré ivineu er Fransizion; kriùoh é bet Loeiz XII aveiti.

En dugéz Anna e chom enta de vout inour hur bro én amzér-sé: goarnet hé des hé bro get furnéh hag hé dihuennet doh en dianvézerion èl ur guir Vreihadéz. N'hellér ket gobér guel.

Franséz I roué Frans ha dug Breih. En Unannedigeh. — Loeiz ne badas ket pel arlerh Anna. Franséz ketan e zas én é léh. Glandig n'en doé ket iehed; merùel e hras é 1524 hag e chomas elsé Breih get Franséz épad é viù. Ne gavé ket erhoalh en dra-zé ha groeit dehon er chouj de vonet de Vreih de houlen get Stadeu Breih stagein ou bro doh Frans.

Stadeu Breih é stagein ou bro doh Frans. — É deu rann é oé lodennet Stadeu Breih : unan e saùé én tu get Frans; en aral e saùé én tu get Breih Nevénoé, Alan Meur, Anna. Labourat e hras Franséz aveit kreskat ha sonnat er rann ketan ha goannat en eil. Ne bré Franséz nameit kanderhel get labour Loeiz XI, Charl VIII, Loeiz XII : klah gouni Breih dré gaer pé dré vil.

Ne oé dén é Breih ha ne huélé splann pennad rouañné Frans; diésoh e oé guélet penaus parrat dohtë a zisoh geton. Stadeu Breih hum dolpas aveit kement-sé é Guénéed ér blé 1532.

Ino e oé bet kleuet en deu rumad : é teviz get kalon ha get karanté diar ou Bro. Ag en déieu ketan é oé bet hanaùet hanat ne oé ket tu, d'er hoursad-sé, de zerhel pen de Frans. Lod e gavé labour en dugéz Anna èl er guellan mod de viret ou bro gozik agren èl gueharal get un hanù neùé ha de finein d'er brezélien en doé ken hir amzér hé goalauzet. Lod aral ne zoujent ket predeg ne oé ket kalz a vad de hortoz ag ur ran-

teleh en devoé goasket arnehi pel amzér; ne zoujent ket anebé displeg en ankin e zehanteré ou halon é rein mestroni Breih d'hé éneberion brasan; ne zoujnt ket laret e vehé bet en unañnedigeh-sé ur vammen a beuranté aveit ou bro : ocit e vehé argand Breih de Frans hag argand Frans ne oé ket tu dehon donet de Vreih. Noblans, eskobed ha béléan, kérizion, rah é talhent mat d'er gah Vreih én agoni, aveit miret dohti a verùel.

Allas! ne oent ket bet gres erhoalh aveit er ré ral. Boébet e oé bet hag el loden vrasan e houennas ma vehé bet staget ou bro doh Frans, mar karezé neoah er ranteleh-men gratat miret gurien ha frankizeu Breih, lezel hé Stadeu geti, lezel er Vreihiz de rénein ou hro, de varnein, de seùel tausen, sudarded, revé modeu er vro.

Kaset e oé bet en doéré de roué Frans. Mat é kavas en donézon.

D'en 8 a viz kerdù 1532 e oé bet siellet er marhad get Stadeu Breih : Stagét e oé de virüikin Breih ha Frans.

Ne oé ket deit neoah aveit en dra-sé er Vreihiz de vout lakezion er Fransizion. Er ré-men neoah e zou téchet de gredein kement sé denstou d'er marhad groeit étre en diù vro. Liés é vou guélet én devé ag en istoér er ré krihan é ankoéhat ou grad. Er Fransizion, é fed a gement-sé, e zou ber a spered. D'emb ni Breihiz de gavet spered hiroh aveité ha de zerhel chonj a varhad 1532.

LII.

STAD BREIH ÉN AMZÉR-SÉ

A pe oé bet unañnet Breih ha Frans, Breih e oé ur vro pinùik ha bourus. Kavet e vezé én hur bro ed, gunéhtu, mel, koarh, lin, avaleu, rezin. A Vreih é hé d'er broieü aral halen, mihér, ronsed. Kanterh e oé, drest pep tra, dré vor.

Ur Breihad, Jak Kartiér, e gavas er vro hanùet Kanada, ér blé 1534.

Skolieu e oé gozik é pep parréz. Ér blé 1460 e oé bet saùet ur skol-veur é Nañned aveit en dud iouank e venné gobér studi-vas, kuit a vonet, èl érauk, de Bariz, d'Orléan pé d'Anjér.

Tiér mollereh e oé saùet én hur bro é Lanuon, é Tregér. Unan ag el livreu ketan mollet é Breih e oé ul livr girieu, galleg-brehoneg-latin, groeit get Iehann Lagadeg. Er Hatolikon e oé hanùet el livr-sé.

En amzér-sé eùé e oér kroget de skriü er brehoneg. Beta nezé, gueizenneu, soñnenneu, sorbienneu e vezé disket a spered. Péhieu hoari é brehoneg e vezé skriüet eùé.

Pier Er Baud hag Alan Bouchard e skriüé istoér Breih aveit er huéhieu ketan.

En tachenneu e oé lod anehé hantérek étré er bieuour hag er meitour ; meiterion e oé eùé hag e béié ferm èl hiniü en dé get argand pé get ed ha fréhaj ; bout e oé doar e oé d'un eutru hag en tiér hag er gué arnehé d'ur meitour, karg de hennen de béiein un dra benak d'en Eutru. Nezé er

meitour n'hellé ket bout kaset kuit meit ha digollet e vezé get é eutru ag en tiér ha ag er gué e oé dehon.

Ilizieu kaer, kalvarieu, manérieu e zou bet saùet eùé én amzér-sé. Hiniü é hes paud anehé én ou saù hoah ha diskein e hramb geté é houié hun tud koh labourat ha seùel tren ag er ré kaeran e fehé bout.

Stadeu Breih. — Ret é derhel chonj eùé penaus pel kent Frans, Breih e oé ér pen anehi ur ganbr kanaderion : Stadeu Breih, karget de zihoal nen dehé groeit en dug geu é mod erbet doh é vro.

Ar er Stadeu-sé e ma bet diazéet pel amzér eurusted Breih.

Get tri rumad tud e oent saùet : get en dud a liz, eskobed, béléan ha meneh ; get en eutruné ha get er gérizion a bep michér.

Paré en dud a liz e oé én nebetan anehé ; hani en eutruné e oé en muian. Ne verné ket dehé ataü bout muioh pé bihañnoh ; ker bras e oé gelloud ur rumad èl hani er rumad aral. Dalhmat é labouré pep rumad anehé d'ou zu ha n'hum dolpent ol nameit eit boehein. Aveit er voéhereh en ul lod ne vezé ket kontet er boéhieu unan aveit pep paré kanaderion. Ne oé ket tu elsé de rumad erbet de sourein ar er réral.

Diar é goust é hé peb unan d'er Stadeu. Deu pé tri miz é padé liés en tolp.

Beb eil blé, liésoh mar a huéh, é vezent tolpet én ur gér pé barh éu un aral aveit

konz get en dug ha rein ou ali dehon diarben melestradur ha renadur er vro. Guel lézennerion, kalonekoh dihuennerion nen desbro erbet kavet aveité. Mad er vro hag eurus-ted er bobl e glaskent drest pep tra. E amzêr er Stadeu, tauseu Breih e zou bet dalbêh a hantêr skañnoh aveit ré er broieü aral a Frans, ha Breih nen dé ket bet débret d'en délé èl er broieü aral. Nerh ha buhé Breih int bet; mar oé en dug pen Breih, er galon anehi é oé er Stadeu. Reveint mélet.

Barnerion. — Goal abret e oé bet ret d'er Stadeu rein ou diskarg ar tud a vichêr aveit barnein er prosézeu hag en tabuteu. E gré en Dalhiadeh, eutruné, baroned, duged en devoé ou barnerion. Nitra fal de laret a varnereh en amzêr-sé a pe vehé bet dilostet fonusoh d'er prosézeu. A nebedigeu e oé bet diskaret er varnerion-sé ha lakeit réral én ou léh. Drest er varnerion-sé e oé barnerion bras, er Parlemant, tolpet guéh é Nainned guéh é Roahon.

En tauseu. — Dibabet e oé bet eüé muioh mui tud a vichêr aveit dastum en tauseu. Er pen anehé e oé ur gonsel, get un arhrézolêr, aveit buennat er honteu ha miret doh en tauserion a laereh.

Diazéet e oé en tauseu ar er véléan, meneh, labourerion, michérerion, gounidion. Didaus gozik e oé en eutruné; ret e oé dehé, aveit ou lod, guskein ha magein, diar ou mizeu, sudarded er vro. Er veneh hag er

véléan ne oent ket ken taset èl er réral, mes deli e oé dehé, ar ou mizeu, gobêr ardro en Ilizieu, er skolieu hag er hlandieu. En tauseu e chomé é Breih aveit mad er Vreihiz.

Sudardêreh. — En amzêr a beah ne vezé sudard kin nameit en neb e garé. Saut e vezent, d'el liésan, a vesk en eutruné pé é vezé ret d'er ré-men goprat ré de vonet én ou léh. A pe saùé brezél, rah er ré e hellé e ridé de zihuen er vro, kuit a ou fedein. Sudarded Breih e chomé é Breih; neoah er ré e garé e hellé monet de vout sudard de léh ma karent, èl Klison, Gesklin.

Iliz Breih. — Iliz Breih, béléan ér pen anehi, e gandalhé de santelat er vro. Doéré fal e oé digoéhet neoah geti. Diskaret e oé arheskopti Dol ha staget naü eskopti Breih doh Tour.

PEDERVET LODEN
—
BREIH KORNAD DISTAK A RANTELEH FRANS
—

KETAN PENNAD
—

ROUANNÉ GUIRION DOH BREIH
1532-1643
—

Franséz I, Herri II, Franséz II, Charl IX, Herri III, Herri IV, Loeiz XIII ne glaskezant ket nahein feur 1532.

Peb unan anehé en des bet er miret brañik. Labouret ou des, peb unan d'é vod, revé en amzér, aveit brud ha mad er vro.

Nen dé ket bet neoah er saléad-men ur saléad a beah nag a binùidigeñ aveit Breih. Ur hoursad a zispeah é bet kentoh, en darn muian anehon. Nen dé ket rouañné Frans en des bet tennet en Dispeah-men arnehi mes Hugenauded Calvin.

Breih édan goask en Hugenauded. — Epad ma oé bet er Vreihiz é labourat ur bléad benak aveit kaout eskobed a ou Bro, a ou goed, a ou iéh, é léh dianvézerion deit a bep bro; épad ma oé bet Herri II, aveit

disoh get er prosézeu, e seùel barnléhieu é Nañned, Ploarmél, Roahon, Guéned, Kempér, é adneùééin er Parlemant hag é kemennein debon derhel de varnein huéh miz é léh unan, tri miz é Nañned ha tri miz é Roahon, é oé Hugenaudaj Calvin é krog é Breih.

Petra e oé en Hugenaudaj. — Diés é spizein petra e oé en Hugenaudaj. Calvin, ean é unan, ne houié ket forh kaer petra e oé; nebetoñ hoah é gansorted. É chonj e oé adneùééin Aviel Jézuz-Krist ! Doh en adneùééin ne hré nitra nameit en dismant. Ne hoarné anehon nameit en treu nen diézent ket hag é gansorted elton. Nahein e hré drest pep tra rah er sakremanteu kin nameit er vadéent; ne venné ket a vestroni er Pab nag a hani en Iliz ha kant tra aral.

Er ré en des predeget el lézen-sé. — A Frans é tas de Vreih. Béh e oé bet geti trezein er vro galleu. Deu zén en devoé predeget el lézen-men abarh : Andelod, pried Klaud Rieux, é Bro Nañned ha Dugraviér é broieñ Roahon ha Vitré. Harpet e oé bet er hetan get Intron Rohan, hoér Herri, roué Navar, hoah nezé én hé hastel é Blain; en eil get eutru er Bordaj, pried Jann Malastreg. É korv dek vlé ou devoé saùet 28 iliz, é Pondi, Sion, ér Roh, Nañned, Roahon, Vitré etc...

Er ré e zou oeit én tu get en Hugenauded. — Ne grogé ket er bobl é l'ézen neùé : ne oé nameit er pennen bras doh hé

héli. Kavet e hré pé guélet e hré er ré-men abarh un tu de seùel ou fen ha de greskat ou mestroni e vihañné bandé.

Penaus e oé bet dismantet el lézen neüé é Breih. — Ne hounié ket en Hugenaded é mesk er bobl. Goal abret ou doé lakeit en dud énep dehé e klah gobér ou mistr ne vern é pé léh é vezent hag é hoapat er guir lézen.

Taul aveit taul e oé bet guélet nezé get en Hugenauded ha get er Gatoliked. Kann, pilereh, lahereh, loskereh etc... Kouvi e hras er bobl er Parlemant, revé lézen en amzér, de lakat en Hugenauded digalon d'er marù. Goudézé é taùas en treu é Breih. Divroet en doé en Hugenauded a her; lod e oé oeit de vout sudarded de Frans el Lanou ha Renan Rohan, lode oé oeit de inizi Jersei ha Guernesei; lod aral hoah d'er Rochel. Ur skrapad peah e oé bet deit alkent nezé beta 1589 tré ma oé Katoliked ha Hugenauded Frans doh hum bilat.

Breih e lusk distag doh Frans. — É 1588 é saùas arré dispeah é Breih. Nann diarben er relijion mes diarben bieu Breih. Herri, roué Navar, diméet de dervet doarenéz Glaudig merh Anna Breih. en doé lakeit én é chonj skrapein Breih doh Frans épad ma oé hé roué, Herri III, jablet get ré-ral. Donet e hras beta Bauvoar, mes ret e oé bet dehon tennein ardran dirak Merkeur, goarnour Breih ha pried en devéhan a ré Pentièvr.

Seùel e hras nezé de ben Merkeur en

hevelep chonj e oé deit de Herri Navar. Kavet e oé bet mat é chonj get lod-kaer a Vreihiz ha kalz anehé hum dolpas éndro dehon aveit adseùel ou bro, aveit hé dis'ag doh Frans ha miret dohti a goéh édan billi un hugenaud. E ber amzér é oé bet Merkeur a pe hras Herri III en turel ér prizon hag en torrein a garg.

Merkeur énep de Herri IV. — Kent pèl arlerh e oé lahet Herri III. De Herri Navar e oé déliet bout roué arlerh en aral. Er gato-diged e labouras par ma hellezant aveit parrat dohton. Epad ma oé bet Herri é vrezélat dohté, Merkeur e grogas arré él labour en devoé lausket ar er stern é gré Herri III, ha ne glaskas ket, en taul-men, kuh er chonj en devoé de zonet de vout mestr é Breih. Rah en dud a du get er Pab, hag er ré en doé ké d'amzér en duged, hum dolpas endro de Verkeur aveit adseùel Breih Nevénoé. É ber amzér é oé bet deit Merkeur de vout mestr é Breih: Roahon, Vitré, Blain, Brest hembkin e zalhé mat de Herri Navar.

Mat é hé enta get Merkeur. Eit guellat hoah d'é dreu en devoé groeit er chonj de Qhervel er Spagnoled de zonet d'er sekour ha rein e hras dehé, doh beg er Blañoeh ur porh aveit doarein ha chom abarh. Ur fal chonj en devoé bet Merkeur. Filip II, roué Bro Spagn, éredet de Izabel, kohan doarenéz Glaudik ha gourdoarenéz en dugéz Anna e gavas en tu de glah loden é bried ar Breih

kevret get Merkeur ha get é vréreg Herri Navar : tri ki ar er memb askorn ! Merkeur ne venné ket kleuet konz a gement-sé, hag abret mat en devoé guélet Filip II é rein-kemen d'é dud distroein d'ou bro aveit lezel Merkeur é unan a dâl de Herri ha de baréu sudarded sauzon en devoé hennen kouviet de zonet de Vreih d'en harpein. Ne oé ket bet guel treu Herri get harp er Sauzon aveit ne oé bet ré Merkeur get hani er Spagnoled. Gellout e bras kansorted Herri gouni Guengamp ar ré Merkeur, mes postet e oent azoh Lanbal ha Kraon get tud Merkeur eùé.

É 1598, er blé ma hum zihugenaudé Herri, e has fal en treu get Merkeur. Dilézet e oé get er Gatoliked. Ne gredé ket mui a hendaral huchal rè griù petra e oé chonjet geton gobér. Lezel e hras ataù kansorted Herri IV de flastrein er Spagnoled e labouré é Krohon aveit Filip II, hemb chonjal é vehé bet ken-és er flastrein ean goudé. Kent pel goudé, é guirioné, e saùé enep dehon Montreléz, Kempér, Krohon, Korlé. Ha Merkeur goulennet un dihan brezél épad pear miz.

Droug en dispeah. — Gout e hrér é vé, aveit ur vro, amzér en dispeah ur vammen a gerteri hag a zrougeu a lep sord. Forh fal e oé bet er maréad-men aveit Breih ha peh amzér e oé bet édan goask en dud fal e ié a baréaden a gér de gér, é laereh, é intannein, e verhetat, é lahein. Kornad erbet ne oé bet goasket muioh arnehon aveit ar Gernèu. Ino e oé Gui Eder La Fontenel e-

hoari é gaill. Henneh, e lar ur soñnen e gañné hoah é kosté en Oriant,

E zoug dan é voteu tacheu argand !

Goudé bout goalgaset Tregér ha Kernèu-ihuel en hum dennas barh iniz Tristan, doh Doarenenez, aveit gellout fardein ar er vro tro-ha-tro a pé gavé en tu. Pear miz e rekas Herri aveit herzel en torfeterion : La Fontenel hembkin n'hellas ket skrapein.

Epad ma oé Herri ardro en torfeterion, Merkeur ne gollé ket é amzér. Hum gleuet en devoé get er Spagnoled aveit adkrog él labour. Ur baré nivérus e oé bet grateit dehon Lestri Spagn ne hrezant nameit hum ziskoein doh audeu Krohon : dismantet e oent bet get ur barrad arnan épad en noz.

Chuéh e oé er bobl édan goask er brezél : a p'en devoé guélet er Vreihiz lestri er Spagn étal doarein doh Krohon, Bro-Kernèu abéh en devoé hum vodet aveit parrat dohté a zichen én ou bro d'adseùel arré er brezél. Chom e hré enta Merkeur é unan a dâl de Herri IV e zé ean memb de Vreih aveit lakat er peah.

Monet e hras Herri de Roahon ha de Nañned é 1598. Aveit diskoein é hradvat de Roahon bout chomet féal dehon, é hras seùel ur barndi aveit Parlemant Breih. Mes ne vennas ket anehon ag er gouillieu na ag el lideu e oé chonjet get Breihiz gobér aveit en digemér. Rè a ankin en doé bet é huélet Breih reüinet a hantér. Er parkeuiér e oé deit de vout lanæuiér, en henten e oé golleit.

a gorveu ré varù ; é meur a barréz ne oé ket mui bouid aveit en dud.

É ber amzér en doé kollet Merkeur Dinan, Guéned, Henbont, Ansenis, er Gerveur. Ha Merkeur ha sinet er peah get Herri. Plégein e hré édan bili er roué, mes reit e oé dehon un donézon a 4.250.000 livr, hag ur verh dehon e ziméé de Vandom, bastard Herri, e oé bet hanùet goarnour Breih (1598).

Vandom é adkrog get labour Merkeur.

Ha derènet nezé ur hoursad a zeuzek vlé a beah. Arlerh ma oé bet lahet Herri IV, e saùas eit Frans é gré Mari Médesiz, mam Loeiz XIII. ur prantad amzér e vezé chaket énonn, hemb sellet, argand en tauseu. Deit nezé Vandom de gredein e vehé bet é dehon pourfitein a gasoni en dud doh meles-tradur Mari aveit dastum én dro dehon kansorted Merkeur, é dadeg, ha distag Breih doh Frans.

Ne oé ket kroget mat él labour é oé taulet ér prizon barh é Pariz.

Un herrad arlerh e tibrizoné hag é té de Vreih. Aben é oé bet mestr ar Ansenis, Guéned, Guengamp, Henbont, Lanbal ; mes ne oé ket Breih a du geton neoah. Er Staden e gouvias Loeiz XIII de zonet ar é dro aveit el lakat de boz ha de viret feureu Anna, Glan-dig hag ou hani ind. Hag é oé bet ret de Vandom tennein de beah (1614.)

Deuzek vlé goudé, Vandom e glaské arré en tu de gas é bennad de vad. Hum gleuet en devoé aveit kement-sé get Chaléz. Ne oé

ket bet lezet hoar geté de grog én ou labour. Richelieu, ministr Loeiz XIII, ne hoarié ket get er penneu aùélet. Dibennet e oé bet Chaléz, ha Vandom torret a garg. Open é oé hoah ret dehon diskar é gastelleu a Lanbal, a Vonkontour hag a Huengamp.

Peah ha pinùidigeh é Breih. — Richelieu en devoé nezé hum hanùet goarnour Breih. Un amzér a beah hag a binùidigeh é bet é hoarnereh. Miret en des get léalded, er feureu saùet étre Fransizion ha Breihiz.

Labourat e hras a dural, get nerh ha kridér, aveit gobér d'en dud dilézel ou mod koh hadiot d'hum bilat ha de vrezélat a dréz hag a dâl hemb digaré liés mat. Get é spered ledan ha luem é huélas ur vammen a binùidigeh aveit Breih é troein er Vreihiz a du er mor ha kanlabourat e hras get é gonzeu hag é ialh aveit pakein perhér-mor en Oriant ha Brest ker brudet goudé ha lén dehé hiniù en dé de vout brudetoh hoah a pe vehé er Vreihiz mestr én ou bro (1626-1642.)

II.

FRANS É LAKAT FEUR 1532 ÉDAN HÉ ZREID

Er goaskour bras. — Get Loeiz XIV é terèu er rumad rouañné en des flastret feur 1532 édan ou zreid. Ataù, èl érauk, er Vreihiz e chomou féal d'ou gir ; er rouañné ne chomeint ket. A nebedigeh é klaskeint

laereh guirieu ha frankiz Breih. Ardeu fal er Fransizion e hras d'er Vreihiz térein ru ha hum dolpein aveit hum zihuen.

Goarnerion, sudarded, tauserion Loeiz XIV e oé, keti-ketan, é hobér ou mestr barh ér vro. El dianvézerion, poéniein ehrent, hemb méh erbet, de seùel, aveit ou mestr hag aveité, argand hag argand ataù.

Mes kaer e oé dehé seùel argand aveit ou mestr, berpet é vezent berrek geton. A vrezél de vrezél e vezé. Chuéhein e hré Breih dré forh rein dehon. Ha Staden Breih saùet ou boéh nezé aveit nahein dohton en argand e houlené kel liés. Ne oé ket kaer neoah derhel pen dehon : er bed abéh e grené dirakton.

Un dén diharak e oé goarnour Breih hag ardeu divalaù e vezé geton. Kaseit e oé é Breih ha morhanùet e oé bet get er bobl, deustou d'é vadéent, en « Hoh lart ». Hanù é dud e oé Chauln.

Penaus e vezé tennet devéhan blank er Vreihiz. — Donet e hras en « Hoh lart » de ben a Staden Breih get mireneue dru, donézoneu, inourieu, kargeu. Get sudarded é tenné er blanken a ialh en dud aral. A pe gargé er bobl ar en tauserion é vezé kaset sudarded dehé hag er ré-men e hré estroh aveit laret kaer ér vro ; ken és é krougent en eil èl ma tenné en tauserion ur blank get égilé ha ma prené en « Hoh lart » kanaderion er Staden.

Goahoh pé goah e oé bet oeit en treu a zrebi 1673. Ér blé-sé e oé bet taulet ar er

vro, tauseu neùé : ar er butum, ar er papér siellet hag ar el lestri stén.

Er bobl é térein doh ré er Roué. — Térein ru e hras er bobl er huéh-men. É ber amzér e oé bet rah er vro beb-eil-pen, en dud é monet d'er butumdiéu aveit ou zori-mellat. É Nañned é teréuas er hann aveit hum stréuein goudé ar broieü Roahon, Foujer, Dinan, Montreléz, Guengamp, Kempér ha Breih abéh. É pep léh e vezé laeret butum, skrapet papér-siellet ha goalgaset en dud e vezé é pen en treu-sé. Taulet e oé nezé sudarded ar er vro, mes ne oent ket erhoalh aveit lakat peah. Ret e oé bet diskar en tauseu neùé.

Er bobl étré ou ialh hag er marù. — Ne oent bet diskaret neoah nameit un herrad. A pe oé bet dijabl Loeiz a vrezél, é koéhas endro ar hur bro get ur ioh sudarded, tauserion ha dibennerion én ou rauk. Ret e oé merùel pé senteïn. Diù loden e saùas nezé é mesk er Vreihiz : lod e venné senteïn, lod aral e venné harz. Diharzet e oé bet er ré-men get er gorden-groug, get er vah, er galéieü hag er fuzillen.

Open kement-sé, kavet en devoé hoah Loeiz er galon de houlen get er vro ur milion a skouideu, ha diskar hé Staden, hé Farlemant rak ne vennent ket el lezel de seùel devéhan blank en dud. Mes goudé é kavas guel Loeiz monet flouroh d'er Vreihiz ha ean stréuet ar er hanaderion, mireneue dru,

inourieu, donézoneu hag ar er vro dibennerion eit harpein en tauserion. Peuroh pé peur e oé er vro; ret e oé d'open unan guerhein é zañné aveit péein é lod tauseu ag en tri milicn hont.

Merùel e hras Loeiz XIV é 1715. Ne oé ket bet é Breih ézeued get dén erbet d'é varù. Nen dé ket ur soéh.

III

**BREIH É GRÉ LOEIZ XV.
1715-1774**

Goardaj Filip Orléan (1715-1722. — N'en dé ket bet Loeiz XV matoh na léalobdoh Breih aveit Loeiz XIV. Splannoh pé splann e oé de huélet, doh é labour, é oé Frans é klah dismamt hur bro.

Laereh e hras Filip Orléan goardaj Loeiz XV. Dén ne vou soéhet é houiet en des klasket laereh hur bro goudé. Dén er plijadurieu e oé; argand e oé ret dehon kavet ha tennein e hré anehé a ven é hellé hag el ma hellé. Goarnour Breih, én amzer-sé, e oé Monteskou, un den ag er Hreisté.

Stadeu Breih é hobér labour fur. — Stadeu Breih, get truhé doh ou bro, ne venneant ket, ag er blé ketan, rein de Filip en donézon tauseu kent n'ou devehé bet guélet hag hanàhet ma oé ou bro én és d'er rein. Ne oé ket chonjet geté nahein en donézon. e rent bep plé, chonjal e hrent hembkin.

donet d'er mod koh pé d'el dézen miret dalbéh érauk Loeiz XIV. Dén ne hellé temal de Stadeu Breih e oé er gen geté. Ne oent ket bet temallet get Filip naket ! mes distrehet e oent bet, ha forbañnet pear anehé de Bariz. Taulet e oé bet, open-sé, sudarded ar er vro aveit hé derhel élan er hoask.

Stadeu Breih n'hellent ket huchal arlerh obereu diharak ré Frans; er gobér e hras ré er Parlemant. Pear ag er penneu bras ag er ré-men e oé bet eùé forbañnet d'ou zro. Er Fransizion ne zoujent ket hoari get el lezenneu a pe n'ou havent ket d'ou chonj (1717.)

Er blé arlerh e tavéé Filip kemen de Vreih de seùel un taus neùé a bear blank dré livr. Ne oé ket bet boéhiet get er Stadeu; er Parlemant n'hellé ket ha ne vennas ket kemér merch anehon abalamor-ma oé, ur huéh open, flastret lézenneu Breih. Argand e glaskent, hag ind davéet arré sudarded de flastrein hé zud ardro get hé lézenneu. Goalauzet e oé bet er Vreihiz get er sudarded; kentoh aveit lezel en dud de vout rah flastret geté, er Parlemant e geméras merch ag en taus neùé. Ha saùet e oé bet er peah goudé.

É 1718 e oé bet tolpet Stadeu Breih é Dinan. Aveit tennein de beah, er hanaderion e voéhas, ag en déieu ketan, èl é gré Loeiz XIV, en donézon-tauseu, é chonjal en devehé Filip lausket er pear kanadour forbañnet de zistroein d'ou bro. Filip ne glaské ket er peah hag er ré forbañnet e oé chomet forbañnet.

Stadeu ha Parlemant Breih é talein doh ré Loeiz XV. — Groeit e oé bet goah doh lezenneu hur bro. Lakeit e oé tauseu ar bep pen dén deustou ne oé ket bet boéhet kement-sé get er Stadeu. Térein e hras er ré-men mes forbañnet e oé arré er ré anhé e huché kriüan (1718). Filip ne zislaré ket obéreu diharak é hoarnour. Saüet nezé er Parlemant a du get er Stadeu enep d'er ré e klapé, édan en treid, lezenneu ha guirieu Breih ha spizet e vehé bet kaset kemen d'er Roué a gement-sé. Dihuen e hras eüé doh en ol a lakat hag a seüel tauseu hemb bout dehé boéhet érauk get er Stadeu.

Noblans er Stadeu e zihuennas, d'ou zu, a dausein kin er vro ken ne vehé bet, de getan, hanaüet ha miret rah gelloud er Stadeu. Tri ha triuigent anhé e oé bet forbañnet eit ou diskein de gonz é hanü ou bro, get eih aral ag er Parlemant. Didolpet e oé bet er Stadeu aveit un herrad.

Kansortereh Pontkelleg. — É huélet aheurtereh er Fransizion hag ou diléalded, noblans er Stadeu hag er Parlemant en doé hum dolpet aveit hum gleuet de seüel krog ou bro. Ér pen anhé e oé kavet Lanbili ha Bonamour, ou deu a eskopti Guéné. Én dro debé e tas er ré forbañnet. É Roahon é oé bet sinet diazé ur gansortereh aveit « dihuen frankizeu Breih, hé guirieu, revé el lézen, édan doujans er Roué hag é hoarnour hag aveit hum harpein en eil hag égilé é pep dobér hag énep de bep goask. »

É Lannvauz, én un tolp bras, é oé bet diba-bet er visir : Boashorand, Kouèsin La Ber-rès ; Kersauzon, hantér vrér Bonamour ; Sant-Pern du Laté ; Lantivi du Krosko ; Lantilleg ; Bouètié, Pontkelleg e oé deit de gavet Bonamour ha Lanbili ha d'hum lakat a du geté. Hanü Pontkelleg e oé bet reit d'er gansortereh. Hum gleuet e hrezant eüé diar er fèson jaujaplan de gas ou fennad de vad : konzet e oé bet a gouviein er roué de dolpein Stadeu Frans aveit barnein diar en temaleu e gavé Breih de hobér de Frans ha klemmeu en ol Vreihiz diar er goarnour. Konzet e oé bet eüé a hendaral a goui roué er Spagn de rein dorn d'er gansortereh.

A zrebi tolp Lannvauz é has guel ar huel get er gansortereh saüet de zihuen guirieu er Vreihiz. Kérizion, labourerion hum unañné get en noblans aveit tennein Breih ag édan er goask. Béañ e oé bet kroget él labour, mes Brou (un dén a Lion), mestr ar en tauseu é Breih, e gavas en tu de hanaüout, get flatéerion, diazé er gansortereh, hanüeu er gansorted kent ma oent kroget mat get ou labour.

Béh étré Fransizion ha Breihiz. — Taulet e oé bet sudarded ar Breih aveit seüel en tauseu ; konzet e oé bet ag er gorden groug aveit spontein en naherion.

Tolpet nezé er gansorted tud endro debé avei dihuen doh sudarded Brou. Rein e hrezant de houjet, ar un dro de Vonteskion

e vehé bet lahet doh er hetan dén en devehé bet groeit krougein.

É heneoal, d'er hours ma tigoéhé é Breih er gemen é tavéé er Spagn 2000 sudard hag argand d'er gansorted, é oé Monteskiou é turel sudarded ar er vro aveit skrapein er gansorted, hag é tolpein é Nañned, ul lézvarn get dianvézerion aveit ou barnein.

Mat e oé bet en treu get ré Monteskiou ; fal get ré er gansortereh. Diar en 2000 sudard grateit get er Spagn, 300 hembkin get 50 kanon e oé deit doh audeu Guéned. Chomet e oé er 1700 aral de hoari ou fal ben é perhér ou bro.

Er gansortereh flastret. — Ne vehé bet nameit hantér-droug get dislar er Spagnoled. Pen-kaus é bet d'un droug brasoh é tibennein er gansortereh ag en deu vestr ihuellan : Bonamour ha Laubili. Oeit e oent bet, get ketan bagad er Spagnoled, de huélet penaus é kerhé en treu dubont. Én atretan, lezel e hrent er ré-ral én arvar é Breih a pe denné en treu de fal. Lod e oé aveit brezélat aben, lod aveit gortoz donedigeh er Spagnoled ha distro en deu vestr. Mes Monteskiou ne ré ket hoar de hañni ; noz ha dé é vezé é sudarded é foètal er vro hag é rideg aveit skrapein er gansorted.

Aben devé er blé e oé skrapet rah dehon er ré n'ou devoé ket divroet. 73 dén ha 12 moéz e oé taulet é prizon Nañned ; 37 e oé bet divroet.

É merh 1720 é oé bet barnet er gansor-

ted. Temalet e oent a dreisoni doh er Roué. Eahuset un hardéhted : el laer é temal d'en hani laeret bout dihuennet é dra ! Barnet e oé pear anehé neoh a vro er Fated hag er Gémené : Pontkelleg, Montloeiz, Talhoed, Koedig, ou fen de vout trohet, ou dañné de vout laeret, fozelleu ou hastelleu de vout lañnet, ou gué rabin de vout trohet, nañ troetad azoh en doar.

Labour kaer er gansortereh. — Labour vat en devoé groeit er Vreihiz. Torret e oé bet Monteskiou a garg, distroet barnerion Nañned d'ou bro, distaulet en tauseu. Er blé arlerh e oé dakoret, ar gouvi er Stadeu, dañné laeret er gansorted d'ou herent. Inour ha trugèré de gansorted Pontkelleg ; tennet ou des ou bro un herrad ag édan er hoask prenet ou des get ou goed, get ou buhé hag ou dañné, frankizeu ou bro. Istoér Frans e zisk de vugalé Breih ou disprizein : reveint, én eskem, inouret ha mélet get rah er Vreihiz guirion.

Breih é kilein er Sauzon. — Adal 1720 de 1758 ne oé ket bet klasket goaskein ar Breih a berh Frans. Sauzon hemb kin e oé deit d'ou atahinat é sigur goannat d'er Fransizion. É 1746, 700 Sauz e oé deit ardro en Oriant. N'ou doé groeit nameit kol ou foén. Abret é oé bet ret dehé distroein d'ou bro. Ér Pouldu é oent doaret ha lakeit ou doé er gron ar en Oriant. É oé er goarnour édan monet de gas alhuéieu kér dehé a pe grogas

kelionen en eun ér Sauzon ; hag ind arauk ! Er Huerhéz, e larér, en doé dijablet kër anehé. A houdé e ma inouret mam Doué én Oriant get en hanù a Intron Varia en Tréh. É 1757 e tezan arré ar dro Sant-Maleu ; doaret ou devoé doh Kankal, keméret Sant-Servan. Ret e oé bet dehé lezel rah ou gouni aveit strimpein mel-divel ar ou lestri. Ne gollezant ket kalon neoah ; er blé arlerh é tent arré aveit skrapein Brest. Doaret ou devoé doh Sant-Brieg mes n'ou doé ket gellet monet pel. Rioust Villesandrén, get ur handad tud diar er méz e drohas en hent dohté ér Gildeu, épad deu zé ; en drivet dé é oent bet flastret é emgann Sant-Kast : 1200 anehé e chomé ar en dachen ha 800 e oé bet béet ér mor. En emgann-sé, revé ma lar er juden, e oé bet guélet un dra soéhus : Breihiz ha Sauzon e oé é kann, mes, é mesk er ré-men, e oé Kanbréz, de laret é Breihiz ag er vro-sé a bé léh e ma deit hun tud koh. Kañnal e hrent en ur vonet d'en emgann ; er Vreihiz eùé. Ha chetu, én un taul, Breihiz ha Kanbréz é érestel : en hevelep kan e zou geté, ton « Seziz Guengamp ». Nezé é léh brezélat, ind oeit ha taulet ou armaj ar en doar ha saillet de vokat en eil d'égilé. Bredér e oent ataù deustou dehé bout dispartiet a houdé open mil vlé.

Deu uigent vlé e oé bet miret braùik lezenneu Breih get Frans goudé dibennereh Er Pontkelleg. É 1758 e oé bet derèuet endro de hoaskein ar er Vreihiz, diarben en tauseu arré. É 1762 ha 1764 e oé bet ur sord.

Chuéhein e hras hoah ur huéh er Vreihiz, ha Parlemant Breih alijet en dud diban pécin taus erbet. Dihuen e hras a hendaral lakat tauseu neùé hemb dehé bout boéhet hag anzaùet get er Staden. Goarnemand Loeiz XV ne oé ket jalet get kement-sé hag é vannas seùel ataù en tauseu e houlené.

Aheurtein e hré tud Loeiz XV de flastrein lézenneu Breih, mes aheurtein e hré eùé penneu Breih d'ou dihuen. Renget e oé bet a dammeu er papériu bann staget doh er vangoériu a berh Loeiz XV ha taulet d'en aùel revé kemen er Parlemant. Goudézé, er ré-men, kin nameit deuzek, e ré ou diskarg aveit diskoein splannoh d'er bobl e oé goarnemand Frans é labourat aveit dismant Breih. Gloér ha mélasion e oé bet kaset dehé ha méhekeit en deuzek en doé miret ou harg.

Goarnemand Loeiz XV ne gavas ket mat labour er Parlemant. Taulet e oé bet, a dréz hag a dal, er prizon, er ré e huché rè ihuél, barnet ha forbañnet èl kablus a dreisoni é kevér ér Roué ! (1766) Ur Parlemant neùé e oé bet saùet é léh en hani dismantet.

Hoah ur huéh e oé tennet Breih a zroug d'er Vreihiz vat. Kaset e oé bet er goarnour ha goaskour Aiguillon de valé, hag er Parlemant koh saùet endro tri blé arlerh é léh en hani neùé disprizet ha méhekeit get en ol.

IV

BREIH É GRÉ LOEIZ XVI
1774-1789

Breih é tihuen hé Farlemant.— Gelloud bras en devoé dastumet Parlemanteu Frans étre ou dehorn. Hani Breih e harzé get guir ha reihted doh gourhemenneu diléal rouañné Frans ; ne vehé ket gelllet laret en hevelep tra diar ré er broieü aral. Chonjal e hras Loeiz XVI bihañnat bili rah er Parlemanteu é seüel lézvarnieu neüé eit barnein er pro-sézieu.

Marsé é oé mat chonj Loeiz XVI aveit er péh e sellé er hornadeu aral a Frans ; fal e oé aveit Breih nitra suroh. Ne oé ket kement-sé revé feur ered en dugéz Anna. D'er Vreihiz é oé torrein ha seüel ou lézenneu ha nann de Roué Frans. Un trouz bras e oé bet é Breih a pe oé bet ret d'er Parlemant kemér merch ag el lézen neüé diar er Parlemanteu e zismanté ul loden a huirieü Breih, (1788)

Kaset ha burtellet get tud er Roué, eutruné er Parlemant e oé mélet get er Vreihiz. Rah e oé Roahoñniz a du get ou dihuenne-
 rion aveit ou halonekat de harpein ha de zihuen ou bro. En Noblans e zavéas deuzek anehé de gonz doh er Roué. Taulet e oent bet ér prizon é Pariz : nen dé ket neoah é nahein a cheleu er huirioné e tisoher get un tabut. Davéaden ar zavéaden e oé bet kaset

d'er Roué aveit dibrizoñnein en deuzek Breihad ha spisat klemmeu Breih. Ret e oé bet cheleu er Vreihiz aheurtet ha plégein dehé ; gratat e hras er roué tolpein Stadeu Frans aveit distan d'en Dispeah e oé édan tarhein é pep léh.

Breih én angoni. — É kerdu 1788 en devoé Stadeu Breih hum dolpet aveit er huéh devéhan é Roahon.

Tronzus ha safarus e oé bet en tolp hag, é léh labourat el m'ou devoé groeit a houdé ma oent saüet, nitra ne hrezant nameit hum zèbrein étrézé. Ag en déieü ketan, en devoé saüet tabut bras étre en Noblans, en dud a Iliz doh un tu hag en Drédé-Stad doh en tu-ral.

En Drédé-Stad é hobér labour er Fransizion. — Goulen e hré er ré-men ma vehé bet reit perh dehé de zonet d'er Stadeu get kement a dud el ma oé get en Noblans hag en dud a Iliz ar un dro. Goulen e hrent hoah ma vehé bet reit perh d'er persoñned parréz de zonet de greskat en dud a Iliz ne oé anehé nameit en eskobed, en abaded hag unañneu dibabet é konseilleu en eskobed ; goulen e hrent a hendaral ma vehé bet en tri rumad kanaderion é labourat én ul lod a léh bout peb unan é labourat d'é du, kent en devéhan boéhereh ; goulen e hrent ma vehé bet boéhiet en ur mod neüé, dré bep déñ é léh gobér dré bep rumad. En ur gir, splann e oé de huélet é klaské er gérizion donet de vout mestr é Stadeu Breih.

Noblans ha tud a lliz e terhel pen d'en Drédé-Stat. — Er Gêrizion ne glaskent enta nameit dispeahein ar un dro ma klaskent hoah bout mestr ou unan ar Breih. Ne oé ket bet digeméret mat en neheted get er hanaderion aral. N'hellent ket eùé. Tuginnein e hrent pen-der-ben de ziazé Breih ha gout e hrér ne venné ket er Vreihiz ma vehé bet, nag a bel nag a dost, eilpennet lézenneu koh Breih. Hag en Noblans hag en dud a lliz saùet én ul lod de harpein ha dezihuen ou bro doh ardeu er gêrizion, harpet get en estrén, ha goulennet hembkin, de getan, get kêrizion Nañned, ou unan, petra e oé én ou chonj.

Roahonniz é harpein en Drédé-Stat. — Mes, é Roahon, rah er gêrizion hum vodas ardro de ré Nañned aveit disoh get ou fenad hag ind chomet hemb monet de dolp er Stadeu beta ken ne vehé bet cheleuet ou goulen. Ardran ou hein e oé goarnemand Frans é huéhein énné de aheurtat goahoh pé goah é chonjal en devehé kavet un dra benak de lipat doh dispeah er Stadeu. Er gêrizion ne huélené ket é oent é labourat eit el laer !

Ne oé ket bet tu d'en tri stad hum gleuet, hag er Roué gourhemennet nezé debé hum zidolpein eit un herrad, tré ma vehé bet er gêrizion é vonet endro de gavet ou boéhèrion. Sentein e hras en Drédé-Stat doh kemen er Roué : en deu aral, ne larér ket (genvér 1789).

Chom e hras ré en Noblans ha ré en Iliz é

Roahon. Startoh pé start hum dolpent aveit dihuen ha miret ou Bro get hé lézenneu mat ha gratat e hrezant ne vehé bet oeit hañni anehé d'er Stadeu neùé hemb bout dizinourret ha bout sellet èl un treitour de frankizen er vro.

Roahonniz é pilat er ré devéhan Breihiz. Mes é oé pobl Roahon, en taul-men, enep de zevéhan harperion Breih. Epad ma oé er ré-men é chonjal én ou bro karet é oé Roahoñniz, dallet get en estren, doh ou hujautal hag é tirivilat dohté a veg ha dré skrideu.

Tennet en doé en treu-men d'un hoari fal ; saùet e oé kann étre en deu rumad. Laret e hrér é ma meùellion en Noblans en devoé tennet er gann, laret e hrér é oé iouankiz Skolieu Roahon e oé. Diés é gout bremen ; mes kann e oé bet ataù ha hoariet e oé bet get er vah, er goutel, er gléan hag er pistoled ; skuillet e oé arré er goed ha goed bredér hoah, allas !

En trenoiz é oé bet hum geméret doh ré en Noblans tolpet é menati er Hordeliéred. Pilereh ha lahèreh arré épad ter ér amzér. Konz e oé bet get Roahoñniz a loskein ré en Noblans ér menati pé a hoalauzein ou herent ve vern é pé léh e vehent bet kavet. D'en 30 e oé bet groeit peah. Asantein e hré ré en Noblans distroein d'er gér.

Elsé é ma bet skoeit de varù ranteleh Breih édan tauleu goarnemand Frans ha ré Breihiz diskient. En hevelep Breihiz, pemp

miz goudé, e glaskou saù de Vreih ha hé guerhou de Frans. Lod e gav mat er labour groeit get er gérizion, lod er hav fal. A pe hellehé Nevénoé, Alan Meur, Anna ha Pontkelleg konz, merhat ne vehent ket pel pen ou spered é houiet doh pé tu e oé er geu.

Amzér en Dispeah é seùel. — Er mizieu arlerh é oé boéhereh é pep léh é Frans aveit hanùein kanaderion Stadeu-bras Frans. Deuzek kant e oé de hanùein : 300 eit en Noblans ; 300 eit en dud a Iliz ha 600 eit en Drédé-Stad. Ne oé ket bet boéhereh get Noblans Breih na get en dud a Iliz abalamor ne vezé ket boéhet revé lézenneu Breih.

Ne oé ket bet kaer tolpet Stadeu Frans é Versaill, en devoé en Drédé-Stad hum lakeit de drouzal èl hani Breih é Roahon aveit gobér d'en tri Stad labourat én ul lod, boéhein dré bep dén é léh labourat pep Stad d'é du ha boéhein ur sord : Chonj en Drédé-Stad e oé bout mestr, abalamor ma souré en nivér anehon ar ré er réral. Mestr é bet : Loeiz XVI e oé guellan dén é amzér ; ne vennas ket derhel pen d'en Drédé-stad hag é ras gourhemen d'er Stadeu labourat ha boéhein én ul lod. Lakeit en doé Loeiz en tan ér vouchen e zelié lakat Frans de saill ker pel : Saùet e oé amzér spontus en Dispeah ; soñnet e oé tremen-varù Breih èl ranteleh.

Breihiz brudet épad en XVIIe hag en XVIIIe kantvléad. — Breihiz e oé ataù

hag e hré inour d'ou bro é kement mod e oé. Mordeidi brudet e hras konz anehé : Dugè-Trouin, La Bourdonnè, Porhmogér, La Mot-Piked, Kergelen, Kasard, Kornig etc....

Dugè-Trouin e oé genedik a Sant-Maleu (1673) Klasket e oé bet gobér ur beleg anehon mes rè fal ben en devoé. De 16 vlé e oé boutet ar er mor : ino e oé ar é vichér hag embér é tas de vout brudet. Èr blé 1711 en devoé groeit konz anehon muian : ahoudé pelzo é klaské kann doh er Spagnoled hemb kavet guéh erbet en tu. Ean oeit nezé de glah er ré-men de Rio-Janéro én Amérik léh ma oé ou lestri. Donet e hras de ben anehé ha ret dehé péein tauseu dehon aveit bout dijablet. En taul soéhus-sé e gasas er brud a Zugè-Trouin d'er pear horn ag er bed. Mertel e hras é 1736, hantér peur deustou d'en argand en devoé skrapet doh é éneberion : largantéus ha madelehus e oé é kevér é vordeidi.

Sudarded e saùé a Vreih eùé aveit dihuen Bro Frans deustou d'en tauleu fal e ré en Fransizion d'hur bro : er Hont Plélo hag en doé kannet get kement a galon dirak Dantzig ér Prus (1734) e oé Breihad.

È Breih, réral e hré inour d'ou bro eùé : En Tad Manér e oé ur jézuist predegour. È brehoneg é predegé ha lakat e hré en dud de ziredek a vostad aveit cheleu doh é bredegeu kaer.

Ur predegour aral Mikél en Nobléz e zou deit er brud anehon betagomb. Leshanùet é

bet « apostol Breih-Izél ». Kalz a vad e hras en deu bredegour-sé d'er relijion.

Kizellerion hemb par e oé Lanbalè ha drest ol Mikél Kolonb pehani e hras bé Franséz II é Nañned. Ne oé ket, én amzér-sé, é Bro Frans abéh, dén erbet dornet èl Mikél Kolonb.

Skriùagnerion genedik a Vreih e hras konz anehé eùé : Alan Kerbistoul, leshanùet Le Sage, gañnet é Sarhaù (1668) e saùas livreu kaer é galleg. En hani brudetan anehé e zou *Gil-Blas*.

Fréron. gañnet é Kempér (1718) e saùas er hetan rah ur hazeten.

Gresvad e oé enta de Frans kavet hoah Breihiz d'hé darbar dehi : Déréat e vehé bet dehi gout gradvat d'er Vreihiz eùé. Allas ! nezé, èl hiniù hoah, e vezé péet er Vreihiz get tauleu bleij ag el labour e hrent. aveit Bro-Frans.

PEMPVET LODEN

BREIH ÉPAD EN DISPEAH BRAS HA GOUDE

(1789-1909)

KETAN PENNAD

Amzér en Dispeah pé en « Nasion ». — Groeit e vé amzér en Dispeah pé hoah amzér en « Nasion » ag ur hoursad amzér a drizek vlé e ia a zrebi 178⁹ bet 1802. Trizek vlé nen dint ket forh hir é buhé un dén ha, neoah, gellout e hrér laret penaus en trizek vlé-men e zou bet hir, trizek kuéh rè hir ; rak berpet é kavér rè hir amzér el laeroni. en dismant, el laheréh, er goalauzereh. Aveit Breih drest pep tra e ma bet en trizek vlé-sé doh er ré divourusan : goleit é bet a gorveu lahet, glubet é bet a hoed, ku'het é bet en doar get ludu en édeu hag el lañneuiér éntañnet.

Spontet é bet er vro get en torfeten eahusan hag, er péh e zou spontusan, el laheréh, en éntañneréh, en torfeteu-sé e zou bet labour Breihiz enep de Vreihiz, labour Fransizion enep de Fransizion. Petra e zou divourusoh aveit guélet ur brér é lahein é vrér !

Goasket é bet er Vreihiz én ou iné, én ou

religion, én ou hredenneu ; lammet é bet geté lézenneu Doué ha reit dehé ré en « Nasion ».

Goasket int bet én ou Bro : d'er hoursad-sé é ma bet diskaret agren er goh Vreih, lammet geti hé frankizeu, hé guirieu, hé lézenneu hé modeu aveit ou rein de hoarmand Pariz. Nezé e ma bet diskaret Stadeu Breih, hé Farlemant hag en ol treu aral ; nezé e ma bet rannet ha dirannet, beb-eilpen, é départemanteu, arondisemanteu, kantonnieu, komuneu, get mistr a bep bro, ne hanaënt ket tam erbet hur bro-ni ; nezé e ma bet eilpennet en eskoptieu ; en un gir chanjet e zou bet pen de Vreih aveit donet ésoh de ben a hé mougein.

En ur berrik amzér, Breih Nevénoé, Alan Meur, Anna ha Pontkelleg e oé diskaret, laeret ha dismantet, er péh ne hellas ket gobér na Charl Meur, na Loeiz XI, na Loeiz XIV. El labour-men nen devehé ket plijet de Nevénoé na d'er guir Vreihiz deit ar é lerh. Guir é nen dé ket bugalé Breih en des groeit rah er fal labour-sé, goarnemand Frans en des groeit en darn muian anehon.

Plijout e bras el labour de veur a unan é Breih ha saët ou des a du get en Dispeaherion open ur huéh. Displijout e bras d'el loden vrasan, drest pep tra d'er véléan, d'en noblans ha d'en dud diar er mézeu. Mignoned en Dispeah é Breih en des saët Kansorteh en Nasion ; éneberion en Dispeah en des saët er chouañnereh.

Doué ha Sent Breih revireint ne vou guélet

mui guéh erbet én hur bro karet un amzérker spontus !

Er Constituant (1789-1791). — Ur mañné lézenneu koh e zou bet diskaret get en Nasion ; ur mañné ré neùé hé des saët én ou léh. Rah é ma bet torret geti, én ur bléiad benak, ré en amzér goh e oé mat ou adneueiein, guir é, ar er goar ha get doustér, aveit lakat én ou léh ré neùé, jaujaploh. Tolpet e oé bet Stadeu Frans aveit adneueiein ha nann aveit diskar ha dismant. Tolpet e oent aveit labourat eit er bobl, revé chonj er bobl ha nann revé chonj en dispeaherion. Labour diganpen ou des groeit liés.

Er gérizion e zou bet mistr épad ol amzér en Nasion ; el lézenneu e zou bet groeit ér prantad-sé e zou ou ré. Ne gollent ket amzér é lézennein : a pe gavé geté nen dent ket fonapl erhoalh de ben ag ou labour é larent de zihaulaj er hérieu donet de hudal ar ou hansorted, pé ar er Roué ; pé é hourhement dehé monet ar er mézeu de hobér trouz ha safar aveit rein de gredein e oé er bobl a du geté.

Un troh lézenneu neùé ou des groeit, hemb pen na lost dehé liés mat. Ne fonnou ket ha ne talvou ket er boén deviz ag en hantér anehé. Trahoalh e vou hanñein er ré e zou chomet én ou saët goudé ha displeg hiroh diar er ré en des falleit d'er vro é léh guellat dehi.

a) Diar er roué : Lammet e oé bet geton er gelloud de hobér lézenneu, de sehel tau-

seu, de sehel brezél ha de zihan dehon. Er hetan dén e oé ér ranteleh mes nitra kin.

b) Diar tri diazé er ranteleh : en Noblans, en dud a Iliz hag en Drédé-Stad. Groeit e oé bet d'en deu a ré getan rein ou diléz a ou droèdeu ha guirieu.

c) Diar kornadeu Bro Frans èl Breih : Laeret e oent bet agren a ou ol dreu : hanù, lézenneu, modeu, guirieu etc .. Lodennet e oé bet Frans e 83 départemant ; rannet e oé pep départemant é distrikteu hag er ré-men é komuneu.

d) Diar en tauseu : diskaret e oé bet rah en tauseu koh ; mes gouni erbet ne oé bet kavet doh en neuhéted. Kement pé muioh e vezé ret péiein.

e) Diskaret e oé bet rah lézenneu er goh varnereh. Er varnerion e oé chanjet rah.

f) Diar en iliz en des drest pep tra labourret en dispeaherion ha groeit labour e hel hembkin gobér er Pab hag en Eskobed. Groeit ou des el labour-men hemb ali er Pab ; groeit ou des ean énep d'en eskobed ha de lod brasan er véléan e oé ér Stadeu. Ur huéh e oé bet lammet en diaugeu get er véléan ; ur huéh aral dibuennet dohté kemér blank erbet eit ou labour ; ur huéh aral hoah laeret doh en Iliz en dañné e vezé impléiet Je béiein er véléan, de sehel ha de ganpen en ilizieu, er skolieu, er blandieu, aveit ou rein d'en Nasion eit péiein 450 milion délé er ranteleh. Eit digol, er goarnemand e hraté péiein un eskob dré beb eskopti, ur person dré bep parrez ha rein lojeris dehé.

Eilpennein e hrezant hoah anebé ou unan d'en eskoptieu ha d'er parrézieu. Pear eskopti e oé bet diskaret é Breih : Dol, Sant-Maleu, Tregér ha Léon, hag er pemp aral e oé paket un tam doh un tu, un tam doh en tu aral èl en départemanteu, hemb sellet doh nitra. Chetu perak é huélamb bremen Gourin hag er Fañed é eskopti Guéned deustou men dint ér vro Kernèu hag en Arhenneu é eskopti Kempér deustou mé ma er barréz-sé ha réral a Vro-Guéned.

Gobér e hrezant eùé un arheskopti a eskopti Roahon. Groeit e oé bet hoah goah doh en Iliz. Hemb hanadout ur blankad katekiz, hum lakeit en devoé en Nasion de sehel ul lézen hanuet « Constitution civile du Clergé ». Reit e oe perh de voéherion, é pep départemant, de hanhein en eskobed ha de ré, é pep distrikt, de zibab er véléan parréz. Ne vern pé kroèdur ér hatekiz e honi e ma droèdeu er Pab hag en Eskobed é kement-sé. Lammet e oé eùé en eskobed a zidan bili er Pab deustou de lézen Doué.

Lézenneu diben drest pep tra, sauet aveit distag Iliz Frans doh er Pab ; lézenneu difur mammen drougeu brasan amzér en Dispeah: Mestroni en devoé en Nasion ar er Roué ; klasket hé des mestroniein eùé ar en Eutru Doué. Guélet hé des pé ken diés é sehel ur relijion a pe nen da ket a berh Doué.

Lézenneu e oé bet hoah groeit eùé diar er veneh ; unan aveit spizein é hellé meneh ha léañnezi nahein ou roieu pé gloestreu ;

un aral aveit ou houvi d'ou dilézel e kenipansion d'er ré renavi; un aral hoah aveit bihañnat nivér er menatieu; ur bedervet aveit laereh ou dañné hag ou lakat é guerh.

Er Vreihiz é tigor ou deulagad. — Kentéh èl ma teréuas en Nasion d'hobér hé labour diben ha difur ha de vonet pelloh pelgeton, é sahas é Breih tri rumad tud : en dispeaherion pé mignoned en Dispeah, éneberion en Dispeah hag er ré digas.

Doh er mizieu ketan é oé bras nivér mignoned en Dispeah. Doh en doériefeu kaer e oé bet bannet, peb unan e oé engorto a huélet en eur é koéh a veg er gué, èl ma lar er soñnen. Ne vé ket droug get hañni ma vé guelleit d'é dreuigeu; ha grateit e oé bet d'en ol en treu kaeran e fehé bout hoantheit. Più ne oé ket minour e vehé bet; en neb e oé péiet bihan e vehé bet péiet bras; er ré n'ou devoé ket nitra e vehé bet reit un dra benak dehé. En ur gir bet e oé bet en ol, un herrad, é hortoz er baradouiz de zichen ar en doar. En noblans hag en dud a Iliz ihuellan hembkin e vobas doh en Dispeah ag en taul ketan.

Goal abret e oé bet guélet ne oé nameit konzeu kaer get en dispeaherion, ha distañnet a nebedigeu de jourdoul un nivér bras ar er mézeu é hortoz dehé de zonet de vout éneberion bras en Nasion.

Er ré e harpé en Dispeah. — Kérieu Breih e oé rah pé gozik rah a du get en

Nasion ag en dé ketan, ha nen dé ket un tammig ou des poéniet d'hé harpein én hé labour «aveit leuiné er vro» èl ma larent nezé. Èl lod brasan anehé e vezé kavet tolpeu saüet aveit kañnal gloér en Dispeah hag hé dihuen doh dikrians er ré-ral. Groeit ou des hoah open : saüet ou des ur «gansortereh vras aveit hé harpein hag hé dihuen én hé labour madelehus», kansortereh hag e oé bet é ber amzér, strèuet é Frans abéh. Chetu penaus e ma saüet é Breih : diarben ur marhad éd prenet eit porh-mor Brest é kornad Lannuon é sahas kann étre er hobl hag er sudarded, aveit miret a gas en éd ér méz ag er hornad, rak hantér kerteri e oé er bléieu-sé. Mignoned en Dispeah a Vrest, a Landerné, a Vontreléz, a Huengamp, a Dregér, a Gempér etc... hum vobas aveit gratat en eil d'égilé hum harpein ha hum zihuen doh éneberion en dispeah (heneoal 1789). Ré Kempér e ias hoah pelloh : é huélet penaus en Noblans, er Parlemant hag en dud a Iliz ihuellan ne rent ket diléz, a galon vat, a ou guirieu, hi saüet ur gansortereh aral aveit miret ha dihuen lézenneu neù en Nasion. Strèuet e oé bet é Breih doéré er gansortereh-men ha plijet hé devoé d'en Dispeaherion. É genvér 1790 dek pautr iouank ha seih-uigent a berh pear-uigent kër a Vreih ha ag en Anjou e oé tolpet é Pondi aveit kemér ha sonnat feureu Lannuon ha Kempér.

Lideu kaer e oé bet geté azé. Èn ur baré é oent deit d'en Iliz parréz de gleuet un ove-

ren laret get ur béleg plouz hag aveit dibab ur bleinour. Moro, a Vontreléz, studiour aveit bout bretaér, é oé bet hanùet aveit bout ér pen anehé.

Ur pemzek dé benak é chomezant de zistag predegeu én inour d'en Dispeah hag énep d'hé éneberion ha, drest pep tra, énep de Barlemant Breih e demallent aveit bout dihuennet frankizeu ha guirieu er vro. Doh devé genvér é oé bet klozet en tolp ; kaeroh pé kaer e oé bet get iouankiz en Dispeah. Én iliz parréz e oé bet arré er glozaden ; deit e oent dehi get lideu kaer. Stedet e oé er bobl a bep tu d'en hent. Archerion, sudar-ded ar droed hag ar varh, soñnerion ha tabourinerion etc., ne oé bihan a nitra.

Doh pen devéhan ea overen e oé bet lénet get Moro diféradenneu er gansortereh en devoé saùet. Arlerh e oé deit er gansorted de sermantein : « Sermantein e hramb ar autér er vro. emé peb unan, dirak Doué en arméieu, biùein é karanté Tad er Fransizion (er Roué) èl bredér karantéus ha gobér brezél d'éneberion en Dispeah ha d'hum vodein a pe vou ret aveit huchal : Biùein dilui pé merùel ! » Sermantet e oé bet ha sinet goudé ha peb unan d'é du nezé en ur huchal : « Biùet en Dispeah, hé lézen hag er Roué ! »

Ur miz arlerh e oé bet un tolp neùé é Pondi. É kosté Roahon en dud diar er mézeu en doé hum lakeit de hoalauzein en Noblans, de galaù ou dañné aveit ou lakat de blegein d'el lézenneu neùé. É geu pé é guirioné é

oé bet karéet er gansorted a vout huéhet er pennad-sé él labourerion-doar. Ne houennas ket er gansorted ag en temalasion-sé hag ind ha hum vodet é Pondi aveit hum zigaréin.

Muioh e oé anehé er huéh-men. Eih kansort hag eih uigent e oé bet davéiet a berh huéh uigent kér a Vreih ha ag en Anjou. Barh en iliz parréz e oé bet arré digoret en tolpad. Ur beleg plouz e overennas : ur hansort e bredegas; ne larér ket é oé bet guélet splann en dé-sé petra e fallé d'er predegour. Diés é hiniù atañ kavet er huirioné é mesk kement a hettiér. Troeit e oé en dé-sé kadoér er huirioné de vout kadoér el lorbaj. Adnahein e hras eùé é vro ha seùel e hras é voéh énep d'er Vreihiz e garé hoah ou bro ha bannein e hras ne zelié ket mui bout Breihiz én amzér de zonet ; é oent rah troeit de vout Fransizion hembkin.

En déieu arlerh é oé bet devizet diar en treu guellan de lakat er bobl de hortoz, hemb dibredein, el leuiné kaer grateit get en Dispeaherion.

Klozet e cé bet arré en tolp-men én iliz parréz ha sermantet ou devoé endro, dihuen lézen diazé en Dispeah, hé gourhemenneu hag er roué ; dilezel lézenneu Breih aveit hum lakat édan lézenneu goarnemand Pariz ha kouvi mignoned en Dispeah é pep kornad bro d'hum gansortein eldé. Ha goudé peb unan d'é du.

De beb unan kavet mât pé fal ou labour ;

diés e vou neoah d'er guir Vreihiz er havet erhat.

Pemp miz arlerh, tost de gant mil kansort hum dolpas a bep kornad bro é Pariz aveit sermantein, goudé overen en eskob plouz Talérand, biñein aveit en Dispeah, hé lézen hag er roué.

II

ENEHERION EN DISPEAH

Er Roué. — Guel dén aveit Loeiz XVI ne vehé ket bet kavet ; guel roué ne larér ket. É vadeleh rè vras en des ean kollet hag é ranteleh geton. Mât é bout mât aveit er ré vât ; ret é bout divât doh er ré fal ha ret é skoein arnehé a pe glaskant gobér droug d'er ré vât. Chonjet e oé get Loeiz rein ou hoant d'er bobl ; tolpet en devoé er Staden bras aveit kement-sé, mes penneuh aùélet ha dispeaherion hum daulas arnehon aveit miret dohton a gas é chonj de vâd. Doujet en des lezel dibennein un douséniad ag en dispeaherion brudetan ; groeit en des er ré-men trohein ou fenneu de gant mileu a dud ha d'er roué kol é ranteleh hag é ben. Sentein e hras doh en dispeaherion get eun a hobér droug de zén é lezel er tri Stad de labourat én ul lod ha de voéhein peb unan aveiton ; sentein e hras dohté é tonet de chom de Bariz, é sinein el lézenneu laer e skrapé hé dañné get en Iliz, el lézenneu e saùé er religion plouz. A pe glaskas harz doh en dispeaherion é oé rè zevéhat dehon. Rè hoann

e oé aveit tálein dohté ha rè sonn e oent ind aveit plegein dehon.

Er Noblans. — Adal en déieu ketan é énebas Noblans Breih doh en Dispeah. Deu dra en des groeit dehé arbennein dohti. De getan, dismant Breih. Kentéh ma oé deit dehé hanñet e oé diskaret er feureu saùet étré Breih ha Frans, é trougas ru geté. Hum dolpein e hrezant aben eit rein de houiet d'en dispeaherion : ne vé ket diskaret ur feur nameit a pe vé en deu feurour doh en diskar kevret ; nen doé ket Trédé-Stad Breih perh erbet d'en diskar ha ne oé ket bet hanñet revé lézenneu Breih. Kaset e oé bet temalasionneu Noblans Breih d'en Nasion ha lénet e oent bet ; mes ne oé ket groeit kin van anehé. En dispeaherion ne hanñent kin lézen nameit ou hani. Liés erhoalh en dén ne hel ket harz doh el laer. Mât ha ret e vé huchal ar é laeronsi ataù. Trugèré de Noblans Breih ha d'en dud a lliz bouthuchet ar en Nasion é laereh frankizeu hur Bro. Nitra kin n'helleñt gobér aveit harpein doh el laeronsi-men.

D'en eil, laeronsi ou guirieu. Dén ne vou soéhet mar en des Noblans Breih pennadet doh en Nasion én arben a hé lézenneu ar ou madeu ha guirieu laeret dohté d'er 4 a viz est 1789. Groeit e oé el lézenneu-men é Pariz get tud a bep bro aveit laereh arré. Deit e oé merhat ha treménet er hours de ziskar rah guirieu en Noblans mes doh ou diskar e vehé bet erhat digol er ré-men. Ne

lammér ket é zañné get un dén hemb en digol dehon.

Noblans Breih ne sentas ket enta a her doh lézenneu e saùé azohtë ou guirieu. Er bobl ne fardas ket, èl barh é mar a gornad aral é Frans, aveit gobér dehé sentein doh en Nasion get eun a lahereh hag a dan. Ma ne oé ket mui karet é pep léh Noblans Breih get er bobl, èl guéharal, ne oé ket hoah eùé kaseit. En Noblans distér e oé hoah ker karet èl én amzér goh. Ne oé ket bet groeit enta kalz a ardeu dirivil na dijauj dohtë. É kornad Roahon neoah é oé bet groeit cher doh er Fransizion hag e oé bet goasket un tammig ar en Noblans.

Parlemant Breih é tihuen hur bro. —

Seùel e hras eùé Parlemant Roahon a du get Breih énep d'en dispeaherion. Nahein e hras grons a gemér merch a ou lézenneu. Teret en devoé goarnemand en Nasion ha kaset kemen d'er Parlemant de zonet dirakton de zispleg perak é énebé doh é lézenneu neùé. Housè, er blaenour anehon, e zisplégas nen doé groeit er Parlemant nitra kin nameit miret lézenneu Breih saùet get en dugéz Anna ha n'hellé ket digemér lézenneu neùé groeit é Pariz hemb bout kanaderion Breih ol ar el léh.

Chapeliér, kanadour kèrizion Roahon, e hras goudé ur predeg hir énep de Parlemant Breih hag eùé énep de Vreih. Ne garé ket en dén-men er huirioné rak ne gavér nameit geuiér barh é zeviz ag ur pen d'en

aral. Ret e oé, emé ean, diskar lézenneu er gob Vreih aveit hé digor de leüné en Dispeah; konportemant er Parlemant ne oé nameit un hujaut d'en Dispeah, rak ul liam neùé e oé bet saùet étré Breih ha Frans, liam hag e dorré rah er ré goh. Penneu bras er Parlemant hag en Noblans ne hrent nitra meit dihuen ou lod é pennadein doh en Dispeah, etc...

Geuiardereh e zou a ioh é konzeu er Chapeliér. Ur gir benak aveit splannat diarnehé. Hanahout e hré er guir Vreihiz ol talvedigeh lézenneu Breih; dén ne huélé hoah talvedigeh leuiné en Nasion. Mât e oé monet get doustér eit guélet mar oé gouni doh en trok.

Ur feur ne vé ket dislaré get unan a pe vé bet pear doh er seùel. Saùet e oé bet unañnegeh Breih get pear : Noblans, tud a Iliz ha Trédé-Stad Breih doh un tu ha roué Frans doh en tu ral. Ne gavér nameit en Drédé-Stad doh hé diskar. Hag é guirioné, klan bras e vehé bet Chapeliér mar behé bet ret dehon diskoein é oé er bobl a du get en Drédé-Stad aveit gobér labour ken diben.

Tri dé é oé bet tabutet diar konportemant Breih ha goudé en Dispeaherion e skrapas Breih hag e zijablas a hé Parlemant. Ne vé ket berpet er guir get er hrihan neoah.

Kalz ne vern; er Vreihiz, e garé ou bro, en des gouiet gradvat d'en Noblans ha d'er Parlemant a ou labour hag atañ e ma guir konzeu Housè : « Donet e hrei un dé ma vou sellet hun disentegeh doh en Nasion èl

ur gloér aveidomb, aveit hun doaréned ha gradvat e vou gouiet d'emb é Breih. »

En dud a Iliz doh en Nasion. — Oeit e oé bet en dud distér a Iliz : personed, kuréed ha béléan aral er parrézieu de Bariz d'er Stadeu-Bras. Get plijadur é huélas er rumad-men amzér ketan en Dispeah. Kredein e hré ne vehé bet deit nameit mād aveité hag aveit er vro. Difariet e oent bet kent pel. Ag en taul ketan penneu bras en Iliz e sellé get doujans doh en amzér neüé. Hañni ag en deu rumad ne bennadas neoah aben doh en neüétedeu ken ne oé bet kroget é lézen en Iliz aveit hé diskar ha hé dismant revé konzeu Mirabo : « Ret é distag Iliz Frans doh er Pab ! »

Hemb sañnein grik ou devoé asantet rein ou diléz a ou guirieu ; n'ou doé ket pennadet bras a pe oé bet troket dañné en Iliz é doar doh ur bé én argand deustou ma oé tu er hol geté neoah, na muioh tré ma oé bet dañné en Iliz é guerh ; mes adal en dé ma ou doé guélet en dispeaherion é hobér én Iliz en treu e zeli bout groeit get er Pab hembkin pé ataù én ul lod geton, èl rannereh en eskoptieu, er parrézieu ; hanüereh en eskobed, er vélean parréz ; gloestreh er veneh ; adal en dé-sé é ma bet guélet gozik rah en dud a Iliz a Vreih én ou saù aveit harpein en Iliz doh ardeu en dispeaherion.

En dud a Iliz e asé difari en dispeaherion. — Poéniet en devoé en eskobed

drest pep tra de spizein é pep mod é oé fal labour en Dispeah diar en Iliz é lemel hé dañné geti ; é oé un dra fal aveit en ol lezel en dispeaherion de nahein bieu en Iliz ar hé madeu hag é oé ken és nahein bieu en dud aral ar ou ré. Poéniein e hrezant muioh hoah aveit ou lakat de goupren é hrent fal doh hum lakat é léh er Pab hag en eskobed de hobér ou unan pen, lézenneu de rannein en eskoptieu, parrézieu, pé d'ou dismant èl ré Sant-Maleu, Tregér, Léon, Dol ; de dorrein eskobed a garg, de hanüein ré neüé get er bobl ; de zistag eskobed ha béléan doh er Pab, etc...

En Dispeaherion boar doh alieu fur. — Ne oé ket bet cheleuet doh er huirioné hag er furnéh ; mes èl sél guéh ma vé lausket er geu de sourein ar er huirioné, donet e hras ar en dud en Dispeah spontusan, Gelllet e hrér laret e ma ag el lézenneu e saùé en Iliz plouz, en eskobed hag er vélean plouz, é ma deit en dispeah ar Breih. Bout e zou treu n'hel ket goarnemand erbet lézennein é unan diarnehé : treu en eutra Doué, treu en iné, treu en Iliz. Ur folleh en des groeit en dispeaherion é seüel ou unan el lézenneuse ; ur folleh brasoh hoah é klah gobér d'en dud plégein dehé én despét dehé. Ne zeliér ket gobér lézenneu ne vé ket gelllet sentein dohté. Hag en dispeaherion e vennas plégein en ol édan ou lézenneu neüé ha ne bredérezant ket goaskein ar er ré ne vennent ket pé ne hellent ket pegein dehé.

En dud a Iliz é tisein grons doh en dispeaherion. — En dud a Iliz ne énebas grons doh en dispeaherion meit doh mizieu ketrn 1791 a pe oé bet gourhemennet dehé sentein doh lézen en Iliz plouz.

Nezé e oént bet rannet é diù loden, ur hlé ihuél étrezé. Doh un tu — en hani kriüan — en eskobed hag er véléan guirion ha doh en aral — distér mes safarus — en eskobed hag er véléan plouz, de laret é er ré en doé troeit kein d'er Pab ha de lézenneu en Iliz.

Aveit bout eskob ha beleg plouz e oé ret, de getan pen, touiet bout féal d'en Dispeah ha d'hé lézenneu. Diar 134 eskob e oé barh é Frans, pear hembkin e droas a du get en Iliz plouz ha dek mil benak diar er hant mil beleg ha menah e oé é Frans eùé.

É Breih, eskob erbet ne sermantas. Gozik rah er véléan e hras èl en eskobed. Diar 454 person a eskopti Guéned, 48 e ias d'en Iliz plouz. Ardrou kementral e oé bet é eskobtiou aral a Vreih é troein kein d'er guir Iliz. Iliz en Dispeah ne gavé ket enta diazé é Breih. Nen dé ket ar hé goal neoah ma nen des ket hé Iliz groeit brud; lakeit en des en dispeaherion béh erhoalh de houni er véléan d'ou lézen. Deu pé tri miz dohtu, doh pen ketan 1791, e oé bet bep sul penneu en Dispeah é vonet a barréz de barréz é ridek arlerh er véléan ha doh ou fedein de sermantein pé é lakat ré plouz én ou léh. Sudarded e vezé geté aveit ou dihuen hag

aveit dastum kansorted de vonet d'en ofiseu neùé.

Penaus é vezé hanüet en eskobed plouz. — É ker-ben en *départemant* é vezé dibabet en eskobed; é kér-ben en *distrikt* e vezé hanüet er véléan parréz. Ne oé ket bet pikol labour eit kavet pemp eskob plouz Breih. Dibabet e oé bet: Er Masl aveit Guéned; Miné aveit en Nañned; Jakob aveit Sant-Brieg; Er Hoz aveit Roahon hag Ekspilli aveit Kempér.

Feitus bras e oé bet boéhereh eskob Kempér. É kreiz en noz, ar dro diù ér de vitin, é kreiz en tioelled du. édan ur barrad arnan dibarak, doh strakereh er gurun ha stergann el luhed, é oé bet hanüet barh é iliz sant Korantin, get tud ven. Biskoah merhat en iliz-men nen doé hoah guélet treu ken divalaù. Guir é nen devoé ket eùé treménet amzér en Dispeah arnehi.

Ne oé ket bet groeit er voéhereh é peah; lod ag er voéherion, er ré diar er méz, e glaské térennein, lod aral e venné boéheiein en noz-sé, ha béh étrezé. Er ré devéhan aveit donet de ben ag er réral en doé hum lakeit kevret get groagé ha merhed aral deit de huélet en hoari aveit huchal èl bleidi.

Gellet e oé bet alkent, ur huéh benzek, digor er voéhereh é kreiz er safar hag eùé en dirohereh; rak kriüoh e oé kousked er vènerion aveit en trouz. El lod brasan ag er voéherion e oé bet mènet aveit gobér dehé boéheiein eit ur beleg a du get en Dispeah ha

kousket e hrent get ou sam ivaj. Hoari e oé a hendaral get groagé, merhed ha pautred ne gouskent ket. Dré hep diù huéh é vezent kleuet é laret : « Pel é vihou hun eskob rak badéet mat é bet get guin-ardant. »

Boéhiet e oé bet eit mér ha grefiér Kempér deustou dehé en devout moéz ha lugalé; boéhiet e oé bet eit diù léañéz, aveit ki er Skolaj; mes Ekspilli en doé tréhet arnehé rah ! Ur bourd !...

Chetu penaus é ma bet hanùet ketan eskob en Dispeah é Breih. Elsé é mant bet dibabet dek vlé dohtu, guéh jaujaploh, guéh ken dijauj.

Penaus e tigeméré en Nasion hé eskobed plouz. — Chetu penaus é oé bet digeméret Er Masl é Guéned : Rah é oé penneu bras en Nasion, én ou sulieg kaeran, aveit en deùeh. Tri anehé e oé bet oeit beta Ploarmél ar é arben; ur baré jandarmed betak en Elven hag étre en Elven ha Guéned é oé paket paréadeu sudarded duhont ha dumen. Doh kër é oé er mér ha penneu bras aral get un nivér bras a dud deit de huélet en neùeted.

Ne gavas ket Er Masl é tonet barh é Guéned ur goén huek aléjet de hantér hant a dud, él men doé kavet Ekspilli é vonet barh é Kempér; ne gleuas ket elton koénerion é son hag é hudal kan en Dispeah; mes kleuet e hras é vonet get en hent, er gristenion é tistill ou *Fater* a voéh ihuél : *Délivrez-nous du Masl !*

Penaus e tigeméré en Nasion hé fer-soned plouz. — Diésoh e oé bet kavet personed plouz. Parréziou e oé erhoalh mes personed plouz ne oé ket de lakat ér pen anehé. Open en trédéran ag er parréziou ne oé ket bet gellet rein dehé ou béléan plouz. É eskopti Guéned nen des ket bet biskoah, ar un dro, open pear-uigent person plouz. Hanùet e vezent èl en eskobed, guéh get peah, mes liésoh get trouz, safar ha kann. Anbruget e vezé goudé er personed plouz d'ou farréz get liden kaer. A pe oé bet oeit hani Pléheneg aveit er huéh ketan e oé ar un dro geton Dispeaherion en Henbont, Porh-Loeiz hag en Oriant get un baré jandarmed. Mér Pléheneg, get tri konseillour hag ur baré maltoterion, e oé deit ar é arben beta trebinien er barréz.

En ur baré é oé bet deit goudé en deu rumad d'er vorh, er hlehiér é son èl d'er gouillieu bras. Barh én iliz é kañnezant er *Veni Creator* ha touiet e hras er person bout féal d'en' Dispeah, d'el lézen ha d'er roué. Overennein e hras, komuniein e hras, badéein e hras. Ur bochad labour aveit un dé ! Mes, er heh dén, groeit en devoé én un dé gozik rah é labour a berson plouz. Mar oé en dé-sé un nebedig vraù a dud én iliz ne oé ket bet kement abarh arlerh. Braù e vé en tren neùé de huélet ur huéh; chuéhet e vé abret geté a pe ne vent ket mat.

Perak nen dè ket er bobl a du get er véléan plouz. — Dén ne vou bamet é houiet

nen doé ket gellat er véléan plouz gouni er gristenion. Un trédéran benak ag er véléan plouz e oé deit ag er menatieu, ha d'en termen-sé ér menatieu er veneh ne saüent ket ihuél bras ér santeleh; é treu aral ne larér ket. Gouiet e hré er gristenion ne oent ket béléan Jézuz-Krist mes béléan en Dispeah.

Mignoned hag éneberion er véléan plouz. — Rañnet e oé Breibiz é diù loden : doh un tu er véléan plouz hag en dispeaherion e oé en ilizieu parréz ha perhér er personed dehé, ha, doh en tu ral, béléan Doué vezé ret dehé overennein ér chapéliu, er hardieu hag ér parkeu ha hum guhet é ti er gristenion get eun a vout goalauzet get en dispeaherion. Er guir véléan e oé gozik rah er gristenion a du geté. Kristén erbet, aveit laret mat, nen dé de gavet er véléan plouz. Jandarmed ha dispeaherion ou degasé d'ou léh, ou goarné, ou dibuenné; ne oent ket aveit lakat er gristenion d'ou harein na de rein labour dehé. Kaer en dezé en dispeaherion monet d'ou overenneu d'ou fredegeu, etc... dén ne hré cher dohté. Kalet é d'en dud seüel ur relijion neüé ha gobér hé heli; kalet e vé d'en dén gobér labour Doué.

Goapeit e vezé er véléan plouz; overen er serpent e vezé laret é Pléheneg a overen er person plouz. É Nañned é vezé groeit bourd get en eskob plouz hag é bréhésioneu. É Kastel-Paul, de sul er Sakremant, dén ne

ganpenné é di aveit préhésion er véléan plouz.

Estroh aveit én ur barréz ne gavent ket dén erbet de hobér labour en iliz. É Sant-Tégonneg (Léon) er person nen doé na kloher ha reskondour-overen. Én un tachad aral n'hellé ket son er hloh, trohet ma vezé er gorden-gloh. Én ul léh aral n'hellé ket monet én iliz : saüet e vezé en alhuéieu anehi. Ne oé ket un dro kam ne vezé groeit dehon aveit miret dohton a hobér é ofiseu.

Nen dezér ket d'en iliz d'er havet hag a pe zé ean ér méz e vezé pelleit dohton èl doh er vosen; a p'en dé én tiér en dud e saillé er méz, èl é Plouénan. Huchet e vezé arnehon ar en henteu. Liés arheskob plouz Roahon, a pe oé person é Éliant, en doé kleuet huchal ar é lerh : « Harz er blei ! » Elsé duhont, elsé dumen; guel én ul léh, goah, en un aral.

En Dispeah é tenein labour d'er véléan plouz. — A pe nen dé ket er gristenion de gavet er véléan plouz a volanté vat é oé ret gobér dehé donet é lemel ou béléan geté. Abret ou devoé kouviet en dispeaherion de zonet d'ou harpein. Temalein e hrent d'er guir véléan tenein er gristenion ar ou lerh én ur zikri dehé lézenneu neüé en Dispeah. Un dra e oé ret d'hobér e larent ind : Pellat er véléan doh ou farrezieu ha skontein er gristenion e hoalgasé relijion ha béléan en Dispeah. Cheleuet e oé bet doh ou hlemmeu; gourhemennet e oé bet d'er

véléan pellat dek lèu doh ou farréziou koh ha goleit e oé bet er vro a jandarmed hag a sudarded aveit skrapein en neb ne senté ket.

Meneh ha léannezi. — Stank e oé er menatieu hag en abatieu é Breih é amzér en Dispeah. Biùein e hré en darn muian ag er veneh én digasted doh Doué kentoh eit ér santeleh. Én ou mesk é ma bet en Dispeaherion é klah ou béléan plouz. El léannezi e oé ataù gres ha biù lézen Doué geté ha kandalhet en des tri pérann anehé d'en nebetan én hent mat.

Épad 1790 é oé bet en dispeaherion brasan é ridek, dré Breih, ag ur menati d'en aral é huélet mar kavezent énné meneh ha léannezi hirehet de droein kein. Kaset e oé er brud, é pep léh, e vézé dalhet meneh ha léannezi én despet dehé, èl prizonerion. Ret e oé bet de bep monah ha de bep léannez donet dirak penneu bras en Nasion, barh ou menatieu, ha laret mar oé ou chonj chomel én ou stad. Largantéus e oé en dispeaherion doh er ré renavi : rein e hrent pansion dehé. Én hantér ag er veneh ha tri pérann ataù d'en nebetan ag el léannezi e gandalhas de viùein én ou menatieu, hemb cheleu doh alieu diaulek en dispeaherion e glaské drest pep tra laereh dohté ou dañé.

É sigur gobér vâd dehé e oé gourhemennet d'er veneh ag un hevelep urh hum dolpein én hevelep menati aveit biùein, édan boén a gol ou fansion. Kentéh ma oé dilausket ur menati é tigoéhé en dispeaherion d'hobér un

invantoér ag en treu chomet abarh : el laer ne vour ket bout laeret !

Laeréh rah dañé er veneh hag el léannezi e oé chonjet geté. Degaset en devoé en dispeaherion er frankiz ar en doar ha chetu perak é hoalgasent er ré e venné biùein didrous ér menatieu. Frankiz en dispeaherion e oé é guirioné er frankiz de laereh ; rak nezé e oé bet eùé lakeit é guerh dañé er menatieu é sigur péein délé er ranteleh hag é guirioné aveit kargein fichedeu mignoned en Dispeah.

Er bobl dilorhet d'en Dispeah. — De goursad ketan en Dispeah é oé bet koutant en dud a hé labour. Grateit e oé bet dehé en ol leuiné ha cheleuet ou devoá doh el lorhenneusé. Neoah ne saùezant ket aveit harpein en dispeaherion de gas ou labour de vâd ; gortoz e hrezant, beta guélet, labour er ré-men aveit gouiet petra e vehé bet. Abret é huélezant e oent lorbet ur hueh open.

Galleued broieù Roahon, Nañned, Redon hembkin en devoé hum lakeit de glah kapaill doh en Noblans én ou manérieu aveit gobér dehé sentein doh el lézen neùé. Breih-Izél ne fichas tam erbet, aveit laret mat. N'en doé ket tud er hornad-men d'hum glem kalz a ou duchentil. Hanaùout e hrent ou mistr koh ; ne huélent nitra de houni é vonet édan bili ré neùé.

Er bobl ne larezant hoah nitra a pe huélezant en dispeaherion é huerhein dañé en Iliz ha ré er veneh ; ne vennezent ket neoah prénein

anehé. N'ou des kavet gouni erbet doh en amzér neüé. Distaul erbet ne oé bet d'en tauseu ha dalhet e oent bet èl érauk. Un hanù aral e oé reit dehé erhoalh, mes ne oé tam erbet ésoh d'er ialh. Kreskeit e oé bet d'en tauseu é léh distaul debé : mizeu en Iliz, er skolieu, er hlandieu e oé bet taulet ar er bobl aveit er huéh ketan. Ar en Iliz é pouizent beta nezé. Deustou ma vezé guerhet madeu er veneh ha ré en Iliz, ne skañné tam erbet de zélé er ranteleh ; én eskem kreskat ha poñnérat e hrent bamdé. Aveit parrat doh en dispeaherion a lakat en alhué édan en or é oé bet saüet ul lézen eit goulén, get peb unan, open en tauseu aral, er pérann a é hounieu (1790).

Er bobl é seüel énep d'en dispeaherion. — Arlerh bout guélet, get leuiné, amzér en Dispeah é seüel ha goudé bout sellet get digasted doh hé labour e tistañnas a gren d'er bobl a pe huélezant eilpennet ou eskoptieu ha parrézieu. Térein e hrezant ru a pe oé bet deit en dispeaherion de atahinat er véléan aveit seüel ré plouz én ou léh. Doh devé 1790 ha pen ketan 1791, é saüas en ol hemb ne oé bet dobér nag a noblans nag a hañni aral de huéhein pennad énné. Ag ur pen d'er pen aral a Vreih, hum gavé rah, ar en dro er Vreihiz én ou saü aveit dihuen ou béléan hag ou Doué. Kalet e vehé bet kavet ur barréz chomet ardran un aral. E oé er chouañneréh é horein.

Ur goarnemand fur en devehé bet tennet

ardran é tiskar aben el lézenneu en devoé groeit get harp er chetal, lézenneu e saüé er bobl abéh énep dehé én un hevelep dé. Splann e oé de huélet é vehé bet fal en tren é vonet pelloh geté. A nezé é ridé er goed é Breih èl é Lanpaul (Léon), é Guéned hag é léhieu aral. En Nasion ne dennas ket ardran : arnehi enta e teli koéh béh ha karé en torfeteu ol deit geti ar er vro.

É huavrér 1791, parrézieu ardro Keranna e zas de Huéned eit rein de houiet d'en dispeaherion ne vennt ket a vod erbet ma vehé bet groeit nitra a neüé ar ou eskopti, ar ou farrézieu, ar ou ilizieu, ar ou béléan. Un dé benak arlerh é saüé doh Sarhaü, Teis, en Elven, paréadeu aral eit dihuen ou eskob doh ardeu fal ré en Nasion e hoaské arnehou eit gobér dehon sermantein. Dismantet e oé bet paréad Sarhaü hag un hantér kandad anehé e oé bet lahet. Kaset e oé bet sudarded ar arben er baréadeu aral. Adal nezé e oé bet strèuet ar er méz paréadeu sudarded eit gobér d'er bobl plégein de lézen en iliz plouz ; adal nezé é saüas eüé de galon en dispeaherion ur gasoni dal doh er hlehiér en devoé soñnet eit tolpein paréadeu Sarhaü, Teis, en Elven... ha chetu perak ou des hum lakeit a nezé d'ou dichen, d'ou zorrein ha d'ou zéein.

Guélet e oé bet en hevelep treu get er bobl é pep parréz a p'en dé en dispeaherion de asé lakat er véléan d'hum « blouzat ». De gosté Muzilleg ne oé ket bet gellet, épad un herrad mat, kas beleg plouz erbet.

En eskoptien aral ne chomezant ket arlerh hani Guéned. Ma n'ou des ket hum vodet aveit donet, én ul lod, de harz doh en dispeaherion, hum vodet ou des neoah ardro ou ilizieu aveit parrat doh er véléan plouz a vonet énné ha liés a huéh ou des groeit dehé distroein d'er gér fonaploh eit ma oent deit èl é Fouesnant, é Krohon, é Plunered, é Muzilleg etc... Jandarmed, sudarded, prizon, nitra nen dé de ben anehé ha neoah adal pen ketan 1791, é vezent rah arlerh er Vreihiz doh ou atahinat aveit gobér dehé kemér béléan plouz é léh ou ré. Ha kement é mant bet atahinet ma ou des mohet grons doh en Dispeah ba hum lakeit a zevri a du get er Roué é vezent dalhmat érauk é vrezélat dohton.

Breihiz é tivroein érauk en Dispeah. —

Doh devé 1790 hag é 1791, lod-kaer a Vreihiz a vesk en Noblans, en dud a Iliz hag er bobl en devoé divroet aveit lezet er barrad arnan de darhein. Ne oé ket mui enta bourus ér vro.

Chomet e oé merhat leuiné en Dispeah bourdet én un tu benak; nen dè ket ataù fonapl de Vreih de gemér léh en hani e oé bet boutet ér méz. Unañnet e oé rah er Vreihiz aveit kavet endro ou leuiné kollet.

III.

EN « ASSEMBLÉE LÉGISLATIVE »

(Heneol 1791. Guenholon 1792)

En Dispeaherion é aheurtat. — É guenholon 1791 é oé bet boéhereh. Boéhet e oé bet én trouz, ér safar ér pilereh. Penaus ne vehé ket bet fal labour tud ha n'ou doé kin furnéh nameit hani ou zauleu dorn!

Deu rumad e oé saùet é mesk en dispeaherion : ur rumad e fallé dehon diskar er Roué ha seùel er Républik ; ur rumad aral e venné dehon goarn er Roué. Bamdé e vezé chach geté eit gouiet pé rumad ag en deu en dehé bet souret ar en aral.

Ne oent aveit hum gleuet nameit diar un dra : miret er lézennen saùet en tri blé kent ha, drest en ol, hani diazé en Iliz plouz. Diù lézen ou des groeit é 1792 aveit lakat er ré disent de blégein dehé : unan é huavrér, un aral é méheuen. Gourhemennet e oé get er getan d'en Divroidi distroein d'ou bro pé lezel ou dañné de vout skrapet get er goarnemand pé bout dibennet mar dezé dehé koéh édan kraboneu en Dispeaherion. Get lézen méheuen é oé gourhemennet d'er véléan touiet pé sermantein bout béléan plouz, pé bout forbañnet eih dé arlerh a ou eskobti ha pemzek dé arlerh ag er Frans. Dispeaherion 1789 e venné distag Iliz Frans doh er Pab ; dispeaherion 1792 e oé chonjet geté hé diskar doh diañnéz er véléan.

Loeiz XVI e nahas grons a sinein en diù

lézen e hoaské ar dañé ur rumad hag ar inéan ur rumad aral. Klaskein e bras en dispeaherion gobér dehon plégein édan doujans er chetal en ur gas Santér get un nebed dihaulaj, boneteu ru geté, de gastel er Roué aveit er spontein. Loeiz XVI ne vennas ket plégein. A p'en devehé karet en devehé bet dismantet ha diskaret en Dispeah hoah en dé-sé, en des laret goudé Napoléon ketan : ne oé meit boutein arnehé un ajad boledeu ru.

Breihiz é tivroein érauk en Dispeah. —

En dispeaherion n'hellent ket enta na forbañnein er véléan, na guerhein madeu en divroidi, na lemel ou buhé geté. Hum geméret ou devoé doh er véléan hag ou zurel e hrent ér prizonieu. Lod kaer a véléan e zivroas er hoursad-sé aveit asé kavet é léh aral guel bro ha guel tud. Siouah ! monet e hrent d'er boén, d'en ankin, d'en diañnéz. En E. Nouri, person Bégnén, barh én ur huerzen brudet, e zispleg guel aveit nitra pegen garù e oé en divroedigeh aveit er véléan. D'er Spagn ha de Vro-Sauz é has er geh divroidi.

En dispeaherion é forbannein béléan. —

Divourus e oé aveit en divroidi ; kant kuéh goah e oé bet hoah d'er ré e oé chomet é Breih. Hemb lojeris ha hemb biùans, ret e oé dehé biùein diar en alézon, é kuh, rak, noz ha dé, é vezé jandarmed ha sudarded é foètal er vro aveit ou skrapein hag ou has

ag ur prizon d'un aral. Ne overennent, ne sakremantent nameit a guh ér hardieu, ér hoedeuiér hag él lanneu diamén. Ret e oé bet dehé turel ou dillad beleg : ul lézen e zihuenné dohté a zoug anehé.

Peuranté, prizon ne ziskaras ket relijion Doué, rak tam erbet ne saùas hani en Dispeah ; tam erbet muioh a labour nen das d'er véléan plouz. Er bobl e zalhé ataù de bellat dohté, d'ou goapat ha de hoari troieu dehé. Eit deverral, lod ag er véléan plouz, èl personed Pleheneg ha Bubri, e ziméé hag e zesaué ou bugalé pé ou lahé.

Ardeu dispeaherion 1791 ne oent ket eit dastum mignoned neùé d'en Dispeah. Ne greské eùé tam erbet en nivér anehé : bihañnat ne larér ket. Paud mat ag en dud, e oé chomet én arvar er bléieu ketan, e droas agren a du get hé éneberion. Ha goahoh pé goah é abeurtas en deu rumad en eil doh égilé.

Brezél doh en Autrich. — É kleuet doéré en treu eahus groeit get en dispeaherion, anpeleur en Autrich hum gleuas get roué er Prus aveit dihuen, mar behé bet ret, e vréreg Loeiz, é voéz hag é zeu groèdur doh goalgas en dispeaherion.

Goap, open goap, e oé bet get er ré-men doh anpeleur en Autrich hag ind de gas brezél dehon get sudarded a volanté vat saùet dehé é Frans abéh.

É Breih, dén diar er mézeu ne sentas doh ou boéh. Beta nezé er Vreihiz nen deut ket

ér méz a ou bro de vout sudarded. Merhat é kavent eùé ne oé ket goal fur er brezél-sé. Ag er hérieu é oé oeit grañnigou, mes é Pariz é chomas el lod muian anehé.

En dispeaherion é torreiz Loeiz a Roué. — Ré Brest e gavas guel geté chom é Pariz atañ. Labour e oé d'hobér ino eùé. D'en 10 a viz est ou doé sekouret get en dispeahour Danton hag é chetal diskar er Roué. De greisnoz e oent oeit arnehon én é vanér ha groeit dohton goah aveit goah. Dihuenet e oé bet doh sudarded Loeiz a dennein ar er chetal didruhé. Ne oé ket bet er ré-men ken trubéus doh er Roué na doh é sudarded. Lahet ha multaréret e oé bet é sudarded ha ean torret a vout Roué.

Taulet e oé bet nezé ér prizonieu éneberion en Dispeah. Doh déieu ketan guenholon, ar gourhemen Danton, e oé lakeit 15.000 anehé d'er marù. Achiù e hré en *Assemblée législative* hé labour ér goed. Nag un hiris !

IV.

ER « GONVENTION »

(Guenholon 1792 — Heneal 1795)

En Dispeah é sonnat hé mestroni. — Boéhereh e oé bet ha dispeaherion avot e oé bet hanñet. Spontuset ha diharaket labour ou des groeit ! Deu rumad dispeaherion e oé hoah én amzér-sé é pen Frans ; er rumad ru hag er rumad guen. É pen er ré ru é oé Danton, bosér guenholon, Marad, e vezé

dalbéh é huchal e oé ret dibennein tri hant mil a dud aveit ma vehé bet eurus er réral, Robespier hag e talvé en deu aral. Hag er ré ru en doé souret ar er ré huen.

Chetu ou labour : Diar er roué, aben é oé bet torret eit mäd Loeiz XVI a Roué, barnet ha dibennet é genvér 1793 ha sañet er Républik én é léh.

Diar en divroidi, béléan, pobl, er ré ol ne oent ket mignoned en Dispeah, e oé bet sañet énep dehé, é pep départemant, ur gansortereh hanñet « Comité de Salut public » karget de hoarantein er vro doh éneberion en Dispeah ; ul lézvarn hanñet « Tribunal révolutionnaire » karget de glah ha de brizonein er ré ol ne oent ket a du get er Républik, aveit ou dibeunein doh ret. Gourhemennet e oé, a hendaral, stagein, doh dor pep ti, hanñeu, leshanñeu, oed, michér er ré e oé é chom abarh. Davéiet e oé bet eùé, de bep kornad bro, un dispeahour bras benak aveit guélet penaus é kerhé en treu abarh. De viz merh é tigoéhé é Breih : Prieur ag er Marn, Jan-Bon-Sant-Andrèu etc... ha, drest en ol, Kariér, dén krioh aveit lon gouñ erbet

En Europ é tanfoeltrein brezél ar en « Nasion ». — Chonjet e oé get en dispeaherion donet de ben a ou éneberion doh ou spontein. Get ou ardeu dal é oent deit de ben a deunein arnehé en Europ abéh ha hantér Frans. Aveit tälain doh brezél en Europ é oé bet ret señel sudarded. Tri hant mil e oé bet galñet én ur huéh (huavrér

1793). Ne oé ket kouchet mat en dispeahe-
rion de zonet de glah sudarded de Vreih ;
dén ar er mézeu ne sentas doh er hourhe-
men. Ag ur pen d'er pen aral ag er vro en
doé hum sahet er Vreihiz aveit derhel pen
d'er goarnemand. Revé feur en dugéz Anna
ne oé ket ret d'er Vreihiz monet de vout
sudarded de Frans. Mar oé bet oeit unañneu
ar kouvi rouañné Frans, é oent oeit a volanté
vat ; mes er Vreihiz e gavé, er huéh-men, é
hent de hobér un dra tal é vonet de sekour
dijablein ur goarnemand e oé a houdé pear
blé doh ou goaskein diarbén ou fé hag en ol
dreu. Ha chetu sahet er Vreihiz énep d'er
goarnemand é léh monet de vout sudarded
dehon.

**Méziaded Breih é pilat ar en dispea-
herion.** — Ar un dro, ér pear horn a Vreih,
édan deu pé tri dé, de gours en tennaj, hum
gavas rah er Vreihiz é hobér en hevelep tra,
é laret en hevelep konzeu, é vonet a baréa-
deu get ferhér, felziér, felhér, fuzillenneu,
penneu-bah etc... d'er hériéu, d'hobér un taul
krog doh en dispeahe-herion. Laret e vé ou des
sahet ar houvi en Noblans pé ar hani er
véléan. Béléan ha Noblans Breih ne oent ket
a dra sur mignoned en Dispeah, ha ne vern
più én ou léh merhat, mes er bobl ne che-
leuezant ket kalz doh dikrians er ré-sé énep
dehi. Lausket ou doé, get digasted en
Noblans de vout skoeit er bléieu kent, sahet
ou devoé hemb kin énep d'en dispeahe-herion
a pe oé bet goalgaset er véléan. Droug e oé
bet get er Vreihiz é huélet eilpennein, rah

ar un dro, de dreu ou bro. A pe oé bet
gourhemennet dehé, open, monet de zihuen
ou goaskerion, nezé é téras ru geté. É oent
édan er béh mes ne venent ket neoah sekour
derhel er béh arnehé. Hemb goulén enta
ali na get Noblans na get béléan, fardein e
brezant ar en Nasion, aveit hum zijablein a
ou goaskerion.

Ne fonnou ket konz ag en treu e dremé-
nas é miz merh é Breih ; ret e vehé laret
ur gir benak diar pep parréz rak é pep
parréz é oé bet groeit un dra benak. Mes é
hanaout en treu groeit én ul léh e vou
gozik hanaout er péh e vezé groeit é pep léh.

Groeit e oé bet en tennaj édan goard er
jandarmed. Én un tachad é oé kaset de
vad ; én un tachad aral é chomé bourdet èl
é Pluniaù. É Kastel-Paul dén erbet ne dostas
de dennein. É Lanngedig é chomé darn :
oeit e oé bet d'en Henbont d'achiù. É pep
léh é oé bet berrek en dispeahe-herion get er
Vreihiz. Pilet, bahateit, meinateit, spontet e
oent bet. Lahereh e oé bet é Pluniaù, é
Kastel-Paul, é Guéned, ér Roh. Ér gér-men
e oé bet er bobl un deùeh abéh é laereh hag
é rastellat en dispeahe-herion. Tenneu pistoled,
tenneu fuzillen ha tenneu kannon e oé bet
é Kergidu étal Kastel-Paul. É Pondi, é Ro-
chefort hag é Nañned e oé bet start eùé en
treu : dek dé é padas er hrogad doh Kastel-
Paul, un deùeh doh Pondi ha deùehieu doh
Nañned ha Rochefort.

Bahateit e oé en Nasion ha sudard erbet
n'hé devoé gellat sehel ar er mézeu.

En dispeaherion penfollet é spontein mézeu Breih. — Doh devé miz merh é oé tañet er béh ; pilet e oé en Nasion gozik é pep léh mes ne oé ket diskaret anehi. Mistr en devoé manket d'er Vreihiz aveit hé flastreïn. Hag en dispeaherion sañet ou fen ha souret endro ar er hobl. Karget e oé bet prizonieu Breih a véléan, a bautred, a hroagé, a verhed, a vugalé ; forbañnet e oé bet anehé pé dibennet, épad ma oé er réral é verñel get en diañnéz hag en nan ér prizonien. Taulet e oé bet ar er vro jandarmed, sudarded a baréadeu eit goaskein ar en dud ; sañet e oé bet lézenneu dal goudé, aveit flastreïn muioh mui er hobl. Diés e vehé kavet ar en doar prantad erbet divourusoh aveit er prantad-sé. Poén e vé get en dén kredeïn é hes bet koéhet, ar en dud, ur hoursad ken divourus, ken eahus. Ha neoah guir é, open guir : en hantér ag er huirioné ne fonnou ket displeg amen.

Ne oé ket mui en dud mestr ar ou zreu, én ou zi, ar ou honzeu ar ou chonjeu memb.

a) Ne oé ket mui en dud mestr ar ou zreu ; débret e oent get en tauseu a viskoah ha get ré neñé. Lammet e vezé geté pèrann ou gounideu eit distag delé er ranteleh ; bannet é oé bet é oé komeñteu, esteu, gobreu, é bieu d'er goarnemand. Ret e vezé pééïn diar pep tra ; pééïn get argand, get ed, get treu aral. Deliet e oé d'unan rein kement ha kement a ler de sudarded en Dispeah ; d'un aral kement ha kement a lién, a voteu....

Gourhemennet e oé d'er groagé dabonat, grouiat dehé ; d'er géréion pakeïn pemp ré boten bep dek dé. Ret e oé de bep parréz rein huéh jau get kerh d'ou mageïn tro er blé. Ha rah en treu-sé aveit nitra.

En dud ne sentent ket, monet e hré en dispeaherion d'er penhérieu, ar en henteu de skrapeïn en treu ne vezé ket kaset dehé. A pe béent ne béent meit get papér, get hantér kol ar en argand pé open. É miz est 1793 e oé bet gourhemennet monet d'er mérdieu aveit laret pegement e esté pep peizant a bep tra. Noz ha dé é oé bet un herrad ré en Nasion é fetekat ér sulérieu, ér hreuiér, én armenérieu aveit guélet petra e oé énné pé aveit guélet mar oé bet klasket kuhet er péh en devoé goulnennet er goarnemand. Revé lézenneu aral e oé ret d'er beizanted préneïn ha guerhein, hemb marhatat, rah ou zreu doh er prizieu spizet get er goarnemand. Più benak e vezé droug geton e gavé prizon, dibennér, forbañnereh, éntañnereh aveit parrat dohton a hum glem.

b) Ne oé ket mui mestr en dud én ou zi : noz ha dé, é vezé énné jandarmed, sudarded é tugineïn guléieu, armenérieu, foénegi, goulnannegi, é trézeïn get ou gléaniér berneu dillad, foén, plouz é sigur klah béléan, divroidi, éneberion en Dispeah, er Républik. Più benak e vezé droug geton : prizon, dibennér, forbañnereh, éntañnereh.

c) Ne oé ket en dud mestr ar ou honzeu nag én ou zi, nag ér méz. De zoujeïn en ol ou doé, diar en distéran gir. Ne oé ket droed

de gonz ag en Nasion, a Zoué, ag en iné, ag er véléan, a zivourusted en amzér. Gourhemennet e oé d'en ol flatéat er ré ne oent ket mignoned a galon en Dispeah hag er Républik, ha prizon, dibennér, forbañneréh éntannereh e oé atañ ér pen.

d) Ne oé ket en dud mestr d'ou chonjeu. Ret e oé bout a du get en dispeaherion pé prizon, dibennér, forbañneréh, éntannereh arré.

Mézeu Breih é chouannat doh en Nasion. — Hag en dispeaherion e huché é tigasent el liberté ar en doar. Er Vreihiz n'ou doé ket ur galon aveit karein ul liberté sord-sé ind hag e oé bet dilui a viskoah. Ne garent ket eùé bout lorbet. Goahoh pé goah e téras get er Vreihiz doh en Dispeah hag ind hum gansortet d'hé filat ha d'hé diskar mar bezé bet tu. Kérieu Breih en devoé hum gansortet aveit dihuen en Dispeah; mézeu Breih en des hum gansortet aveit hé diskar.

É diù loden hum rannas er bobl adal nezé; doh un tu er ré ou doé hum hroeit sudarded aveit harz en dispeaherion ha doh en tural er labourerion e chomé ar ou doar aveit parrat dohté a gavouit boud. Er ré getan ou diskaré a dauleu fuzillen er réral ou diskaré get en nan.

Breihiz diar er mézeu é nahein boud doh en dispeaherion. — É 1793 en doé hum gleuet en dud diar er mézeu aveit dihan a gas en distéran tra d'er marhadou ha d'er foérieu. Ne gasent nitra d'er hérieu.

Uno é oé en dispeaherion brasan, mignoned ha kansorted en Dispeah. Mat é kavé er bobl skoein arnehé rah ar un dro. N'ou des ket gellat ou diskar get en nan, guir é; guir é eùé ne saënt ket argand a ou zreu, mes ret e oé d'en dispeaherion kemér er boén de zonet de glah er péh ou doé dobér anehon. Diésoh e oé de ré en Nasion laereh er beizanted én ou fenhérieu eit ar en henteu ha barh er hérieu.

Rah el lézenneu e oé bet saüet é 1793-1794 aveit gobér dehé kas ou marhadoureh d'er marhadou, aveit ou guerhein doh er prizieu merchet get er goarnemand, d'ou has kentéh èl ma vezé kaset kemen dehé ha de spizein pegement e estent a bep tra... rah n'ou doé groeit dehé nameit killourzein goahoh pé goah d'ou fennad. Goalgaset e oé er beizanted get en dispeaherion; doh ou zu er beizanted e hré goahan ma hellent d'en dispeaherion. Taul aveit taul e vezé geté.

Lod kaer ne zornent ket ou édeu nameit pé veze ret dehé. A pen dé en dispeaherion de glah ou lod é oé ret deñé distroein get ou sehiér gouli pé dornein ketan pen er bléad.

Laret e vou e hré er bobl un dra fal: kent temal er bobl, é vehé mat bout bet én ou léh édan er goask aveit guélet mar oé tu de hobér én ur mod aral. Ne hounient ket, ne gollent ket eùé; mes kavet e hrent en tu de ziskoein elsé d'en dispeaherion é oé droug geté dohté. Ne oé ket rè lézel get el laer er boén de zonet de laereh. Nag é vehér er

goarnemand n'heller ket laereh dañé en ol ha bout engorto, ar en ol, ma vou kaset dehon, barh en é zorn, en treu e hourhemen péein get argand-papér didalvé. Kleuet endevoé er bobl er bléieu kent en dispeaherion é predeg : « Un devér santél é skoein ar er goaskerion » ; skoein e hré arnehé é nahein bouid dohté.

Er chouanned é seüel. — Ne oé ket ur pennad é oé saüet é merh 1793 get er Vreihiz mes ur chonj diazéet mat. Distan e hra fonapl d'ur pennad ; pelloh e vé ur chonj diazéet mat é tistrèh. Doh devé 1793, ne oé ket bet mui emganneu hras étre er Vreihiz hag en Nasion. Ne vezé geté nameit krogadeu duhont ha dumen ; taul aveit taul. Dalhmat é vezé sudarded, jandarmed é ridek arlerh er véléan, er ré divroet hag er chouanned e vezé ridek arlerh er véléan plouz ha mignoned en Dispeah. Bamdé é kavent en tu de grog én eil égilé ; krogadeu distér, guir é, mes krogadeu e vezé goalauzet énné, el liésan, muioh a sudarded aveit a chouanned.

Aveit kas ou chonj de vad, guélet en devoé er chouanned é oé ret dehé kavet mistr de gemér er pen anehé. Dibabet e oé bet mistr, el lod brasan anehé, é mesk el labourerion. Nen des ket bet dibabet kalz anehé é mesk ré kansortereh La Roueri dismantet er mizieu kent. Saüet e oé kansortereh La Roueri é mesk en noblans ; saüet e oé er chouanned é mesk er bobl.

Tennet e oé bet eüé hé mistr ag er bobl.

Ur barréz, diù, tèr e saüé édan bili ur mestr ; paréadeu hum dolpé nezé aveit hum lakat édan bili ur hapitén. Duchélas ha Debar e oé kapitened chouanned ; Gourin ; Iehann Jan ré Baud ; Sézar ha Loeiz Du Bouè ré Ploarmel ; Bouléville, Trousiér ha Gaudin, ré Porhoed ; Guillemot ré Loguneh ; de Silz, ré Rochefort ha Malastreg ; Franchevil, ré Sarhaù ; Grizol, de Kakerè ré Redon ; Kadoudal, Mersiér, d'Alègr, ré en Alré ; Boasgui, ré Foujer ; Vileneuv, Boahardi, ré Lanbal ha Monkoutour.

Er goarnemand é seüel fals-chouanned. — Goap, open goap e oé bet get en dispeaherion édan tauleu er chouanned ; ha dispeaherion Breih de glah, èl ou mistr é Pariz, spontein er vro get lahereh, laeronsi, entañnereh ha merhetereh. Kavet ou doé, eit gobér ou labour, tud ag en dibab. Dastum e hrezant ar teilegi er fallanté en dud fallan e gavent ; ou guskein e hrezant é mod er vro get un trohad chapeleteu, skapulérieu ar ou diskoé hag ou zaulet ar er vro. A pe oé bet dismantet er ré getan é oé bet kaset réral deit a haléieu Brest. Kavet e oé bet mat labour dispeaherion Breih get goarnemand Pariz ; ul lézen e hras aveit diazéin saü er fals-chouanned.

Breih, Vandé ha ré divroet énep d'en Dispeah. — Abret é oé bet konzet a unañnein chouanned Breih, pautred er Vandé hag er ré divroet aveit monet, én ul lod, de

Bariz de flastrein en dispeaheerion. Unañnet e oent bet ; Puisè e oé bet lakeit é pen er gansortereh. Monet e hras hennen de Vro-Sauz aveit hum gleuet get er ré divroet diar el labour d'hobér (1794).

En dispeaheerion é krénein érauk er chouanned. — Krénein e hras en dispeaheerion a dâl d'er Vreihiz ha d'er Vandéiz. Kent men doé bet er ré-men hoar d'hum unañnein é kenias er goarnemand er peah dehé. Kormatin, e oé é hobér é léh Puisè, e sinas er peah é Mabilè, étal Roahon (imbril 1794) é léh er ohouañned. Get er feur-men é hraté goarnemand en Dispeah dibrizoñnein er chouanned ; rein 5 mil skouid dehé aveit ou digol ; dihan a houlen sudarded é Breih ha rein frankiz d'er Vreihiz de heli er relijion e garezent. Gratat e hré er chouañned a du ral anzañ er Républik.

En dispeaheerion é penfollein doh Doué.

Adal 1793 en doé er goarnemand hum lakeit de cherrein ilizieu, chapéliu ha d'hobér tavarneu pé kreuiér anehé. Rah er péh e oé énné e oé guerhet pé dismantet, pé kalañet, pé lousoniet é pep mod. Nezé, drest pep tra, é ma bet laeret kantulériu kaliseu, klehiér ; nezé e ma bet torret ha fondet kement a galvarieu, ilizieu, chapéliu. Nezé eñ é ma bet lousoniet el lod brasan ag en ilizieu get ur relijion neùé sañet get en Nasion : relijion Douézed er « Rézon ».

Brañoh pé brañ e oé lideu er relijion neùé ; Kannereh ha kant bourapted aral e vezé get

hé ostizion ; divalañ e vezé eñ rak en Douézed ne lakent ket, ér lideu, labour er gemenérion ar ou hein. — Unek miz arlerh ma oé sañet é tiskaré anehi hé unan édan er méh ! (Imbril 1794).

É léh er relijion-sé é oé bet sañet un aral jaujaploh : Hani er « Hrouéour bras ». Dilézet e oé bet aben arlerh marù Robespier en devoé hé sañet.

Nezé é oé bet eilpennet er mizieu, er suhuniu aveit dismant er sul. Dek dé e oé barh ur suhun ha ter suhun éñ ur miz. Digoéh e hre sul en Dispeah bep dek dé. Dihuenet e oé dihan a labourat de sul en Etru Doué. Sul en Dispeah ha pear pé pemp gouil aral e oé ret miret grons. Hanñeu er sent e oé diverchet diar er halandér ha lakeit éñ ou léh ré loñned, lezeu hag en hanñeu-sé e oé ret rein d'er vugalé.

En dispeaheerion é penfollein doh er véléan. — Kentéh ma oé bet keméret pen en treu d'er « Gonvention » é oé oeit é kounar doh er véléan ha hi, adal héneoal, de forbañnein anehé a dréz hag a dâl.

Ajadeu béléan en devoé divroet anehé ou unan, lod aral e chomas é Breih. Chomet e oent aveit derhel mat d'ou hristenion ; mes n'hellent ket mui ou guélet éñ ul lod éñ ilizieu nag ér chapéliu, na memb ér hoedeu.

Noz ha dé e vezé jandarmed ha sudarded en Nasion é furchal er vro aveit ou skrapein. Bout skrapet geté e oé, un dé pé deu arlerh, krapein ar en dibennér. N'hellent ket mui

gobér ou devér nameit a guh kaer na badéein, na kovèsat.

N'hellent ket hum den d'ou zier er ré anehé en devoé é bieu dehé : laeret e oent d'en dispeaherion. N'hellent ket hum den é tier er réral ; più benak e vezé kavet ur beleg én é di e vezé forbañnet pé dibennet ha berpet skrapet é zañné de dural é ialh toul en dispeaherion. É pep parréz é oé bet kavet neoah kristenion karantéus erhoalh doh ou béléan ha dizouj erhoalh doh en dispeaherion aveit rein lojeris dehé liés. Open unan en des kollet é vuhé, é zañné doh kement-sé. En darn muian ag er véléan get en doujans a dennein droug ar er gristenion e dre-ménas hir amzér ér goaremen. Ha laret é oé deit e. Dispeah de zegas el liberté hag er leuiné ar en doar !

En dispeaherion énep d'er véléan plouz.

Berrek e oé eùé ér prantad-men treu er véléan plouz. Lammet e oé bet geté ou ilizieu, ou zier, ou farrézieu : relijion en Douézed nen doé ket dobér a véléan. Ret e oé bet dehé rein d'en dispeaherion ou fapérieu beleg pé hum zivelegein a gement ma oé tu, pé bout taulet ér prizon. Un hantér a véléan plouz Guéned e sentas doh en dispeaherion, èl personed Kaudan, Sant-Tudal, Ploué, Perken, en Henbont, etc... Sentein e hras eùé eskob Nañned, Miné, ha diméin e hras kent monet de Bariz de huerhein pébr ha halen. Ret é, e laré dispeaherion 1790, distag Iliz Frans doh er Pab, hag ind saùet en

Iliz plouz. Ret é distag er bobl doh Doué, e laré ré 1793, hag ind diskaret en Iliz plouz ha saùet relijion en douézed (1794).

Er Vreihiz kristenion atañ. — Hag er bobl e chomé atañ staget doh er Pab ha doh Doué èl agent. « Eit gobér d'emb ankoéhat hun Doué, emé ul labourér a Sant-Tegonneg d'en dispeaherion, nen dé ket erhoalh diskar ilizieu, kalvarieu, forbañnein béléan; ret e vehé hoah diskar stired en né rak labour Doué é er ré-zé eùé. »

Diés erhoalh e oé d'en dud heli lézen Doué d'er hoursad-sé. Groeit en des peb unan èl ma hellé hag a gement ma hellé. Konz e hrér hoah é Plunered a un dén koh en hum dolpé en dud endro dehon aveit patérat geton én ul lod ha cheleu é bredegeu. Ne vezé ket atañ ankoéheit er relijion deustou ne oé ket és hé heli pen-der-ben. Kristenion aheurtet en des groeit er sent en des digaset er fé a Gristeneh d'hur bro !

En dispeaherion é penfollein doh en Noblans. — Goasket e oé bet eùé ar en Noblans. Er ré ol en devoé kerent é mesk er ré divroet e oé bet skrapet ou dañné dohté ha guerhet. Chaket e oé a nezé guerh dañné en Iliz hag er Veneh. Dén divroet erbet ne zistroas d'er vro, eit laret : nebetoh a labour d'en dibénnerion. Hum zigollet ou devoé ar er ré e oé kar dehé, mignoned ha memb-amizion. Skrapet e oé bet pautred, merhed, bugalé, ré goh ha ré iouank ha taulet de vrenein ér prizonieu pé de vout débret get

en anstu en ur hortoz en dé de bignein ar en dibennér. Nen doé ket dobér en dispeaherion muioh a Noblans eit a véléan.

El lon gouiù Kariér. — Eahus, spontus é bet labour en dispeaherion e zou bet konzet anehé ha neoah nitra é en treu-sé étal labour Kariér, é Nañned, adal en 8 a viz héneoal 1793 beta huavrér 1794. Béh e vé get en dén kredein é hes bet ar en doar un dén èl hennen hag ur gér èl Nañned de chom de vout lousoniet elsé geton. Ur lon gouiù ne fehé bout krioh.

Kentéh èl ma oé digoéhet é Nañned é hras turel tud ér prizonieu hemb sellet. Leskel e hré anehé de verüel énné get en nan hag en diañnéz. Pemzek-mil e zou marù elsé, e gredér; dibennet e vezé anehé, pé fuzillet. Mes rè hir labour e vezé doh ou lahein ha doh ou doarein. Deit er chonj nezé d'en dén digalon-sé d'ou bécin él Loar. Mes kent ou bécin, Kariér e gové braù ou « dimécin revé mod en Dispeah » gobé ariein en eil doh égilé pâutr ha plah, é nuah; hag elsé ou has de zon er stér. Unek mil en doé kollet ou buhé elsé. Ur flér e oé bet pel amzér, hed ha hed d'el Loar a Nañned betag er mor. Open ou buhé e lammé hoah get er merhed : ou dihuerhézein e hré ean hag é gansorted. Er moh!

Huéh mil arnuigent a dud lahet é pemp miz; na kaeret karanté, degaset ar en doar get en Dispeah. Er garanté é amzér Duged Breih ne oé ket elsé.

E mesk en 26.000 a dud-men é oé éneberion en Dispeah, labourerion, kérizion, noblans, béléan, artizanted, pautred ha merhed, ré goh ha bugalé, ré peur ha ré pinüik. Galüet e oé bet Kariér de Bariz un herrad arlerh ha dek miz goudé e oé ean bet dibennet d'é dro.

Er miliget Kariér e zou gañnet é Aurillag : de beb unan é hani; rè lous é aveit Breih !

En dispeaherion dohtë ou unan. — Ne oé ket koh diskaret Loeiz XVI a vout Roué ma oé saüet diskrap get en Dispeaherion aveit gouiét più anehé e vehé bet mestr ar er réral. A demalasion de demalasion é oé bet diskaret er Rumad guen get Marad; Danton, Robespier. Karéet e oé bet pemzek ha tri-uigent ag en dispeaherion-sé a vout bet er chonj de zismant er Républik. Oeit e oé bet lod anehé ar er mézeu de doipein kansorted de seüel ou hrog. Dek départemant ha tri-uigent en devoé saüet ar du geté hag é Roahon é oé bet saüet ur gansortereh aveit ou dihuen doh en dispeaherion ruoh. Oeit e oent bet ar en hent de Bariz, mes doh Pasi-Vernon é oé koéhet arnehé sudarded en Nasion. Pilet e oent bet ha ret dehé achap d'er gér.

Dibennet e oé bet lod ag en dispeaherion guen é Pariz ha forbañnet lod aral. É Breih a hendaral é oé bet goasket ar er penneu en devoé saüet én tu geté. Prizonet e oé bet lod, forbañnet lod aral, dibennet ha laeret revé akustumans en Nasion.

Marad, Danton ha Robespier n'ou devoé ket bet hoar de hoaskein kalz ar er réral, rak kentéh èl ma oent bet mistr ou devoé kroget én eil égilé. Lahet e oé bet Marad get ur plah ; Danton diskaret get Robespier, dibennet é imbrill 1794 ha Robespier é gourhelen 1794. Krapet ou devoé get kansorted dehé ar en dibennér-sé ou doé saùet aveit er réral ha dibennet e oent bet d'ou zro ha forh vat e oé groeit dehé. Leüiné e oé bet é Breih é kleuet en doéré. Dibennet e oé er ré Ru.

En Dispeaherion é tichuéh. — É guirioné ne dennas ket en treu de beah get marù Robespier ; dalhet e oé bet hoah de zibennein, mes troeit e oé bet tu un tammig d'er spont ; taulet e oé bet lod anehon ar en dispeaherion ind memb, ha torret mar a lézen dal saùet get en dispeaherion ru.

Hanùet e oé bet én départemanteu mistr digrioh aveit ré 1793 ha saùet e oé bet lézen-neu neüé aveit tennin de beah, aveit rein frankiz d'er relijion (genvér 1795), aveit dibrizonein el léannezi (genvér 1795), er véléan plouz, aveit lezel el labourerion hag en artizanted divroet a houndé mé 1794 de zistroein d'er gér. Ne oé ket bet groeit nitra hoah aveit distroein noblans ha béléan forbañnet pé divroet : ne oé ket hoah er peah ar en doar enta. Luskein e hré donet neoah. Dispontet e oé en dud un tammig. Distroein e bras er véléan plouz d'ou farrézieu ; er véléan é kuh e saùas a ou gozremneu hag en dud e grogas én ou labour. Donet e hré endro buhé d'er vro, d'en treu ha d'en dud.

Er chouanned doh enNasion. — Peab er Mabilè ne oé ket bet sinet get chouañned Bro-Guéned, Bro-Tregér ha Bro-Kernèu : ne oé ket tu dehé enta hé miret. En Nasion n'hé miras ket eüé pen-der-ben.

Reit e oé bet dehé, é léh ou relijion hani en douézed, hani er « Hrouéour bras ». Goarnet ou devoé ou armaj ha, dré bep diù huéh, é krogent doh sudarded en Nasion èl ér Gémené, é Baud, ér Voustoér-Remengol, é Gregam. Ne vennt ket ag en Dispeah ru na bréh-ru ; ou bro én hé mod koh e fallé dehé. Ha tré ma oé en dispeaherion é tichuéh a ou zorfeteu é oent ind doh hum aprest aveit ou diskar agren.

Ré divroet ha chouanned é spontein en dispeaherion. — Hum gleuet ou devoé get en dud oeit de Vro-Sauz aveit monet én ul lod ar en dispeaherion. D'en 26 a vehenen é toaras é ouf Kiberén er ré divroet. Ul leuiné heub par é oé bet é Bro-Guéned abéh. Dek mil chouan e oé deit d'hum unañnein get en divroerion. Derùet en dispeaherion de grenein ! hag ind kaset Hoch de zerhel pen d'er ré divroet ; mes ret e oé bet de hennen tennin ardran get é dri mil sudard. En un dé pé deu e oé mistr er chouañned ar er vro tro ha tro : Jorj Kadoudal é Karnag ; Tinténiag é Landévan ; Vauban é Mendon ; Boabertelod én Alré.

Ne oé ket bet hir el leuiné nag er spont ; chomel e hras er ré divroet, é léh frammein de galon Breih ha de seùel rah er vro a du

geté, de gol ou amzér diar andelleu, de rein hoar de Hoch de dolpein sudarded aral, de saill arnehé ha d'ou guintein é gouriniz Kiberén, ardran er « Fort Pentievr », léh ma télient bout goasket aveit mat (6 a hour-helen).

Ne oé ket koh deit er ré divroet é Kiberén e oé bet guélet geté e oé ret lemel anehi. Ma ne oé ket nitra de zoujein a berh Hoch ne oé ket eùé droug erbet d'hobér dehon. Ret e oé merhel get nan ino pé pellat. Diù fèson e oé de vonet ér méz : diar er mor pé diar en treh pe vehé bet dijalbet de Hoch. Er fèson-men e oé bet kavet er guellan. Diù baré chouañned get Jorj, Mersiér, Alègr édan bili Tinténiag dré Sarhaù ; get Iehann Jan, Lantivi ha Kervéneu dré er Pouldu e oé bet davéiet aveit monet dré er vro beta Sant-Brieg de zastum sudarded, dañné brezél ha donet ar diardran Hoch de skoein arnehon tré ma vehé bet ré er houriniz é pilat arnehon doh en diarauk.

Er gounid e chom get en Nasion. —

Ur miz e vehé bet ret d'en diù baré aveit gobér ou zro. Ré er houriniz e glaskas krog doh Hoch ag er suhuniad ketan. Emgann bras e oé bet d'en 16. Deuzek kant ag er ré divroet e chomas ar er rampèu ; seih kant a ré en Nasion ; hag en treh ne oé ket dijablet. Tri dé arlerh é oé Hoch é « Fort Pentievr. » En treno, brezél goal get Hoch aveit botein er ré divroet ér mor ha get er ré-men aveit botein Hoch er méz ag er « Fort Pentievr. »

Deùeh spontus ! Àtel dirol, arnan diharak, mor kounaret hag open dek mil a voézed, a verhed, a vugalé, dastumet get ou chetal é vleijal hag é harmal get er spont. Paré Sonbreill e vennas tálein doh Hoch épad ma vehé bet el lod vrasan anehé é vonet ar el lestri ; mes èl berpet, é digoéhadenneu sord-sé, difon é hé en treu. Goleit e oé en aud a ré tréhiet ha ne vezé kleuet, ag ur pen d'er pen aral d'en aud, meit garmereh, huchereh, houilereh ha dason eahus en tenneu kañnon hag ré fuzillen.

Doh devé en dé a pe ne oé ket bet mui tu dehon de harz ha, merhat eùé, é guirioné, arlerh men doé Hoch grateit dehon ne vehé ket bet hañni nameiton hemb kin lakeit d'er marù, Sonbreill e blégas. Davéiet e oé bet d'er gér merhed, ré goh ha bugalé, ha prizonet e oé bet er chouañned é ilizieu Kiberén, én Alré, Guéné. Davéiet e oé bet eùé el lod brasan ag er chouañned d'er gér goudé bout bet péiet d'er goarnemand, get éd, ou dibrizonein. Ur mil benak e zou bet fuzillet é Kiberén, én Alré (Park er Vartired) hag é Guéné. Dastumet é bet relegu er ré lahet é Guéné é iliz Sant-Pier ; ré er ré lahet doh en Alré ér Chartréz tost d'en Alré.

En dispeakerion é tihun. — Ar un dro get emgann Kiberén e tihunas en dispeakerion hag ind endro de spontein en ol.

V

EN « DIRECTOIRE »
(Heneol 1795-Du 1799)

Brezél d'er véléan arré. — Boéhereh neüé e oé bet er prantad-sé ; mes ne oé ket bet tam erbet gnel en treu. Gourhemennet e oé bet arré d'er guir véléan sermantein pé bout davéet de haléou Rochefort én atretan merüel ino get en diañnéz pé bout forbañnet d'er Guïann de verüel édan en amzér duem ha fal. En dispeaherion ne zibennent ket mui er guir véléan ; abret ou devoé dihañnet get ou labour miliget, rak dijanj e kavent guélet er gristenion é vonet a skrap de zastum get lién goed er verhéred.

Forbañnet e oé bet enta éneberion en Dispeah, é léh ou dibennein, ha stréuet e oé bet arré, ar er mézeu, paréadeu sudarded ha jandarmed de jiboésat béléan ha gobér e hrezant endro pep sord vilonaj, é sigur gobér ou michér.

Er Chouanned é harz en « Nasion ». — Doh en ardeu diharak-sé en devoé téret er Chouanned. Ne oent ket didéret ré a ziagent ; rak mar oent bet flastret é Kiberén é oé ar goal er ré divroet e oé ; get mistr a ou ré, ne vehé ket bet treménet treu Kiberén elsé. Ha damouranteu Kiberén ha hum dolpet, ér Morbihan, get de Silz é pén ré Muzilleg. Sézar du Boué get ré Ploarmél, Grizol get ré Gasili ha Redon, Trousiér get ré Porhoed, Sant-Réjant get ré Loudieg, Duchelaz get ré er Faüed, Debar, Penanstér ha Viliér get ré

Kernèu-Ihuél, Iehann Jan get ré Baud, Guillemot get ré Loguneh, Bonfils Sant-Loup get ré Henbont, Mersiad get ré Guéned ha Jorj Kadoudal get ré en Alré.

A houdé ur miziad benak é oé lakeit Jorj é pen chouanned er Morbihan. Ur gonseill, e oé abarh béléan ha chouanned, keij-meij, e zelié spizein petra e veze er guellan d'hobér.

Grateit e oé bet d'er chouanned é vehé bet deit brér Loeiz XVIII d'hum lakat en ou mesk aveit monet geté quen d'en Nasion, mes ne oé ket deit. Eson a gratat eit derhel. Nitra a vad n'hellé neze gobér er chouanned nameit atahinat en Nasion. Emgann bras erbet ne oé bet ér blé-sé ; ne oé ket bet nameit krogad ar krogad aveit rohein en henteu doh en Nasion ha parrat el dohtë a vonet ar un dro d'ou sudardieu. Éch e vezé elsé d'er chouanned donet de ben anehé.

É lanneu Plérén, ur baré mordeidi, é vonet ag en Alré de Rochefort, e oé bet stréuet hag eilpennet get Jorj. É Pluergad, ur baré sudarded é tonet a Loguneh d'en Alré, un aral ar hent Ploarmel de Huéned e gavas en tu de goéh édan kraboneu Jorj ha de vout goalauzet getou.

Berrek e oé en Nasion get Jorj. Davéet e oé ur mil sudard neüé benak aveit seüel krog en Nasion. Deit e oent ar er vro èl ur barrad arnan én ur éntañnein, en ul lahein, én ul laereh, én ur verhefat. Nen dé ket hoah ankoéheit ér vro torfeteu beaus ur morillon hag er baréad e oé geton. Spontet ou doé rah en dud ar en hent a Vrest d'er Morbihan. Ur

groéz saüet ar zoar parréz Kéhen, ar hent Kémperlé, e zoug hoah en hanù *Kroéz er Morillon*. Ino péchans en devoé groeit el lon vil-sé unan benak a é dorfeteu. Er réral ne oent ket éled mes kavet e hrezant ou mestr : flastret e oent bet get Jorj é Mañné Guehennen tost de Sant-Iehann. Ur baré aral ag en Oriant, oeit de skoein ar chouañned Gregam, e oé bet pilet ha boutet arauk beb-eil-pen.

Mistr e oé er chouañned ar en henteu ha mistr e fallé dehé bout. Er baréadeu sudarded e glaské trouz e vezé boutet chouañned ar ou lerh dohtu èl ré en Elven, Loguneh. Jorj ne déhas ket dehon skarhein hani Elven ; Guillemot, é den zé, (20 ha 21 a héneoal) e zas de ben a hani Loguneh. A hendaral é oé Iehann Jan, Duchélaz, Lantivi é turel foètereh ar réral doh Kergroéz Remengol, Lovedaün. Ar doareu Redon, Rochefort, Muzilleg e oé mestr Grizol ha liés é kavé hoah amzér de zonet, pél azoh é gornad, de rein dorn de Jorj.

Er vistr aral ne gollent ket eùé ou amzér merhat ; mes nen dé ket hoah hanaüet reih ha splann er péh ol e zou treménet én amzér-sé.

Er chouanned é tennin de beah. — Deit e oé en Nasion de ben ag er Vandéiz hag é oé en dispeaherion édan kas sudarded neüé de Vreih a pé houlennas Jorj tennin de beah. Sinet e oé bet er peah d'en 21 a veheuen 1796. Reit e oé bet frankiz d'er

véléan de chom ér vro ; pardonet e oé d'er chouañned ha ne oé ket ret de bautred en tennaj monet de vout sudarded.

Ret e oé a dural d'er chouañned anzaü er Républik ha rein ou armaj. Braü e oé en treu elsé a pe vehé bet miret en diféradenneu, mes doh tu er chouañned èl doh tu en Nasion é oent bet béan ankoéheit.

Chouanned ha Nasion doh hum spiein.

Er chouañned n'ou doé reit nameit koh fuzillenneu brein ha treu pariü aral.

Mar ou devoé un herrad distroeit d'ou farkeuier é oé ou fuzillenneu geté é harz er blé haliés é tihanenta labourat aveit fuzillennat étrézé.

Jorj, a du ral, e oé oeit de Vro-Sauz aveit hum gleuet get er ré divroet eit seüel brezél endro.

En dispeaherion doh ou zu ne lakent ket kalz a her de heli diféradenneu feur heuen. Deit e oé miz kerdu kent ne oé dibrizonet beleg erbet.

En Dispeah é seüel « Poaherion ». —

Paréadeu sudarded e vezé a du ral taulet ar er mézeu de bostal arlerh er vistr chouañned, er véléan, ha de hoalgas doh en divalaüan er ré e oé én tu get er ré-men. Merhat ne gavas ket en dispeaherion e oé kri erhoalh ou sudarded rak tolpein e hrezant paréadeu dihaulaj hag ou zurel e hrezant ar er mézeu. Groeit en des er ré-men en hevelep ardeu get er sudarded hag er tals-chouañned ;

neoah kavet ou devoé un ard neùé : poahein e hrent treid en dud. Get Sotin, mestr polis en Dispeah é Paris é ma bet saùet en diauled-sé doh devé 1796.

El ma huélér enta é oé er chouañned hag en Nasion én arvar étré er peah hag er brezél pé kentoh é brezél eit é peah. En dispeaherion get ou ardeu diharak e huéhé kentoh er brezél eit er peah. Er chouañned e oé é hortoz er voéhereh neùé eit guélet petra ou dehé bet d'hobér.

En dispeaherion e torrein boehereh er bobl — É 1797 e oé bet boéhereh hag èl ne blijas ket aneni d'en dispeaherion, er rémen, aveit chom é pen er vro, e dorras er voéhereh. Boéhet e oé bet endro hag er huéh-men é chomas er gouni get en Dispeah.

Labour dal arré.— Hag en dispeaherion de forbañhein ur huéh open er véléan ne vennent ket plégin de lézenneu en Dispeah. Groeit e oé eùé lézenneu énep d'er ré divroet ha d'er chouañned. Open er lézenneu saùet é 1793 aveit gourhamennein d'en ol dizolein ha flatéat éneberion en Dispeah ha, drest pep tra, er chouañned hag er ré divroet, é oé bet saùet réral eit rein gobreu d'er flatéerion. Deùehieu mat e vezé gellét gouni doh er vichér : péet e vezé er flatéereh étré 200 ha 2400 livr. Saùet e oé bet eùé lézenneu e laké kablus kerent er ré divroet a ou obereu é méz-vro énep d'en Dispeah. Ne oé ket tu de grog er ré divroet ; tu e oé de grog én ou

zud kar chomet ér vro. Ké e oé bet get en dispeaherion bout saùet el lézen devéhanmen ; rak sel guéh ma vezé goasket ar kerent unan divroet benak, sél guéh é saillé er chouañned ar er ré e vezé abek d'er goask-sé.

Épad 1797 ha 1798 é oé bet èl agent paréadeu sudarded é foetal bro arlerh er ré divroet, béléan ha chouañned hag é hoalgas er geh tud ar en dro. Ha keti-ketan, én ou rauk pé ar ou lern, é vezé kavet er « Boaherion » é hobér ou labour didruhé, é loskein treid en dud ken n'ou dezé reit ou dañné pé flatéet éneberion en Dispeah.

Er chouanned ar en Nasion. — É 1798 é has en dispeaherion de glah kapaill doh Bro-Sauz, d'en Éjipt, hag ind tennet arnehé en Autrich, en Itali hag er Rusi. Hag er chouañned ar en Nasion eùé. Pemzek mil é oé anehé. Lodennet e oent bet get Jorj é eih paré. Bégnén get Guillemot, Guénéé get Mersiér, Gourin get Debar, Melrand get Bégér, Ploarmél get du Bouè, Porhoed get Sant-Réjant, Muzilleg ha Redon get Grizol hag en Alré get Jorj. Jorj e oé a hendaral mestr bras arnehé rah. Kentéh ma oé bet saùet er brezél é oé bet er ré-men mistr é Breih. Ret e oé bet neoah de var a baré emgann èl Guillemot é Loguneh, ha tuem e oé bet en deùeh geton. Donet e hras alkent de ben a voutein er sudarded er méz a gér. Un ajad sudarded ha « poaherion » e chomas geton étré é zehorn. Reit e oé bet ou frankiz

d'er ré getan ha fuzillet e oé bet er ré devéhan abalamor d'en torfeteu ou devoé groeit ér vro. En amzér de zonet, sel taul ma lakou ur chouan é zorn ar ur « poahour » ne zérennou ket d'er fuzillein dohtu. Sudarded en Nasion ne oent ket sent ha neoah é oent éled hoah étal er « boaherion ». A pe oé oeit ré Guillemot é Loguneh ur pikol sudard bras e oé deit ar ou arben én ur houlen é zén. Kavet en devoé ean : Matelin Serjant, kapitén chouañned Pluniaù en devoé diskaret en habelastren-sé.

Goap e oé bet get en Nasion bout kollet Loguneh. Deit e oé bet, un dé benak goudé, sudarded en Oriant ardro Guillemot. Digoéhet ou devoé geton é Lann-Vach-gar, Guéhenneu : kuit e oé bet dehé distroein d'er gér rak flastret e oent bet ino (héneoal 1799).

A hendaral é hounidé er chouañned doh Redon, Rqahon, Sant-Brieg, Tregér, Kernèu. Gellou e hré Mersiér, en ul lod get Sant-Réjant, Bouè ha Debar, monet é Loudieg beta Sant-Brieg get 400 chouan ha dibrizonein 300 ag ou ré ha skrapein hoah 60 jau doh sudarded en Nasion é Sant-Brieg.

Mestr e oé Plouéro ar teenneu Sant-Maleu ; Prevalé, Naugared, Limoélan, e bosté en Nasion é Pentourlo, é Chatillon, é Segré, etc... Guir e laré Jorj, un tammig érauk er brezél : nen des nameit rein argand d'ein ha dañné brezél hag é ma rah skarhet d'ein en Nasion a Vreih. Argand en devoé, dañné brezél eùé : 30 mil fazillen. En ur suhun pé diù é oé Breih abéh én hé saù. A p'en devehé

karet unan benak a vredér Loeiz XVI donet de gemér pen en treu é oé taget en Dispeah. Nen das ket hañni anehé. Rè flañ e oent. Bonapart en doé bet muioh a hardéhted ha muzaillet en doé hi é miz du 1799 én atretan hé diskar tré é 1804.

VI.

ER « HONSULAT »
(1799-1804)

En dispehaerion muzaillet get Bonapart. — Bonapart ne dagas ket aben en Dispeah : nen des groeit nameit hé muzaillein. É chonj e oé unañnein rah tud er vro én ur bobl. Ne houlené dispiljout na d'ur rumad na d'ur rumad aral. Torret e oé bet el lézenneu fallan énep d'er bobl ; forbañnet e oé bet en dispeaerion krian. Ne oé ket bet diforbañnet er ré divroet nag er véléan : én eskem, forbañnet e oé bet hoah, ker goah él biskoah, er ré ne vennent ket sermantein de Vonapart.

Er chouanned énep de Vonapart. — Droug e oé bet get en ol doh Bonapart. Breih, en Normandi hag en Anjou hum gleuas aveit diskar goarnemand Bonapart. Debar e oé mestr chouañned er « Finistère » ; Mersiér ré Tregér ha Sant-Brieg ; Guillemot ré Guéned. Jorj e oé mestr arnehé rah. Ur jénéral hanbet Brun e oé bet davéet get Bonapart de Vreih aveit derhel pen d'er chouañned.

Aveit disoh de vad e oé ret tolpein er chouañned é ber amzér, krog get un emgann bras aveit dihun er vro kent ma vehé bet deit Brun beta Breih. Chonjet e oé bet monet ar Nañned, ar Brest, mes hoar ne oé ket de vonet ardro Brest ha ret e oé kaout harp er Vandé aveit fardein ar Nañned. Oeit nevé Jorj é arben de Vrun aveit en harz ha parrat dohton a hum unañnein get sudarded er Morbihan.

É vonet get é hent en doé koéhet, é stanken Pont-er-Loh, ar sudarded Guéned ar valé aveit prenein marhadoureh de ré Brun. Huéh mil é oé a ré en Nasion ha ne oé nameit deu vil ag er chouañned. Ur hrogad bras e oé bet geté alkent.

Guélet e oé bet un herrad 80 sudard é talein doh 80 chouan hag er meud é chom get er ré-men; guélet e oé bet eùé tri mestr chouan Grizol, Audran ha Duchemin é parrat doh ou ré a emgann a pe oé Jorj étal gouni en deùeh. Ret e oé bet de Jorj plégein ha kol en emgann ar goal en tri fal bén-sé. (21 genvér 1800). Jorj n'hellé ket mui parrat doh Brun a zonet de gavet Guéned. Doh Teis é oé bet spizet ditéradenneu ur feur a beah ha sinet e oé bet é manér Boregar-Sentevé. (26 huavrér 1800). Ret e oé bet d'er chouañned rein ou armaj, plégein d'er goarnemand, pé en tan ar er vro èl ér Vandé er bléieu kent.

Er chouanned dismantet get Bonapart. — Jorj ne oé ket eit miret er feur en doé sinet. Tré ma oé Bonapart é vonet de

vrezélat d'en Itali, en devoé chonjet adsehel er brezél é Breih get Pichegru é pen er ré divroet, get Debar é pen ré Kornèu, Mersiér é pen ré Tregér ha Sant-Brieg, Guillemot é pen ré er Morbihan. Ne oé bet meit konz. Ret e oé bet plégein édan dorn Bonapart. Davéet e oé Bernadot de Vreih de lahein er chouañned aheurtetan. Er handad anehé e oé bet lakeit d'er marù; éu ou mesk Julian Kadoudal, brér Jorj, ha Mersiér.

É huélet er lahoreh dal-sé, Jorj dihañnet a vrezélat ha ean de Bariz de hobér ur hrog doh Bonapart. Treis é oé bet er peurkeh Jorj ha dibennet embér, arlerh men doé aséet Bonapart er gounid get argand. Jorj e oé bet guel geon er marù eit en dizinour hag, é kement-se hoah, é oé bet guir Vreihad.

É Kerléañne, tost d'en Alré, é ma bet doaret Jorj Kadoudal. Er chapél e zou bet sañet ar é vé.

Er blé arlerh é oé digoret en ilizieu get Bonapart ha reit otré d'en ol donet endro de Vreih. Diskoeit en devoé alsé Bonapart é oé er gen doh tu en Dispeah: ne oé bet tu dehon d'hobér peah meit é tigor en ilizieu hag é lezel pep dén de heil é chonj hag é relijion.

Tri blé arlerh é oé dismantet en Dispeah get Bonapart deit de vout Napoléon ketan.

Roué Bégnen fuzillet é Guéned. — En doéré a varù Jorj e ras d'er chouañned kol kalon. Neoh Guillemot e glaskas turel é vanjans ar én berion Kadoudal. Nen das ket

de ben : guerhet d'en Nasion get un dén hanñet Guénédal, tapet e oé bet é Breluhern-Plaudrén, én un davarn, goudé bout hum-zihuennet é unan doh tri uigent sudard. Tri gouli arnigent en doé tapet Roué Bégnén é tálein doh er sudarded. Kaset e oé bet Guillemot de Huénéd ha barnet de vout fuzillet ar er Hoarem-sé léh ma koéhas én é-rauk Sonbreill ha Hersé, eskob Dol.

VII

TORFETEU AMZÉR EN DISPEAH

Ar biù é koéh er garé. — Biskoah é bro erbet, tud séuennet énni, nen des guélet torfeteu eahusoh, niverusoh. Dén ne vou soéhet enta d'er brud fal e zou chomet arlerh en Dispeah é mesk en dud.

Karéet é bet en torfeteu-sé a dréz hag a dâl, guéh d'en Nasion guéh d'er chouañned : nen des nitra guel aveit é hani de beb unan hag é hamb d'asé gobér un diforh perhuéh hemb laret geu.

En torfeteu ol groeit a dauleu lézen, a berh el lézen, a reka bout taulet er garé anehé ar el lézennerion, er voéherion en des ou hanñet, er varnerion, er sudarded hag er ré ol en des reit dorn de blégein en dud édan el lézeñneu-sé. Nen dé ket erhoalh d'ul lézen donet a berh er ré e zou de ben én ur vro aveit bout mat, ret é dehi bout groeit aveit mäd en dud ha nann aveit ou droug èl lod kaer ag er ré sañet get en dispeaherion.

Ul loden gaer aral a dorfeteu groeit hemb bout gourhemennet get er lézen e zeli bout karéet de dri rumad tud a ré en Dispeah.

De getan, d'hé sudarded : dianvézerion e oent rah gozik. Ne oent ket sent diar buhé, inour na dañné er Vreibiz. Kavouit e hrér é papérieu en Dispeah ag en amzér-sé kant ha kant temalasion sañet get mignoned en Dispeah énep de dorfeteu er sudarded-sé.

D'en eil, doh paréadeu er sudarded é hes bet sañet get en dispeaherion paréadeu fals-chouañned. Loñned fal e oé er sudarded ; diauled e oé er fals-chouañned. Cherret e oent bet get pautred en Dispeah, èl Kariér, ar teilegi er falanté ha barh galéeu Brest. Gusket e oent é kiz chouañned, ur chapelet én dro d'ou goug, ur skapulér ar ou diskoé, ur boket guen doh biñen ou zok. Gourhemennet e oé dehé ridek ar er mézeu én ur huchal èl er chouañned guirion : « Doué hag er Roué » ha lahein, éntañnein, merhetat aveit turel brud fal ar er chouañned ha lakat er bobl de gâsat er ré-men.

Labouret ou des é Breih adal 1793 beta 1796. N'ou des ket lausket ou amzér de gol. É korv ur blé é oé kaset ou labour dehé deväd. Dizinouret e oé er chouañned dehé hakâseit e oent get en ol. É 1794 é huélér en dispeahour Rosignol é kouvi goarnemand en Dispeah de gas anehé d'ur vro aral d'hobér en hevelep labour.

É 1797 é oé bet sañet én ou léh paréadeu aral de hobér en hevelep labour én ur mod.

neté. Konzet hun es anehé : « Poaherion » é mant bet hanüet. É Pariz é oent bet cherret ha gusket e oent eùé é kiz er chouañned. A gandaden é oent bet davéet de Vreih eit turel fal vrud ataù ar er chouañned. Gourhemennet e oé bet eùé dehé monet ag ur penhér d'en aral én ur vrunellat « Doué hag er Roué » goah eit chouan erbet én ul laerch, éntañnein, multrérein, merhetat, é hobér d'en dud choukein ar drehéieu ru poah ken ne vezé reit ou hoant dehé.

Gourhemennet e oé de zispeaherion er vro ou lezél d'hobér ou labour.

Ne oé ket bet neoah fariet en ol get er rumad-men é Breih. Abret é oé bet dizoleit ou ardeu dal get er chouañned hag er ré-men nezé eùé e oé bet didruhé dohté. A pe gohé er « poaherion » hag er fals-chouañned étre dehorn er chouañned ne vezé ket a druhé aveité. Guélet é bet Roué Bégnén (Guillemot e oé leshanüet elsé) é Loguneh hag é Pont-er-Loh é tiskar « poaherion » tré ma lezé sudarded en Nasion de vonet aränk goudé bout bet lamet ou armaj geté.

Torfeteu groeit get sudarded en Nasion, get er fals-chouañned hag er « poaherion » e zeli enta chomel er béh anehé ar en Dispeah. Ret é laret neoah ne oé ket fal rah sudarded en Nasion. Bout e oé tud vat én ou mesk eùé.

Lod er chouanned. — Diés é spizein lod en torfeteu e zigoéh get er chouañned rak ne chom ket papériu ag er ré-zé èl ma

zou chomet ag en dispeaherion. Karéet int bet a dorfeteu er réral rè liés.

Er chouañned nen dint ket bet el loñned gouü e lar ré en Nasion hag e gred ur bochad tud. En torfeteu ou des groeit nen dint bet groeit nameit aveit reskond de ré en Nasion, er fals-chouañned, er « poaherion ». Ne laramb ket ou des groeit mat berpet. Bet int bet rè gri guéhavé.

Neoah tud vat e oé er chouañned. Peizanted e oé en darn muian anehé, pentiegehed, tud a vrud vat, kristenion ag en dibab. Hun tud koh e oent, ne oent ket fallo aveidomb : guel ne larér ket. Ne hrent ket brezél dré blijadur, dré fallanté mes aveit dihuen ou Fé, ou Bro, ou zud, ou dañé doh ardeu er ré fal. Er ré e demal dehé bout hum sudardet elsé e hrehé mat laret petra ou dehé groeit én ou léh. Petra e vehé bet er guellan geté bout : bosér pé lé. Merhat ou devehé èl er guir Vreihiz ag en amzér-sé chuéhet é tu er lé ha oeit eldé doh tu er bosér.

Groeit en des én dispeaherion d'er Vreihiz sehel énep dehé. Biüet en des er ré-men èl sudarded ha gout e hrér ne bleg ket er vichér-sé d'hobér er mad. Ne zoug ket kalz eùé d'en doustér. Kement-sé e zou bet abek d'er chouañned a vonet mar a huéh ér méz a hent er guir hag er mad. Mes più en doé groeit dehé monet de vout sudard ? En Dispeah. Malloh er bobl ar er ré e den brezé-tieu dal arnehé ! Malloh enta ar en dispeaherion en des taulet Breih ér chouañnerh

ha groeit de dud ag en hevelep bro hum laheïn !

Ret e vehé bet d'er chouañned bout tud digalon aveit bout er loñned gouïù e larér é oent. Ar ou bro, ar ou zud ar ou dañné é vehé bet ret dehé tanfoeltrein ou zorfeteu, rak én ou bro hag é mesk ou zud e mant chomet gozik dalhabl de vrezélat.

Diés e oé d'er ré anehé e venné gobér en droug, gobér nitra diavéz d'er rézon, rak a p'en dezé ou mistr gouïet, é vezé lammet béan en hoant geté de hoalgas en dud. Doh un nebedig a ré fal ne hellér ket laret e oé fal en ol.

Ha hoah en torfeteu groeit é kuh get unañneu a baréu er chouañned e vezé liés labour sudarded en Nasion e chomé étré ou dehorn arlerh en emganneu hag e hoarnent én ou mesk a pe vezent koutant de vrezélat geté. Karéet é bet open ur huéh ou zorfeteu d'er chouañned.

Adal 1796 de 1800 ne gonzér ket a zilost er chouañnereh chomet goudé — é huélér dré bep diù huéh er chouañned é hobér treu divat. Mes gozik berpet é vezé taul aveit taul geté. Gobér e hrent droug rak ma vezé groeit droug dehé. De getan, er chouañned n'ou devezé krog nameit doh sudarded en Nasion, ha trugèré Doué, dén ar en doar ne hellou temal d'er vistr chouan bout bet ker kri doh sudarded en Nasion koéhet étré ou dehorn èl ma oé bet ré en Nasion doh er ré chomet geté goudé emgann Kiberén.

Aveit hum zihuen é oé bet ret d'er chouañned gobér èl ma vezé groeit dehé ha d'ou zud chomet é gér : goal daul aveit goal daul ; dén aveit dén ; lahereh aveit lahereh ; éntañnereh aveit éntannereh ; laeronsi aveit laeronsi.. ne vezé kin bamdé doh en deu du. Er brezél e vé berpet elsé. Chetu perak é ma spontus, chetu perak e teli pep dén a galon kâsat anebi.

Torfetour eit torfetour guél é hoah alkent en hani e hra en nebetan a dorfeteu aveit hum zihuen, dihuen é Zoué, é dud, é vro, é zañné, eit en hani e hra torfeteu énep de Zoué, d'en dud, d'er vro.

Chetu perak er gir chouan nen dé ket ha ne zeli ket bout un hujaut ken ne dei en amzér ma vou ur torfét de dud onest ur vro hum zihuen, dihuen ou Fé, ou zud, ou dañné, doh torfeterion a vichér ha tud difé.

Amzér en torfeteu é bet enta amzér en Dispeah. Goalauzet é bet en ol : pautred ha merhed, ré goh ha ré iouank, béléan matha fal véléan, noblans ha peizanted, meneh ha léañnezi, chouañned ha fals-chouañned, mignoned hag éneberion en Dispeah ; en ur gir en ol.

Ne fehér ket laret rah er péh e zou bet groeit a dorfeteu én amzér-sé ; rè e zou anehé, rè lous é meur a unan aveit bout memb konzet anehé.

Lammet e vezé ou bubé hag ou inour get en dud. Biskoah merhat nen des bet é Breih torfeteu eabusoh.

Laeret e zou bet, torret ha kalaët treu

kaeran hur bro : ilizieu, kastleu, kalvarieu, chapéliu, delùenneu. Haval é é oé deit er ré fal de vout fol : fondein, draill, laereh e hrent aveit fondein, aveit draill aveit laereh, dré gâs, get kounar.

Torfeteu amzér en Dispeah e zou ur véh aveit Bro-Frans. En dispeaherion e demal d'er Rouaïné gueharal bout groeit fal hag ind e hré falloh hoah.

Trugèré Doué, Breih hag er Vreihiz e zou bet divlam én amzér spontus-sé. Mar dint bet goasket, mar ou des skoeit rè griù guehavé, goarnet ou des ahoel ou inour.

VIII

BREIH GOUDÉ EN DISPEAH

AMZÉR NAPOLEÓN KETAN

Goarnemand Frans e voug agren frankiz er hornadeu bro e oé énni. — A nebedigeu e té endro er peah d'er vro get Napoléon, e vezé groeit Bonapart hoah anebon en amzér-sé. Lakat e hré a nebedigeu ur goarnemand ar é saù. Pemp *départemant* Breih e oé dalhet èl ma oent bet saùet get en Dispeah, mes el lodenneu hanüet *distrikt* e oé bet lakeit en ou léh *arondisemanteu*. Er Fransizion, dihentet, e gredé ne oé ket tu dehé d'hobér nitra a vad hemb kemér skuir pen-der-ben ar er Romaned ; lakeit e oé ur *Prefet* é pen pep *départemant* hag un *eil-prefet* é pen pep *arondisemant* Ullézvarn e oé saùet é kér-ben pep *arondisemant* hag un aral, aveit en torfeteu, é kér-ben pep *départemant* Er varnerion ol hag endud é karg e oé lakeit édan bili goarnemand Pariz. N'hellé bout groeit nitra é Breih nag ér hornadeu aral a Vro-Frans hemb otré goarnemand Pariz.

Er mod-sé de renein er vro e oé ret er havet aben arlerh en Dispeah aveit éañnein pep tra ha parrat doh en dispeaherion a hobér ou foleheu ; mes mât e vehé bet, goudé ma oé distañnet un tammig d'er spe-

redu ha ma oé diazéet mat er peah, lezel arré get pep kornad-bro muioh a frankiz. Hiniù en dé, er mod-sé de houlen otré d'hobér en distéran dra get goarnemand Pariz e hra paud a zroug d'hur bro hag e barra dohti a hobér kalz a dreu talvoudus.

En Emgleu étre Bonapart hag er Pab. — Aweit lakat peah agren ér vro, Bonapart e vennas hum gleuet get er Pab aweit dakor frankiz d'er gristenion de heli ou relijion. En Emgleu-sé e oé bet hanùet é galleg *Concordat*. D'en 18 a viz Imbril 1802 é oé bet anzaùet é iliz en Intron Varia é Pariz.

Rah er gristenion ne zigeméras ket en Emgleu-sé get leuiné deustou d'er vad e oé de dennein anehon. Eskoptieu e chomé dismantet èl ré Kastel-Paul, Tregér, Dol, Sant-Maleu.

En eskobet divroet. — En Eutru De La Marche eskob Kastel-Paul ne vennas ket dilézel é garg revé diféraden en Emgleu. Pemp hembkin, diar en tribuéh eskob oeit de Vro-Sauz, e sentas doh gourhemen er Pab Pi VIII. Er réral, get meur a gristén a Vreih, hum saùas énep d'en Emgleu hag e hras er péh e hanùer en *Iliz vihan*.

Er chouanned hag er goarnemand neüé. — Er chouanned hag el loden vrasan ag er véléan e vohas un tammig doh Bonapart. Chonjal e brent ne oé nitra de honnid get hennen. Er ré e hanaùé istoér ou bro

en doé ké d'amzér rouañné ha duged Breih. Guélet e hrent splann e oé Bonapart é klah bout mestr ar gorv hag ar iné er Vreihiz. Ne hré anat erbet anehon a feur 1532 ha sellet e hré Breih èl ur hornad aral a Vro-Frans. En dud fur e huélé reih mat en droug e ié de goéhel ar er vro : en dud iouank é vonet d'en armé e ié de zigor en or d'en divroegeh, d'en disprizans aweit er jeh hag aweit kustumeu mat er vro. Léh ou doé eüé de gredein e vehé bet lakeit é pen en eskoptieu, revé lézen en Emgleu, eskobed a véz-vro ne hanaùent ket er Vreihiz, na ieh, na spered er vro.

Er hérieu a du get Bonapart. — Mar oé néhanset er Vreihiz vat get en amzér de zonet, tud er hérieu, ind, e zigeméras er goarnemand neüé get jourdoul. Deit e oé endro peah ér vro ha guélet e hrent ou bugalé saùet d'er hargeu ihuellan èl bugalé en Noblans.

En ol galùet de vout sudard. — En dud diar er méz ne zaléant ket de huélet ne oé ket kalz guel ou zreu édan goarnemand en anpeleur Napoléon eit ne oent é amzér en Dispeah. Gourhemennet e oé d'en ol monet de vout sudard. Ne chomé ér gér nameit er vugalé, er merhed, er ré goh hag er ré maheignet. El lézen-sé e zisplijas bras d'er Vreihiz diar er mézeu. Er barh Brizeug, én ur huerzen, e lar pegen bras e oé glahar er Vreihiz :

*Napoléon oa ar Roue, ar gwir vleit a vrezel
Hep truez d'ar mammou paour a skrape o bugel:
Lavaret rer er bed-all ema enn eul lennad
E ma beteg e c'henou enn eur poul leun a wad !*

Er Vreihiz ne vennant ket bout sudard. — Nezé é oé bet guélet éleih a banded iouank é tébel d'er hoedou érauk er jandarmed kentoh aveit monet de veruel pèl azoh ou bro. Ne gav ket er guir Vreihiz e oé er geu get en dud iouank-sé. El lod muian néoah e blegas d'el lézen neùé, sañet en drespet de feur 1532, hag e ias de vrezélat get Napoléon. Er ré anehé en devoé bet en érvad de zistroein d'er gér e laras kement a dreu kaer ag en anpeleur Napoléon ma oé bet abek éleih kement-sé d'er Vreihiz boéhein ér blé 1848 aveit lakat Loeiz Bonapart de vout bleinour er Républik.

El lenegh brehonek. — É amzér Napoléon, skriùagnerion a Vreih e hras inour d'er brehoneg. Malo Kored, leshanùet La Tour d'Auvergn, a Garéz, deustou ma oé sudard é armé Bro-Frans, e gavé neoah amzér de studial er brehoneg ha de skriù diarnehon ul livr brudet « Les Origines gauloises ». Er Breihad mat-sé e goéhas ar er bratel emgann é Oberhauzen (Alemagn) d'er 27 a viz mé 1800) é vrezélat aveit Bro Frans.

En « Académie celtique ». — Malo Kored e chonjas eùé er hetan sehel ur gansortereh hanùet *Académie celtique* e zelié en dud

anehi lezel er politik hag er relijion a kosté aveit studial hemb kin labourieu ha ieh er Gelted hag er Halled. Goudé marù Malo Kored e oé bet sañet er gansortereh-sé (30 a viz merh 1805) get Kanbri hanañet déjà doh é livr *Voyage dans le Finistère* mollet é amzér en *Directoire*.

En anpeleur e harpas en *Académie celtique*. Labourieu er gansortereh-sé e oé bet abek ma troas meur a zén gouiek a du get ieh ha treu Breih.

Eleih a dud e oé én *Académie celtique*. En ou mesk é oé Fontann hag er jénéraled Hédouvil ha Brun, Brillat-Savarin. En hani brudetan anehé e oé Er Gonideg

Dén fur ha gouiek
Keihour er brehoneg

èl ma laré Brizeug anehon. Er skriùagnourmen e skriùas ur grammér hag ul livrigirieu brehonek-gallek ha gallek-brehonek. Troeit en doé, eùé, er Skritur santél é brehoneg ha meur a livr aral. A hendaral ean é en des er hetan digaset ér mod neùé de skriù er brehoneg get en nebetan a lettrad e vé gellet.

Bout e oé hoah én *Académie celtique* en Amiral Bruix, Fréminvil, e skriùas devéhatoh el livr *Les Antiquités du Finistère* ; Koz, arbeskob Bezanson hag é vignon er chanoén Grapin. Tud aral ag er broien estrén e ganlabouras geté èl er Hanbrédad Owen hag en Iverhonad Valansé, disket mat ou deu diar treu en amzér guéharal.

Dumoulin, er beleg-sé bet person é Ergé-Vras ha forbañnet ér Bobém épad en Dispeah, e hras eùé d'er brehoneg bout inouret é skriù livreu brehonek el *Hent er baradouiz*, *Buhe Kant Sant a Vreih* etc... En *Académie Celtique* e oé eùé.

Kastelbrien. — En hani brudetan merhat a Vreihiz en amzér-sé e oé Renan Kastelbrien gañnet é Sant-Maleu. Goudé bout bet én Amérik épad un herrad amzér, Kastelbrien e zistroas de Frans hag e skriùas livreu kaer é gallek. En hani anehé e hras konz er muian anehon e oé *Le Génie du Christianisme*. É livreu brudetan aral e zou *Attala*, *René*, *Les Martyrs*. Kalz a skriùagnerion e geméras skuir ar Gastelbrien aveit skriù er galleg hag elsé é oé gañnet er rumad skriùagnerion e hrér anehé é galleg *Les Romantiques*. Pinùikat e hras er galleg; mes, a dural, klaskein e hras eùé gloér er hounen keltiek. Dihuen e hras er spered keltiek doh é éneberion.

Sol-veur el lézenneu. — É genvér 1806, Napoléon e saùas é Roahon ur Skol-veur aveit studial el lézenneu. Breterion brudet ha barnerion ag en dibab e oé nezé é Roahon : Touliér, Karé, Boulè-Pati, Beskond, Koatpont, etc... Ul lézennour a Vreih Er Bigot e ras dorn de seùel el lézenneu das-tumet ér livr *Code civil*.

Er blé 1814. — Er blé 1814 e oé bet fal aveit goarnemand en anpeleur. Pilet e vezé dalhmat é sudarded get ré er broieu aral ag

en Europ. A pe oé bet guélet e vezé tu er hol geton berpet, éleih a dud e droas k in de Napoléon hag er Sénaterion, ar boulen er Breihad Lanjuinè, e zisklérias, un dé, é oé diskaret Napoléon diar é dron hag e oé lakeit Loeiz XVIII én é léh (3 a viz imbril).

Er chouannereh é adseùel. — Er Vreihiz ind eùé e droas kein de Napoléon. Ne oé ket hoah diskaret mat diar é dron ma tas er vrud e oé adsañet er chouannereh. Grizol en doé hum lakeit é pen chouañned er Morbihan; Piket a Voasgui é pen ré Foujer; Dubreuil-Pontbrien é pen ré er Hôtes-du-Nord; Job Kadoudal, brér Jorj, hag Er Mintiér é pen ré Guéned ha Joselin. Lakoublé en devoé keméret léh Roué Bégnén. etc...

Ligné Bourbon e tonet arré ar en tron. — É léh Napoléon e tas Loeiz XVIII, a ligné er Bourboned. Ne oé ket bet kalz guel en treu aveit Breih. Dihañnet e oé, guir é, de vrezélat, mes goarnemand Loeiz XVIII ne houias gradvat erbet d'er Vreihiz bout reit ou goed épad en Dispeah aveit dihuen er Roué. É meur a léh e oé bet lammet ou armaj get er Vreihiz : groeit e vezé dohté el a pe vehent bet éneberion de Frans. Kement-sé ne viras ket doh er ré e oé a du get er Républik pé get Napoléon a hum gleuet hag a hervel Napoléon, forbañnet é iniz Elb, de zonet de gemér arré pen er goarnemand.

Napoléon deit endro. — Kérieu Breih e oé kentoh a du get Napoléon. Tud iouank

Roahon ha Nañned e hras ur gansortereh étrézé hag e labouras de zastum éndro dehé er muian a dud ma hellent aveit dihuen en anpeleur Napoléon doh kansorted Loeiz XVIII. Lod kaer a dud ag er hérieu e ras argand d'er gansortereh tud iouank-sé. É Guéned é huélér er markiz Le Mintiér a Léheleg é vonet d'er Goard broadél, geton 150 000 livr aveit guskemant sudarded en anpeleur. Gratat e hré a hendaral rein 5000 livr bep miz beta devé er brezél ha monet ean eùé de vout sudard.

Er Vreihiz e saù a du get er Roué. —

En dud diar er mézeu ne bouient ket mui forh kaer de bé tu monet. Neoah deustou d'er Bourboned bout ankoéheit labour kaer er Vreihiz, er ré-men e gavas guel harpein er Roué aveit en anpeleur. É pen kansorted Loeiz XVIII é huélér nezé Grizol, Boasièr, en Tieg, Er Ridant, Sésillon, Margadel, Rohu etc... Er ré gredusan ag er chouañned neùé-sé e oé kloéreged Kolèj Guéned. Gobér e hrezant konz anehé open ur huéh. Unan anehé A. Rieu, e skriùtas gondé, diar er chouañneré sé, ul livr, *La petite chouannerie*. Etré er Vilén hag el Loar e oé hoah chouañned aral, prest de sekour er ré e zou konzat anehé. Réral, ér pen anehé Koaslin, Koursin, Karfor, Pontbrien, Lourmel, Tregamén, Boashamon, Piled, Heurtel, etc... e oé eùé a du geté. Kriù erhoalh e oé enta kansorted Loeiz XVIII aveit tálein doh ré Napoléon.

Emganneu goaleurus aveit Breihiz. — Doh en tu-ral er jénéraled Bigar ha Rouso e gommandé sudarded en anpeleur. Meur a grogad e oé bet étré sudarded Loeiz XVIII ha ré Napoléon. Er chouañned e gollas é Keranna hag é Redon. Goudé bout bet keméret er gér-men e oé bet ret dehé hé dilézel. Eursoh e oent bet é emgann Muzilleg, doh sudarded er jénéral Rouso. Er ré-men, deustou dehé kaout armaj erhoalh, e oé bet ret dehé tenein ardran dirak kloéreged Guéned. Neoah donet e hras eùé tro er hloéreged de vonet ardran. É emgann en Alré e oé bet ret dehé kilein dirak tud iouank Roahon ha Nañned, ér pen anehé er jénéral Bigar.

Devé Napoléon. — D'er prantad-sé e oé bet goalauzet Napoléon ar bratel emgann Waterloo. En taul devéhan e oé henneh aveiton. Doh déieu ketan miz gourhelen 1815 e oé lakeit arré Loeiz XVIII ar en tron. É oé er gounid, hoah ur huéh, get er ré huen. Koutant e oé enta er chouañned.

VIII.

BREIH ÉPAD ER « RESTAURATION »

Gradfal er Bourboned é kevér er chouannered. — Saùet e oé enta arré ligné er Bourboned ar en tron. Loeiz XVIII e oé roué endro ha Napoléon diskaret. Deit e oé enta er hours de zigol er chouañned diarben el labour kaer groeit dehé aveit er Roué. Ter

kroéz a'nour e oé bet reit de dud iouank Kolèj Guéned hag un nebed leüé d'er ré e oé bet maheignet é vrezélat aveit er roué. Lod en doé bet erhoalh aveit chom biù ha lod aral n'ou doé bet nitra. Goarnemand er roué e gredas digol Breih én ur rein d'er Vreihiz de boarn relegen ou zad lahet é Kiberén. Ne oé ket kalz a dra a pe chonjér é oé ur ioh dianvézerion é mesk er ré divroet lahet é Kiberén hag é Park er Verhérian.

Guel e vehé bet, a dra sur, digor skolieu Breih d'er brehoneg ha de istoér er vro há miret elsé spered er vro doh pep kousiadur hag er marù. Spered er vro en doé reit lusk d'er Vreihiz d'hobér er burhudeu kaer ou doé groeit aveit dihuen er peah énep d'en dispeaherion, spered er vro e vehé bet hoah harp er peah é Breih. Tud goarnemand Bro Frans ne vennezent ket konpren kement-sé.

Er goarnemand é hoalgas éneberion er Roué. — Er goarnemand ne houias ket gouni karanté er Vreihiz a du er Roué, ne houias ket muioh gouni karanté er ré anehé e oé bet enep dehon. É léh ankoéhat er péh e oé bet étré ré Napoléon ha ré Loeiz XVIII, er goarnemand e gavas guel hum lakat ardro kansorted en anpeleur. Én Oriant, er jénéral Travot, en hani en doé keméret Charet, jénéral er Vandéiz, hag en doé hum lakeit a du get Napoléon a pe zistroas de Frans, e oé bet arrestet er 14 a viz genvér 1816 ha kaset dirak barnerion de Roahon. Er barnour ketan e oé Kanuel, ur jénéral hag e oé bet kri,

mar oé bet unan, doh er Vandéiz hag en doé troeit kein goudé d'er Républik aveit donet de vout dén er roué. Kondañnet e oé bet Travot d'er marù, mes er roué, tinéroh a galon aveit er varnerion, e lauskas er vuhé geton. Uigent vlé neoah é oé bet dalhet goudé.

Er goarnemand e ankoéh er péh en doé grateit. — Grateit en devoé goarnemand er Roué e vehé bet miret er frankizeu reit de Frans get en Dispeah. Ankoéhat e hras béan er péh en doé grateit. Kanbr er Ganaderion e forbañnas ligné Bonapart hag er ré en doé lakeit Loeiz XVI d'er marù. A hendaral en neb e vezé er greden hembkin arnehon en devout groeit un dra benak fal énep d'er Roué pé d'é dud e hellé bout dalhet aben. D'er galéieu e vezé kaset er ré e bredegé pé e huché énep d'er Roué pé d'é lézennou. Ardran e té enta er goarnemand é léh monet arauk.

Arlerh ma oé bet lahet en dug a Verri (13 a viz huavrér 1820) é oé bet startoh pé start en treu. Nebetoh a frankiz en devoé en dud; hag er ré e béié 1000 livr a dauseu de nebetau en devoé kemb kin er guir de voéhein a pe vezé boéhereh. A hendaral, er goarnemand e aséas hum harpein ar er relijion hag e gasas predegerion d'hobér misioñneu dré ol er vro. Mes er predegerion-sé e gonzas kement a bolitik é l relijion hag e hras displi-jadur de dud er hérieu ne oent ket a du geter

Roué denstou dehé bout kristenion vat. É Brest, konseill-kér e houlennas get eskob Kempér parrat doh er predegerion a bredeg ha gobér dehé dilezél kér; rak ne oé ket mui a zalh d'en dud.

Én hoursad-sé é oé bet saùet meur a unan ag er broézieu guerh, kaloneu eur arnehé, e huelér étal ilizieu e zou.

Stad er speredu én amzér-sé. — Bourhizion ha kérizion Breih e oé atañ kentoh a du get er peah ha get er frankiz vrasan : ne vennent ket ma vehé bet goalgaset dén ne vern a du get più é oé. El ne hellent ket laret er péh e chonjent a voéh ihuél ind e saùas kansortereheu kuñ. Biskoah ne oé bet kement ag er gansortereheu-sé èl épad er *Restauration*. É 1818 sudarded er Goard broadél ag er Hôtes-du-Nord e oé prest d'hum seùel a pe oé bet dizolet er honplod. Er gansortereh hanùet *Les Chevaliers de la Liberté* e labouras, un tammig a pep korn a Vreih, énep d'er véléan. Rah en treu-sé e ziskoé ne oé ket hoah marù spered en Dispeah é Breih.

IX.

BREIH É AMZÉR CHARL X

En « Association bretonne ». — Goudé marù Loeiz XVIII, é vrér Charl X e geméras é léh. Epad er blé ketan ma oé oeit Charl ar en tron, er ré ag en Noblans divroet e zas de ben a gaout ur miliar ge' er goarne-

mand aveit bout digollet a ou madeu laeret get en dispeaherion; mes er geh tud en doé reit ou goed aveit dihuen er roué, er ré e oé bet maheignet aveiton n'ou doé bet atañ blank erbet.

É 1829-1830 ur gansortereh hanùet *Association bretonne* e oé bet saùet aveit derhel pen d'er goarnemand ha nahein a bééin tauseu « rak, e laré er gansorted, deustou de Vreih bout bet digollet un tammig a frankizeu kollet feur 1532 get er frankiz reit lehi dré goarnemand er roué, ne hel ket alkent anehi lezel Frans de laereh azoh er Vreihiz er péh e chom geté a frankiz hag a liberté ».

Polignag ketan ministr. — Beta devé 1829 e oé bet frontal erhoalh alkent er ministred dibabet get er Roué. Unan neoah en doé displijet bras dré é obereu hag é gonzeu. Polignag e oé hanù henneh. Lezel e hré skriu é gazeteu en amzér-sé peñaus er Roué e oé mestr hag Eutru en ol ha ne oé ket tu dehon de fari é nitra. Lakeit e oé er Roué ken ihuél èl Doué, ha ret de heb unan, d'er Vreihiz èl d'er réral, sentein dohton é pep tra, hemb difronkal.

Er Vreihiz n'hellent ket plegein d'ul lézen èl honneh. Lézenneu koh ou bro ind e hré guir de bep hani de seùel é voéh énep d'é vestr, d'é eutru, pé d'é roué a pe zé d'er ré-men gobér geu én ur mod benak dohton ne vern pegein izél e vezé é stad, hag aben e vezé barnet eit gout get più e oé er geu; rak, e laré el lézenneu mat-sé, en hani

goannan e zeli bout harpet doh en hani kriñan.

Lezenneu gourhelen. — En 12 a viz merh 1830, Charl X e laras dirak er Ganbr en dehé bet dalhet pen, dré vil mar behé bet ret, doh er ré en dehé bet klasket parrat dohton a gas treu Frans revé é chonj. 221 kanadour doh 111 e voéhas énep d'er Roué. Hennen e gasas er ganaderion d'er gér mes ér voéhereh e oent bet hanüet arré rah ha 49 a réral geté. É oé Frans énep d'er Roué. Polignag, é huélet en dra-sé, e hras de Charl X dougein lézenneu énep d'er libertéieu otreet : er gazeteu ne hellent ket mui mollein er peh e fallé dehé ; Kanbr er ganaderion e oé diskaret ; ne oé mui nameit en dud e béé 100 skouid a dauseu en doé guir de voéhein, etc... Charl X e hras elsé lézenneu nen doé ket guir de seüel. En arben a gement-sé hum saüas er bobl hag é hras Dispeah 1830.

Er Vreihiz épad Dispeah 1830. — Er Vreihiz hum lakas a du get er Fransizion énep d'er Roué, mes ne vennezentket gobér en distéran tra énep d'el Lézen. Skuir vat e ziskoent elsé hoah ; rak mar dé un dra vat seüel er voéh énep d'er lézenneu fal ha labourat d'ou diskar, ur dra fal é, é sigur kement-sé, lakat dispeah ér vro ha gobér de ganbroiz hum lahein.

Er Vreihiz é labourat aveit Frans. — Revé ou akustumans er Vreihiz e zalhé atüa

de labourat aveit Frans deuston de honnen bout divat én ou hevér. É gré Charl X, épad brezél er Grès doh en Turki, deu Vreihad e hras konz anehé é pep korn ag en Europ : Bison e oé er hetan, genedig ag er Gémené hag en aral e oé Trémentin, genedig a iniz Bah. Ou deu é oent ar er lestr *Panaïoti* ou doé skrapet doh er Grèsianned a pe zigoéhas arnehé er ré-men deit de gemér ou lestr endro. Bison, goudé bout bet goulennet ali er sturiér Trémentin hag é huélet ne oé ket kriù erhoalh aveit harz doh é éneberion e lakas el lestr de saill. (4 a viz du 1827). Bison e oé bet lahet ar en tach. Trémentin e oé chomet biù. En Orient é hes saüet un delüen en inour de Vison.

Breih e zerèu dihun — Paud a Vreihiz goudé bout bet a du get er Républik, en anpeleur hag er roué, e chuéhas é huélet ne vezé ket chonj anehé kin nameit a pe vezé dobér anehé. Hag e tezant nezé de gonpren a nebedigeu é oé guel dehé rein ul loden vat a ou haranté d'ou bro Breih. Er Gonideg, er gramériad-sé ken abil ha ken douget aveit er brehoneg en doé groeit mollein é Angoulèm ur livr-girieu brehonek-gallek (1821), ha goudé un droidegeh brehonek ag en Testamant neüé (1827). Nen doé ket gellet anehon gobér mollein é livr-girieu gallek-brehonek : Kermarkér e hras el labour-sé goudé. Réral èl Goébrien ha Guillam Rikou e geméré skuir ar er boulom Lafontén hag e saüé

litorienneu braù. Penguern e saùé soñnenneu ha livreu aral kevret get Keranbrun. È mesk er skriùagnerion gallek e teliamb konz a Eliza Merkeur ag en Nañned. Ur voéz e oé ha skriùet hé des meur a draig kaer.

È 1824 é varùas ur skriùagnour e zeli bout dalhet chonj anehon. Marion e oé é hanù gañnet e oé én Aradon ha person é bet é Houad. Skriù e hras livreu e zou bet lénet éleih : *En or ag er vuhé devot, Magazin spirituel er beurerion, Histoériu ag en eu Testaman^t, Vocabulaire nouveau, Offiseu* etc...

Skriùagnerion distéroh, béléan gozik rah, e droé livreu ar er relijion é brehoneg. Ou labourieu en des groeit kalz a vad.

X.

BREIH É AMZÉR LOEIZ-FILIP

Loeiz-Filip ar en tron. — Pe oé saùet Loeiz-Filip ar en tron en dud é karg e hras er péh e hellezant aveit plijout d'ou mestr neùé. Er hériu en digeméras get leuiné. Er mézieu e chomas él ma oent, didrous kaer. Er Vreihiz ne garent ket er safar; chetu perak, deu vlé arlerh, a pe zas dugéz Berri de asé seùel er Vreihiz én tu get hé mab Herri V, dug Bourdel, kont Chanbord, e oé guélet un nebedig parréziu hembkin é kerhet en tu geton.

Pinuidigeh er vro. — Avot é hé aveit el

huerh én amzér-sé eùé. Get en droèden lakeit ar en treu e zé ag er broieu estrén, treu er vro hum huerhé guel. Henteu-pras e vezé groeit ha deit e oé konz ag en henteu hoarn.

Er skolieu. — È amzér Loeiz-Filip (1833) en doé Guizot saùt ul lézen neùé ar er skolieu. Pep komun e oé gourhemennet dehi seùel ur skol aveit er vugalé. Kansortereheu e oé karget é pep parréz de eùehat petra e vezé groeit ha disket ér skolieu-sé ; hag er person en doé guir de vout é kansortereh é gomun. Er vistr hag er vestrézed e vezé dibabet get er homuneu.

È pep départemant é oé saùet ur skol-istr. Hañni ne vezé groeit dehon kas é vugalé d'er skol, mes er ré e gasé ou ré e vezé ret dehé péein. Er ré beur hemb kin ne béent ket nitra. Ne vezé ket ret diskein er brehoneg é skolieu Breih mes lézet e vezé pep mestr ha pep mestrez skol d'en diskein d'er vugalé mar plijé geté.

Konzet e oé bet a lakat mistr laik hemb kin é pen er skolieu mes Guizot, deustou dehon bout hugenau, ne vennas ket ha ean e vélas memb el léañned hag el léañnezi a ou labour vat.

Er skolieu e oé enta nezé er péh nen dint ket bet mui a houdé, ha gradvat e zeli gouiet er Vreihiz de hoarnemand Loeiz Filip aveit kement-sé.

Brezél en Aljéri. — È gré Charl X é oé dérènet er Fransizion de vrezélat én Aljéri

aveit lakat er vro-men édan ou damani. É amzér Loeiz-Filip é padé ataù er brezél. Meur a Vreihad e oé oeit d'armé en Aljéri ha gobér e brezant ou devér èl berpet. Er jénéraled Bedo, Lamorisiér, Er Flo, e oé Breihiz. Breihad e oé eùé el letenant Chapdelén hag e zalhas pen, get 250 sudard, doh 4000 Arab. (26 a viz Guenholon 1845). Én amzér-sé er sudarded e hré seih vlé chervij.

Lamenné. — Spered en Dispeah ne oé ket hoah maugét é Frans ; ur huéh benak en amzér é tihuné, hag er goarnemand nezé, aveit bout deit mat get en dud difé, e atahiné en dud a iliz hag er gristenion. Kement-sé e oé bet abek éleih ma klaskas, paud a dud, distag grons en Iliz doh er vro. Unan ag en dud-sé e oé er beleg Lamenné. Skriüet en des mar a livr e zou bet lod anehé dihueneta ou len get er Pab, rak ma oent énep de spered en Iliz.

Brizeug. — Er guellan Breihad merhat ag en amzér-sé e zou bet Brizeug, ur guerzour hamb par ar zivout er péh e sél hur bro. Hañni guel aveiton nen des skriüet guerzieu ker kaer ar Breih hag ar gustumeu hur bro. Er ré en des lénet *Marie, Les Bretons Primel et Nola* hag é labourieu brehopek-n'hollant ket parrat a garein Breih. Èl livreu-sé en des, disket karein ou bro hé hustumeu ha hé iéh, el lod muian ag er Vreihiz gredus en des labouret a houdé aveit adseùel en treu-sé.

Breihiz brudet aral. — Deu sourzien brudet e viùé é amzér Loeiz Filip. Unan anehé, Brousé é hanù, e oé gañnet é Sant-Maleu ; en aral hanüet Laenneg e oé genedik à Gempér.

Breihiz ha Kanbréiz. — Èr blé 1838 é varius Er Gonideg é Pariz ; er blé-sé eùé e oé bet mollet er *Barzas Breiz*. Saüet get Kermarkér ha groeit a huerzenneu hag a soñnenneu dastumet dehon ar er méz ha kanpennet, lod kaer anehé ataù, er *Barzas Breiz* e oé bet émbér strénet éna Europ abéh ha gobér e hras, èl livreu Brizeug karein hur bro hag er brehoneg. Paud a Vreihiz ind memb, e oé bet soéhet d'el livr-sé rak ne houient ket hoah é hellé bout treu ker kaer é brehoneg. Open kement-sé, chervijet en doé livr Kermarkér de lakat Breihiz ha Kanbréiz d'hum zarempredein. Ur Hanbréad, Tomaz Pris, e oé bet deit de Vreih hag en doé skriüet ul livr diar hur bro. Groeit en doé anaùedigeu get Kermarkér hag é Eisteffod Abergavenny e oé bet groeit un digemér ag er ré kaeran d'er Vreihiz ha d'er Fransizion oeit d'ino ar un dro get Kermarkér ha Lamartin.

Breihiz é tihun. — Labourieu Brizeug ha Kermarkér en doé dihonet ou spered de lod kaer a Vreihiz disket. Dastumet e oé bet muioh eit biskoah soñnenneu ha guerzenneu koh. É 1838, Prosper Prou e hras mollein ul livr *Kanaouennou gret gant ar c'hernevad*. Devéhatoh é skriüas ul livr kaer aral *Ben*

bard Kerné é brehoneg flour ha difistur.

Skriùagnerion aral a Vro-Guéned e hré inour d'ou bro é skriù livreu brehonek e vé hoah lénet hiniù en dé get plijadur. Béléan e oent rah : en E. Diot, person en Izenah en doé skriùet kalz a livreu, én ou mesk *Alhué er Baraouis, Mis caer Mari, Prede-gueu*, etc., Er chanoni Joubiou, e hré mollein é 1844 ur livr guerzieu *Doué ha mem bro* ; en E. Krom, kuré Plunered, e droas é brehoneg Guéned *Buhé er Sent* e zou bet ken lénet amzér zou bet ; en E. Guillom saùet a Valgeneg, en doé skriùet ur grammer brehonek. Gobér e hras kañnenneu... nag unan ag el livreu kaeran e fehé bout lénet é brehoneg, *Livr el Labourér*.

É Tregér, Er Skour, e hré mollein deu livr kaer *Telen Remengol* ha *Telen Guengamp*. Ean é e alijas skriùagnerion er vro de skriù é brehoneg er muian guellan. Cheleuet e oé bet é voéh hag e oé bet guélet nezé ur ioh skriùagnerion é seùel soñnenneu, guerzenneu e vezé guerhet ér pardonieu, ér foérieu.

El lénegeh gallek é Breih — Éleih a Vreihiz ag en amzér-sé e skriùas livreu gallek. Studierion a Roahon e saùas en das-tumadennou *La Revue de Bretagne* ha *Le Foyer*. Eujén Giés, Edouar Turketi, Hipolit Violo, Hipolit de La Morvonnè, Boulè-Pati, Emil Souvestr, e hras konz éleih anehé én arben a ou labourieu spered.

XI.

BREIH É AMZÉR NAPOLÉON III

É hortoz Napoléon. — Arlerh men doé Loeiz Filip sinet é ziskarg é oé bet boéhereh arré é Frans abéh. Revé ou akustumans, er Vreihiz e sellas get digasted doh ardeu er Fransizion dihentet é klah ur goarnemand. Kanaderion e oé bet hanùet ha lakeit e oé en dé (10 a viz kerdu 1848) aveit dibab ur bleinour. Ledru-Rollin, Loeiz Napoléon, Lamartin ha Kavagnag e oé é sel bout hanùet. Loeiz Napoléon en doé bet er muian a voéhieu. El lod muian ag er Vreihiz en doé reit ou boéhieu dehon, paud anehé merhat é chonjal é oé aveit Napoléon-meur é voéhent. Ni e oé de hennen hemb kin.

Napoléon é hoari d'é ben. — Er péh e oé bet abek de Loeiz Napoléon kaout kement a voéhieu (open 5 milion é Frans abéh) e oé en eun en devoé kérizion ha bourhizion ag er Sosialisted. Napoléon e bourfitas ag en eun-sé hag en 2 a viz kerdu 1852, en drespet d'er républikañned, é hras hum anzaù èl anpeleur. Er Flo, é Lesnéven, e saùas é voéh énep d'en taul dal-sé, mes ne oé ket bet cheleuet. Er jénéraled Lamorisiér ha Bedo e oé bet arestet én ou gulé, rak ma oent énep de chonjeu Napoléon.

Eurusted ar er mézeu. — Er ré goh egonz hoah hiniù en dé get plijadur a eurusted en dud diar er méz é amzér Napoléon III. É guirioné, en anpeleur e hras er péh e hellas

aveit gouni karanté en dud diar er méz ha gout e hré erhat penaus er guellan mcd de lakat er beizanted hag er hanuerherion a du geton e oé rein tu dehé de houni argand. Perhér mor e oé bet kanpennet ha groeit a neùé èl Sant-Nazér ; henteu-hoarn e oé bet saùet. En ur gir, mat é hé en treu, guèl eit nen dint bet oéit guéh erbet a houdé.

Napoléon é Breih. -- Doh devé miz gourhelen e tas Napoléon hag en anpeleuréz Eujéni de gantré de Vreih. É Brest, ou doé doaret. Goudé é hezant de Landerné, Kastellin ha Kempér. En Oriant e oé bet deverransen a bep sord é inour en anpeleur. Dé gouil Maria Kreiz-Est e oent é Keranna léh ma oé groeit ur gouil kaer en ou inour. En anpeleur hag é intron e ias goudé tré Gregam, Kolpen Loguneh, Pondi hanùet nezé Napoléonville), St Brieg, Montalban, Lanbal, Roahon, léh ma hras en anpeleur un deviz é brehoneg. Gout e hré Napoléon en tu doh er Vreihiz ha deit e oé de ben elsé a vout karet é Breih abéh.

Er sudarded. — Ér blé 1855 e oé bet embannet ul lézen neùé diar er sudarded. En hani ne venné ket bôut sudard e hellé hum dén ér méz én ur béein kement ha kement d'er goarnemand. Get en argand-sé, er goarnemand e ré mil livr d'er sudarded koh e venné hum hobér sudard endro. Elsé en doé er Vreihiz hum gustumet a nebedigen hag ésoh doh er chervij. Paud e hras

konz anehec é bruzélien en amzér-sé. Er jénéral Mellinet a Nañned e hras konz anehec é Malakof hag é emganneu en Itali. Er jénéral Lourmel, a Bondi, e gollas er vuhé é Inkermann. Er jénéral Lamorisiér e dolpas én dro dehon sudarded a volanté vat, hanùet *les Zouaves pontificaux*, aveit monet de zibuen hun T. S. er Pab doh ardeu dispeaherion en Itali.

Er mordeadureh brezél. — Ar er mor eùé, er Vreihiz e ras, hemb marhatat, ou goed aveit Bro Frans. En amiral Charnér, e oé bet é vrezélat é Sébastopol, ér Chin, ér Hochinchin. Dupui-de-Lom, a Blañour e chonjas gobér lestri brezél hoarn hag e gerhé get èhen-deur. Embér é oé bet dilézet el lestri koed get gouélien, aveit kemér er ré-sé.

Kandalh olgeltiek Sant-Brieg. — Guélet e oé bet é gré Loeiz Filip, Breihiz ha Kanbréiz doh hum zarempredein. É miz héneoal 1868, Charl de Gaul (Barh Bro-Gal) e zas de ben a dolpein é Sant Brieg kanaderion kaset d'ino get er poblen keltiek ag er bed abéh. A zrebi er 15 betag en 19 a viz héneoal e oé bet guélet é Sant-Brieg en dud disketan é oé en amzér-sé é Frans, é Breih-Veur, én Amérik hag én Alemagn. Deit e oent d'ino aveit inourein er Helted ha drest pep tra er Vreihiz. En ou mesk é oé Herri Martin, Kermarkér, Haléguen, Kerdrel, John Rys, Williams, Powel, a vro Kaubri ; Todd ha Fergusson ag en Ihuerhon. Chomet e oé

bamet er Vreihiz d'en treu kaer e huélent er Hanbréiz é hobér ha lakat e hrezant én ou chonj heli ou skuir. Én arben ag er Handalh-sé é oé bet sañtet er han *An Diou Vreiz (Les deus Bretagnes)* ken anañtet hiniñ en dé.

Renan. — Unan a gandalherion Sant-Brieg e oé Ernest Renan, er skriñagnour-sé, brudetoh allas ! dré é livreu e hras énep d'er reliiion a gristeneh aveit men dé bet dré el livr kaeroh neoah *La Poésie des races celtiques*.

Breihad e oé Ernest Renan a spered : péhed é men des kollet é amzér é skriñ livreu énep de gredenneu é ganbroiz é léh gobér ré ar Breih hag ar istoér er vro. É brehoneg eñ en dehé bet déliet skriñ ahoel un dra benak, rak kement skriñagnour e houi er brehoneg e zelié skriñ é ieh er vro aveit gobér inour dehi.

El lénegeh brehonek. — E gré Napoléon III èl é amzér Loeiz Filip, Kermarkér e gandalhas de zihuen lénegeh Breih ha de skriñ diarnehi.

En Ihuel e hélias skuir Kermarkér ha hum lakas de zastum guerzenneu, soñnenneu, sorbienneu ar er mézeu. Gobér e hras geté livreu nen dint ket ker kaer èl ré Kermarkér guir é, mes chervijet ou des éleih neoah d'hobér anañout lénegeh er òobl. En Ihuel e skriñas a hendaral, ur ioh pennadeu a bep sord é gazeteu ha dastumadenneu en amzér-sé hag ul livr brehonek kaer *Bepred Breizad*.

Kermarkér e ganpenné lod a é huerzenneu aveit m'ou dehé plijet guel d'er lénerion ; En Ihuel e vollé é ré èl men doé ou havet ar er méz. Unan e labouré aveit en ol, en aral e labouré aveit en dud gouiek : ou deu ou des groeit inour ha vad de Vreih.

Ur skriñagnour aral ag en amzér-sé e oé Milin, guerzour ha sorbiennour ag er ré guellan. Ne faut ket ankoéhat en E. Herri a Gempéré, guerzour mat eñ.

Ar er méz, skriñagnerion èl Iehann Er Guen hag Er Minouz e bré eñ labour vat é mesk er òobl. Ne faut ket ankoéhat naket Oliér Souvestr hag e sañas soñnen brudet *Gralon ha Kér Is*.

Er 4 a viz huavrér 1865 béléan a eskopti Kempér e sañas en dastumaden *Feiz ha Breiz*, biñ atañ hiniñ en dé.

El Lénegeh gallek. — Marù e oé Brizeug é 1858 ; mes héliet e oé bet é skuir goudé é varù get skriñagnerion gallek e hras eñ inour de Vreih èl Ernest Hello, Charl Monselè, Paul Féval, Raoul de Naveri, Pitr-Chevaliér, Aurélien de Kourson, Paul de Koursi, La Borderi, Haléguen, Jul Simon, etc... Skriñeñ e hrezant livreu a bep sord hag ar Breih. Unan anehé neoah e zeli bout lakeit dreist er réral : Arthur de la Borderi é henneh. Sañtet en des ur pikol *Histoire de Bretagne*, er huellan e zou bet skriñet beta bremen, lan pen-der-ben a garanté bro.

Breih arheskopti. — É gré en anpeleur e oé bet distaget Breih (sal eskopti Nañned)

azoh arheskopti Tour ha lakeit de vout arheskopti.

Er brezél 1870-1871. — Epad er brezél eahus e oé bet étre Frans hag en Alemagn ér blé 1870 hag é 1871, er Vreihiz en devoé hoah ur huéh diskoeit pegement é karent Bro Frans. Saüet e oé bet a hur bro gozik rah er bautred difistur hag én oed aveit monet d'arméieu Frans. Breihiz e oent gozik rah er sudarded hag er vordeidi hout e zihuennas get kement a galon kér Pariz. Ur Breihad, er jénéral Trochu, e oé er pén anehé. É kamp Konli ne oé nameit Breihiz hag é emgann er Man é oé bet grès d'armé er Loar kaout harp er Vreihiz. Paud a sudarded a hur bro e ras er bléieu-sé ou huhé aveit dihuen Bro-Frans ; éleih a réral e zou chomet maheignet a houdé.

A pe zei Fransizion de hoal gonz d'oh a garanté er Vreihiz é kevér Frans, konzet dehá ag er péh e bras er Vreihiz épad er brezél ag er blé dek ha tri uigent. Ne fehé bout groeit guél reskond dehé.

XII

BREIH É AMZÉR EN TERVET RÉPUBLIK

Arlerh er brezél. — Ankin ha glahar e oé bet é Breih èl é Frans abéh arlerh er brezél dek ha tri-uigent. Paud a dud e foé bet lahet, pé maheignet pé kaset de brizonieu er Prus. Napoléon III e oé diskaret hag er

Républik saüet én é léh get Thiers ér pen anehi.

Ne oé ket bet pèl hennen ér garg a bleinour ; Mac-Mahon e oé bet hanüet en é léh. Epad en amzér-sé, kansorted er roué e glaské en tu de seüel ar en tron er Hont a Chambord pé Herri V. Hennen e laré é venné lézel muioh a frankiz get er hornaden bro ha gobér er péh e oé ret aveit ma vehé bet goarnemand Frans ur skuir aveit er bed abéh. Un dra ne venné ket : kemér er baniel tri liù ; en hani guen e fallé debon en devout.

Er Républik neoah en devoé gouniet hoah. 353 kanadour énep de 352 e voéhas aveit er Républik énep de Herri V. Ur Breihad e oé bet ér prantad-sé é pen er ministred ; Jul Simon e oé é hanü ha gaünete oe én Orient.

A houdé en amzér-sé e ma kroget er politikerion de lakat dispeah étre tud ag en hevelep bro, aveit ma vehé bet ésoh debé ind hum seüel. Ne vezé ket mui kleuet konz nameit a ré ru hag a ré huen, a ré e oé rè ru hag a ré ne' oé ket erhoalh.

Hadet ou doé lezeuen en dispeah é mesk tud ha ne glaskent nameit biüein didrous ; ha biniü en dé é huélér ataü er Fransizion doh hum zispen a balamor d'er politik militet-sé. Er péh e zou goahan, Breihiz kalonek en des kollet ou amzér hag er hol hoah bamdé doh hum vellein a bolitik ne sél nitra d'emb-ni, Breihiz, é léh rein ou nerh kalon de sekour adseüel hur bro.

Brezél d'er relijion. — Er goarnemand e gavas très é zorn ar er gatoliged. Boutet e oé er méz a Frans el lod muian ag er veneh. El léañezi e oé bet boutet ér méz ag er blandieu hag en Etru Doué ag er skolieu hag a ol tiéer goarnemand. Dihuenet e oé konz anehon d'er vugalé é skolieu er goarnemand, ha mistr-skol laik e oé lakeit, a nebedigeu, é léh el léañned hag el léañezi. Boutet e oé bet meneh ha léañezi er méz a ou zier hager goarnemand e laeras ou madeu. Nahein e bras a rein d'er véléan en argand deli dehé a houdé en Dispeah ha kemér e bras en ilizieu, er chapélieu, er perhiér-personed saùet get argand er gatoliged. Er relijion e venné en dud digristen dismantein. Kol poéñ ha nitra kin e hrent.

Reit e oé gourhemen eùé d'er vistr skol asé dismant er brehoneg.

Digasted er Vreihiz. — Epad en amzér-sé er Vreihiz ne sañnent grik. Guélet e hrent er ganuerh é kerhet kerklous pé guel eit biskoah ha rè zihouiek e oent aveit guélet en droug groeit get er goarnemand.

Ré zihouiek e oent bet eùé aveit sehel ou boéh énep d'el lézen e gasé rah er bautred ionank a Vreih de vout sudard deustou de feur 1532.

Dré forh kuhet doh er Vreihiz istoér ou bro, deit e oé er Fransizion de ben a ou lakat de gredein é oent en dud truhekan e fehé bout. Disket e vezé d'er vugalé, ér skolieu, disprizein ou ieh hag ou guskeman-

teu hag er ré hum vellé ag er brehoneg pé a dreu Breih e vezé sellet èl tud amoet. Breih en devoé disket de Frans gueharal petra e oé el libérté hag er Fransizion bre-men en devoé er gredein é hent de ziskein d'er Vreihiz er péh ne houient ket hoah ou unan. Er péh e oé goahan, er Vreihiz e gredé er péh e laré er Fransizion dehé.

Dihun Breih. — Neoah bout e oé lod ag er Vreihiz hag e zigoré ou spered d'er huirioné. Livreu Brizeug ha ré Kermarkér e zou bet er vammen léh men des kavet el lod muian anehé er garanté-bro hag er chonj de labourat aveit Breih get kement a hred. Marù e oé En Ihuél, Kermarkér ha Brizeug mes ou spered ne oé ket marù. Tud gouiek èl J. Loth hag e oé karget de rein kentélieu ar er iehou keltiek é Skolveur Roahon, F. Vallé hag e oé deit de ben a lakat digor dors kol Sant-Charl. é Sant-Brieg, d'er brehoneg, Kellien, Kerviler, Er Guiader, Bertou, A. Er Braz, Ch. Er Goig, T. Botrel e labouré péb unan én é fèson aveit gobér karein hur bro ha hur ieh.

Kevredigeh broadél Breih. - Neoah ne oé ket trahoalh skriù ; labour aral e chomé d'hobér. Ret e oé dihun er bobl a nebedigeu ha diskein er huirioné dehon aveit en tennein a édan damani en estrén.

Er sadorn 13 a viz imbrill 1898 un nebed Breihiz gredus hum dolpé é Montreléz én arben ag ur péh brehonek, *Mistér Sant Gué-*

nolé, e oé bet hoariet ino. Skriùagnerion en doé kaset ul libér d'en dud anaùetan a Vreih aveit ou houviein d'en tolp ha deit e oé un nebed braù dehon.

D'er sadorn d'en noz é oé saùet *Kevredigeh broadél Breih*. Er gevredigeh-sé e venné : parrat doh Breih a vout lonket a-gren get Frans ; ma vehé bet reit muih a frankiz de bep kornad-bro ha de bep komun ; ma vehé bet studiet dobérieu ha stad pep kornad bro érauk gobér lézenneu etc . . K. B. B. ne oé ket chonjet tam erbet distag Breih doh Frans ; ne houlenne aveit Breih nameit er péh e oé de houlen aveit pep kornad bro aral a Frans ; rak ur ioh treu e oé de eilpennein é Frans aveit hé lakat plom én hé saù, hag ataù é hes. Frans e zou haval bremen doh ur voéz hag e vehé rah hé goed én hé fen hemb d'en diùhar ha d'en divreh kaout tam. Mougein e hra er pen get rè ; merùel e hra en izili get bihan. K. B. B. e garehé ma vehé reit de beb ézel — de laret é de bep kornad-bro — el lod goed, el lod buhé, e za dehon.

Tud a bep michér, tud a bep spered, lies dis-haval a chonj ar zivout er politik hag er relijion e hras dorn aveit sehel er gevredigeh-sé. A nebedigeh é tas réral devati hag en dud gredus-sé derènet d'hobér Kandalheu, de laret é tolpeu blé, é pep korn ag er vro aveit predeg d'er Vreihiz ol, kerklous de ré er Vro Galleu èl d'er réral, karanté Breih. É Guénéed (1899), Gueugamp (1900), Kemperlé (1901), Alré (1902), Lesneven (1903)

Gourin (1904), Plélan (1905), Kastel-Paul (1905), Karnag (1906), Kistreberh (1907), Rostren (1907), Jugon (1908), Plougastel (1908), Pont-Kastel (1909) Pontreñ (1909), Vitré (1910) é hes bet kandalheu beta bremen hag é pep léh e hes bet groeit en digemér guellan de gansorted er gevredigeh. Péhieu brehonek pé ar Breih e zou bet hoariet, labourieu e zou bet saùet, deverran-seu fur e zou bet. En ur gir groeit en des K. B. B. er péh en hé des gellet aveit vad ha plijadur en dud.

Kevérereheu e zou bet saùet geti aveit er ré e hra sorbienneu, soñenneu, guerzeanneu, péhieu-hoari, ha lakeit hé des hé spi de studial en tren ol e sél hur bro-ni.

Breihiz ha Kelted Breih Veur. — A houdé 1867 ne oé bet darempred erbet étre Breihiz hag ou bredér a Vreih-Veur. É 1899 é oé oeit A. Er Braz, Er Goig, En Estourbeillon, Vallé, Er Fusteg, Jaffrennou ha réral de zerhel léh ou hanbroiz de gandalh er Varhed, pé Eisteiddfod, é Caerdaf. Er Fusteg, Vallé ha Jaffrennou e oé bet digeméret é Brediah er Varhed a Vro Kanbri. É devé er miz é tas de Vreih Kanbreiz, Ihuerhoniz, Albañiz de huélet, d'ou zro, ou bredér ag er vromen én arben a gandalh K. B. B. é Guénéed.

Studierion Roahon — É mesk er ré gredusan de labourat aveit Breih é oé un dén iouank genedig a Garnoed-Kalag, Fanch Jaffrennou é hanù. Goudé bout bet derènet

get é studi é kloérdi Guengamp hag é skol Sant-Charl é Sant-Brieg, léh men doé bet aveit kentélour en E. Vallé. Jafrennou e ias de Roahon d'hobér é studi aveit bout dén a lézen. Ardrou Pask 1900 é tolpas én dro dehon tud ionank aral é hobér ou studi elton hag é saùas Kevredigezh breihik studierion Roahon. Eleih ag er Vreihiz gredus e labour bremen aveit adseñel ou bro e zou deit ag er gevredigezh-sé. Skriùagnerion èl A. En Ajad, Guillam Korveg, Er Moal, Even, Bertou etc... e zarempredas er Studierion hag embér é oent rah é K. B. B. Ar huellat é hé en treu, rak en dud ionank-sé e cé gredus ha kalonek, ha karein e hrent, drest pep tra ou bro hag er brehoneg.

Brediah er Varhed. — Epad Kandalh K. B. B. é Guengamp, mes distag doh Kevredigezh Broadel Breih, e oé bet sañet ur gevredigezh aral, merh de hani Barhed Kanbri : Brediah er Varhed. Er Fusteg (Ab Guillerme) e oé de ben er Vrediah ha goulen e hras otré get en Arhduid Houva Mon de señel er Vrediah ha d'hobér Goursé é Breih Reit e oé é houlen d'er Fusteg.

Er blé arlerh é Eisteddfod Merthyr hag é Kandalh olgeltiek Dublin hum gavé kanaderion deit ag er broieu keltiek ol (Kanbri, Kernèu, Breih, Alban. Iniz Mona, Ihuerhon). L. Er Ber (Ab Alor) hag. A. En Ajad (Mab en Argoed) e oé bet digeméret èl barhed. A houdé é hes bet digeméret barhed neùe ha peb unan anehé én é gornad e labour

get gred aveit lakat er Vreihiz de garein ou bro hag ou ieh.

Ti kannerion Breih. — É 1900 eùé e oé bet sañet ur gevredigezh aral hanñet *Ti kannerion Breih*. I. Bertou e oé ér pen anehi ha sañet e oé drest pep tra aveit kañnal soñnenneù ér pardonien hag épad kandalheu K. B. B.

Gazeteu ha dastumadenneù. — É mesk rah en Vreihiz-sé e labouré aveit ou bro é oé meur a unan en devoé lakeit én ou chonj señel gazeteu ha dastumadenneù aveit strèuein muih mui karanté Breih hag er brehoneg é mesk en dud. Bout e oé *Feiz ha Breiz* ha *Kannad ar Galon sakr* hag e oé é brehoneg. *Le Courrier du Finistère*, *l'Hermine*, *La Revue de Bretagne*, *La Revue Morbihannaise* e vezé brehoneg énné eùé. En E. Vallé e saùas embér, é Sant Brieg, *Kroaz ar Vretoned* skriñet pen-der-ben é brehoneg reih ha digeij. Én Oriant *Klohdí Breiz* (*Le Clocher Breton*) e geméré eùé guerzenneù ha soñnenneù é brehoneg.

Adal 1900 e kreskas en nivér ag er papé-riou brehonek. Er barh Taldir e saùé é Karéz en dastumaden *Ar Vro* hag er hazeten *Ar Bobl*. Én Nañned, Naudin et saùé *Le Terroir Breton*. Én Oriant, er varhed A. Mellag ha Loeiz Herrien e saùé, é 1905, en dastumaden *Dihunamb* ha deu vlé arlerh er *Réveil breton*, gazeten suhunik, deit de vout er *Pays Breton* goudé.

Le *Pays d'Arvor* é Nañned e aséé tolpein éndro dehi skriùagnerion Bro Nañned ha Breih-Ihuel.

Gazeteu aral èl *l'Echo du Finistère*, saùet get A. En Ajad, *L'Indépendance Bretonne*, dalhet get G. Korfeg, etc. e zihuenné Breih hag er brehoneg par ma bellent hag e vollé pennadeu skriù, ha guerzenneu é brehoneg.

Labour ar er méz. — A hendaral er Varhed e ié ag ur barréz d'en aral, drest pep tra é Bro Guéned hag é Bro Tregér, de zeviz d'en dud é brehoneg ha de ziskein soñnenneu brehonek dehé.

Pautred iouank hum gleuas hag e saùas paréadeu aveit hoari péhieu brehonek. É Bro Guéned e oé guél t en hoarierion guellan. Ur beleg, J. Er Bâion, en des skriùet péhieu e zou bet hoariet ér pear horn ag er vro hag e zired en dud a vostad d'ou guélet

Er skolieu. — Nen da ket forh fal en treu enta get er brehoneg. En dud a spered e zou ol a du geton bremen; nen des mui enep dehon nameit er politikéion hag en dar muian ag er skolieu. A pe vehé er ré-men a du get er brehoneg ne vehé ket mui nitra de zoujein.

Ret é ma vou disket de vugalé Breih-Izél lén ha skriù er brehoneg aveit ma ou dou muioh a garanté doh ou bro ha ma helleint lén el livreu kaer e skriù bamdé aveité skriùagnerion ou bro. Rezalhou peb unan chonj ag en dra-men : un dén hag e houi konz er brehoneg hemb gout er skriù nagel lén ne houi ket er brehoneg.

XIII.

PETRA E ZISK D'EMB ISTOÉR HUR BRO

Chetu lénet d'oh Istoér hou pro ha disket d'oh petra en des groeit hou kourdadeu. D'oh hui bremen, ne vern più oh, peur pé pinuik, d'hobér elté a p'ou des groeit mat ha d'hobér guel aveité a p'ou des groeit fal.

Guélet e hues en des er Vreihiz un istoér hag é hes abarh burhudeu ker kaer èl é istoér er pobleu aral ag er bed.

En dud ag er broieù aral e zoug randon get er péh en des groeit ou zud koh; gloriùs int a vout er péh mé mant. Ni eüé, ni zeli dougein randon get er péh en des groeit hun tud koh ha deli é d'emb bout gloriùs rak ma omb bugalé d'en dud kalonek e hues lénet ou buhé.

Istoér Breih, revé ma huélet, nen dé ket bet berpet ul loden a istoér Bro-Frans. Bet é bet Breih ur vro distak doh Frans, mistr dehi, rouañné dehi èl er broieù aral. Breih e oé ur vro ha Frans un aral, guir d'en eil ha d'égilé aneché d'hum zihuen doh en aral. Er Vreihiz enta a p'ou des brezéleif én amzér gueharal doh er Fransizion n'ou des groeit nitra fal : mat ne laramb ket èl men des eüé groeit mat er Fransizion hum zihuen doh er Vreihiz a pe zé d'er ré-men monet de glah trouz Johté. Peb unan e zou mestr en é di.

Deli é d'emb enta inourein er rouañné, en duged, en dud a vrezél en des dihuennet hur bro doh en estren; deli é d'emb eüé inourein er sent e zou deit d'er vro-men get hur gour-

dadeu é téh érauk er Sauzon ha d'er ré en des goudé groeit kement a vad d'hur bro é predeg en Aviél hag er peah, hag é rein dorn de seüel lézenneu fur hur bro-ni.

Guélet e zou petra e dallé er Vreihiz èl tud a vrezél, èl skriüagnerion, èl tud a vichér hag a spered. Liés é mant bet ér pen ketan én Europ abéh.

Kement-sé e zou un inour aveidomb-ni. Perak é mant bet brudet elsé é pep stad? Rak ma oent Breihiz ha m'ou doé ur spered dishaval doh hani er réral.

Pegours en des groeit er Vreihiz en treu kaeran? Én amzér ma oé distak ou bro, én amzér ma oent mestr én ou bro, de laret é én amzér ma oé er hriüan én ou mesk spered er vro. A geteh m'en des bihañneit er spered-sé énné, a geteh m'ou des aséet bout haval doh er réral ha drest pep tra doh er Fransizion, er Vreihiz en des dichennet é léh seüel.

Ne glaskamb ket enta bout haval doh er Fransizion na doh ré erbet : bamb haval doh en dud hun es lénet ou istoér a p'ou des groeit mat ha groamb guel aveité, én ur chomel atañ guir Vreihiz.

Aveit ma vou guélet hoah én hur bro tud brudet èl gueharal é ma ret enta goarn pep tra mat e lak diforth étre er Vreihiz hag er réral ha drest pep tra er ieh. Rak er présiusan hag er haeran tra en des er Vreihiz de hoarn é mesk madeu er bed-men e ma ou ieh é. Honneh e zou goarnouréz ha harp spered er vro. Ni e hoarn perhuéh mat (ha get rézon) un tam glüstr deit d'emb a hun tud koh : penaus hur behé-ni

er galon de lezel a kosté un dra kohoh aveit rah er glustreu, un dra hag e za d'emb a hun tud ketan hag en des chervijet de gement a rumadeu Breihiz : er brehoneg?

A p'en dé guir ne ven ket d'er Fransizion diskein d'hur bugalé lén ha skriü er brehoneg nag ou lakat de ziskein istoér ou bro, devér peb unan é gobér er péh ne hra ket er skolieu ha diskein d'er vugalé lén ha skriü ieh ou bro hag Istoér Breih.

Hur guskemanteu hur hustumeu mat, ol en treu-sé e zou ret d'emb ou miret mar fal d'emb miret abéh spered hur bro.

Frans nen dé aveidomb nameit ul léz-vam. Breihiz omb de getan ha Fransizion arlerh hag el loden vrasan a hur haranté e zéliamb miret aveit Breih hur bro hag aveit tud ha treu hur bro.

A houdé feur 1532, Frans ha Breih e zou unañnet ha ret dehé biüein kevret èl deu bried. Mes liés a huéh Bro Frans, dré m'en dé er hriüan en des groeit fal implé a hé nerh ha lakeit er Vreihiz de blegein énep d'er guir. Guélet e hues en dra-sé open ur huéh é len el loden e ia a zrebi 1532 beta bremen. Hun devér ni Breihiz e zou derhel chonj a gement-sé ha labourat aveit ma hrei Frans én hur hevér er péh e zou deli dehi gobér èl ma hramb-ni dalhmat é kevér Bro Frans er péh e zou deli d'emb gobér. Nen dé ket rak ma oh kriü e hues er guir d'hobér geu doh er réral.

Dalhamb chonj drest pep tra ag en dra-men : groeit hun es, a dra sur, aveit Bro-Frans muioh

aveit nen des hi groeit biskoah aveit Breih : léh hun es enta de houlen.

Aveit ma veemb chéleuet é ma ret d'emb bout kriü hag aveit bout kriü e ma ret hum gleuet. Guélet e hues er Vreihiz goann ha goasket get en estren sél guéh ma ou des hum lakeit de vrezélat en eil doh égilé. Hiniü en dé hoah er péh e hra d'emb bout goann e zou hun téch de dennein peb unan d'é du ha de labourat liés en eil énep d'égilé é léh kerhet dorn-oh-dorn aveit mad hur bro énep d'en dianvézerion ha d'er politikerion e za de hadein en dispeah én hun mesk aveit donet ésoh de ben ahanomb.

*
..

Nen dé ket hoah achiü istoér hur bro : léh en des hoah er Vreihiz d'hobér brud. D'emb-ni é de ganderbel én hent merchet d'emb get hur gourdadeu ha d'hobér burbudeu elté mar gellamb.

Skriüet e vou eüé er péh hur bou-ni groeit, mat ha fal èl ma vou, ha hur bugalé ar hul lerb hur harou, hun islimou, pé hur hasou, hun disprizou, revé ma veemb bet Breihiz mat pé fal, èl ma karamb-ni er ré en des groeit vad hag inour de Vreih én amz'r gueharal ha ma tisprizamb er ré e zou bet fal pé diléal én hé hevér.

DEVÉ

ROL

er girieu nen deint ket anaüet get en ol hag e gavér él livr-men

Lénet mat. — *A pe huélet* — ad arlerh hanü ur gér pé ur vro, en dra-sé e ven laret unan hag e zou genedig pé é chom er gér pé er vro-sé ; — iz e vé laret a pe vé éleih.

**

A pe ne gavet ket ur gir get el lettren ketan sellet ha ean e zou én ul lettren aral, rak ketan lettren er girieu brehonek e hel troein èl-men :

B e za de vout	V. P.
D	T. Z.
G	H.
K	G. H.
M	V.
P	B. F.
T	D. Z.

A

abati, abbaye.	arhennet, chaussé.
abek, cause.	arhmenah, le supérieur d'un monastère.
aber, embouchure.	Arvor, le bord de la mer.
adsaü, relèvement.	Arvorig, Armorique.
akourset, habitué.	Arhur, Arthur.
Alban, Ecosse.	argouvreu, dot.
Alañiz, Allains.	aros, poupe.
albañni, manie.	atretan (én atretan), en attendant.
Alré, Auray.	argoed, interieur du pays.
amourabl, favorable, opportun.	asatein, consentir.
Aon, Avon.	aud, côte.
Ardeuen, Erdeven.	Añeh, Aven.
argaden, expédition guerrière.	avot, très bien.
artieu, fureur, colère.	
arem, airain.	

B

Barh, *barde*.
 barn, *jugement*.
 barnein, *juger*.
 barnlêh, *tribunal*.
 barnour, *juger*.
 bedel, *temporel*.
 behin, *goémon*.
 béiet, *enterré*.
 berhel, *maquereau*.
 bidoh, *cerf*.
 bir, *flèche*.
 Blanoch, *Blavet*.
 blaoh, *étonnant*.
 bléchel, *méchante*.
 brêh-mor, *fleuve*.
 brehonik, *britannique*.

chevred, *crevette*.

dalhiadeh, *féodalité*.
 damani, *puissance, dépendance*.
 damorant, *reste*.
 dakor, *rendre*.
 dastumaden, *revue, recueil*.
 davéet, *envoyé*.
 delüen, *statue*.
 déréat, *convenable*.
 dérèu, *commencer*.
 deur-rid, *courant d'eau*.
 devé, *fin*.
 déaug, *dîme*.
 dibennér, *guillotine*.
 dibouil, *inconstant*.
 didalvé, *inutile*.
 didéret, *apaisé*.
 diflaù, *hardi*.
 dihaulaj, *voyous*.
 dilhannein, *déborder*.

êhen, *vapeur d'eau*.
 êhom, *be oin*.

brêh, *mitigé*.
 Breih, *Bretagne*.
 Breih-lhuél, *Haute-Bretagne*.
 Breih-lzél, *Basse Bretagne*.
 Breih-Veur, *Grande Bretagne*.
 Breih-Vihan, *Petite Bretagne*.
 bretaour, *avocat*.
 bri, *respect*.
 brikemardet, *bariolé*.
 burhud, *miracle, chose extraordinaire*.
 burtellereh, *attaque*.

C
 che: vad, *festin*.

D
 dihouhinet, *dégainé*.
 dihouiek, *ignorant*.
 diléal, *déloyal*.
 diliam, *sans lien*.
 diredek, *accourir*.
 dirivil, *insolent*.
 diskontour, *sorcier*.
 diskoufein, *détruire*.
 dispeah, *révolution*.
 dispeahour, *révolutionnaire*.
 divroein, *émigrer*.
 divroad, *émigrant*.
 dizalbadein, *ravager*.
 diziazé, *sans assises*.
 dizunanieh, *désunion*.
 dramssel, *coup d'œil*.
 drebi (a zrebi), *depuis*.
 drem, *visage*.
 Du (miz), *novembre*.

E
 emgannour, *combattant*.
 emgann-mor, *bataille navale*.

emzivad, *orphelin*.
 enebour, *ennemi*.
 cor, *ancre*.
 erbad, *inutile*.

fals, *fauç*.
 feaheïn, *vaincre*.
 feur, *traité*.
 feureïn, *traiter*.
 floh, *page*.

Gal (bro), *Gaule*.
 Gal, *Gaulois*.
 galéïeu, *galères*.
 garedeu, *meurtrières*.
 garnajeïn, *contraindre*.
 garü, *rude*.
 gazet, *journal*.
 genedig, *natif*.
 gelloudek, *puissant*.
 Guerran, *Guérande*.
 Gerveur, *Belle-Ile*.
 geteh (a geteh), *à mesure*.
 gizieu, *coutume*.
 glann, *rive*.
 gléan, *épée*.
 goaf, *lance*.
 goard-broadel, *garde nationale*.
 goareg, *marais*.
 Goïen, *Audierne*.
 golern, *nord-ouest*.

habask, *tranquille*.
 habaskat, *s'adoucir*.
 hanes, *histoire d'un peuple*.
 harang, *hareng*.

iaù, *joug*.
 ieh, *langage*.
 Ihuerhôn, *Irlande*.
 ihuêlen, *plateau*.
 iniz, *île*.

estren, *étranger*.
 eutraniech, *seigneurie*.
 Eusa, *Île de Sein*.
 ézeued, *privation, disette*.

F

forbañneïn, *exiler*.
 frameïn, *foncer*.
 Frank, *Franc*.
 furnêh, *sagesse*.

G

Got, *Goth*.
 goskor, *serviteurs*.
 gouehelik, *gaelique*.
 gouen, *race*.
 gouiegeh, *savoir*.
 gouiek, *savant*.
 gougen, *col*.
 goulanneg, *pailler*.
 gourdad, *ancêtre*.
 gourdon, *habitée*.
 gouriniz, *presqu'île*.
 goursé (gour azé), *grandes assises*.
 groauvén, *granit*.
 grill, *langouste*.
 gré, *régne*.
 guerzour, *poète*.
 guinieç, *champ de vigne*.
 guizigeh, *vassalité*.
 guizieg, *vassal*.

H

habelastren, *homme grand et mince*.
 hevelep, *même*.
 hèneoal, *octobre*.
 hilgennat, *tirailler, tirer en longueur*.

I

Intel, *Etel*.
 ijin, *génie, esprit d'invention*.
 Izenah, *Île-aux-Moines*.

J

jermaneg, *la langue germanique.* Jermén, *Germain.*
juden, *légende.*

K

kakouz, *lépreux.* kemennein, *commander.*
kalaù, *dissiper.* kenaul, *canal.*
Kanbré, *Pays de Galles.* kentél, *leçon.*
kanbrér, *confrère.* kentskríd, *préface.*
kanbroiz, *compatriote.* ker-ben, *capitale.*
kanbrezeloar, *qui combat avec un autre.* kerdu (miz), *décembre.*
kandalh, *congrès. (ol-geltiek, panceltique)* kerreg, *rocher.*
kanderhel, *maintenir, continuer.* Kernèu, *Cornouailles.*
kanadour, *député.* kevret, *ensemble.*
kanuerh, *commerce.* kevredigeh, *association.*
kangr, *cancre.* killourzet, *entêté, obstiné.*
kannerhat, *renforcer.* Kistreberh, *Questembert.*
kanpoñzen, *plaine.* klan, *clan.*
Karéz, *Carhaix.* Konkernèu, *Concarneau.*
kantvléad, *siècle.* konk, *baie.*
kapaill, *chicane.* korol, *danse.*
kardi, *hangar.* kornog, *ouest.*
Kelt, *Celte.* koun, *souvenir.*
keltiek, *celtique.* kregad, *coquillage.*
Kroézig, *Croisic.*
Krohon, *Crozon.*
krug, *tumulus.*

L

Landerleu, *Landernéau.* léz tad, *beau-père pour un enfant dont la mère est remariée.*
landrennat, *trainer.* léz-varn, *cour de justice.*
lehid, *vase.* lîrhin, *joyeux.*
lehideg, *vasière.* Loar, *Loire.*
legestr, *homard.* Loudieg, *Loudéac.*
lestr, *vaisseau.*
léz, *cour.*

M

madetoh, *plus travaillé.* maltotér, *douanier.*
mahereh, *entassement.* méhekat, *faire honte.*
maréad, *époque.* mel-divel, *pêle-mêle.*
Maññiz, *habitants de l'île de Man.* melestradur, *administration.*
marhegour, *chevalier.* menati, *monastère.*
Malastreg, *Malestroit.* ment, *grandeur.*

mein-bén, *pierres de taille.* Montreléz, *Morlais.*
mein-to, *ardoises.* moraj, *choses de la mer.*
merdi, *mairie.* moræer, *marin.*
merhër, *martyr.* mordeadureh, *marine.*
merhetour, *coureur de filles.* mordead-brezél, *marin de l'Etat.*
meur, *très grand.* morillon, *nègre.*
misi, *joie.* môrlen, *rade.*
mollein, *imprimer.* mulgul, *goulet.*

N

Negennat, *chicaner.* Nevénoé, *Nominoé.*
nerhekat, *renforcer.*

O

otré, *permission.* ouf, *golfe.*

P

paeroni, *patronage.* piskour, *pêcheur.*
pau, *beaucoup.* pleg-mor, *golfe.*
peneti, *monastère, lieu de pénitence.* Pluergad, *Plumergat.*
Penpoul, *Paimpol.* poahour, *« chauffeur. »*
perann, *mesure d'un quart.* preihour, *corsaire, pirate.*
perhen, *propriétaire.* priellek, *argileux.*
pesé, *nauffrage.* puillanté, *abondance.*

R

raker, *place du village.* retér, *Est.*
randon (dougéin-randon), *être fier.* revin, *ruine.*
rannet, *partagé.* rezalhou, *que tienne.*
ranieh, *dialecte.* ro, *vœu.*
renadur, *direction.* Roahon, *Rennes.*
renavi, *renégat.* rol-girieu, *liste de mots.*
regas, *dispute et chasser.* Roman, *Romain.*
rennein, *diriger, régner.* rusieg, *langue russe.*
ren, *régne.* ruannour, *rameur.*

S

sauzoneg, <i>langue anglaise.</i>	sourbedein, <i>supplier.</i>
Sauz (Bro), <i>Angleterre.</i>	souret, <i>accablé, prendre le dessus sur quelqu'un.</i>
Sauzon, <i>Saxons, Anglais.</i>	Spagnol, <i>Espagnol.</i>
saléad, <i>période.</i>	spegeu, <i>pique.</i>
sénennet, <i>civilisé.</i>	spierion, <i>guelteurs.</i>
sezis, <i>siège.</i>	spizet, <i>apercevoir.</i>
sklisennet, <i>éclaté.</i>	Stadeu-Breih, <i>Etats de Bretagne.</i>
skoed, <i>écu.</i>	stér, <i>rivière.</i>
Skorù, <i>Scorff.</i>	stehen, <i>bande de terre longue et étroite.</i>
skmunigein, <i>escommunier.</i>	Sun, <i>Sizun,</i>
semblein, <i>défaillir.</i>	
sontil, <i>prompt, lesté.</i>	

T

talvoudus, <i>de valeur.</i>	trederan, <i>le tiers.</i>
taulvén, <i>dolmen.</i>	tréh, <i>sable.</i>
tauseu, <i>impôts.</i>	Trégér, <i>Tréguier.</i>
télen, <i>harpe.</i>	trodan, <i>électricité.</i>
téroni, <i>colère.</i>	tour tan, <i>phare.</i>
teuen, <i>plage.</i>	tuken, <i>éminence.</i>
tokarn, <i>casque.</i>	tufeu, <i>schiste.</i>
torgen, <i>éminence.</i>	tuginnein, <i>mettre à l'envers.</i>
trahoant, <i>gourmandise,</i>	

U

unañnein, <i>unir.</i>	Uzèu, <i>Juif.</i>
urusin, <i>sorcier, ovate.</i>	

V

vendem, <i>vendange.</i>	van (gobér), <i>faire cas.</i>
--------------------------	--------------------------------

TAULEN

er péh e gavér èl livr-men

Ar en golo : *Nevénoé, Tad er vro, en hani e saùas Breih de ranteleh.*

KETAN LODEN

Dramsél ar er vro

	Pajenneu
Kentskrid.	1
En Arvor.	2
Mañnéieu ha stéri.	6
En Argoed.	8
Er hoedeu.	10
Dañné doar Breih.	11
Lodenneu Breih.	12
Pinùidigeh Breih.	15
Er Houen.	18
Braùitéieu hur bro.	18

EIL LODEN

Breih kent donedigeh er Vreihiz

Ketan tud hur bro.	21
Er Romaned é za d'hobér brezél d'en Arvorigiz.	27
En Arvorig édan damani Rom.	31
En Arvorig dismantet.	34
El Lézen a gristeneh.	37

TERVET LODEN

Donedigeh er Vreihiz

Er Vreihiz é Breih-Veur.	39
Er Vreihiz é tivroein.	44
Er Vreihiz é arriù.	48
Breihiz en Domnoné é Breih-Arvorig.	55
Breihiz aral é arriù é Kernèu.	58
Er Vreihiz é arriù é Bro Guéned.	59
Fréh divroedigeh Breih-Veur é Breih-Arvorig.	62

Buhégeh Breihiz Kernèu.	63
Er Vreihiz é kreiz en VI ^{et} kantvléad.	64
Er Vreihiz doh er VII ^{et} hag en VIII ^{et} kantvléad	70
Er Vreihiz doh er VII ^{et} hag en VIII ^{et} kant- vléad	78
Ren Izikel	80
Breih goasket d'er Franked.	82
Morvan ketan roué Breih	84
Guionvarh	87
Nvénoé	88
Breih d'er Vreihiz.	92
Ren Erispoé.	97
Ren Salaün.	101
Breih hantéret.	105
Alan hag Izikel	107
Alan-meur, roué	109
Breih goasket get en Normanded.	110
Breih deit de vout dugeh.	115
Alan barùek.	116
Gourén étré kont Nañned ha hani Roahon.	118
Duged ligné Roahon.	122
Alan III.	123
Konan II, dug.	126
Ligné Kernèu.	127
En dalhiadeh	132
Adsaù Iliz Breih.	139
Ligné Pentievr.	142
Jafré II	145
Koustans ha hé mab Arhur.	146
Pier Falgloéreg.	149
Iehann Rous.	155
Iehann II.	158
Arhur II.	160
Iehann III, Madelehus	161
Brezél étré Iehann Monfort ha Charl Bléz.	163
Ligné Monfort.	174
Melestradur Breih épad mestroni Iehann IV.	185
Iehann V, er fur.	189
Iehann V ha ré Klison	191
Franséz I, dug.	203

Pier II, dug.	210
Arhur III, dug.	211
Franséz II, dug.	215
Anna Breih, dugéz.	229
Stad Breih én amzér-sé.	236

PEDERVET LODEN

Breih kornad distak a ranteleh Frans

Rouañné guirion doh Breih.	240
Frans é lakat feur 1532 édan hé zreid.	247
Breih é gré Loeiz XV.	250
Breih é gré Loeiz XVI.	258

PEMPVET LODEN

Breih épad en Dispeah bras ha goudé

En Dispeah	264
Eneberion en Dispeah.	274
En « Assemblée législative ».	291
Er « Convention ».	294
En « Directoire ».	314
Er « Honsulat ».	321
Tortefeu amzér en Dispeah.	324
Amzér Napoléon ketan	331
Breih épad en « Restauration ».	339
Breih é amzér Charl X.	342
Breih é amzér Loeiz-Filip.	346
Breih é amzér Napoléon III.	351
Breih é amzér en tervet Républik	356
<i>Petra e zisk d'emb Istoér hur bro.</i>	365
<i>Rol girieu.</i>	369

FARIADENNEU

Pajen	58	ha	127	é	léh	KERNÉ	<i>lénet</i>	KERNÉU.
—	65	12 ^e	l.	oé	é.	.	.	e oé.
—	66	nozék	.	.	.	.	.	nozeh.
	»	tlalet.	.	.	.	.	.	tallet.
	»	ehon.	.	.	.	.	.	dehon.
—	67	houz	.	.	.	.	.	konz.
	»	elseg oard.	.	.	.	.	.	elsé goard.
—	90	Breiz.	.	.	.	.	.	Breih.
—	91	Gopér	.	.	.	.	.	Gobér.
—	94	vout.	.	.	.	.	.	A vout.
—	902	doh d'er	.	.	.	.	.	Doh er.
—	191	n oé.	.	.	.	.	.	en doé.

